శ్రీరస్తు.

—చింతామణి విషయ పరిశోధనము—

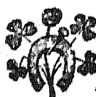
సానుబంధము.

ఇది

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్కళాశాలాంధ్రోపాధ్యాయుఁడగు

వజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిచే

రచింపఁబడి ప్రకటింపఁబడినది.

SECOND EDITION 1000.

(REVISED.)

కాకినాడ:

కాకినాడముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

1937.

 [*Price Re.* **1-2-0.**

శ్రీరస్తు.

—చింతామణి విషయ పరిశోధనము—

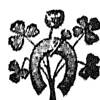
సానుబంధము.

ఇది

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్కళాశాలాంధ్రోపాధ్యాయుఁడగు

వజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిచే

రచింపఁబడి ప్రకటింపఁబడినది.

SECOND EDITION 1000.

(REVISED.)

కాకినాడ:

కాకినాడముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె.

1937.

 [Price Re. 1-2-0.

చింతామణి విషయపరిశోధన ద్వితీయానుబంధము.

(౧౯౧౭) బ్ర॥ శ్రీ పోతుకుచ్చి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలు
ను నా రచించిన చింతామణి విషయపరిశోధనములోని
౨౯ విషయములను విమర్శించి ప్రచురించిన వ్యాసమును
తామణి విషయపరిశోధన ద్వితీయ ముద్రణానంతరమున
రసంవత్సరాశ్వయుజ కార్తిక భారతులలోఁ జూచితిని.
కారణమున ద్వితీయ ముద్రణములోని యనుబంధమున
వ్యది చేర్పఁబడఁజాలదయ్యెను.

మునిత్రయ సమ్మతములను నియమములకు లొంగిన సంస్కృతభాషయే యా కాలమున సర్వజన వ్యవహారభాషగ పడిదను నభిప్రాయము సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలుగారి వ్యాస లోఁ బలభాగము నాక్రమించియున్నది. ఈ యభిప్రాయ ను నేనేకాక భాషాశాస్త్రజ్ఞు లెవ్వరును సమ్మతింపఁజాలరని నమ్మకము. జనసామాన్యవ్యవహారభాష—బజారుభాష— వ్యాకరణసమ్మతమును గ్రాంథికమును నై యుండుట యే కాల మును నే దేశమందును నశ్రుతచరము.

“అజేర్వ్యఘఞపోః” అను పాణినిసూత్రపు భాష్యము ని సూత్ర వైయాకరణ సంవాదము “అజధాతువునకు ‘వీ’ మ నాదేశము నిత్యమా? వైభాషికమా’ అను చర్చయై యున్నందున నందలి సూతుఁడు నైతము వైయాకరణుఁడే-

శిష్టుఁడే - కాని సామాన్య జనుఁడు కాఁడు. అ ట్లంగీకరింప నిచో నిఁక నప్పటి కాలపు జనసామాన్య మెల్ల - బజారుజనము సైతము వ్యాకరణ శాస్త్రవైదుష్యము గల్గియుండెడిదని, యసంభవశంక లేక చెప్పవలసివచ్చునుగదా.

పయిరీతినె ప్రాచ్యోదీచ్యాది శబ్దములచే దేశాంతరజనులను స్పృశించు భాష్యపంక్తులు సైత మయ్యాదేశములలోని శిష్టులనే స్పృశించుచున్నవని గ్రహింపవలెను.

ఇఁక నప్పటి సర్వజన వ్యవహార భాష సంస్కరింపఁబడి శిష్టులచే వాడుకొనఁబడెడిదందురా? వివాదమే లేదు. వేద భాషయుఁ గావ్యభాషయు శిష్టజన వ్యవహారభాషయు వ్యావహారిక భాషనుండి యేర్పడినవేయని నేఁజూపిన యార్యభాషా వంశవృక్షమువలన (చింతా. పరిశో. ౭౬ విష) స్పష్టపడుచునే యున్నది.

ఇంతకును సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలుగా రంత విపులముగా విమర్శించిన యీ విషయము—మునిత్రయసమ్మత సంస్కృత మేకాలమందును సర్వజనవ్యవహార భాషగ నుండియుండ లేదను విషయము—నావ్రాసినదికాదు. ఆవాక్యములు శ్రీమాన్ పర వస్తు వేంకటరామానుజస్వామి ఆచార్యులుగారి వ్యాసమునుండి యుద్ధరింపఁబడినవై యున్నవి. (చింతా. పరిశో. ౭౫ విష) ఆ వాక్యము లుద్ధరణచిహ్నముల నడుమనుండుటను శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలుగారు సరిగఁ జూచికొని యుండలేదు కాఁబోలును! జనసామాన్యభాషను సంస్కరించిన శిష్టవ్యవహార భాష

యను వేఱొక భాష యాకాలమున నుండెడిదనెడి నాయభిప్రాయముగల పాశ్చాత్య పండితాదుల యభిప్రాయములను బ్రదర్శించుటకయి వారి వ్యాసములోని యీపంక్తు లుద్ధరింపఁబడినవి. (చింతా. [illegible]శ్లో-౭౫ విమ).

ఇంక నాగ్రంథమును విమర్శించిన శాస్త్రిలుగారి వ్యాస విషయము 'ఆకాలమున జనసామాన్య వ్యవహార భాషకంటె వేఱుగ శిష్టవ్యవహారభాషయను వేఱొకటి యుండెడిదా' అనునది మాత్రమే. జనసామాన్యభాషకును గ్రాంథిక భాషకును నడుమ శిష్టవ్యవహార భాషయొకటి యుండుట సకలభాషలందును ననుభవ సిద్ధ విషయము. విశేషమేమనఁగా నట్టి వైదిక కార్యోపయోగి సంస్కృత శిష్టవ్యవహార భాషకు వ్యాకరణము గలదు. నేఁటి యాంధ్రశిష్టజన వ్యవహారభాషకు వ్యాకరణ సంస్కారములేదు.

అట్టి వ్యాకరణ సంస్కారము చేయుట యావశ్యకమనియే నేఁటి విమర్శకులు పెక్కురు పెనఁగులాడుచున్నారు. మఱొక విశేషమేమనఁగా నేఁటి యాంధ్రకావ్యభాషకు వ్యాకరణ సంస్కారముగలదు. నాఁటి సంస్కృతకావ్యభాషకు వ్యాకరణము సాకల్యముగ రచింపఁబడి యుండలేదు. ఆకాలపువారు ధర్మపరతంత్రులు! నేఁటివారు రసపరతంత్రులు!

పాణినీయము కావ్యభాషను మూలముగాఁ జేసికొని రచింపఁబడినది కాదనియు నక్కారణమున నట్టి వ్యాకరణము కావ్యప్రయుక్త రూపవిమర్శనవిషయమున సాకల్యముగ నుప

చరింపదనియు నట్లగుటంజేసి కావ్యభాషా స్వరూప జిజ్ఞాసువుల కయ్యది సాకల్యముగ నుపదేశక్షమము కాదనియు నాయభిప్రాయము. పాణినీయమునకు ముందటి వనందగు కావ్యములున్న ట్లీవల కెవ్వరును నుదాహరించియుండలేదు. పాణినీయమునకుం దర్వాతి కావ్యములలోని ప్రయోగశతములు పాణినీయమునకు లొంగి యుండలేదనియుం బాణినీయ సాధ్యములగు పరశ్శతరూపములు కావ్యములలో వాడంబడి యుండలేదనియు ననేకోదాహరణప్రదర్శనపూర్వకముగా నేను విశదపఱిచియేయున్నాను. (చింతా. పరి. 80-92 విష. అందును 81-88-90-92 విషయములు ప్రధానములు)కాంగా వ్యాకరణమన్నది ప్రయుక్త శబ్దాన్వాఖ్యాన మాత్రమె యనక తీరమింజేసి భాష్యాదివాక్యములనుబట్టి పాణినీయమునకు మూలమనందగు శిష్టవ్యవహారభాషయొకటి యుండెడిదని యంగీకరించుటయు క్తమైయున్నది.

ఇంక భారత రామాయణాదులలోని ప్రయోగములను బాణినీయము సాధించుచుండుటంజేసి యది తదనుశాసకమనందగునని సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులుగా రభిప్రాయపడుచున్నారు. భారత రామాయణాది గ్రాంథిక భాషకును, బాణినీయమునకు మూలమనందగు శిష్టవ్యవహారభాషకును గొంతసాన్నిధ్యముండుటంజేసి యట్టిగ్రాంథిక భాషలోని పెక్కుప్రయోగములు పాణినీయముచే సాధ్యమయినంతమాత్రమునం బాణినీయమున కట్టి గ్రాంథికభాష మూలమనికాని, పాణినీయము తదనుశాసకమనికాని స్థిరపడనేరదు. భారత రామాయణాదులలోని పరశ్శతములగు ప్రయోగములు పాణినీయ సమ్మత

కాకుండుటచేతను బాణినీయ సాధ్యములగు 'ప్రభృతి త్రీయి
తి' మున్నగువానివంటి యనేక రూపములు రామాయ
లో లేకుండుటచేతను బాణినీయమునకును భారత
యణాది భాషకును నట్టి సంబంధమున్నదనెడు వాదము
కిరదు.

"ప్రయుక్తానామేవేద మన్వాఖ్యానమ్" అను సిద్ధాం
ప్పున నేవేని ప్రయోగములకు వ్యాకరణ మన్వాఖ్యాన
తీరదుగదా. అట్టియెడల భారత రామాయణాది గ్రంథ
భాషకే పాణినీయ మన్వాఖ్యానమని యంగీకరించునపు
గ్రంథములలోని ప్రయోగముల నయ్యది యన్వ్యానాసతి
ంగా సంబంధించి యుండవలయును. పాణినీయ మట్టి
ముల నెంతవఱకు సంబంధించి యున్నదో యరయుడు.

"తపశ్చరతి తపస్యతి. కథం-తపస్యతే లోకజిగీషుర గ్నేః"
సాత్వాదృవిష్యతి" (మహాభాష్యము - 3 అధ్యా 1 పాద
౨. 15 సూత్రభాష్యము). ఇట్టి భాష్యఫక్కి నరయు
భారత రామాయణాది గ్రంథ ప్రయోగములు పాణి
మునకు ంగనపు డసాధువు లనుటకుఁ బర్యాయముగా
పములనుటయు నింకను ఋషులననోపని కవుల ప్రయోగ
సాధువులనుటయుఁ ('చింతా, పరిశో-౭౬ విషయ) బాణి
సంప్రదాయమ్మె యున్నదని విశదముకాక మానదు.

చిత్రము:—పయిప్రయోగమును మఱికొన్ని ప్రయో

గములను జూపియే సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిలుగారు "అనియు (నిట్లు) రామాయణ భారత భాగవతాదులలోని ప్రయోగము లెన్నిన్ని యో భాష్యమున సాధింపఁబడి యున్నవి. ఇట్టి ప్రయోగసాధనమే పాణినీయము కావ్యభాషానుశాసకమని వేనేళ్ళ నుద్ఘోషించుచున్నది" అని యిట్లు విపులముగా వ్రాసిరి. పైనిజూపిన భాష్యములోని భారత రామాయణాది ప్రయోగ సాధనపక్కి నరయునపుడు పాణినీయము భారత రామాయణాది ప్రయోగానుశాసకము కాదను విపరీత నిశ్చయము కల్గక మానదుగదా. ఇట్టి భాష్యపద్ధతి ననుసరించియే యర్వాచీన వ్యాఖ్యాతలు కావ్యములలోని యపాణినీయ ప్రయోగములను "కవీనాం నిరంకుశత్వాత్సాధుః" "మహాకవి ప్రయోగత్వాత్సోఢవ్యః" అను రీతిని సాధింపఁ గడంగిరి. ఇట్టివి శబ్దతా సాధనములా? అపశబ్దతా నిరూపణములా?

పయిసందర్భమునుబట్టి పాణినీయము కావ్యభాషను గాకున్నను భారత రామాయణాది ప్రాచీన గ్రాంథిక భాష నైన మూలముగాఁ జేసికొని రచింపఁబడినది కాదనియు "శిష్టాశ్శబ్దేషు ప్రమాణమ్" (చింతా. పరిశో ౭౬) "యాజ్ఞే కర్మణి న నియమోఽన్యత్రాప్రనియమః" (చింతా. పరిశో. ౭౯-విషయ) మున్నగు భాష్య పంక్తులచొప్పున వైదిక కర్మాద్యుప యోగి శిష్ట వ్యవహార భాషనే మూలముగాఁ జేసికొని రచింపఁ బడినదనియుఁ జెప్పుటకు విప్రతిపత్తి యుండరాదుగదా.

ఇట్లు పాణినీయము వైదిక కర్మోపయోగి శిష్టవ్యవహార భాషామాత్ర మూలకమని గ్రహింపఁజాలక యర్వాచీన

వైయాకరణులవలెనే భ్రమించినవాఁడగుటంజేసియేగదా తంత్ర వార్తిక కారుఁడగు కుమారిలభట్టు పురాణేతిహాసాదులలోను నాహితాగ్నుల నిత్యవ్యవహారభాషలోను పాణినీయము చొప్పున ననంతములగు నపశబ్దములు గలవని యీ క్రిందిరీతిని జర్చించి యేమేమో ప్రసంగించినవాఁడయ్యెను.

శ్లో. కల్పసూత్రస్మృతి గ్రంథ । మీమాంసాగృహ్యకారిణః । శిష్టా దృష్టాః ప్రయుంజానా । అపశబ్దాననేకశః॥ ... అంతోనాస్త్యపశబ్దానా । మితిహాసపురాణయోః। ... సూత్ర వార్తిక భాష్యేషు । దృశ్యతే చాపశబ్దనమ్..." "నచాహితాగ్నిసహస్రే ష్వేకస్త్వదభిమతసాధుశబ్దైరేవ వ్యవహారమాణో దృశ్యతే" (౧-౩-౮ సూత్రపుశాబరభాష్యముపాఖ్య. తంత్రవార్తికము. ౨౫౯ పుట)

ఇంక మహాకావ్య కర్తలగు కాళిదాసాది మహాకవులు భ్రమ ప్రమాదాదులచే వందలకొలఁదిగ (అపాణినీయములగుటచే) నసాధు శబ్దములను బ్రయోగించి యుండిరని కాని యట్టి మహాకవిప్రయుక్తరూపాదులను మనము ప్రయోగింపరాదనికాని యెవ్వరును దలంపఁజాలరుగదా. అక్కారణమున "కవిప్రయోగములైనను నెంతవఱకు శాస్త్రానుగృహీతములగునో యంతవఱకే ప్రమాణభూతములగుననియు నెప్పుడయ్యవి శాస్త్రమునననుసరించి యుండవో యప్పుడయ్యవి ప్రమాణములే కావనియు మనము నిర్ణయింపవచ్చునుగదా" అనెడి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులుగారి సిద్ధాంతము నెవ్వరును సమ్మ

తింపఁజాలరుగదా. ఇట్టి స్థితిలో నట్టి మహాకావ్యములను సాకల్యముగ మూలముఁజేసికొని సంపూర్ణమగు మహాకావ్యభాషాస్వరూప ప్రదర్శనోపయోగి సంస్కృతవ్యాకరణపురచన మావశ్యకమై యున్నదని నా చెప్పుటలో శాస్త్రులుగా రనుకొనినట్లు లోకమేల యాశ్చర్యపడవలసియున్నదో తెలియకున్నది. అపాణినీయ ప్రయోగము లనేకములకుఁ గాశికాకారుఁడును వామనుఁడు (కావ్యాలంకారసూత్రవృత్తిలో) మున్నగువారును నెందఱో సాధుత్వాంగీకారముతో సూత్రించి యుండలేదా? అట్టిపనియే పూర్ణముగ ననఁగా మఱింత విశాలముగా జరుపుట యావశ్యకమని మాత్రమేగదా నాచెప్పినమాట! ఈమాత్ర మున కంతగా వింతగొననేల?

ఇఁక వైదికకర్మాదులలో నుపయోగించు సంస్కృతభాష "ఏకొలఁదిగనో" యుండుననియు నద్దానికయి పాణినీయమువంటి విపులవ్యాకరణము రచింపఁబడునా యనియు నేఁటికాలపు సంస్కృతభాషావ్యవహార వైరళ్యమునుబట్టి శంకించుటసరికాదు. అట్లు వైదిక కర్మోపయోగులు కాని దాశరథి దుర్యోధనాది శబ్దసాధన మేల చేయఁబడుననియును శంకింపఁ జనదు. అట్టి వైదికకర్మాదులలో ననేకులుకూడి యనేక విషయములందుఁ జేసెడి వివిధప్రసంగములలో నేయే శబ్దములు వాడఁబడెడివో శాస్త్రులుగా రెట్లు నిరూపింపఁజాలుదురు?

మఱియు శిష్టవ్యవహారస్థ శబ్దములను సాధించు సూత్రములచే ననంతములగు కృతకశబ్దము లవతరించుననియు నట్టివి యప్రయుక్తతా దోషదూషితములై యసాధువు లగుచున్న

వనియు భాష్యకారుఁ డప్రయుక్తతాంగీకారోపన్యాసముచే విశదీకరించి యప్రయుక్తతానిశ్చయము చేయునప్పుడు శబ్ద ప్రయోగవిషయ మెంతగలదోయంతటిని బరిశీలింపకయే యట్టి నిశ్చయముఁజేయరాదని చెప్పెను. అట్టిసందర్భమునుబట్టి (చింతామణి విషయపరిశోధనము ౧౩ విషయము) శాస్త్రులుగారు "కావ్యేతిహాస పురాణాది సకల వాఙ్మయమునకును బాణినీయ మనుశాసకమేయని మహాభాష్యకర్త కంఠోక్తముగా మనకు విశదపఱచియున్నాఁడు" అని వ్రాయుట మిక్కిలి వింతగా నున్నది. ఆ భాష్యకర్తచూపిన శబ్దప్రయోగ విషయములో గావ్యము లన్న మాటయేలేదు.

ఇంక "పురాణభాష కావ్యభాష"... అనుకీర్తి నున్న యనేకభాషలకుఁ బ్రత్యేక వ్యాకరణమసంగత మనెడి శాస్త్రులు గారి యనుపపత్తికి, శిష్టలోకభాషకును వైదికభాషకును వేర్వేఱుగ లక్షణరచనముచేసిన పాణిని మునియే సమాధానము చెప్పకొనవలసియుండును. ఆయాభాషలకుఁ బ్రత్యేకముగ లక్షణములను జూపవలసినంతటి భేదము కన్పట్టినపుడు వానికిఁ బ్రత్యేక వ్యాకరణములను రచించుటలో ననుపపత్తి యేమున్నది?

ఇఁక భాష్యకర్త పేర్కొన్న యితిహాస పురాణాదు లైనను బాణినీయమునకు మూలమైయున్న యెడల బాణినీయు లెట్లు వానిలోని ప్రయోగములను ఛాందసములనియు నసాధువులనియు నిరసింపఁగల్గుదురు? వేయేల! వేదములోని ప్రయోగములు పాణినీయమునకు లొంగనప్పు డట్టి వానిని బాణినీయు లపశబ్దములనికాని ఛాందసములని కాని చెప్పక

వానికిఁ బరమప్రామాణ్యము నంగీకరించి యుండ లేదా? అట్టే శిష్టవ్యవహారములోని యేవేని శబ్దములు పాణినీయమునకు లొంగనపు డవి యథాప్రయుక్తముగ సాధువులనియేకదా "పృషోదరాదీని యథోపదిష్టమ్" అను సూత్రముచేఁ బాణిని ముని యుపదేశించి యుండెను.

ఇంక వైదికకార్యోపయోగి శిష్టవ్యవహారేతరలోక సామాన్య వ్యవహారములోని శబ్దములవలెనే యితిహాస పురాణాదులలోని శబ్దములును సాకల్యముగాఁ బాణినీయసమ్మతములు కామింజేసి వానిలోని శబ్దములను గొన్నిటి నసాధువులనియు నార్షములనియు భాష్యకర్త నిరసించుటలో ననుపపత్తియుండ నేరదు. అట్లయినను నేఁటి బజారుభాషలోవలెనే వైదికకార్యోపయోగి శిష్టవ్యవహారేతర భాషయందును సుశబ్దము లనేకము లుండవచ్చునుగాన 'ఒకశబ్దము ప్రయుక్తమా? అప్రయుక్తమా? యనఁగాఁ గృతకమా?' యను వివాదము కల్గునపుడు పురాణేతిహాసాదుల భాషతోపాటు శిష్టజన నిత్యవ్యవహారస్థ భాషనుసైతము పరిశీలింపవలసియుండునని భాష్యకర్త చెప్పుట సంభవించెను. కావుననే "సప్తద్వీపావసుమతీ త్రయో లోకాః......" అని యాతఁడు శబ్దప్రయోగవిషయమును జూపినవాఁడయ్యెను. అంతమాత్రమున నాతఁ డచటఁ బేర్కొనిన వానికెల్ల నాతఁడు సాకల్యముగాఁ బ్రామాణ్యము నంగీకరించె నని చెప్పరాదుగదా.

ఇంకఁ బాణినీయము కృతకశబ్దములను సాధించునాయని సందేహింపనక్కఱలేదు. వ్యాకరణమాత్రమున కట్టియతిచార

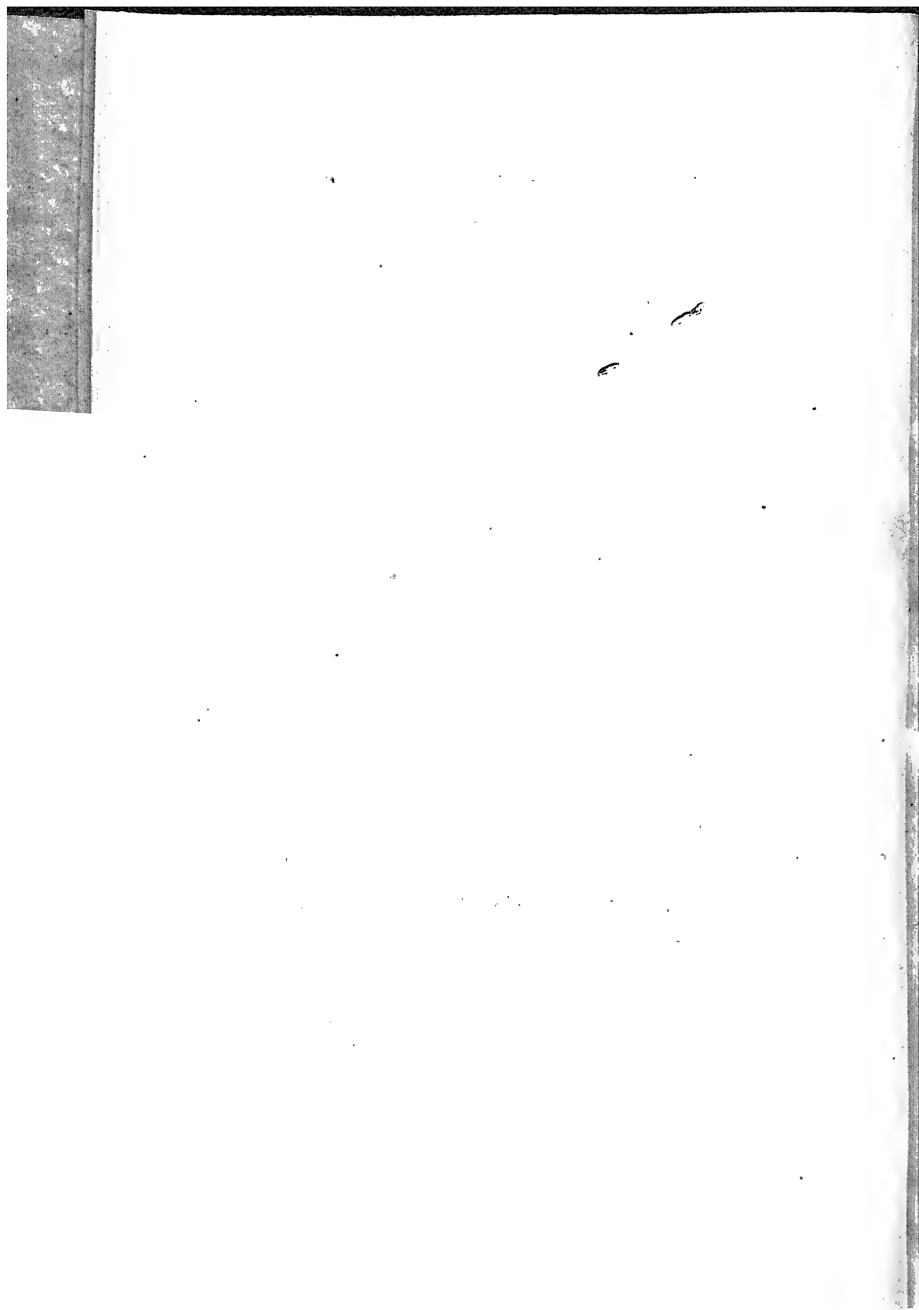
ముండితీరును. ఆ విషయము పాఠక మహాశయుల హృదయ ములకు విశదపడుటకయి యిట దిఙ్మాత్రముగ నట్టికృతకశబ్ద వైఖరి నుదాహరించుచున్నాను.

"మేకాధీశో మేకాధీశా మేకాధీశా"

వ్యా. హే మేకాః, మేకా మేకావంశః, తస్యాఃఅః భూష ణంతస్య సంబుద్ధి స్తథోక్త హే మేకావంశ భూషణ, హే మే మా లక్ష్మీః అస్యాస్తీతిమః మహారాజః - వ్యా. అర్శ ఆదిభ్యోఽ జితి అచ్.మస్యాపత్యంమిః. వ్యా. అతఇఞితిఇఞ్. తస్యసం బుద్ధిః, మే=మహారాజపుత్ర, హే మే, మా=మానం ప్రమాణం, ఔ అగ్రితఃయస్యతస్య సంబుద్ధిః తథోక్త ప్రిమాణపురస్సర-ని- మా స్త్రీ మానే మృతౌవేళా మేధా శ్రీ మధ్యమాతృషు. ఇకారః ఫణిరత్నార్చిష్వగ్రితోఽర్థగుణార్థయోరితిచ రత్న మాలా......"(మేకాధీశాశబ్దార్థ శతకోటి 12 పుట.)

ఇట్లు విన్నవించు,
సుజన విధేయుఁడు,
వఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రి.

విశాఖ పట్టణము,
1—2—1939.

గురుదేవతా స్తుతి.

శ్లో. సుధియా పరిపూత మానసా
కలయేఽహం జగతః ప్రియంకరౌ
పితరౌ మమ వేంకటాంబికా
ముఖలింగేశ్వరరాజంపతీ హృది.

శ్లో. పితామహభ్రాతృసుతం స్వవిద్యా
గురుం చ చింతామణి సత్సమాఖ్యమ్
శ్రీవత్సగోత్రోద్ధరణ ప్రశస్తిం
నమామి నారాయణ సత్కవీంద్రమ్.

(మొదటిశ్లోకమున మాతాపితృపరముగాను పార్వతీపరమేశ్వరపరముగాను నర్థద్వయము నెన్నునది. రెండవశ్లోకమున గురువులగు నారాయణపండితులపక్షముగాను విష్ణుపక్షముగాను నర్థద్వయము నెన్ననగును. "భ్రాతృజాయామ్" అను కాళిదాస ప్రయోగముచేత భ్రాతృసుతశబ్దసమాసము సప్రమాణ మగుచున్నది.)

[ముద్రాపకులయొద్ద 'ఴ' అను లిపులు లేనందున నీ గ్రంథమున దానిచోట వాడుకచొప్పున తమిళము నున్నగుచోటులందు ళకారము కూర్పఁబడెను.]

విషయసూచిక.

I

విషయసంఖ్య.

విషయసంఖ్య.

విషయసం

విషయసంఖ్య.

—అనుబంధము—

అనుబంధము.

(౧౩౯) విచక్షణులారా,

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి విషయపరిశోధనమునకుఁ బునర్ముద్రణావశ్యకతను గలిగించిన పాఠకమహాశయ లోకమునకు నేను కృతజ్ఞుఁడను. శ్రీమన్మద్రపురి విశ్వవిద్యాలయాంధ్రపఠనీయ గ్రంథనిర్ణాయకసభవారును, నాంధ్రవిశ్వకళా పరిషదాంధ్రపఠనీయగ్రంథనిర్ణాయకసభవారును వరుసగా విద్వత్కక్ష్యల వారికిని నుభయభాషాప్రవీణ కక్ష్యలవారికిని నాంధ్రశబ్దచింతామణితోపాటుగ నీగ్రంథమును బఠనీయముగ నేర్పఱుచుచు నా భాషాసేవకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుచున్నందులకై వారికి నే నెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడ నగుచున్నాను. మఱియు నేతద్గ్రంథము నీ క్రిందిరీతిని సంభావించిన శ్రీ మద్రపురి విశ్వవిద్యాలయాంధ్రపఠనీయగ్రంథనిర్ణాయకసభవారి యాంధ్రభారతీసేవక ప్రోత్సాహ ప్రదానపురస్సర భాషావాఙ్మయపరిపోషణతత్పరతా సౌశీల్య మెంతయుఁ బ్రశంసనీయమగుచు మా మకీన కృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కారసహస్రార్చనాపాత్ర మగుచున్నది.

"Proceedings of the Meeting of the Board of Studies in Telugu, held on Tuesday the 26th, Wednesday the 27th and Thursday, the 28th July 1932, at the Senate House, Madras.

*   *   *   •   *   *

"The Board desires to place on record its opinion that 'Chintamani Vishaya Parisodhna' by Mr. V. Chinna Sitarama Sastrulu is a scholarly work of great merit, conceived on original lines not hitherto attempted and that the author has rendered great service to the Telugu Language by the publication of the same".

(౧౪౦) ఆంధ్రశబ్దచింతామణి నిధానమున నడఁగి నిగూఢములై యుండిన యాంధ్రవ్యాకరణసిద్ధాంతరత్నము లనేకములం నా యీగ్రంథమున నిక్షేపించునపు డివి పండిత విమర్శక పాఠక మహాశయాదరణపాత్రములగు నాయని యుత్కంఠించువాఁడను. కాని యీ నాగ్రంథము ప్రచురింపఁబడిన (1931 క్రీ. శ.) వెనుకఁ బ్రచురింపఁబడిన (1932 క్రీ. శ.) యాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారి బాలసరస్వతీయపీఠిక మున్నగువానిలో నట్టినాసిద్ధాంతములే స్వసిద్ధాంతములుగ ననుగ్రహింపఁబడుటం జేసి యట్టి నా యుత్కంఠ చాలవఱకుఁ దీరినదనవచ్చును.

కొందఱు విమర్శకమహాశయు లీగ్రంథమునందలి కొన్ని సిద్ధాంతముల విషయమునఁ గొన్ని యనుపపత్తులను జూపుచు లేఖాముఖమునను బత్రికాదిముఖమునను బరీక్షాప్రశ్నముల రూపమునను దమతమ యభిప్రాయములను వెల్లడించిరి. వానిలోఁ బెక్కిటికి నా యీగ్రంథమునందె సదుత్తరములు వెలయుచుండుటం జేసి యట్టివానికి మరలఁ బ్రత్యేకించి సమాధానములను వ్రాయ నేలయని యుపేక్షించుచు వచ్చితిని. కాని కొన్నివిషయములం దిందలి సమాధానములు చాలవని తోఁచినపుడుమాత్రము సదుత్తరముల నిచ్చుటయుఁ గలదు. అట్టివిషయముల సారమును, మఱికొన్ని నూతనాంశములను నీ యనుబంధమునఁ బొందుపఱుచుచున్నాను.

(౧౪౧) (ప్రశ్నము) "ద్రుతము నకారవ్యంజనరూపమాత్రమె యగు నపుడు 'జడిగొన్ కోర్కులు' మున్నగు ప్రయోగము లెట్లు సాధువులు కాఁగలవు ఆవయవిక నకారమును ద్రుతమె యందురుగదా."

(భావసంవత్సర చైత్ర వైశాఖ పరిషత్పత్రిక.)

(ఉత్తరము) "వినాద్వితీయః స్యాదస్మ దాత్మనోః స్వస్తరోరపి। నో రన్యస్యాపి సర్వం స్యా, ద్బహుళం సత్ప్రయోగతః" అను నథర్వణ కారిక "నేను, తాను శబ్దములు ప్రథమాంతములయినను వానితుది 'ను' అనునది కుతినిజెంది నకారరూపమందినపు డయ్యది ద్రుతమగుచు ద్రుతకార్యముల

నొదవించును. ఇట్లే యితరమయిన శబ్దావయవ 'ను' వర్ణసంశ్లేషనకారము సైతము బాహుళికముగా ద్రుతకార్యముల నొదవించును" అని చెప్పుచున్నది గాన నావయవిక నకారరూప ద్రుతము సరళాదేశాది ద్రుతకార్యముల నొదవింపకున్నను క్షతిలేదు" (భావసంవత్సర శ్రావణ భాద్రపద పరిషత్పత్రిక.)

(౧౪౨) న్ను మ్ము లాగమములా ? లేక యాదేశములా ?

(చూడు. చింతామణివిషయపరిశోధనము. ౯౭-౯౮ విషయ.)

"దేశ్యా దస్మ ద్యుష్మ, చ్ఛబ్దా త్సు జసో ర్న్న మూ వు రూపా స్తః।
న్న మ్మౌ హ్రస్వ శ్చాదే, రమి శసి చాన్యతర లుక్చ యుక్తస్య"

(ఆంధ్రశబ్దచిం)

(ప్రశ్నము) "నా నీ శబ్దములకు ద్వితీయైకవచన బహువచన ప్రత్యయములు పరమగునప్పుడు వరుసగా 'న్ను, మ్ము' అనునవి యాగమములగు" నని యొకపక్షము. "నా నీ శబ్దముల ద్వితీయైకవచన బహువచనముల స్థానమున (ఇచట 'అమి శసి చ' అను సప్తములచోట విభక్తివిపరిణామాన్వయమున షష్ఠి చెప్పఁబడుచున్నది) 'న్ను, మ్ము' అను నాదేశములు వరుసగ నగు" నని యొకపక్షము. "ఈ రెండుపక్షములలోను నాగమము లనువారికి 'అమి, శసి' అని సప్తమీవిభక్తి యుండుటయే యవి యాదేశములు కావనుటలో ముఖ్యాధారము—'తస్మిన్నితి నిర్దిష్టే పూర్వస్య' అను పాణినిసూత్రము వీరివాదమును దృఢపఱుచుచున్నది. కాని సంస్కృత వ్యాకరణమున నిట్టి విభక్తిభేదమున నన్వయము కానంబడుచున్నది. చూడుఁడు. పాణినీయసూత్రము:—

'సది రప్రతేః' (౮-3-౬౬).

ఇంక నిది చింతామణి ప్రణాళికకు విరుద్ధమనుటయుఁ గుదురదు. 'స్వంతా న్నామ్నః కుశ్ నో ర్బహువచనే' అనుచోఁ బంచమికి షష్ఠ్యర్థము చెప్పక యన్వయము కుదురదు......ఆగమపక్షమున నాదేశపక్షముకంటెఁ గ్లిష్టకల్పనమును నెక్కుడు ప్రక్రియయు నుండుట విశదమె."

(శ్రీముఖసంవత్సర మార్గశిర పుష్య పరిషత్పత్రిక).

(౧౪౩) (ఉత్తరము) న్ను, మ్ము, లాగమములె—

"ఈ విభక్తి విపరిణామ సమన్వయము నూత్నము కాదు. అహోబలపతి చూపినదే. విభక్తివిపరిణామాన్వయమును నిర్హేతుకముగ నంగీకరించుట కేవలము నసంగతము. పాణినీయవ్యాఖ్యాత లద్దానిని జూపినమాట నిజమే అప్రస్తుత మని యుపేక్షించుచో గాని యీ పాణినీయ సూత్రముల సమన్వయమునందును విభక్తివిపరిణామాన్వయ మక్కఱలేకయే కుదురుపడును. ఏది యెట్లయినను మూలగ్రంథకర్త్రభిప్రేతములని విశ్వసింపరాని యట్టి వ్యాఖ్యాతల మార్గముల నెల్లఁ జింతామణి సమన్వయవిషయమున నుపయోగించుట యుక్తము కాదు. చింతామణిలో నట్టి సమన్వయ ముండక తీరదని చెప్పవలసిన స్థల మొక్కటి యైన లేదు.

'స్వన్తాన్నామ్న' ఇత్యాదిసూత్రమున కహోబలపతి వ్యాఖ్యచేయుటలో నవిమర్శితముగ నిట్టి సమన్వయము నంగీకరించెను. అద్దానినే వీ రీవిషయమునఁ బ్రమాణముగఁ జూపుచున్నారు.

'స్వన్తా న్నామ్నః కుఙ్ నో గ్బహువచనే' (ఆంధ్రశబ్దచింతామణి) "స్వన్తా న్నామ్నో నోః కుఙాదేశః స్యాత్ బహువచనే పరే. స్వన్తాదిత్యత్ర సదిరప్రతే రిత్యాదావివ విభక్తే ర్వ్యత్యయః" (అహోబలపతి).

పయిసూత్రమున నట్టి విభక్తివిపరిణామాన్వయము నంగీకరింప నక్కఱలేదు. "స్వన్తా న్నామ్నః పరతః బహువచనే స్థితేసతి నోః కుఙాదేశః స్యాత్" "స్వంతనామముకంటెఁ బరముగ బహువచనముండునపుడు నామముతుదినున్న వర్ణముచోటఁ గుఙాదేశమగును" అనురీతి నిచట మిక్కిలి సరళమగు సమన్వయమె వెలయుచున్నది. ఇదె చింతామణి కర్తృస్వరసమని "లుఙ్గ్యాద్రుత ప్రకృతికా త్పరతః పరశే స్థిరే చ నస్య స్యాత్" అను చింతామణిసంధిసూత్ర ముద్బోధించుచున్నది. పైని జూపిన యన్వయమే యీ సంధిసూత్రమునఁ గంఠోక్తముగా గ్రంథకర్తచేఁ జేర్కొనఁబడినదిగదా. ఇట్లు మిక్కిలి సరళమును జింతామణి స్వరసమును నగు సమన్వయము కుదురుపడుచుండఁగాఁ జింతామణిలో మఱెచ్చటను నంగీకరింపవలసిన ప్రసక్తిలేని గ్రంథకృదభిప్రేత

మని యంగీకరింపరాని యసహజమగు నీ విభక్తివిపరిణామాన్వయము నంగీకరించుట యుక్తము కాదుగదా. ఇంక నీపక్షమునందలి క్లిష్టకల్పనమును శంకాస్పదముగాదు. శబ్దములకు లేని యర్థములను జెప్పి సమన్వయించుటకన్నఁ గ్లిష్టకల్పనములు శ్రేష్ఠతరములుగదా."

(శ్రీముఖ సంవత్సర మాఘఫాల్గున పరిషత్పత్రిక.)

(౧౪౪) అనాదిషు విభక్తిషూత్తో వేతి సూత్రార్థవిమర్శనసందర్భమున నా వ్రాసిన ౯౬, ౯౭, ౯౮, ౯౯ విషయముల సిద్ధాంతములందుఁ గొందఱకు భిన్నాభిప్రాయము కలిగియుండెను. తత్సూత్రసమన్వయసందర్భమునందలి "నన్నేలు-మమ్మేలు" అను సంధులవిషయమునందును "నన్నునున్, మమ్మున్" అను రూపముల సాధించు ప్రక్రియయందును గ్లిష్టసమన్వయమును సాకల్య లోపమును గొంత సంభవించినమాట నిజమే. అట్లయినను జింతామణిగ్రంథమును సాకల్యముగ సమన్వయింపవలసివచ్చినపుడు పూర్వోత్తరసందర్భశుద్ధియుఁ జింతామణిసిద్ధాంతస్థాపనమును నత్యావశ్యకములగుటచేత నంతమాత్రపు క్లిష్టత గ్రంథకృదభిప్రేతమగుటచే నంగీకరించుట యొకకొఱంత కానేరదని నా యభిప్రాయము. బాలవ్యాకరణకర్తగా రుదాహరించినట్లు 'నన్నును, మమ్మును' మున్నగు రూపములనే పూర్ణరూపములనుగా సాధించుటకుఁ జింతామణిప్రక్రియ యంగీకరింపదు. పూర్వపక్షులు కోరినట్లు 'న్ను, మ్ము' లను ద్వితీయాప్రత్యయముల కాదేశములనుగా వహోబలపతి సమన్వయము చొప్పునఁ నంగీకరించునపుడు తిబ్మధ్యశాస్త్రముచొప్పున "నన్నున్, మమ్మున్" అను రూపములె యేర్పడును గాని "నన్నును, మమ్మును" మున్నగు రూపము లేర్పడవు. అంత్యత్వవిధాయకశాస్త్ర మెచ్చటను లేదు. ద్రుతమునకు 'ను' స్వరూప మున్నదను విషయము చింతామణిసిద్ధాంతమె కాదు ఈ పక్షమున "నన్నును గౌఁగిలించుకొని......" (భార. అరణ్య. ౩ఆ. ౧౦౭) మున్నగు నన్నయప్రయోగములను జింతామణిసాధ్యములనుగాఁ జేయఁజాలము. మఱియు వెనుక నుదాహరించినరీతిని 'న్ను, మ్ము' లాగమము లను సమన్వయమె చింతా

మణి స్వరసముగ నున్నదిగాని యాదేశము లను సమన్వయము చింతామణి స్వరసమై యుండలేదుగదా. ఇఁకఁ బైసందర్భమునుబట్టి నేను వివరించినరీతిని 'నన్నేలు, మమ్మేలు' మున్నగువాని సంధిప్రక్రియ నంగీకరించిన నంగీకరింప వలె. లేదా యిట్టి యాచ్ఛికవిషయములు చింతామణిదృష్టిలో లేకపోవచ్చు నని చెప్పినఁ జెప్పవలెను. ఇదియె యీ గ్రంథమునందలి '౯-౭' విషయమున నేను విశదపఱిచియున్నాను.

(౧౮౯౬) పయివిషయమునఁ గొందఱువిమర్శకు లీక్రిందిరీతిని ప్రశ్నించుచు రాఁగా సమాధానములను వ్రాయుచు వచ్చితిని. ప్ర. "బాలసరస్వతి మొదలుగ బాలవ్యాకరణకర్తఱకును నున్న చింతామణి వ్యాఖ్యాతలు వివరణ కర్తలు ననునెల్లరును "న్నుమ్ము"ల నాదేశములుగనే వ్రాసిరే? అట్టిదానిని మార్పనగునా?" (ఉ) "గ్రంథమును సాకల్యముగ సమన్వయించుటలో నావశ్యకమగునపుడు మార్పుచేయుట తప్పా? అందఱును నేకరీతిని వ్రాసియున్నా రనువిషయమును నేను మాత్రము ౯-౬ విషయమున వ్రాయలేదా?

(ప్ర) "ప్రాచీనవ్యాఖ్యాతలమార్గములను ద్రోసిపుచ్చుటకు వారిమతమున దోషమేమి? అందువలన మీపక్షమునఁ గల్గిన లాభమేమి?"

(ఉ) "చింతామణిశ్లోకములకు లేనియర్థములను జెప్పుటకన్నఁ బ్రాచీనవ్యాఖ్యలపై నేమిదోషమును జూపవలయును? చింతామణిమతమున నెంతమాత్రమునులేని ద్రుత'ను' స్వరూపసమన్వయమును నిరాకరించుకొనుటకన్న నాపక్షమున లాభమేమి కావలయును?......"

(ప్ర) "మీసమన్వయమున సారళ్యము చాలదు"

(ఉ) "ద్రుతము'ను' స్వరూపమన్న బాలవ్యాకరణాదులపక్షమున 'నన్నును + ఏలు' అనుస్వరపరకస్థలమున ద్రుతస్వరలోప మెట్లుఘటిల్లును? అట్టియెడల 'నన్నున్ + ఏలు' అనెడి యుదాహరణస్థల మెట్లులభించును? ఇంక నిచట 'ఉ'కారసంధిచేయనగునందు రేని సంధ్యభావపక్షములోని రూప మెట్లుండును? మఱియు వీరిపక్షమున 'నన్నేలు' అనురూపము దుర్లభమేగదా.

ఇంతియగాక 'న్ను, మ్ము' లాదేశములను వీరిపక్షమున 'నన్నును, మమ్మును' అను ద్రుతప్రకృతికరూపసిద్ధియెట్లు? బాలవ్యాకరణకర్త "తృతీయాదులకు నుగాగమంబగు" అనిగదా సూత్రించెను. ఇట్టి పూర్వవ్యాఖ్యలకుఁగల నైకకంఠ్యమును సారళ్యమును నేరీతినున్నవో విమర్శకులె పరిశీలింతురుగాక !......"

(ప్ర) "న్ను, మ్ములలో నొకటివిభక్తి కాదనుచు నొకటివిభక్తియని చెప్పుట సరియా?"(ఉ) "రెండును నాగమములెయని నాయాశయము. 'మ్ము' అనునది విభక్తియని నేను వ్రాయలేదు. 'మ్ము' అనుదానిపై నిలిచిన 'శస్' ప్రత్యయము లోపించుటచేత దాని తుది 'ఉ'కారమునకు విభక్తిత్వమును గల్పింపవలయునని మాత్రము వ్రాసితిని. అట్లు కల్పించుకొని 'అనాదిషు విభక్తిష్విత్యాది' సూత్రమున 'మమేమ్మలు' మున్నగు నలంతియాచ్ఛికోదాహరణములను సంగ్రహించికొని పూర్వపక్షుల మతములలో నెంతమాత్రమును గుదురుపడని "ప్రాంశుపయోదనీల తను భాసితు నుజ్జ్వల..." మున్నగు నన్నయ తత్సమసంధిప్రయోగశతములను నత్యంతసరళమార్గమున సాధించుకొనుట యెంతయును గర్తవ్యముగదా.

(ప్ర) "నపదాన్యవ్యయే"త్యాదిసూత్రము "కృత్వాప్రభృతులు తెలుఁగున నుండ నేరవని తెలుపుట కుపదేశింపఁబడియుండఁగా నద్దాని నీయొక్కస్థలమున సంస్కృతవిభక్తిలోపమునకు సాధకమునుగా నుపచరింపఁజేసికొనుట సరియా?" (ఉ) "ఆయొక్కటనె యన నేల? 'రక్షించి, రక్షింపక, రక్షింపన్' మున్నగు నేలకొలఁదిశబ్దములపైనున్న సు ప్రత్యయలోపవిషయమున నపదానీత్యాదిసూత్రముతప్ప నొండెద్దియేని గతిగలదా? అందు 'రక్షించి' మున్నగునవి తత్సమములగుటం జేసి స్త్రీసమములునుఁ గా నేరవుగాన వానికి 'అనుతా మిత్యాదిసూత్రసిద్ధ సు లోపము రా నేరదుగదా. విభక్త్యంతములు కాకయు ప్రాతిపదికములనఁదగిన ధాతుజరూపములు ప్రయోగార్హములు కా నేరవుగదా."

(౧౪౬) ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు ముద్రించిన బాలసరస్వతీయసహితాంధ్రశబ్దచింతామణియందలి బాలసరస్వతీయపీఠికను వ్రాసిన బ్రహ్మశ్రీ

చర్ల నారాయణశాస్త్రిగారాంధ్రశబ్దచింతామణికి వికృతివివేకము శేషగ్రంథ మని యప్పటప్పటు నంగీకరించియు (మాతుఁడు "పంచవర్గాదయో వర్ణాః" అనునథర్వణశ్లోకములు'బాలేందుపరిధి'అనుశ్లోకములకు శేషపూరకములు"బాల సరస్వతీయపీఠిక. 3 పుట) నీక్రిందిరీతిని శంకించియున్నారు. "అథర్వణకారికా వళి...పీఠికలో బ్రహ్మశ్రీ వఝుల చినసీతారామశాస్త్రిగారు ఇది (అకర్మ కేషు తు స్వార్థేంచుకోలోపో విధీయతే'అనునది)యథర్వణ కారిక కానేరదని యు నహోబలపండితులు వ్రాసిన వాక్యమనియు వ్రాసియున్నారు...కాని పైబాలసరస్వతీయములోఁ గూడ నీకారికయుండుటంబట్టి సీతారామశాస్త్రి గారియూహ కాధారమేమో తెలియకున్నది"(బాలసరస్వతీయపీఠిక ౧౬పుట)

"అథర్వణకారికావళీగ్రంథము బాలసరస్వ త్యప్పకవ్యాదులకు దొరకలేదనియుఁ బండితపరంపరాయాతముగా వారు తమగ్రంథములం గొన్నికారికల నుదాహరించుచు వచ్చిరనియు నక్కారణమున వారికేదని యితరకృతవిశేషకారిక దొరకినను నథర్వణకారిక యేమోయనుభ్రాంతి కలిగి వారు తమగ్రంథములలో నుదాహరించుట సంభవింపవచ్చుననియుఁ జింతా మణి వికృతివివేకములకుఁ గలసంబంధమును వారు గ్రహించియుండమింజేసి వారు కొన్ని కారికల నాథర్వణములని భ్రమించినంతమాత్రమున వానినాథర్వ ణములని యంగీకరింపనక్కఅలేదనియు" నాయీగ్రంథమున ౯౬ విషయమున సోదాహరణముగా విశదీకరించియే యున్నాను. కాఁగా బాలసరస్వతీయము లో నున్నంతమాత్రమున నిది యథర్వణకారికయని నిశ్చయింపవలసినయావశ్య కత లేదు.'రంజతి ఘట్యాదీనాం బిందో శ్చస్యాపి లా వుభౌభవతః. నతు ణో; భవే చ్చ లోపో హ్యర్థే యో వర్తతే పరే తస్మిన్' అని యిట్లు చింతామణి యందే స్వార్థేంచుక్కువచ్చునప్పుడు రంజాదులు'రంజిల్లు'మున్నగురీతి నకర్మక ములుగా నేర్పడుననియు వానిపైఁ బ్రేరణేంచుక్కు నిల్చునపుడట్టి 'ఇల్లు'అను నది లోపింపఁగా'రంజించు'మున్నగు సకర్మకధాతువు లేర్పడుననియుఁ జెప్పఁ బడియుండుటంజేసి యీయర్థమునే చింతామణి శేషగ్రంథకర్తయగు నథర్వ

ఖుఁడు చెప్పియుండఁ డనుతలంపున నయ్యది యథర్వణకారిక కాదని నేను వ్రాసియున్నాను. ఈపద్ధతినిబట్టి “అకర్మేషు...” అను నికారికయేగాక పరిషత్తువా రపరిశీలితముగా ముద్రించిన యాబాలసరస్వతీయటీకలో నథర్వణ వచనముగా నుదాహరించిన “కేషాంచిదపి ధాతూనా మిట్లుక్ స్యాదర్థే ప్రకీర్త్యతే” అనుకారికయు నాథర్వణికము కాదని దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును.

(౧౪౭) వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్సువారు ముద్రించిన బాలసరస్వతీయటీకలోఁ బైనుదాహరించిన విరుద్ధకారిక లగపడవు. వావిళ్ల వారి బాలసరస్వతీయ మనఁగాఁ బీఠికాంతమున నారాయణశాస్త్రులుగారు వర్ణించిన యాంధ్రశబ్దచింతామణి టీక కాదు. వావిళ్లవారును బరిషత్తువారు ముద్రించిన 1932 (క్రీ. శ)సంవత్సరమునందే యొకబాలసరస్వతీయటీకాసహితమగు నాంధ్రశబ్దచింతామణిని ముద్రించిరి. అద్దానికి నేను విపులమగు పీఠికను వ్రాసియున్నాను. అయ్యది యీపరిషత్తువారి ముద్రణముకన్నఁ జాలశుద్ధముగానున్నది. పరిషత్తువారి ముద్రణములోఁ బయిరీతిని విరుద్ధకారిక లుండుటయే గాక యింకను దోషములు పెక్కుకాన్పించుచున్నవి. మచ్చునకొండు రెండు తావులు చూపెదను.

(౧౪౮ I.) “అనుబంధప్రాగ్వతో” రిత్యాదిసూత్రపు వ్యాఖ్యలో ౪౬-౪౭-౪౮-౪౯ పుటలలోను దర్వాతి మతికొన్నిపుటలలోను “ఆకంపించుచున్నాఁడు” మున్నగు శతాధికస్థలములందు “ఉన్నా”నుబంధపరకత్వమున ‘చ’కారమునకు ‘పత్వము’ చేయకయే యుదాహరింపఁబడెను. పత్వవిధాయకశాస్త్రమునకు బాలసరస్వతి చేసిన వ్యాఖ్య చొప్పున నచ్చట “పత్వము” నిత్యముగ వచ్చితీరవలయును. అట్టిస్థితిలో బాలసరస్వతీటీకలోఁ దద్విరుద్ధముగా నుదాహరించుట కేవలము నసంగతముకదా. వావిళ్లవారిముద్రణమున నావ్రాసిన పీఠికలో సవిమర్శముగ సిద్ధాంతీకరింపఁబడిన చొప్పున నెవ్వరుముద్రించినదియు బాలసరస్వతి లిఖించిన మాతృకకు సరియైనది కాదు. పరిషత్తువారు సైతము మాతృకలోనున్నరీతిని యథాస్థితముగా ముద్రించితి మని చెప్పసాహ

సింపఁజాలరుగదా. మాతృకను సవరించి ముద్రించునపు డిట్టి గ్రంథకర్తృహృదయ విరుద్ధములగు సుదాహృతము లుండరాదుగదా. వావిళ్లవారిముద్రణమున నిట్టి తప్పులు లేవు.

(౧౪౬ II.) "నిత్య మనుత్తమపురుషక్రియాస్వితః" అను సంధిసూత్రవ్యాఖ్యలో నొకచిత్రమగు తప్పు పరిషత్తువారి ముద్రణమునఁ బడియున్నది. "ఉత్తమపురుషకైన, గొలిచితినంబను, విడిచితిమన్యులను, అన్నది కిమాదిగనుక క్రియాగ్రహణమున నంటులేదు. నిత్యం అన్నాఁడు గనుక క్రియాగ్రహణము నిత్యము" (పరిషత్తువారి ముద్రణము ౧౪ పుట) "ఉత్తమపురుషమునకైనఁ గొలిచితినంబను, విడిచితి మన్యులను, గెలిచితి మరులను, ఇవి కిమాదులలోనివి కనుకఁ బ్రాయోగ్రహణమున నంతటను సంధిలేదు" (వావిళ్లవారిముద్రణము ౧౬-౧౭ పుట)

పయిపాఠములలోఁ బరిషత్తువారి ముద్రణమునఁ దప్పుపడినందున నర్థమే లేదు. వావిళ్లవారి ముద్రణమునుబట్టి యుత్తమపురుషశబ్దములు కిమాదిగణములోనివగుటచేత "ప్రాయస్తుస్యాత్ కిమాదిక స్యేతః" అనుసూత్రములోని ప్రాయోగ్రహణమున సార్వత్రిక నిత్యసంధి లేదయ్యెనని యు "గొలిచితినంబను" అనుచో సంధిగాలేదనియుఁ దక్కినచోట్ల సంధికలదనియును సుసంగతముగా నర్థము వెలయుచున్నది. ప్రాయోగ్రహణమున్నచో "క్రియాగ్రహణ" మనియు "అంతట" అన్నచో "అంటు" అనియు బరిషత్తువారి ముద్రణమునఁ దప్పులు పడినవి.

పయినివ్రాసిన తప్పులు పీఠికాకర్తగారి కంతలో గ్రహింపఁబట్టినవి. వారు నైతప్పులను బైరీతిని దిద్దుకొనలేదు. ఇంక యథాస్థితముగనె పాఠమునంగీకరించి 'స్థితస్య గతి శ్చింతనీయా" అను పద్ధతిని వారి సాహిత్యబలిమిచే నేదో యర్థముచెప్పి సరిపెట్ట యత్నించిరి (చూడుఁడు పరిషత్తువారి ముద్రణము, బాలసరస్వతీయపీఠిక ౧౪ పుట.)

(౧౪౯) పై బాలసరస్వతీయపీఠికయందే పీఠికాకర్తగారు ద్రుతసంశ్లేషమును గురించి చర్చించుచు "ఇట సాధునికులు కొందఱు 'ద్రుతము పూర్వా

చ్చు నత్త్రియుండుట సంశ్లేషమని చెప్పుచున్నారు," అని యారంభించి నా యీ గ్రంథమునందలి ద్రుతసంశ్లేషస్వరూపమును నిరసించి యున్నారు. కాని యావిషయమునఁ గల నిచటఁ జర్వితచర్వణముగా సమాధాన మీయఁదలంప లేదు. అందులకుఁ బూర్ణమగు సమాధాన మీ గ్రంథమునందలి మూఁడవభాగమందు—అందును ముఖ్యముగ ౧౩౧ విషయమునందు—వెలయుచుండుటం జేసి పాఠకమహాశయులతోపాటుఁ శ్రీశాస్త్రులవారును నద్దానిని దయతో సావధానముగఁ బరిశీలింతురుగాక. నన్నయనుగతమున ద్రుతము పొల్లు నకారమె యగుటచే నీతనిమతమునందలి ద్రుతస్వత్వము నకారవ్యంజనరూపమె యనియు నథర్వణుఁడు చెప్పిన స్వత్వమును సిద్ధిదియె యనియు గ్రహించి యున్నచో వీ రీవిషయమున నింతగా వ్రాసియుండరు.

(౧౯౦) ౧౯౩౮ (క్రీ. శ.) సంవత్సరమున నాంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారు చేయించిన యుభయభాషాప్రవీణ పరీక్షయందలి (A. final) యొక ప్రశ్నపత్రములో నీ క్రిందిరీతి నొక ప్రశ్నమున్నది.

"1. b. 1. చింతామణిలోని—పూర్ణ—కొఱకు—కలన—యొక్క—విభక్తులతోడి శబ్దరూపములు నన్నయభారతమున లేవు.

2. "ప్రకృతిశబ్దాత్పరతః స్వాంసంప్రతికానాం భవన్తి గ స డ ద వాః" అను చింతామణి నిషేధమునకు విరుద్ధముగ నన్నయాదు ముందును వెనుకను గూడ—ఇందు ప్రత్యక్షమై—ఎంతగుణములు—ఇత్యాది ప్రయోగములు కనఁబడుచున్నవి.

3 'విక్రుతే క్వచిచ్చ లోపో మో గీర్ద్యు శ్చ్యుత ఆదివస్య భవేత్' అను సూత్రమునకు నన్నయరచనలో నుదాహరణము కనరాదు.

4. నన్నయకంటెను భాషావేత్త 'ఇందు' నప్తమీవిభక్తియనఁడు.

చింతామణి నన్నయకృతము కాదగు(నా?) టకీ హేతువులనుగూడఁ జేర్చుకొని నన్నయభట్టారకుఁడు భారత భాగవతముల ముందే యాంధ్రశబ్దచింతామణి రచించెనన్న పరిశోధన వాదము విమర్శించి మీ యభిప్రాయము

తెల్పునది." (ఇంకఁ బరీక్షకు లాలోచించి వ్రాయవలసిన దేమున్నదో తెలియరాకున్నది.)

(౧౫౧) పంచప్రశ్నమునుబట్టి చింతామణి నన్నయ కర్తృకము కాదనుటకుఁ బయినాలుగు విషయములను బలమైన హేతూపపత్తులని పరీక్షకులు తలంచినట్లు విశదపడుచున్నది. భాషాస్వరూపమును నిరూపించుట వ్యాకరణకర్తపని. కథావస్తువును రసోచితరీతిని నిర్వహించుట కావ్యకర్తపని. కాఁగా వ్యాకరణకర్త కావ్యమును వ్రాయునప్పు డతని వ్యాకరణములోని సూత్రములకెల్ల నతని కావ్యములో నుదాహరణములుండి తీరవలయు ననునిర్బంధ మెంతమాత్రమును నుండ నేరదు. (భట్టివలె నుదాహరణార్థముగఁ గావ్యమును రచించుటకుఁ బూనినప్పుడు తప్ప). ఇంతయేల? ఆంధ్రభాషాభూషణములోని వ్యాకరణవిషయములకెల్లఁ దత్కర్తయగు కేతన కావ్యములలోఁ బ్రయోగములను జూపఁగలరా? అట్లె కావ్యాలంకారచూడామణి వ్యాకరణభాగమునఁ జెప్పఁబడిన సూత్రములకెల్ల నాగ్రంథములో నుదాహృతులు చూపఁగలరా? ఇట్లె యధునాతనుల వ్యాకరణవిషయములకు వారివారి ప్రబంధములందు సాకల్యముగా నుదాహృతులను జూపఁగలరా? సాధారణముగఁ బ్రాచీనవ్యాకరణకర్తలెల్లఁ జెప్పిన "యొక్క"విభక్తిని వారిలో నొక్కరైనఁ దమప్రబంధమునఁ బ్రయోగించిరా? ఒక్క చింతామణి విషయమునమాత్రమె యిట్లు శంకించుట యర్హమా?

పరీక్షకులెంచిన యావిభక్తిప్రత్యయముల నొక్కచింతామణియె చెప్పలేదు. ప్రాచీనాంధ్రవైయాకరణులెల్లఁ జెప్పియున్నారు. "ప్రథమావిభక్తికి క్రమంబున ముకారంబును డుకారంబును ద్వితీయకు ను గాని కారంబులును, తృతీయకుఁ జేత, తోడ యనునవియును, చతుర్థికిం గై, కొఱకు ననునవియుఁ, బంచమికి వలన, పట్టి, యుండి, కంటె యనునవియును షష్ఠికిం గి కు కారంబులును యొక్క లోపల యను పదములును సప్తమికి నందు న యనుపదంబులు నయ్యె" (కావ్యాలంకారచూడామణి—౯, ఉల్లాసము, 97 వచనము, 58 పుట).

(౧౫౨) ఇంతకును నన్నయ భారతభాగమందు సైతము పరీక్షకు లనుకొన్నట్లు పైవిభక్తులెల్ల నుజ్జగింపఁబడలేదు.

సీ. పాండుకుమారులు పాండుభూపతి పరో
క్షంబున హస్తిపురంబునందు
ధృతరాష్ట్రునొద్దఁ దత్సుతులతో నొక్కటఁ
బెరుగుచు భూసురవరులవలన
వేదంబులును ధనుర్వేదాదివిద్యలుఁ
గఱచుచు......... (భార. ఆదిపర్వము, 3ఆ. ౧౨ప).

"ఆఖ్యాతోపయోగే" (౧-౪-౨౯) "నియమపూర్వక విద్యాస్వీకారే వక్తా ప్రాక్ సంజ్ఞః స్యాత్. ఉపాధ్యాయా దధీతే" (సిద్ధాంతకౌముది) అనెడి పాణినీయోక్త కారకసూత్రము చొప్పునఁ పై నన్నయపద్యమునందలి 'వలన' పంచమీవిభక్తియే యనుట కెవ్వరును విప్రతిపన్నులు కాఁజాలరుగదా.

చ. నరవరుఁడైన భీమువలనం బ్రభవించె హిడింబకున్ సుతుం
డురుతరభీమరూపుఁడు ఘటోత్కచనాముఁడు.........
(భార. ఆదిపర్వము. ౬ఆ. ౨3౫ప.)

"జనికర్తుః ప్రకృతిః" (౧-౪-3౦)" జాయమానస్య హేతు రపాదానం స్యాత్ —బ్రహ్మణః ప్రజాః ప్రజాయంతే" (సిద్ధాంతకౌముది) అను చొప్పునఁ పై నన్నయపద్యములోని మూఁడవ గాని యతిస్థానగతమగు "వలన్" అనునది పంచమీవిభక్తియే యనుట కించుకేని సందియము లేదుగదా ఇట్లే యితరములు లేవన్న విషయమును నిలువనేరదు. పైనివ్రాసినరీతిని గొన్ని లేకున్నను క్షతియు లేదు.

(౧౫3) "నన్నయవంటి భాషావేత్త 'ఇందు' సప్తమీవిభక్తి యనఁడు" అని వేఱొక యనుపపత్తిని జూపిరి. 'ఇందు' అనునది సప్తమీవిభక్తి ప్రత్యయము కాదనియు నది ప్రకృతులపై 'అందు' వర్ణకమువలె నిల్చునది కాదనియుఁ జెప్పుటకు నన్నపార్యునివంటి పాండిత్యము కావలయునా? తుదికి నాలవతరగతి విద్యార్థియు నట్లు చెప్పఁడనుటలో సందేహమేమున్నది? ఇట్టి స్థితిలో నెవ్వఁడైనఁ జింతామణిని రచించెనందురా? లేక యది స్వయంవ్యక్త

మందురా? ఇంతకును 'ఇందు' అనునది ప్రాతిపదికముగా నిల్చునని నన్నయ చెప్పియుండలేదు. "అం ద్విందు నా స్తు సప్తమీ" అనిచెప్పి "అందు జేపః సవిధ వర్తినా మిందు" (ఆంధ్రశబ్దచింతామణి-తత్సమపరిచ్ఛేదము) అనియిట్లు సప్తమీవిభక్తిప్రత్యయము 'అందు' అనునదే యనియు 'సవిధవర్తి'విషయమున సప్తమ్యంతమును వాడవలసివచ్చినపుడు 'ఇందు'శబ్దమును వాడవలెననియు స్పష్టముగాఁ జెప్పియే యున్నాఁడు. 'అందు, ఇందు' అను రెండును జి, ఓస్, సుప్,అనెడి జేప్పరిత్యాహారరూప సప్తమీవిభక్తికే యేకరీతి నాదేశములుగాఁ జెప్పఁ దలంచినచో గ్రంథకర్త 'జేపః కయోరోఅమా' అనిచెప్పినట్లు యిచటను నారెండిటిని జోడించి యేకరీతిని జెప్పక పైరీతిని విభజించియుండఁడుగదా. ఇం ను నాంధ్రవైయాకరణు లెవ్వరును జెప్పని యీమార్గమున నన్నయభట్టు చెప్పియుండుట నరయఁగా నీవిషయము చింతామణి ప్రాథమికతను దృఢము గా విశదీకరించుచున్నదని చెప్పవచ్చును. నన్నయకు ముందటి కాలమున "ఇందు" అనునది కళగా వాడఁబడుచుండెడిదని యుద్ధమల్ల బెజవాడశాసనములోని "యిందుప్రత్యక్షు" అను చోటనుండలి వకారాదేశమే విశదీకరింపఁ జాలియున్నది. కాన నయ్యది కళగాదనియు సప్తమియగుటచేత ద్రుతప్రకృతికమే యనియు స్పష్టపఱుచుటకయి నన్నయభట్టారకుఁడద్దానిని సప్తమీ సందర్భమునఁ జేర్చియుండవచ్చును. కాన నిదియొక యనుపపత్తి కానేరదు.

(౧౫౪) ఇఁక "నవికృతిశబ్దా త్పరత, స్సాంస్కృతికానాం భవంతి గ స డ ద వాః" అను సూత్రమునకు బాలసరస్వ త్యహోబలపండితాదులు చేసిన వ్యాఖ్యానము సరియై యుండలేదని యిదివఱకే నేను "ఆంధ్రపత్రిక యువసంవత్సరాది సంచిక"లో నొక వ్యాసమును బ్రచురించియున్నాను. అద్దాని సారము నిటఁ జూపుచున్నాను.

నన్నయభట్టారకునికిఁ బూర్వకాలమందలివగు పండరంగుని యద్దంకిశాసనమును, యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనమును బరిశీలింపఁగాఁ దెలుఁగు ప్రథమా విభక్తి ప్రత్యయములమీఁదను లుప్తప్రథమావిభక్తిప్రత్యయకములగు నాచ్ఛిక

శబ్దములమీఁదను మాత్రే మీ గ స డ ద వాదేశము నిత్యముగావచ్చుట నియతమై యుండెడిదని విశదమగుచున్నది.

"పట్టంబుఁగట్టిన; పట్టంబుఁగట్టించి; కొట్టంబుల్వణ్డెణ్డు గొణి; బయల్సేసి; దుగ్గంబుఁగడు" (అద్దంకిశాసనము. శాసనపద్యమంజరి ౧ శాసనము).

"రాజాశ్రయణ్డు త్రిభువనాథఁనుణ్డు; బృద్ధంబుఁగొని; పాపంబుగొణ్డు; పట్టంబుఁగట్టిన; పాపంబుదమకు; ఒణ్డు సోటు; అఘుణ్డు సేకొని; యిన్దుప్రత్యక్షు, అటిపుటవాపంబుగాన; నుల్లపరాజు వేఱెఱు (రాజుశబ్దము తద్భవము); ఇడ్డట్లుగా" (యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనము–శాసనపద్యమంజరి–౨శాసనము).

పయిశాసనముల కాలమున కింకను లుప్తప్రథమావిభక్తి ప్రత్యయకములగు సంస్కృతసమశబ్ద ప్రథమలమీఁద నీయాదేశము వచ్చెడిసంప్రదాయము రాలేదు

"సేనపట్టంబు" (అద్దంకిశాసనము, శాసనపద్య, ౧ శాసనము)

"విఖ్యాతకీర్తిఁ ప్రస్తుత" (యుద్ధ. బెజ. శాస. శాసనపద్య., ౨ శాసనము.) పయినుదాహరించిన "రాజు వేఱెఱు" అనుచోటి రాజుశబ్దము తద్భవమగుటంజేసి యాదియాచ్ఛికమైగాన దానిపై నాదేశమువచ్చుట శంకాస్పదముకాదు. "తేజుణ్డు తనధమ్మనావు" అనుచోఁ బద్యాంతమునందలి వాక్యాంతము కాఁబట్టి తెలుఁగుప్రత్యయముమీఁద సైత మాదేశము (సంధి) రాదయ్యెను.

ఇంక, నన్నయభట్టు కాలమునాఁటి దగు సోమలదేవిశాసనమునందన్నను లుప్తప్రథమావిభక్తిప్రత్యయకమగు సంస్కృతసమశబ్దముమీఁద సైత మీ గ స డ ద వాదేశము ప్రాచీనసంప్రదాయమునకన్న విశేషముగ నగపడుచున్నది.

"మందగమన దొల్లి; సరసిజాస్యగనక" (శాసనపద్యమంజరి, 3 శాసనము–సోమలదేవిది)

పయివిషయముల ననుసరించియె నన్నయభట్టారకుఁడు తననాఁటి కేర్పడినరీతిగ నాచ్ఛికమె కావలెనను నిర్బంధము లేదనియు లుప్తప్రథమావిభక్తి

ప్రత్యయక సంస్కృతసమములమీఁద సైతము గసడదవాదేశము నిత్యముగా వచ్చుననియు "గ స డ ద వాః స్యుః ప్రథమా మాత్రా" దిత్యాది కారికచే నుపదేశించెను. అట్టికారిక యర్థమిటు విశదీకరింపఁబడుచున్నది

"ఆత్మాస్మదోః వినా=తా నా శబ్దములయొక్క ద్రుతాంతప్రథమావిభక్తి తప్పఁ దక్కిన, ప్రథమా మాత్రాత్=ప్రథమావిభక్తిమాత్రమునకంటెఁ బరమై యున్న, ఏతఏవ=ఈః క చ ట త ప లె, గ స డ ద వాః స్యుః=గ స డ ద వ లగును. సాంస్కృతికానాం=సంస్కృతసమశబ్దములలో, సవికృతిశబ్దాత్పరతః=వికృతిచిహ్నములగు 'ము ము వులు' అనెడిప్రథమాప్రత్యయములు లేని యనఁగా నవిలోపించినశబ్దమునకన్నఁ బరమైన క చ ట త పలకు సైతము, గ స డ ద వాః=గ స డ ద వలు, భవంతి=అగుచున్నవి"

ప్రాచీనతమకాలమందలి యాచ్ఛికశబ్దముమీఁదను దెలుఁగువిభక్తులమీఁదనుమాత్రమె యీయాదేశమువచ్చునెడి సంప్రదాయముమాఱి లుప్తప్రథమాప్రత్యయక సంస్కృతసమశబ్ద ప్రథమారూపములమీఁద సైత మీయాదేశము వచ్చుట తననాఁటికి వెలసియుండుటంజేసి, ప్రథమాప్రత్యయముకలదా? లేదా? యను పరిశీల నక్కఱలేకయే సంస్కృతసమమా? యాచ్ఛికమా? యనుపరిశీలనము నక్కఱలేకయే ప్రథమావిభక్తిమాత్రము మీఁద నే గ స డ ద వాదేశము నిత్యముగాఁ జేయవలయునని నన్నయభట్టు సూత్రించినవాఁడయ్యెను. సంస్కృతసమశబ్దముమీఁదఁ దెలుఁగువిభక్తులు నిలిచియున్నపుడే గాని యీయాదేశము రాదనెడి ప్రాచీనతమకాలమునందలి నియమము మాఱిపోయిన దను విషయమును 'ప్రథమామాత్రాత్' అనుచోటి మాత్రశబ్దముచేతనే వ్యక్తపఱచియు, నట్టియర్థమును స్పష్టప్రతిపత్తికయి "సవికృతిశబ్దా" దిత్యాద్యుత్తరార్థమున విశదీకరించెను. తా నా శబ్దములు ప్రథమాంతములయినను ద్రుతప్రకృతికములయినపుడు వానిమీఁది క చ ట త పలకు "పరుషా ద్రుతప్రకృతికా" దిత్యాది పూర్వసూత్రముచే గ జ డ ద బాదేశాది ద్రుతసంధికార్యములె యగుననియు దానికిఁ బ్రకృత సూత్రము బాధకము కానేరదనియు విశదీకరించుటకయి "ఆత్మాస్మదో ర్వినా" అని యిట్లు నిషేధించెను.

అథర్వణాచార్యుని నాఁటికాంధ్రవాఙ్మయము విస్తరించియుండుటచే నాతఁడు శాసనాదిస్థితప్రాచీనసంప్రదాయముల నరయకయే ప్రబంధవాఙ్మయస్థప్రయోగములను మూలముగాఁ జేసికొని చింతామణి పూరణము చేసినవాఁడగుటంజేసి యాతఁడున్నపై నన్నయాభిప్రాయమును గ్రహించుట కవకాశము లేక య్యెను. అకారణమున నాతఁడు పై సూత్రమునకు వేఱువిధముగా నర్థముచేసి కొని దానిని సవరించుటలో "వికృతా త్పరుషా శ్చ స్యుః సుస ఆద్య పదాదిగాః" అనుసూత్రము నుపదేశించినవాఁడయ్యెను.

ప్రథమావిభక్తీతరములగు కళాశబ్దములమీఁద నైతే యాయాదేశమువచ్చుటయుఁ బ్రథమమీఁద నైతేము బహుళముగా వచ్చుటయు ననెడి యర్వాచీన సంప్రదాయము నన్నయనాఁటికింకను రాలేదు. కావుననే నన్నయభట్టీయాదేశమును బ్రథమమీఁద నిత్యముగాఁ జేయుచుఁ బ్రథమాంతేతరకళలమీఁద నీయాదేశమును నియమముగా మానుటయు సంభవించెను.

చ॥ గగనమునందు......మా । నుగ......(ఆది ౭ ఆ ౯౯ ప)

క॥ తగిలి......ఇ । మ్మగ...... (సభా ౨ ఆ ౧౫ ప)

క॥ చేసమరికొంచుఁ బొడువఁగ । డాసిన......(ఆది ౬ ఆ ౨౦౬ప)

— ప్రథమాంతేతర కళలమీఁద రానందులకు —

అవధారణార్థకములమీఁదః —

కం॥ సకలహితంబై శాంత్యా । దిక......పర్వం । బకడు నెమ్మిలనఁగ
శాంతిపర్వము వెలయున్ (ఆది ౧ ఆ ౫౧ ప)

("దానిక కలశ బిడ్డట్లుగా" అని యిట్లు యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనమునందును నిల్లై యాదేశము రాలేదు)

సంబోధనస్థల స్థావ్యయములమీఁదః—

కం॥ ఆతని నత్యుగ్రానల...నో । హోతకుక...(ఆది ౧ ఆ ౨౩౫ప)

శేషవష్ఠిమీఁదః—

క॥ నీకతముకఁ...। ప్రాకట...(ఆది ౨ ఆ ౫౧ ప)

ఇట్లె "బెజయిత దేవనికూంతు" "రేవలదేవి కనిన సోమలదేవి"

(శాసనపద్యమంజరి ౮ నెంబరు సోమలదేవిశాసనము)

పైస్థలములు రెండిటిలోను శేషషష్ఠిపైని గకారాదేశము రాలేదు. 'రేవలదేవికనిన' అనుచో 'నా కన్నకొడుకు' అనునట్లు 'రేవలదేవియొక్క కనిన' అని ప్రాచీనసంప్రదాయముచొప్పున విగ్రహము సెన్నవలెను. అట్లు గ్రహింపనేరక యచటి "రేవలదేవి" యనునది ప్రథమాంతమని భ్రమించి కీర్తిశేషులగు కె. వి లక్ష్మణరావుగారు రీప్రయోగము నె చూపి "ప్రాచీనకాలమందును నీ గ స డ ద వాదేశము వికల్పమె" అని వ్రాయుట ప్రామాదికమని యెఱుంగనగును.

(౧౫౫) పయి యనుపపత్తులనేగాక మఱికొన్నిటిని సైతము నన్నయ భారతభాగ భాషాలక్షణములనుగాఁ గొందఱు విమర్శకులు చాలకాలము క్రిందటనె (చూ. రాజనరేంద్రసంచిక. ౪౩. పు) చూపియున్నారు. వానిలోఁ గొన్నిముఖ్యాంశము లిట విమర్శింపఁబడుచున్నవి.

"నన్నయభారత భాగమున "ఏమ్యాదుల యిత్తునకు సంధిలేదు." ఇది నిజము కాదు.

"క॥ ఆమిషము సింహములచే।గోమాయువు గొన్నయట్లు కువలయరాజ్య
శ్రీ మనచేఁగొని కౌరవుఁ। డేమని తలఁచునొకో బుద్ధి నిష్టులఁ దానున్",
(అరణ్య ౧ ఆ ౨౩౪ ప)

"కం॥...ధృతి । మంతున కత్యంతధర్మమతి కిట్టనియెన్"
(సభా ౨ ఆ ౨ ప)

"ఆ॥...మాండవ్యుచే । శప్తుఁడై యాదేల సంభవించె
(ఆది ౪ ఆ ౨౬౧ అ)

"క॥ ఇదె దేహం బిదె యర్ఘం। బిదె నాపరిజనసమూహ మిన్నిటిలో...
(ఆది ౫ ఆ ౨౪౩ ప)

"ప్రథమపురుష షేకారమునకు నన్నయభారతభాగమున సంధి గలదు" ఇది నిజముకాదు. ఈవిషయ మీగ్రంథమున ౧౦౦—౧౦౪ విషయములలో విపుల విమర్శన పూర్వకముగా నిరాకరింపఁబడియుండుటచే నిట మఱల విమర్శింప మానితిని.

"నన్నయభారతమున 'ఘం ఫులు' లేవు" ఇదియు నిజముగాదు.

"మధ్యాక్కార. తవిన యన్నవ నల్లనైన దీర్ఘపుం దనువునుజూచి"

(ఆది ౪ ఆ ౨౫౪ ప)

"సీ॥ కల హిడింబుండను బలితంపు రక్కసు చెలియల..."

(ఆది ౬ ఆ ౨౧౪ ప)

"ఆ॥ వె॥ లోకనాథ యిట్టి లోకవిరుద్ధంపు। వరము..."

(ఆది ౭ ఆ ౨౬౨ ప)

"తే॥ వీనిపుట్టిన పాపంపువేళయందు..." (అర ౧ ఆ ౪౯ ప)

"సీ॥ పరుసంపు టాలనైఁ బడి తీవ్రవేదనఁ బొంది..." (అర 3 ఆ 300 ప)

(౧౫౬) పయిరీతిని చింతామణిలోని తక్కినవానికిని నన్నయ భారత భాగమునఁ బ్రయోగములు వెలయుచునేయున్నవి. ఒక్కొక్కడు లేచి సరిగఁ బరిశీలింపక యొక్కొక్కటి లేదనుచున్న నెంతకని వెదుకవగును? దయతో నోపికతో శ్రద్ధతోఁ బరిశీలించి యిట్టిప్రసంగములు చేయుట యుక్తము ఇంతకును బయినిర్వాసిపరీతిని నన్నయ చింతామణిలోఁ జెప్పినవానిలోఁ గొన్నిటిఁ బ్రయోగింపకున్నఁ బ్రయోగింపకపోవచ్చును. ఆతఁడట్లు చింతామణికి లక్ష్యముగా భారతమును రచించెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసి యుండలేదుగదా. ఇంతియకాక లేఖకముద్రణ సంస్కర్తృప్రభృతులచేఁ గొన్ని రూపుమాసినను మాసియుండవచ్చును. ఇట్టివానితో నేమిప్రయోజనము?

పయిరీతి నాంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్టారక విరచితమనుటలో నాధునికవిమర్శకులు చూపిన యనుపపత్తులెల్ల సుసమాధేయములయి యుండుటంజేసి చిరకాలమునుండి పండితపరంపరాయాతముగా వచ్చుచున్న చింతా

మణి నన్నయకర్తృకమనెడి ప్రసిద్ధి నిర్బాధమై సిద్ధాంతకోటి నధిరోహించుచున్నది. (చూడుడు ౪౯ విషయము).

ఆదినుండియు మొన్నటివఱకు నిర్వికల్పముగాఁ బండితపరంపరాయాత్తమై వచ్చుచున్న "ఆంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయకర్తృకము" అనెడి సుప్రసిద్ధ నిర్బాధ జనశ్రుతియె యది నన్నయకర్తృకమనుటకుఁ బ్రబలప్రమాణమై యున్నది. ఇట్టిస్థితిలో నది నన్నయకర్తృకము కాదనుటకుఁ దగిన యనుపపత్తులను జూపి తమవాదము నిలఁబెట్టుకొనవలసినభారము ప్రతిపక్షులపైఁ బడియున్నది. అట్లు ప్రతిపక్షులు చూపిన యనుపపత్తులకెల్ల సమాధానములను వ్రాసి యవి నిలువనేరకుండెడి దౌర్బల్యమును విశదీకరించుటయేగాక నన్నయకర్తృకతాస్థాపకములగు ప్రబలప్రమాణములుసైత మనేకములీగ్రంథమునఁ జూపఁబడి యున్నవి. అట్టివానిని బాఠకమహాశయులు దయతో సావధానముగఁ జిత్తగింతురుగాక !

గుణగ్రహణపారీణులగు విమర్శకమహాశయు లీగ్రంథమునందలి గుణలేశములను మన్నించి స్వభావసులభమగు సమ్మోదము నందుదురుగాక !

విశాఖపట్టనము,
20-11-1936

ఇట్లు విన్నవించు సుజనవిధేయుఁడు,
వఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రి.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణివిషయ పరిశోధనము.

—)•(—

చింతామణి నన్నయభట్ట విరచితమే.

శ్లో. "వాచా మాంధ్రమయీనాం యః ప్రవక్తా ప్రథమోఽభవత్,
ఆచార్యం తం కవీంద్రాణాం వందే వాగనుశాసనమ్."

విచక్షణులారా,

(౧) సరసకవితాసామ్రాజ్యధౌరేయుండును,శబ్దశాసన బిరుదభూషితుండును నగు నన్నయభట్టారకుఁ డాంధ్రసామ్రాజ్యధురంధరుం డగు రాజరాజనరేంద్రుని ప్రేరణంబున వేదవ్యాసోపబృంహితపంచమవేదభూత, సంస్కృతమహాభారతసంహిత నాంధ్రీకరింప నుత్సహించినవాఁ డగుచు నప్పటికిఁ దెలుఁగుభాష మహాప్రబంధరచనానుకూలముగా నేర్పడియుండకుంటం జేసి యాంధ్రలోకవ్యవహారస్థ మగు తెలుఁగుభాషకు హస్తావలంబముగా నప్పటికే మహావైశాల్యము నందియున్నట్టియు దేశీయులలో విద్యాభిలాషులెల్ల నభ్యసించుచున్నదైనట్టియు సంస్కృతభాషను విపులముగా మేళగించి దానిని మహాభారతసంహితాంధ్రీకరణానుకూలభాషగాఁ జేయనెంచెను. ఆవఱకే యాంధ్రదేశమున సంస్కృతము సకలపండిత సాధా

రణముగా నున్నదగుటంజేసి వారి వాడుకలలోను నరుదుగ నప్పటికే వెలయ నారంభించియున్న యాంధ్రపద్యములలోను గొంతవఱకు మేళగింపఁబడుచువచ్చుచున్న యా సంస్కృత శబ్దములందు వెలయుచున్న నియమముల ననుసరించి సంస్కృత భాషామేళనోపయోగి నియమములను విపులముగా నేర్పఱిచి మహాభారతసంహితాంధ్రీకరణక్షమమగు నైశాల్యము నాంధ్ర భాషకుఁ గల్గించి శిష్యపరంపరోపయోగార్థముగాఁ జింతామణి రూపమున నట్టి నియమములను వెల్లడించుటచేతనే యాతఁడు శబ్దశాసన బిరుదభూషితుఁడయ్యెనని చెప్పుటకు సందియములేదు.

(ఎ) సంస్కృతశబ్దములను తెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చు కొనెడి పద్ధతుల నేర్పఱుచుకొనుటను బ్రధానముగాఁ జేసికొని రచించుట మున్నగు కారణములచొప్పున నాంధ్రశబ్దచింతామణి కొంతకాలమునకుఁ (మధ్యకాలమున) బ్రచారము తగ్గియుండు టచేతఁ గావలయుఁ బదునేనవ శతాబ్దములోనివాఁడగు జిక్కన కవి తన విక్రమార్కచరిత్రములో నన్నపార్యునకు శబ్దశాసన బిరుదము భారతరచనమువల్ల నచ్చెనని యీ క్రిందిరీతిని జెప్పి యున్నాఁడు.

ఉ. వేయివిధంబులం దఁ బదివేవురు పెద్దలు సుప్రబంధముల్
పాయక చెప్పి రట్లు రసబంధురభావభవాఖ్యరామ ధా
రేయులు శబ్దశాసనవరేణ్యులు నాఁగఁ బ్రశస్తికెక్కిరే
యేయెడ నన్నపార్యుగతి నిద్ధర నట్టిమహాత్ముఁ గొల్చెదన్.

(3) కాని నన్నయభట్టారకుఁడు భారతభాగరచనమునకు ముందే యాంధ్రశబ్దచింతామణిని రచించి శబ్దశాసన బిరుదమును గాంచె నని యాతని యీ క్రిందిపద్యము చెప్పుచున్నది. అట్టి యీ క్రిందిపద్యములో నుభయభాషా కావ్యరచనాచణత వేఱుగఁ జెప్పఁబడుటచేత శబ్దశాసనబిరుదము వ్యాకరణ కర్తృత్వమునె బోధించుచున్నదనక తప్పదు. కాన నర్వాచీన జిక్కనపలుకు చక్కనై యుండలేదు.

సీ. తనకులబ్రాహ్మణు ననురక్తు నవిరళ జపహోమతత్పరు విపులశబ్ద
శాసను సంహితాభ్యాసు.........నుభయభాషాకావ్య రచనాభి
శోభితు...నన్న పార్యుఁ జూచి...

(భారత. ఆది ౧.ఆ. ౯ పద్య.)

(౪) నన్నయభట్టారకుని నాఁటికి యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనము మున్నగు పలుశిలాశాసనములును బరిణతములగు పద్యములును నొక్క ప్రబంధవాఙ్మయము మున్నదనుటకుఁ దగిన నిదర్శనము లెవ్వియు నగపడకున్నవి. ఇఁకఁ గొందఱు నన్నయభట్టారకుని భారతభాగమునొక్క ప్రౌఢిమను బ్రశంసించుచు నట్టి ప్రౌఢకవిత్వము హఠాత్తుగా బుట్టియుండదా యని యాలోచించుచు నన్నయభట్టారకునకుఁ బూర్వకాలమున నేదేని యాంధ్రకావ్యము లుండియుండవచ్చుననియు నవి బౌద్ధజైనాది మతప్రధానములై యుండుటంజేసి కాలముయొక్క పరివర్తనా చేత నుపేక్షితములై నశించి యుండవచ్చుననియు, [illegible]

కలచే దహింపఁబడి యైన నుండవచ్చుననియు నూహించు చున్నారు. మఱియు నట్టి ప్రాచీ నాంధ్రకావ్యవాఙ్మయము నన్నయభట్టునకు మార్గదర్శకమై యుండ నాతఁడు సర్వోత్కృష్ట మగురీతిని దన యాంధ్రభారతభాగమును రచించియుండవచ్చు ననియు నూహించుచున్నారు. అట్టియూహాలు నన్నయభట్టా రకుని కవితాప్రాభవము వెలయించున వగుటచేతఁ బ్రశంసనీయ ములే యైనను నవి యథార్థమని నిర్ణయించుటకుమాత్ర మాధా రమేమియుఁ గానరాదు. నన్నయభట్టారకునినాఁటికే యాంధ్ర దేశమున బౌద్ధజైనమతము లంతరించియుండుటచేత నట్టి వాఙ్మయ మూతనికిదొరకి యనుపదమునసే నశించినదనుట కేవ లము నసంభావ్యమై యుండునుగదా. అట్లే నన్నయనాఁటికి నిల్చియున్న ప్రాచీనవాఙ్మయమును మాత్రమెంచి తురుష్కులు దహించియుండురనియు నన్నయభారతాదులను విడిచిపెట్టిరని యును జెప్పెడి యూహ యెంతమాత్రమును విశ్వసనీయము కాఁజాలదు గదా. ఒక్కొక్కమతము ప్రబలునప్పుడు తత్తదితర మతముల గ్రంథములు నశింపక నిల్చియుండుట యెల్లరకును విదితమే యగుటచేతఁ బయియూహాలెల్ల నపోహములే యను టకుసందియము లేదు.

(౫) నన్నయభట్టారకుఁడు తన భారతారంభమున సం స్కృతమహాకవులగు వాల్మీకివ్యాసులను స్తుతించియు నాంధ్ర కవుల నొక్కరినైన స్తుతించి యుండలేదు. నారాయణభట్టు

తెలుఁగున నేగ్రంథమును రచించియుండినట్లగపడదు. అక్కారణమున నాతఁ డాంధ్రమహాకవి యనిపించుకొనఁ జాలకున్నను నాతఁ డాంధ్రమునందును గొంతజ్ఞానము కలవాఁడై కర్ణాటాది భాషావాఙ్మయపరిశోధకుఁ డగుటచేత నేవేని కొన్నిమార్గములను ద్రొక్కుటలో సాయపడుచు వచ్చుటచేతఁ గావలయు నిర్గర్వచూడామణియగు నన్నయభట్టారకుఁ డట్టి నారాయణభట్టు తనభారతరచనకు సహాయుఁడయ్యె నని యీ క్రిందిరీతిని భారతకృత్యాదినిఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. పాయక పాకశాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నా
రాయణు నట్లు వానసఘరామరవంశవిభూషణుండు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుఁడుం దనకిష్టుఁడున్ సహా
ధ్యాయుఁడు నైనవాఁ డభిమతంబుగఁ దోడయి నిర్వహింపఁగా.

(భార. ఆది. ౧ ఆశ్వా. ౨౫ పద్యము)

(౬) భాషాసంస్కరణ నియమములను ఛందోనియమములను నేర్పఱుచుకొనుటలోను దన యాంధ్రమహాభారతభాగమును నిరర్గళధారావాహికవిత్వముననడపుటలోను నన్నయభట్టారకునకు సంస్కృత ప్రాకృత కర్ణాట వాఙ్మయములు మార్గదర్శకములు కావచ్చును. "ఉభయభాషా కావ్యరచనాభిశోభితుఁ" డనం బరఁగిన సంస్కృత కవితాదక్షుఁ డగు నాతని కందలి పద్యములయు, సమాసములయుఁ బ్రచుర్యముతో వెలయు నాంధ్రకవితను ధారావాహిగా నడపుట దుష్కరము

కానేరదని యుభయభాషాకవితానుభవము గలవారికిఁ దోఁచక పోదుగదా. ఇంతకును నాతనికిఁ బూర్వమునందే సంస్కృత భాషాసాహిత్యమునఁ గర్ణాటభాషలో ధారావాహికవిత వెలయుచుండలేదా?

(౭) ఇట్లు నూతనముగా నాంధ్రభాషను మహోన్నత దశలోనికిఁ దెచ్చు మహాకార్యమునకుఁ బ్రోత్సాహకుఁ డైన యాంధ్రసామ్రాజ్యధూర్వహుఁడగు రాజరాజనరేంద్రుని సభ లో నన్నయభట్ట నారాయణభట్టులే గాక మఱికొందఱాంధ్ర పండితప్రకాండులును నుండియుందురని యూహింప నగును. అట్టివారిలోఁ బావులూరిగణితమును రచించిన పావులూరి మల్లన యొకఁడని యీక్రిందిపద్యము విశదీకరించుచున్నది.

ఉ. శ్రీలలనేశుఁ డాంధ్రనృపశేఖరుఁడై చను రాజరాజ భూ
పాలకుచేతఁ బీఠపురి పార్శ్వమునన్ నవఖండవాడ యా
ప్రోలు విభూతితోఁ బడసి భూరిజనస్తుతుఁ డైన సత్కళా
శీలుఁడ రాజపూజితుఁడ సివ్వన పుత్త్రుఁడ మల్లనాఖ్యుఁడన్.

(ఆంధ్రకవులచరిత్ర, రివైజ్డ్ ఎడిషను. పుట ౧౭౮).

(౮) పరిశీలింపఁగా నాంధ్రభాషామతల్లికి నవనవో న్మేషమును గల్గింప సమకట్టిన యక్కాలమున నొక్క రాజరాజ నరేంద్రాస్థానముననే గాక యాంధ్రదేశమున ననేకస్థలము లందు బహుశిష్యపరంపరాపరివృత కవిపండితసంఘము లేర్పడి యుండె ననియు నీక్రింది యాంధ్రభారతకృత్యాది సందర్భ

ములోని నన్నయభట్టారకకృత సభాస్తావకపద్యముచే విశద మగుచున్నది.

చ పరమవివేక సౌరభ విభాసిత సద్గుణపుంజవారిజో
త్కర రుచిరంబులై సకలగమ్యసుతీర్థము లై మహామనో
హర సుచరిత్ర పావన పయఃపరిపూర్ణములైన సత్సభాం
తరసరసీవనంబుల ముదం బొనరం గొనియాడి వేడుకన్.

(భారత. ఆది ౧. అ ౨౫ ప).

ఈ సందర్భమున నన్నయభట్టారకుఁడు వాల్మీకి వ్యాసులనుమాత్రమె స్తుతించి యిట్లు పండితసభలను నుతించి యున్నాఁడు. దీనినిబట్టి యాతనికిముం దాంధ్రభాషామయ మహాకావ్యములు లేవనియు, నక్కారణముననే యాతఁడు స్వసమకాలిక భాషాపండితసంఘములను మాత్రమే స్తుతించి యుండెననియు విమర్శకులకు గోచరింపక మానదుగదా. మఱియు నీసందర్భముచేత సమకాలికులను నైతము ప్రశంసించెడి నన్నయభట్టారకుని సౌమనస్యము నెల్లడియగు చున్నది గదా.

(౯) భాషలో మొదటమొదటఁ బాటలు పదములు నలంతిగఁ బద్యములు వెలయుచుండుటయుఁ గాలక్రమమున దేశభాషాభిమానులగు పండితకవు లప్పటికిఁ గల పండితవ్యవహారమును పట్టిపాటలు మున్నగువానిని నాధారముగఁ గొని మహాకావ్యరచనోపయోగముగ భాషకు నియమము లేర్ప

బుచుకొని మహాకావ్యరచనకుఁ గడఁగుటయు సహజమే గదా.

(౧౦) ప్రాచీనకాలమందు దక్షిణహిందూస్థానమున నిట్లు భాషను సంఘములు సంస్కరించుకొనుట సంప్రదాయసిద్ధమై యుండెను. ద్రావిడభాషలందు వాఙ్మయవత్త్వావస్థ నందుటలో మొదటి దనఁబడుచున్న దమిళమున కిట్టి సంస్కారము పండితసంఘములు జరపుటయును నట్టి సంస్కారము నందిన భాషను "సెందమిళ్" అని వ్యవహరించుచుండుటయును నట్టి సంస్కారము నందినభాషతోఁ బుట్టినగ్రంథములను సంఘ వాఙ్మయమని వ్యవహరించుచుండుటయును దమిళభాషా సంప్రదాయాభిజ్ఞు లగు విమర్శకులకుఁ దెలియనివిషయము కాదుగదా.

(౧౧) పయి నుదాహరించినరీతిని నన్నయభట్టారకుఁడు భారతాదిని సుకవిస్తుతిసందర్భమున దేశభాషాపండితసంఘము లను స్తుతించుటయే గాక తాను రచించు మహాభారత మట్టి పండితసంఘముల యాదరణము నందుననియు నీక్రిందిరీతిని బహుమా ఉగ్గడించియున్నాఁడు.*

---

* సంస్కృతభారతమున నిట్టి సభాప్రసంగము లేదు.

శ్లో. ఏతత్సర్వం సభాపర్వ సమాఖ్యాతా మహాత్మనా
అధ్యాయాస్సప్తతి ర్జ్ఞేయా స్తథా......అతఃపర్వ తృతీయంతు జ్ఞేయ
మారణ్యకంమహత్..." (౨ అధ్యా. ౧౪౧-౧౪౩ శ్లో)

క. పర్వసభాప్రభృతిగ నవ, పర్వములను విస్తరిల్లి పండిత చేతో
నిర్వృతిఁ జేయుచు రెండగు, పర్వము నారమ్యమగు సభాపర్వమిలన్.
(భార. ఆది. ౧. అ. 32 ప.)

క. అరణ్యపర్వ మనఁగా, నారణ్య ప్రముఖ షోడశాంతఃపర్వా
ధారమయి సకలసూరి స,భా రమ్యంబగు తృతీయపర్వము వెలయున్.
(భార. ఆది. ౧. అ. ౩౯ ప.)

క. పర్వంబు వైరాటాదిక......సభారంజన మై (భార. ఆది. ౧. అ. ౪౧)

క. విదితంబై యుద్యోగము, మొదలుగ...ఉద్యోగపర్వ మిమ్మగుసభలన్.
(భార. ఆది-౧. అ. ౪3. ప.)

క. విన నేడగు పర్వము మే, లనఁగా ద్రోణాభిషేక మాదిగ... ...
...ద్రోణపర్వ మమరున్ సభలన్. (భార. ఆది-౧. అ. ౪౭ ప.)

ఆ. సభలవిస్తరిల్లి శల్యాదికములైన...... (భార. ఆది-౧. ౫౧ ప.)

క. పర్వంబు స్త్రీపర్వాదిక......పండితసభలన్. (భార. ఆది-౧. ౫౫ప).

నన్నయభారత భాగకృత్యాది నున్న పైపద్యముల లోని పండితసభల ప్రసంగమును బరిశీలించునపు డాకాల మునఁ బండితసభ లనేకములు వెలసియుండెడివని విమర్శకు లకుఁ దోఁచక మానదు గదా.

(౧-౨) కావుననే నన్నయభట్టారకుఁడు తాను రచించిన చింతామణియందును బండితసంఘముల యభిప్రాయములను బ్రశంసించి యాదరించుచు వచ్చె నని యాంధ్రశబ్దచింతామణిలోని యీ క్రిందిసూత్రముల రీతి స్పష్టముగ విశదీకరించుచున్నది.

“యశ్శ్రుతమార్యా లఘుయం, ప్రవదంతి ప్రాణతః పరం ప్రాణమ్”
“డుజతౌతునప్లుతః స్యా, త్సంబుద్ధా విత్యుతాం విదః కేచిత్”
“లఘువో ఽలఘువశ్చేతి, ద్వేధాంతస్థా న్వదంతి శాస్త్రారః”
“టాదివిభక్తా నిర్ణేత్యేకే, సామంత్రణే డుజిత్యన్యే”
“కవిభల్లస్త్రైః క్రియాణాం, నామ్నాం చోల్లోప ఇష్యతే హ్యేషు”
“ప్రథమైక వచనమాత్రే, వికృతౌ నాంతాదయోపి కథ్యంతే.”

(ఇందుఁ బేర్కొనఁబడిన కవిభల్లటుఁడు క్రీ॥ శ. ౧౨౩౦ సంవత్సరప్రాంతమువాఁడని వ్రాసిన కవులచరిత్రవ్రాఁత నిరాధారమగుటచేఁ బరాస్త మగుచున్నది).

మఱియు నన్నయభట్టారకుఁడు తనకాలమునందలి పండితుల వాడుకలను సంతకుఁ బూర్వులగు సమీపపండితుల వాడుకలను బరిశీలించుచు వచ్చెనని చింతామణిలోని యీక్రింది సూత్రములు విశదీకరించుచున్నవి.

“అపిసంయుక్త సమాప్తౌ భూయోంతేఽశ్చ పరిదృశ్యతే నామ్నామ్”

దీనిచే నీళ్ళు మున్నగువానిలోని లుప్రత్యయస్థితిని మఱచిన భాషాసంస్కారము లేనికాలమునందలి లోకము భ్రాంతిచే మరల బహువచనప్రత్యయమును జేర్చి వాడిన రూపములు పండితాంగీకృతములై గ్రాహ్యము లగుచున్నవని విశదమగుచున్నది గదా.

“స్యాదమహతాం విభక్తౌ నోశ్చ ము తదుపరి పునర్ముబూ ప్రాచామ్”

ప్రాచీనశాసనములలో నగపడుచున్న ఋవర్ణాంతరూపములను బట్టి భాషాచరిత్రవేత్తలు "ఫలంబు, ఫలబు, ఫలమ్మ్రు" అను రూపములు "ఫలము" అనెడి ముప్రత్యయాంత రూపమునకన్నఁ బ్రాచీనతరములని సిద్ధాంతీకరించుచుండుట చేతఁ బయిసూత్రములోని "ప్రాచాన్" అనుపదము సుసంగత మగుచున్నది. అట్టి ప్రాచీనప్రయోగములు సైతము స్వసమకాలిక పండితులచే వాడఁబడుచుండుటచేత వానిని చింతామణి సంగ్రహించుచున్నదని యెన్నవలెను. నన్నయభట్టారకుని కాలమున కించుక ముందటికాలమునందే గ్రాంథికాంధ్రభాషాంకూరములు మొలకలెత్త నారంభించె నని యీవలనే వ్రాసితిని గదా.

మఱియు వ్యావహారికదశయందుఁ గల్గుచున్న వర్ణలోపాది వికారములు గలిగిన వానియందలి సాధురూపములను గ్రహించువిషయమున మహాకవిప్రయోగమే ప్రమాణమని నన్నయ యీక్రింది విధమున సూత్రించియున్నాఁడు.

"అన్యేషాం చ ప్రయోగమహితానామ్"

పైరీతిని సూత్రింపఁబడిన సూత్రము లెల్ల నప్పుఁ బ్రమాణమై యున్న కావ్యవాఙ్మయము లేదని నిర్ణయించు నాంధ్రశబ్దచింతామణి ప్రాచీనకావస్థను విశదీకరింపఁ జాలియున్నదిగదా. మఱియు నన్నయసూత్రములలోని "ప్రవ

దంతి” మున్నగు వర్తమానక్రియలు పైవిషయముల ననఁగాఁ దాత్కాలికపండితకవి సమాదరణాదికములను మఱింత బల పఱుపఁ జాలియున్నవిగదా.

(౧౩) “స్వస్థాన వేష భాషాభిమతా స్సంతో రసప్రలుబ్ధధియః,
లోకే బహుమన్యంతే వైకృతకావ్యాని చాన్య దపహాయ.”

అను చింతామణి ద్వితీయకారికయుఁ దద్గ్రంథ ప్రాథమికావస్థ ను బోధింపఁ జాలియున్నది. దేశభాషాకావ్యములు రసమును వెల్లివిఱియఁ జేసినట్లు వ్యవహారవిదూర సంస్కృత భాషాకావ్యములు చేయఁజాలవు గాన “అన్యత్” అనఁగా సంస్కృత కావ్యజాతమును విడిచి యాంధ్రదేశీయ మహాశయులు వైకృతకావ్యములనే బహూకరించుచున్నారని యి ట్లకాల మునందలి వైకృతకావ్యాభిముఖ్యమును నౌత్సుక్యమును జూపుచు నయ్యది దత్సాధనభూతభాషాసంస్కరణరూప వ్యాకరణ రచనావశ్యకతను నిరూపించుచున్న దని గ్రహింప వలసియున్నదిగదా. అట్టి యభిప్రాయవిశేషములే లేని-తో వ్యాకరణాదిని గావ్యప్రశంస యప్రసక్తమే యగునుగదా.

(౧౪) మఱియు దేశభాషాభిమానము గల పండిత సంఘము నట్లు ప్రశంసించిన చింతామణిలోని పయి కారిక యందలి “సంతః” అనెడి సచ్ఛబ్దములోనే నన్నయభట్టార కుఁడు తన భారతాదిసందర్భములోఁ సైతము పండితసభల నీక్రిందిరీతిని బ్రశంసించుట నరయఁగా నారెండుగ్రంథములకును

గల యేకకర్తృకత్వము విమర్శకుల మనోవీథిని విహరింపక మానదుగదా.

చ. పరమవివేకసౌరభవిభాసిత సద్గుణ పుంజ వారిజో
త్కర రుచిరంబులై సకలగమ్యసుతీర్థములై మహామనో
హర సుచరిత్ర పావనపయఃపరిపూర్ణములైన సత్సభాం
తరసరసీవనంబుల ముదం బొనరం గొనియాడి వేడుకన్.
(భార. ఆది ౧. ఆ ౨౪. ప)

(౧౫) ఇట్లే వ్యాకరణమునకుఁ బరంపరాసంబంధముచే మోక్షఫలకత్వమును "విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్" అను సూత్రముచేఁ జింతామణిగ్రంథాది నుపదేశించి యా శ్రేయశ్శబ్దముతోనే భారతాది నీక్రిందిరీతిని నన్నయభట్టారకుఁడు మంగళాచరణము చేయుటయుఁ దద్గ్రంథద్వయసమానకర్తృకత్వమునకు స్ఫోరక మగుచున్నదిగదా.

శ్లో. "శ్రీవాణీ గిరిజా శ్చిరాయ దధతో వక్షోముఖాంగేషు యే
లోకానాం స్థితి మావహం త్యవిహతాం స్త్రీపుంసయోగోద్భవామ్,
తే వేదత్రయమూర్తయ స్త్రిపురుషాః సంపూజితా వస్సురై
ర్భూయాసుః పురుషోత్తమాంబుజభవ శ్రీకంధరాః శ్రేయసే"

(౧౬) మఱియు వెనుక నుదాహరించినరీతిని,

"స్వస్థాన వేష భాషాభిమతా స్సంతో రసప్రలుబ్ధధియః,
లోకే బహుమన్యంతే వైకృతకావ్యాని చాన్యదపహాయ."

అను చింతామణి సూక్తిచొప్పున రసప్రలుబ్ధమానసమగు

నాంధ్రమహాశయలోకము తోడి కర్ణాటులను జూచి వైకృత కావ్యముల ననఁగా నాంధ్ర కావ్యములను బహుమానించు (ఆకాలమున కరుదుగ నాంధ్రపద్యకృతులు వెలసియుండెనని యీవఱకు వ్రాసియేయున్నాను.) నుత్సాహముతో వెలయు చుండుటచేత నట్టివారి యౌత్సుక్యము దీఱునట్లుగ నాంధ్ర జగద్ధితముగ రసాస్వాదనోపయోగి 'ప్రసన్న కథాకలితార్థ యుక్తి'ము సాధుశబ్దభూషితము నగు మహాభారతసంహితను "నానారుచిరార్థసూక్తినిధి" యగు తాను రచించుచున్న వాఁడు గావున నద్దానిని సేవించు నాంధ్రభాషాభిమాని "రసప్రలుబ్ధ" పండితలోకమునకుఁ బయి శ్లోకముచొప్పున ('లోకానాం స్థితి మావహన్తి') లోకస్థితిని వహించుచున్న త్రిపురుషు లనఁగాఁ ద్రిమూర్తులు 'శ్రేయస్సును' బ్రసాదింతురు గాక యని యిట్లు చింతామణి నన్నయభారత. భాగస్త్యాదిసందర్భములు పరస్పరసంబంధము గల్గివై వెలయు చుండుటం జేసి యట్టి సంబంధమును జూపు పైనుదాహరించిన శ్లోకపద్యములె గాక యీక్రిందిపద్యము నైతమిా సందర్భమున విమర్శకసేవాయోగ్య మగుచున్నది.

ఉ. సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తి లో
నారసి మేలునా నితరు లక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నా రుచిరార్థసూక్తి నిధి నన్నయభట్టు తెనుంగునన్ మహా
భారతసంహితారచన బంధురుఁ డయ్యె జగద్ధితంబుగాన్.

(అక్షరరమ్యత=శబ్దసాధుత్వము.) (భార. ఆది-౧ ఆ.)

(౧౭) నన్నయభట్టారకునకుఁ బూర్వము చిరకాలము క్రిందటనే యాంధ్రభాష కార్షములగు వ్యాకరణము లుండెడి వని చెప్పెడి యీక్రింది వారి వాక్యములు కేవలము పరిహాసనీయములును సకల విమర్శక చరితాభిజ్ఞ నిరాకృతములును నగుటం జేసి గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీసందర్భమున వానిని విమర్శింప మానితిని.

శ్లో. అథర్వణాని కాణ్వాని బార్హస్పత్యాని సంవిదన్,
కౌముదీ మాంధ్రశబ్దానాం సూత్రణి చ కరోమ్యహమ్''
(ఆంధ్రకౌముది.)

"బార్హస్పత్యాని సర్వాణి కాణ్వం వ్యాకరణం విదన్
కరోమ్యాన్ధ్రాణాం శబ్దం సర్వలక్షణ లక్షితమ్ ''
(త్రిలింగశబ్దానుశాసనము.)

ఇట్టి గాథల నెల్లఁ బూర్ణముగ విమర్శించి నారచించి "ఆంధ్రచ్ఛందస్సు" అనెడి వ్యాసమున నిరాకరించియున్నాను (సాహిత్యపరిషత్పత్రిక రౌద్రిసంవత్సర జ్యేష్ఠాషాఢ మాసములు)

(౧౮) పైని జెప్పినరీతిని నన్నయభట్టారకుఁడు మొమొదట నాంధ్రవ్యాకరణమును వెలయింప నెంచి వ్యావహారికభాష యెల్లను రసోదంచితమహాకావ్యరచనోపయోగి కానేరదని తలంచి యట్టి వ్యావహారికాంధ్రభాష కాంధ్ర

భాషాసహజములగు కొన్నినియమముల నేర్పాటు చేయ సాఁగె నని యాతని చింతామణిసందర్భమువలన విశదమగుచున్నది. అట్టినియమముల నేర్పఱుచుటలో సంస్కృతసమముల విభక్తిమేళనమునకును, సంస్కృత 'సమశబ్దేతరాంధ్ర ప్రకృతులను గ్రహించుటకును, సాధారణముగఁ బండితవ్యవహారము తప్ప వేఱొక యాధారము లేమిం జేసి సామాన్యముగ శబ్దసిద్ధి లోకమువలననే తెలియవలయునని యీక్రిందిరీతిని మొట్టమొదట సుప్రసక్తముగ సూత్రించెను. వాఙ్మయము వెలసినతర్వాత నన్ననో సాధుశబ్దసిద్ధి వాఙ్మయమువలన నెన్నఁదగును గదా.

"సిద్ధి ర్లోకా ద్దృశ్యా లోకో నన్యాదృశశ్చ నిత్యశ్చ
సంస్కారార్థో నియమో ఽనియమా ద్ద్రావ్యం హి యత్నవత్ప్రంశః."

(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి. సంజ్ఞా, 3 శ్లో).

(౧౯) అట్లు లోకవ్యవహారమునుండి గ్రహించిన శబ్దజాలములోని ప్రకృతుల సంస్కారము చేయుట వైయాకరణుల పనికాదనియు, నది ప్రయోగావసరమునందుఁ గవులచేతనే చేయఁబడఁ దగుననియుఁ, దద్విషయమును విపులముగ సూత్రింపఁ డయ్యెను. ఇఁక నట్టి ప్రకృతులలోను, విభక్త్యంతము లగు శబ్దములలోను వివిధవ్యవహారము లుండునపుడు వానిలో నపభ్రష్టము లనఁదగినవాని విషయమును మాత్రము సందేహనిర్ణాయకములును, ననేక స్థలోపయోగులును, నగు

నియమములనుమాత్రమే సూత్రించుచు వచ్చెను. ఆంధ్రలోక వ్యవహారస్థమగు నట్టి సంస్కృతసమేతరభాష యల్పతర మగుటచేత నద్దాని సూత్రగాని మహాభారతసముద్రపారము నందుట దుస్సాధమని యెంచి యావఱకే యాంధ్రపండితుల వాడుకలోనున్న యాంధ్రభాషాసహజములగు నియమముల ననుసరించియు, నప్పటికే కర్ణాటపండితులు త్రొక్కిన పద్ధతిని బరిశీలించియు, సంస్కృతప్రకృతులనెల్ల సాధారణముగాఁ దెలుఁ గులోనికిఁ దెచ్చికొనవచ్చునను నొక యేర్పాటు చేసి, యట్టి ప్రకృతులకుఁ దెలుఁగువిభక్తులను జేర్చుటలో నుపయోగించు నుత్పత్తి జ్విభక్తియోగప్రక్రియ, సంధిసమాసాదిప్రక్రియ మున్నగు వాని విషయమునమాత్రే మాంధ్రభాషాసహజము లగు నియమ ములను గొంత విశాలముగా సూత్రించి యుండెను.

(౨౧) అట్లు సంస్కృతప్రకృతులను దెనుఁగులోనికి దెచ్చికొనుటలో సంస్కృతనైయాకరణుల సిద్ధాంతముచొప్పునః మాఱుమూలశబ్దములను గ్రహించుట కంగీకరింపక ప్రసన్నత మూలకంబములగు ప్రసిద్ధశబ్దములను మాత్రమె రసోదంచిత కావ్యభాషలో గ్రహింపవలయునను నియమము నీక్రిందరీతిని సూత్రించియున్నాఁడు.

శ్లో "విరళాన్ వచోపాదిక శబ్దాన్ ప్రవ్యాహరంతు శబ్దజ్ఞాః
ఇహ తు ప్రవ్యాహార్యం సంకేతిత సుప్రసిద్ధ మేవ పదమ్"
(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి. సంజ్ఞా. ౨౨. శ్లో).

(౨౯) ఈసందర్భమున సంస్కృతవైయాకరణసిద్ధాంతమును విశదీకరింపవలసి యున్నది:— వైయాకరణులు వ్యాకరణములను రచించుటలోఁ బ్రయోగములయం దగపడుచున్న వ్యాకరణకార్యముల నరయుచు వానినాధారముగఁ గొని కొన్నికొన్ని యనుగమములను సూత్రించుచుందురు. అట్లయినను నాసూత్రము లట్టి లక్ష్యములందే గాక యితరస్థలములందును (అలక్ష్యములందును) బ్రవర్తించుచుండుట వింతకాదు. కావుననే సూత్రసాధ్యశబ్దములలోఁ బ్రయుక్తములనే ప్రయోగింపవలె ననియు, నప్రయుక్తము లగు కృతకశబ్దములను బ్రయోగింప రాదనియు, సంస్కృతవైయాకరణులు సిద్ధాంతము చేసికొనియున్నారు. అట్లయినను విశాలప్రయోగజ్ఞానము లేని సాధారణపండితు లెచ్చటనో ప్రయుక్తములై యున్నను బ్రచురములై యుండని శబ్దముల నప్రయుక్తములనుగా భ్రమించి శంకింపకుండ మహాభాష్యకర్త యగు పతంజలిభగవానుఁడు "ఊష, తేర" మున్నగు నాలుగు మూలశబ్దముల నప్రయుక్తములని పూర్వపక్షి శంకించినట్లుగ శంకించుకొని ప్రపంచమండలమంతటను వ్యాపించియున్న సంస్కృతభాషలో నీశబ్దము లప్రయుక్తములని (నీవంటి సామాన్యుఁడు) చెప్పుట సాహసమని నిరసించుచు నట్టివానికి వేదమునఁ బ్రయోగములను జూపెను. అట్టి మహాభాష్యప్రసంగమును బట్టి యిప్పటి యీసంస్కృతవ్యాకరణమునకు విషయమైయున్న

సంస్కృతభాషలో ననఁగా వైదికకర్మోపయోగి సంస్కృతభాషలోనట్టి మాఱుమూల శబ్దములు సైతము ప్రయోగార్హములే యనుసిద్ధాంత మేర్పడుచున్నదిగదా. (వి-౨౨-రా౩) సంస్కృత కావ్యభాషకుఁ బ్రత్యేకముగ వ్యాకరణములేమింజేసి యట్టి వైదికకార్యోపయోగిసంస్కృతభాషానుశాసనమే కావ్యభాషకు సైత మనుశాసనముగఁగాలక్రమమున నుపచరింపఁబడుచువచ్చుటంజేసి (22-విష) యట్టి మాఱుమూలశబ్దములు ప్రయోజ్యములే యని వ్యాకరణ మంగీకరించుచున్నను నట్టివి రసస్ఫూర్తి ప్రతిబంధకములుగాన (నప్రయుక్తములేగాక) నట్టి యప్రసిద్ధశబ్దములు సైతము కావ్యములలోఁ బ్రయోగింపరాదని కొందఱాలంకారికులు నియమింప సాగిరి. కొందఱట్టి మాఱుమూల శబ్దములందు వ్యాకరణదోషము లేమింజేసి వానిని గావ్యములందును బ్రయోగింప నంగీకరించుచు వచ్చిరి. పైవిషయములకు

"వ్యుత్పన్నమితి గాడీయై ర్నాతిరూఢ మపీష్యతే."

అను దండ్యాచార్యకావ్యాదర్శకారిక ప్రమాణ మగుచున్నది.

(౨౨) నన్నయభట్టారకుఁడన్నదో యాంధ్రమున నట్టిమతభేదములు లేకుండ నట్టి మాఱుమూలశబ్దములు రసప్రధానము లగు నాంధ్రకావ్యములలో నెంతమాత్రమును బ్రయోగార్హములు కానేరవనియు, నట్టివానికిఁ బ్రయోగార్హతను సంస్కృతశాబ్దికు లంగీకరించిన నంగీకరింతురు గాక యనియు సంస్కృతప్రకృతులను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చికొనుటలో నట్టి

మాఱుమూలశబ్దములను దెచ్చికొనరాదనియుం బై విరళానిత్యాదికారికచే నియమించియున్నాఁడు.

సంస్కృతభాషలోని కృతకశబ్దములను (అప్రియుక్తములను) నసాధుశబ్దములను మాత్రమే వైదికకర్మములందుం బ్రయోగించినచోఁ బుణ్యహానియును బ్రాయశ్చిత్తాదులును సంభవించునని యప్పటి సంప్రదాయమై యుండెను. కాఁబట్టి, వైదికకర్మోపయోగి సంస్కృతభాషలోనే గాక గీర్వాణ గ్రంథమునం దేమూలనైనను బ్రయుక్తమై యున్నచో నది కృతకశబ్ద మనంగా నప్రయుక్త మనిపించుకోనం జాలదు గాన నద్దానిని వైదికకర్మములందుం బ్రయోగించునపుడు పుణ్యహాని కలుగనేరదని మహాభాష్యకర్త నిర్ణయించెను. అట్లు నిర్ణయించినను నట్టి వైదికకర్మోపయోగి సంస్కృతభాషానుశాసనమునే కావ్యసంస్కృత విషయమునను ననుశాసనముగ నుపచరింపం జేసికొనునపుడుమాత్రి మట్టి మహాభాష్యకార నియమమును బాటింపరాదనియుం, గావ్యములు రసప్రధానములు గాన వానిలో రసస్ఫూర్తి ప్రతిబంధకములగు నప్రచురశబ్దములు ప్రయోగార్హములు కానేరవనియు, నన్నయభట్టారక హృదయమై యున్నది. రసప్రధానకావ్యములలో నట్టియప్రసిద్ధ శబ్దములు ప్రయోగింపం బడినయెడలం బ్రసన్నత చెడి యర్థస్ఫూర్తివిలంబము సంభవించుటచేత సహృదయులకు రసాస్వాద ప్రతిబంధము సంభవించుననుటకు సందేహములేదుగదా. (౨౪-వి)

(౨౩) నన్నయభట్టారకుఁడు రసప్రధానమగు తనభారత కావ్యము నిర్మాణసందర్భమున గ్రహించు నియమములనే యాంధ్రశబ్దచింతామణిగ రచింపఁ బూనినవాఁడు గాన రసాస్వాదానుకూలప్రసన్నతయే యాతనిచేతఁ బాటింపఁ బడియెను. ఈవిషయమును నన్నయభట్టు తన చింతామణియొక్కయు, భారతభాగముయొక్కయుఁ బ్రారంభములందు స్పష్టముగా వక్కాణించియే యున్నాఁడు.

శ్లో. "స్వస్థాన వేష భాషాభిమతా స్సంతో రసప్రలుబ్ధ ధియః,
లోకే బహుమన్యంతే వైకృత కావ్యాని చాన్యదపహాయ".
(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి. ౨శ్లో).

ఉ. "సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తి లో
నారసి మేలు నా నితరు లక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నా రుచిరార్థసూక్తినిధి నన్నయభట్టు తెనుంగునన్ మహా
భారత సంహితారచన బంధురుఁ డయ్యె జగద్ధితంబుగాన్.
(భార. ఆది. ౧ ఆ.

(౨౪) చింతామణి కావ్యభాషనుమాత్రమే యనుశాసించుచున్నదని తద్గ్రంథాదిని జేయఁబడిన "విశ్వశ్రేయః కావ్యమి"త్యాదికావ్యప్రశంసయు సిద్ధాంతీకరించుచున్నది.

పయిరీతిని సంస్కృత వైయాకరణులయొక్కయుఁ గొందఱు సంస్కృతాలంకారికులయొక్కయుఁ బద్ధతి నంగీకరింపక సంస్కృతప్రకృతులను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చుకొనుటలో "సంకేతిత సుప్రసిద్ధ" శబ్దములను మాత్రమే తెచ్చికొనవలయు

నని నియమించిన చింతామణినియమమే యద్దాని యాంధ్ర వ్యాకరణప్రాథమికావస్థను వేనోళ్ళఁ జాటుచున్నదని చెప్పుటకు సందేహము లేదు.

(౨౬) అంతకంతకుఁ గావ్యరచనము రసపారతంత్ర్యమును వీడి సంస్కృతకవులు యమకశ్లేషాది శబ్దాలంకారప్రచురకావ్యములను రచించుచు నచ్చటం జేసి వానియందు దుర్వారముగ

"స్యాతా మదోషౌ శ్లేషాదౌ నిహతాప్రయుక్తతే"

అను నాలంకారిక సూక్తిచొప్పున నప్రసిద్ధశబ్దములు ప్రవేశింప సాగె నన్న విషయ మెల్లరకును విదితమే. సంస్కృత వ్యాకరణము కావ్యభాషానుశాసనము కాదన్న విషయమునే గాక, యావ్యాకరణము సైతము స్వసాధితసర్వశబ్దములకుఁ బ్రయోగార్హత సంగీకరింపలేదన్న విషయమును మఱచి యంతకంతకు సంస్కృతకవులు వ్యాకరణనిష్పాదితపదముల నెల్ల యథేచ్ఛముగఁ బ్రయోగించుట కలవాటుపడసాగిరి. అట్టివానిని తెనుఁగుకవులును దమకావ్యములలో వాడసాగిరి. అట్టికావ్యములలోని వింతవింతశబ్దములకుఁ బ్రయోగార్హత సంగీకరించి యాంధ్రవైయాకరణులును గావ్యములలోఁ బ్రయుక్తములైనవియగుట నింక వాని కప్రయుక్తతయు నప్రసిద్ధతయుఁ గల్పించుట సరికాదని తలంచి వ్యాకరణదుష్టములుకాని కవిప్రయుక్తశబ్దముల కెల్లఁ బ్రయోగా

భ్యనుజ్ఞ నొసంగసాగిరి. ఇట్టి యభిప్రాయముతోనె వెనుక నుదాహరించిన "విరళానిత్యాది" చింతామణిసూత్రమును నవరించుచు నథర్వణుఁ డీక్రిందిరీతిని సూత్రించియున్నాఁడు. (౮౫-౮౬ విష)

"సర్వేశబ్దాః ప్రయోక్తవ్యా యది దోష వివర్జితాః,
అప్రయుక్తత్వ దోషస్తు నవిరుద్ధో హరే ర్మతే".

అప్రయుక్తత్వదోషము కృతకశబ్దవిషయకమే గాని యప్రసిద్ధశబ్దవిషయకము కాకుంజేసి యప్రయుక్త దోష నిరాసపూర్వకముగా వ్యాకరణసాధిత శబ్దములకెల్లఁ బ్రయోగాభ్యనుజ్ఞ నిచ్చుచున్న పై యాథర్వణికసూక్తి కృతక శబ్ద ప్రయోగాభ్యనుజ్ఞా ప్రతిపాదకమే యని చెప్పుటకు సందేహము లేదు. ఇఁకఁ గృతకశబ్దములకే యాతఁడు ప్రయోగాభ్యనుజ్ఞను బ్రసాదించునపుడు వ్యాకరణసాధువులు విరళప్రయుక్తములు నగు నప్రసిద్ధశబ్దముల ప్రయోగాభ్యనుజ్ఞ కైముత్యన్యాయసిద్ధమే యగుటచేతఁ దత్పూర్వత్ర మప్రసిద్ధశ ప్రయోగనిరాసమును నియమించుచున్న "విరళానిత్యాది చింతామణిసూత్రమును నవరించుచున్న దనుట నిర్బాధమగుచున్నది.

నన్నయభట్టాథర్వణుల పై నిగూఢాశయములను గ్రహింపక బాలసరస్వత్యహోబలపండితాదులు పై 'విరళానిత్యాదిసూత్రమును నప్రసక్తముగ నాచ్ఛికశబ్దవిషయ

మునను సమన్వయించి యుదాహరించుట కేవలము ప్రామాదిక మని విమర్శకులగు విద్వాంసులు గ్రహింతురుగాక.

పై సందర్భమునుబట్టి యాంధ్రశబ్ద చింతామణి సంస్కృతభారతాంధ్రీకరణ సమర్థముగఁ దెలుఁగును జేయఁగోరి సంస్కృతశబ్దములను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చుకొనుటలోని నియమముల నుపదేశించుట వానికి సుప్తిఙ్విభక్తులను జేర్చు పద్ధతుల నుపదేశించుట ప్రధానముగఁ జేసికొని రచింపఁబడినదగుటం జేసి యది యాంధ్రకావ్యవాఙ్మయారంభదశలోని దని సిద్ధాంతిత మగుచున్నది.

(౨౬) ఆంధ్రవాఙ్మయము వెలసినతరువాత రచింపఁబడిన యాంధ్రభాషాభూషణ కావ్యాలంకారచూడామణ్యాద్యాంధ్ర వ్యాకరణములలోఁ బయి నుదాహరించిన చింతామణిలోని యాదిమావస్థా స్థాపకములగు నేర్పాటులు కానరావు. మఱియు వానియందు సాధారణముగ నాచ్ఛికశబ్దవిషయక సూత్రములే యధికసంఖ్యగలవిగను, సంస్కృతసమశబ్దవిషయకసూత్రము లల్పసంఖ్య గలవిగను నున్నవి:—

క. పోఁడిగ బహువచనంబులు, వీఁడనుచో వీండ్రు వీరు వీరలు నయ్యెన్
కాఁడునఁ గాండ్రును గాఁడును, వాఁడునకున్ వాండ్రు వారు వారలు నయ్యెన్. ౨౧

క. ఱ్ఱెఱ్ఱంతంబులపై, యుఱ్ఱగు నన్నయును దల్లియును ననుక్రియ నా
యుఱ్ఱంత మొందుచోటుల నుఱ్ఱగు నునుమఁడును నందనుండును ననఁగన్.

తే. చేయి వాయి నేయి యనుచుఁ జెప్పుచోటఁ
బ్రీతి చేతులు వాతులు నేతు లయ్యె
ఱాయి రేయి నేయి యనుచో ఱాలు రేలు
వేలు నా నొప్పు బహువచో వేళలందు. ౭౬

ఈ రీతినే, ౭౯, ౯౯, ౧౧౦, ౧౧౨, ౧౧౩, ౧౧౫, ౧౧౭, ౧౨౨, ౧౨౩, ౧౨౪, ౧౨౫, ౧౨౬, ౧౨౮, ౧౨౯, ౧౩౦, ౧౩౪, ౧౪౨, ౧౪౩, ౧౪౪, ౧౪౫, ౧౪౮, ౧౪౯, ౧౫౦, ౧౫౫, ౧౫౬, ౧౫౭, ౧౫౮, ౧౫౯, ౧౬౦, ౧౬౧, ౧౬౨, ౧౬౩, ౧౬౪, ౧౬౫, ౧౬౬, ౧౬౭, ౧౬౯, ౧౭౦, ౧౭౧, ౧౭౩, ౧౭౬, ౧౭౭, ౧౭౮, ౧౮౦, ౧౮౧, ౧౮౨, ౧౮౩, ౧౮౪, ౧౮౫, ౧౮౬, ౧౮౭, ౧౮౮ సంఖ్యలుగల పద్యములం దెల్ల నాంధ్రభాషాభూషణములో నాచ్ఛికశబ్దవిషయక సూత్రములే వెలయుచున్నవి. ఇట్లే కావ్యాలంకార చూడామణియందును జింతామణిశేషమగు వికృతివివేకమునందున నాచ్ఛికశబ్దవిషయక సూత్రబాహుళ్యము వెలయుచున్నది. ఈ మూఁడుగ్రంథములును జింతామణికిఁ దర్వాతి యాంధ్ర వ్యాకరణములలోఁ బ్రాచీనతమములు. తిక్కయజ్వకు సమకాలికమగుటచేఁ బదుమూఁడవశతాబ్దములోని దనఁదగు నాంధ్రభాషాభూషణములోనున్న పైని వ్రాసిన యేఁబది పద్యముల

లోని యాచ్ఛికలక్షణములు చింతామణిలో స్మరింపఁబడనైన లేదు. ఆంధ్రభాషాభూషణమున నుదారహరణపద్యములను గలిపి నచో ౧౮౯ పద్యములుగలవు. అం దేఁబదిపద్యములకుఁ బైఁగా నాచ్ఛికశబ్దవిషయకసూత్రములే యై యున్నవి.

(౨౭) ఇఁక నాంధ్రశబ్దచింతామణియం దన్ననో రమారమి రెండువందల డెబ్బదియైదుసూత్రములుగ నేర్పడిన తొంబదిరెండు (చూ. బాలసరస్వతీయ పీఠిక) శ్లోకములు గలవు. ఆశ్లోకము లెల్ల లక్షణములే. కాని యం దుదాహరణ ములు లేవు. వానిలో రమారమి పదునేనుశ్లోకములుగ నేర్పడిన యేఁబదిసూత్రములు మాత్రమే యాచ్ఛికశబ్దవిషయకములై యున్నవి. అవియును బైని వ్రాసినరీతిని బ్రచురప్రవృత్తి విషయకములును సందేహనిర్ణయవిషయకములును సంస్కృత శబ్దసామ్యమును జూపునవియును నై యున్నవి. వానిరీతి చదు వరులకు విశదపడుటకయి యిచటఁ గొన్నిటి నుదాహరించు చున్నాను. సంజ్ఞాసంధిసూత్రము లాచ్ఛిక సంస్కృతసమసా ధారణములే తఱుచుగ నగును గాన వాని నీ సందర్భమున నెందును బరిగణింపలేదు.

„వాయురవు ర్వ్యాక్రతవకా" (అజంత-౭౭ సూ.)

„క్వచి ద్గకారో నః" (అజంత-౭౮ సూ.)

„ఏదంతతా చనామ్నా మన్యతరస్యా మియాంతానామ్"

(అజంత-౮౨ సూ).

"త్వార్థే తనశ్చ వికృతౌ స్యాత్" (హలంత-౨౦ సూ).

(ఇది 'రామునితనము' మున్నగు సంస్కృతసమముల విషయమునఁ జెప్పఁబడినదన్నను ననవచ్చును)

"వికృతౌ సర్వే శబ్దాః క్లీబసమాః స్త్రీసమాశ్చ నాన్యే స్యుః,
క్లీబసమా అమహద్వత్ స్త్రీవత్స్యుః స్త్రీసమా స్సమాస్తు సమాః"
(అజంత-౫౩-౫౮ సూ)

"ద్విగుకర్మధారయౌ తత్పురుష ద్వంద్వౌ బహువ్రీహిః
అన్యేచ కేచి దుపమానోత్తరపదలోప రూపకాఖ్యాద్యాః,
పరిదృశ్యా ఇహకార్యా ఔపవిభక్తికవదంత విధయశ్చ
లోపశ్చ విభక్త్యాదే శ్శబ్దేషు స్యా త్సమాసకాంగేషు".
(హలంత-౪౩-౪౪ సూ.)

"ఆత్మ్యాది తత్సమానా మివ దేశ్యానాం క్రియాపదానాం చ
వర్ణాగమో విశేషః పురుషే ష్వర్థేషు చాపి వచనేషు".
(క్రియా-౪౦-౪౯ సూ.)

పయిసూత్రములెల్ల సామాన్యవిధు లగుటంజేసియుఁ బరిచుఁరప్రవృత్తివిషయకము లగుటంజేసియు వానిని జెప్పినంతమాత్రమున నాచ్ఛికవిషయప్రాధాన్యము తోఁచనేరదు.

(౨౧) సంస్కృతప్రాకృతవర్ణసమామ్నాయములు సుప్రసిద్ధము లగుటంజేసి వానిని జెప్పక యచ్చాంధ్ర వర్ణసమామ్నాయమును మాత్రమె చెప్పుట సైతము విరుద్ధము కానేరదు. అట్లు చెప్పుటచేత సంస్కృత సమశబ్దములలోను సంస్కృత సమాసములలోను వ్యవహారవాసనావశమునను

బ్రమాదవశమునను బడిన యచ్ఛాంధ్రవర్ణములను దెలిసి కొని సవరించుకొనుట కవకాశము గల్గును. అట్లే యచ్ఛాంధ్రపదములలోఁ బ్రమాదపతితము లగుచున్న యనాంధ్ర వర్ణములను దెలిసికొని వానిని సవరించుకొనుటకును వీలు పడును. కాఁగాఁ జింతామణిలోని యచ్ఛాంధ్రవర్ణసమామ్నాయమాత్ర పారాయణము సైతమొక సామాన్య సూత్రమువంటిదే యగుచున్నది.

(౨౯) ఇఁక రెండుస్థలములలో మాత్రమె యాచ్ఛికప్రాతిపదికములకు సుబ్విభక్తిమేళమునందలి ప్రక్రియ సూత్రింపఁబడినది. వానిలో నొకటి "నీ, నా, తా, మన" శబ్దముల రూపసాధనప్రక్రియ. రెండవది "మ్రాను, విల్లు, ఆలు, ఊరు, పాలు, త్రాడు, పాటు, రోఁకలి" అనువానిజాతిగల యాచ్ఛికశబ్దముల రూపసాధనప్రక్రియ. వీనిలో నీ నా తా మన శబ్దములయొక్కయు, మ్రాన్వాదిశబ్దముల యొక్కయు, విభక్త్యంతరూపములు వివిధరూపములతో వాడుకలో నుండుటంజేసి కావలయు వానిలో నెవ్వి గ్రాంథికములుగా నంగీకరింపఁ దగునో యనువిషయమును విశదీకరించుటకయి పై యాచ్ఛికశబ్దరూపసాధనప్రక్రియ సూత్రింపఁబడిన దని గ్రహింప నగును. మఱియు నీప్రక్రియ, వాడుకలోనున్న వివిధరూపములలో గ్రాంథికములుగా నంగీకరింపఁ దగినవానిపద్ధతిని సైతమువిశదీకరింపఁ జాలియున్నది.

(౩౦) ఇంక "త్రాడ్లు" మున్నగువాని రూపసాధన ప్రక్రియయొక్క యావశ్యకతను విమర్శించుటకన్న మున్నగ నన్నయభట్టారకుని కాలమునాఁటి లకారభేదముల లేఖనోచ్చారణముల' పద్ధతిని జూపుట యావశ్యకమని తోఁచి యాపద్ధతి నిట ముందుగఁ జూపుచున్నాను.

"లఘువో లఘువ శ్చేతి ద్వేధాంతస్థా న్వదంతి శాస్త్రారః,
ఆన్యైన్య వ్యాకరణ స్పష్టా ర స్త్వత్ర గృహ్యతే ద్వివిధః'',
(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి. సంజ్ఞా.)

యరలవలు లఘువులు నలఘువులు నని రెండువిధములనియు, నందు యలవల లఘ్వలఘుత్వములు సంస్కృత ప్రాకృతములందుఁ బ్రసిద్ధములే యనియు, రేఫమునకును నాంధ్రమునం దట్టి ద్వైవిధ్య మంగీకరింపఁ బడుచున్నదనియుఁ జింతామణికర్త పై శ్లోకముచే నుపదేశించి యున్నాఁడు.

"వ్యోర్లఘుప్రయత్నతరశ్శాకటాయనస్యేతి పాణినీయ వ్యాకరణసూత్రే యవయోర్లఘ్వలఘుభేదేన ద్వైవిధ్యం స్పష్టమ్. యస్యోచ్చారణే జిహ్వాగ్రోపాగ్రమధ్యమూలానాం శైథిల్యం స లఘూచ్చారణః, యస్యోచ్చారణే తేషామశైథిల్యం సగురూచ్చారణ ఇతి శాబ్దికానాం రాద్ధాంతః లస్య ద్వైవిధ్యంలోకే ఇతి వాల్మీకిసూత్రే స్ఫుటమ్.'' (అహో. ౧౪౭ పుట

అని యిట్లు పై చింతామణివిషయములకు మూలమును జూపుచు నహోబలపండితుఁడు లఘ్వలఘూచ్చారణముల స్వరూపమును నిరూపించియున్నాఁడు.

నన్నయభట్టారకునినాఁటికి రలల లఘ్వలఘూచ్చారణ భేదములు మాత్రము పండితుల వాడుకలోఁ బ్రసిద్ధములై యుండుటచేతఁ గావలయు నాతఁ డట్టి రలల యలఘుధ్వనులను లిపితో గుఱితించుటకై "దంత్యాచజౌ గురురలౌచ బిందుయుతౌ" అని యి ట్లక్షరాకార నిరూపణసందర్భమునఁ జింతామణిలో లఘు రలల లిపిపై నొకబొట్టును బెట్టవలెనని సూత్రించెను. ఇ ట్లలఘురలల నుపదేశించియు, నచ్చాంధ్రవర్ణసమామ్నాయము నుపదేశించుటలో "యరలవసహాళం తు హాల్వర్గః" అని యిట్లు ళకారమును మాత్రము వేఱుగఁ బరిగణించియున్నాఁడు. శకట రేఫమును వేఱుగఁ బరిగణింపక ళకారము నొక్కటిని వేఱుగఁ బరిగణించినస్వారస్యముచేత నాతఁ డలఘురలల కచ్చాంధ్రవర్ణ సమామ్నాయమునఁ బృథగ్గణనము చేయలేదనియు, నందు వేఱుగఁ బేర్కొనఁబడిన ళకారము వర్ణాంతరమని యాతఁడు తలంచియుండుననియును గ్రహింపక తీరదుగదా. ఈ సందర్భ మునుబట్టి యలఘులకారము వేఱనియు, దానికిఁ జాలవఱకు సన్నిహితమైన యుచ్చారణముగల వర్ణసమామ్నాయగత ళకారము వేఱనియు లఘులకారమెట్లును వేఱేయనియు, నిట్లు లకారమునకు ద్రైవిధ్యము విశదమగుచున్నది. ఈవిషయమున నన్నయ యిట్టు కర్ణాటసంప్రదాయమును గొంతవఱకనుసరించిన ట్లగ పడు చున్నది. కన్నడమున ళకారము మూఁడువిధములు:—

„లకారస్థానికాః క్షళాః. ఆదాడిమస్ఫటికాద్యన్యస్థానికా, గణపతితా ృళాః. శేషాస్సర్వేకుళా ఇతి.”

(కర్ణాటకశబ్దానుశాసనము. ౧౮౦ సూత్రపువ్యాఖ్య.)

కావుననే కీర్తిశేషులగు పరవస్తు చిన్నయసూరిగారు తమ బాలవ్యాకరణమున నిక్రిందిరీతిని వ్రాసిరని గ్రహింపనగును.

„ఏళులు, పాళులు, త్రాళు లని బహుత్వమందు రల డల కాదేశమైన ళకార మలఘువు. తల నెల యిత్యాదులందలి లకారము లఘువు... ......వర్ణసమామ్నాయమందలి ళకారము వర్ణాంతరము గాని యలఘు ళకారము కాదు.” (బాలవ్యా. సంజ్ఞా. ౧౫ సూ.)

పై చిన్నయసూరిగారియభిప్రాయమునె యంగీకరించుచుఁ గీర్తిశేషులగు బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారు సైతము తమ ప్రౌఢవ్యాకరణమునందు “యవలలవలె రేఫ బును బ్రయత్నభేదంబుచే ద్వివిధంబు గాన శబ్దశాసనాదు నలఘురేఫము వర్ణాంతరముగా గ్రహింపఁబడదయ్యె” (త్రిలి సంజ్ఞా. ౧. సూ.) అని యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

(౩౧) పైరీతిని బాలవ్యాకరణ ప్రౌఢవ్యాకరణకర్త చాలవఱకు నన్నయభట్టారకాశయమునకు సరిగవ్రాసినను ; దలి “బహుత్వమునందు రలడల కాదేశమైన ళకార మలఘు అనువాక్యము మాత్రము నన్నయభట్టారకాభిప్రాయానుకూ ము కానేరదని చెప్పక తీరదు. నన్నయభట్టు బహుత్వము లడలకు నలఘులకారము నాదేశించియే యుండలేదు. రేఫ

స్థానమున సైతము లకారమాత్రమునె యాదేశించియుండెను. అట్లయినను రలల లఘుత్వాలఘుత్వములు పండితవ్యవహార మాత్రవేద్యము లని (సంస్కృతమునందు వలెనె) యాతని సిద్ధాంతమైయుండుటచేత నట్లు రేఫస్థానమున నాదేశముగా వచ్చిన లకార మలఘూచ్చారణము గలదనుట విరుద్ధము కానే రదు. అట్టి సిద్ధాంతముచేతనే యసంయుక్తావస్థలో లఘూచ్చారణమె గల యచటి బహువచన లు ప్రత్యయలకారము "ఊళ్లు (ళ్ళు)" మున్నగుసంయుక్తస్థలములలో నలఘూచ్చారణమునందుట, యవిరుద్ధ మగుచున్నది. అసంయుక్తావస్థలో సైతము "కాలులు, కాలులు" అని యిట్లు లఘుత్వాలఘుత్వములు రెండును వెలయుచుండుటయు, నా రెండిటిసంయుక్త రూపమగు "కాల్లు" అనుచోట రెండు లకారములును నలఘువులె యగుచుండుటయుఁ బై సిద్ధాంతముచేతనే నిర్బాధము లగుచున్నవి. నన్నయభట్టుకాలమున "త్రాడ్లు" అనియే యుండుటచేతఁ దద్విషయ మీసందర్భమునఁ బ్రసంగింపవలసిన ప్రసక్తియే లేదు.

వర్ణసమామ్నాయగత ళకారము మూర్ధన్యము. అనఁగా నించుక మణిచిన నాలుకతుదిభాగము మూర్ధమును దాఁకుట చేత జనించునది. లఘులకారము దంత్యము. అనఁగా నాలుక తుదిభాగము దంతమూలములను దాఁకుటచే జనించునది. అలఘులకారము సైత మిట్టిదియె. కాని లఘులకారోచ్చారణమున

జిహ్వాగ్రము దంతమూలస్థానమును శిథిలముగాఁదాఁకును. అల
ఘు లకారోచ్చారణమున నశిథిలముగాఁ దాఁకును. అట్టి యశిథి
లస్పర్శమున జనించు నలఘులకారము కాలక్రమమున నపభ్రష్ట
మగుచు వర్ణసమామ్నాయగత మూర్ధన్య, ళకారోచ్చారణము
నకు సన్నిహితముకాఁజొచ్చెను. నన్నయభట్టునాఁటికి నేఁటివలెఁ
గాక కొంతభేద ముచ్చారణములో వెలసియుండెను. కావుననే
నన్నయ యలఘులకారమును వేఱుగ గణింపక మూర్ధన్య
ళకారమును మాత్రమె వేఱుగ గణించినవాఁ డయ్యెను.

(3_౨) పై రీతి నుచ్చారణ సాన్నిధ్య ముండుటచేతనే యల
ఘులకారమున కలఘురేఫముతోఁ పాటుగ "దంత్యచజౌ గురు
శౌచ బిందుయుతౌ" అనియిట్లు లిపి నుపదేశించియు నన్నయ
యట్లు వర్ణసమామ్నాయగత ళకారమునకు వేఱుగ లిపి నుప
దేశింపఁ డయ్యెను. అట్లాతఁ డేర్పాటుచేసినను గతానుగతికము
గా వర్ణసమామ్నాయగత ళకారమునె గాక యలఘులకార
మును సైత మాంధ్రకర్ణాటసాధారణలిపిలోఁ బ్రసిద్ధమైయున్న
ళ'అనునాకారముతోనే వ్రాసెడియాచారమె నిలిచెను. అట్లె
యలఘురేఫము నయిత మాంధ్రకర్ణాటసాధారణలిపిలోఁ బ్రసిద్ధ
మగు "ఱ" అనెడి లిపితో వ్రాయు నలవాటె నిల్చెను గాని
నన్నయలిపి పద్ధతి వాడుక కెక్కలేదు.

అట్లయినను ముందు వివరింపఁబోవురీతిని 'ఊరు' మున్నగు శబ్దములందలి రేఫముచో లకారము నాదేశించి 'కాలు' మున్నగు వానిలో ళకారము నాదేశింపమింజేసి "ఊళ్ళు, కాళ్ళు," మున్నగు ప్రసిద్ధశబ్దములలోనివి మూర్ధన్య ళకారములు కావనియు నవి యలఘులకారములనియు వాని యలఘుత సంస్కృతమునం దువలెనే వ్యవహార గ్రాహ్యమనియు నట్టియలఘుత "దంత్యాచజౌ గురురలౌచ బిందుయుతౌ" అను సూత్రముచే నన్నయ యంగీకరించుచున్నాఁడనియు సమన్వయింపక తీరమింజేసి "దంత్యాచజా" విత్యాదికారిక ప్రక్షిప్తమనుటకు వలనుపడదు. అట్లే చింతామణిలోని లిప్యుద్ధారక కారికలును ప్రక్షిప్తములు కావనక తప్పదు. లేఖకసామాన్య మిట్లు పండితసంప్రదాయము నుల్లంఘించుట వింతకాదు.

"పూర్ణార్ధభేదతో ద్వివిధః" "దీర్ఘాచ్చేత్ఖండ ఏవ సజ్ఞేయః"

అని యిట్లుగ నర్ధఖండశబ్దములతో నన్నయభట్టారకుఁడును

"పూర్ణేందుసదృశః పూర్ణస్త్వర్ధస్త్వర్ధేందు సన్నిభః"

అని యిట్లు కంఠోక్తముగ నధర్వణాచార్యుఁడును

"......నిడుపులమీఁది బిందు లరబిందులగున్."

అని యిట్లరశబ్దముతో నాంధ్రభాషాభూషణకర్త యగు కేతనయు (౧౨౫౦ ప్రాంతమువాఁడు) "ఁ" అనెడి యర్ధబిందు లిపిని నిరూపించియున్నను ప్రాచీనతాళపత్రమాతృకాలేఖకులును శాసనలేఖకులును మాత్ర మట్టి పండితసంప్రదాయము

నుల్లంఘించి లేఖకపరంపరాయాతమగు నలవాటుచొప్పున నర్ధబిందువుచోట నయితము పూర్ణమునే వ్రాయుచు నిండుసున్నకు వ్యావర్తకముగఁ బరాక్షరమునకు లేనిపోని ద్విత్వమును వ్రాయుచు (చేయంగ=చేయఁగ; చేయంగ్గ=చేయంగ;) నుండుట ప్రాచీనలిపి పరిశోధకులకెల్లఁ దెలిసిన విషయమె గదా. అట్లే చజలదంత్యతను సైతము "దంత్యచజౌ గురురతౌ చ బిందుయుతౌ" అనుచొప్పున "చ జ"ల మీఁద నొకబొట్టు వ్రాసి గుఱితింపనగునని నన్నయభట్టారకుఁడు చెప్పియున్నను నట్టి లేఖనపద్ధతిని లేఖకసామాన్యము పేక్షించి మఱపింపఁగాఁ దరువాతిపండితు లట్టిదంత్యతను "౨" అను దంత్యతకారపు గుఱుతుతో సూచింపవలెనను నియమమును జేసికొనుటయు నదియు నానాఁటి కుపేక్షితమగుచు వచ్చుటయు లిపిపరిశోధకు లెఱుఁగనిది కాదు.

(33) ప్రకృతమనుసరింతము:—ఇప్పుడు వాడుకలోనున్న "త్రాళ్ళు" మున్నగురూపములు నన్నయభట్టారకుని కాలమున "త్రాడ్లు" మున్నగురూపములతోనె పండితవ్యవహారములో నుండెడివి. "త్రాళ్ళు" మున్నగు నాధునికరూపము లప్రధానాగరకభాషలో నిప్పటి "పళ్ళు" (పండ్లు) మున్నగువానివలెనె వాడఁబడుచుండెడివని తలంపవలసి యున్నది. కావుననె నన్నయభట్టారకుఁ డట్టిరూపములను ననుశాసించు సందర్భములో "త్రాళ్ళు" మున్నగురూపముల నుపేక్షించి "త్రాడ్లు" మున్న

గురూపములకే గ్రాంథికతాయోగ్యత నంగీకరించి వాని ప్రక్రియను సూత్రించియుండెను. (Nel. ins R. ౩౬ గుడ్లు ౧౨౪ పుట. ౧౧౭ పుటలో మామిడ్లు.)

"డలటా ముదితాం తస్య చ వా లుక్."

అని యిట్లు 'తాడులు' మున్నగువాని కుల్లోపమును మాత్రము చెప్పెను గాని యచటి డకారమున కధునాతనులవలె లత్వమును విధింపలేదు. కాని యావట కనాగరకభాషలో నున్న లత్వము తరువాతఁ బండితవ్యవహారములోనికిని వచ్చుటచేతఁ గావలయుఁ దరువాతికవు లట్లు ప్రయోగించుటయుఁ దదనుసారముగఁ దర్వాతి వైయాకరణు లట్టి రూపములకు సాధుత్వమును బ్రసాదించుటయు సంభవించెను. ఇట్టి ప్రకృత ప్రక్రియాసంస్కారము మనస్సున నాటిన యాధునిక పండితులు నన్నయభట్టారకునకు సైతము "తాడులు" మున్నగు చోట్ల డకారస్థానమున లత్వము సమ్మతమే యని భ్రమించి

"రలయోర్లడయో స్తద్వ ల్లళయోశ్శసయో రపి, వబయో ర్నణయోశ్చాంతే సవిస ర్గావిసర్గయోః, సబింసుకాబింసుకయో స్స్యా దభేదేన కల్పనమ్." [అహో. ౧౩౭ పుట.]

అనునది మొదలగుసంప్రదాయములచొప్పున లడలయభేదము నాశ్రయించి యచట లత్వమును సంపాదించుచు నట్టియభిప్రాయముతోనే నన్నయభట్టారకుఁడు సైతమచట లత్వమును విధించియుండలేదని తలఁచుచు వ్యాఖ్యానములు చేయసాగిరి.

"పాడి-పాళ్ళు; తడి-తళ్ళు; జడి-జళ్ళు. త్రాడులు-త్రాళ్ళు...లడ ళానామభేదాభిధానా ద్రూపమేతత్." [ఆహో. ౩౦౦ పుట.]

నిజముగా నన్నయభట్టారకునకే యచట లత్వము (ళ) సమ్మతమైనచో "ఊరు" మొదలగుచోటులలోని రేఫమునకు "రోలః" అనుసూత్రముచే లత్వమును విధించినట్లే "త్రాడు" మున్నగుచోటులలోని డకారస్థానమున నయిత మాతఁడు లత్వమును విధించియుండఁడా? ఇఁక వారు తలంచినట్లుగ నిచట నన్నయభట్టు లడలకుఁగల యభేదాభిప్రాయముచే లత్వమును బ్రత్యేకముగా విధింపఁడయ్యెనేని యట్టి యభిన్నత రలలకును వైకారికలలో నభిహితమే యగుటచేత "రోలః" అని రేఫమునకుమాత్రమేల, లత్వమును విధించియుండును? వేయేల చింతామణి "త్రాళ్లు" అనుచోట "ళ్ళు" అనురూపమును సాధింపఁకుండుటచేతనే యథర్వణాచార్యుఁడు,

"వైకృతానాం లకిభవే ల్లయోః రేకరూపతా"

అని యిట్లు 'ళ్ళు' అను దానితోనున్న తనకాలపుఁ బ్రయోగములకుసరిగాఁ జింతామణిని సవరించుట తటస్థించెనని విమర్శకులగు విద్వాంసులు గ్రహింతురు గాక. కాఁగా "ఊరు" మొదలగు రేఫాంతశబ్దములకు మాత్రమె బహువచనములోని లత్వము నన్నయభట్టారకాభిప్రేతమనియు "త్రాడు" మొదలగు డాంతశబ్దములందు బహువచనమునందలి లత్వము

నన్నయభట్టారకసమ్మతము కాదనియు నచటిచింతామణిసూత్ర సందర్భము స్పష్టపఱుచుచున్నదనుటకు సందేహము లేదు. ఇప్పటి వ్యాకరణములకు సరిపెట్టఁబడిన నన్నయభారతభాగములో సైత మెచ్చటను "త్రాళ్ళు" మొదలగు ద్విరుక్తలకార (ళ్ళ) రూపములను స్థాపించు ప్రయోగములు లేవు. ప్రాచీనశాసనములలో "త్రాడ్లు" మొదలగుతీరున డలసంయుక్త రూపములె వెలసియుండుట శాసనపరిశోధకుల కెల్ల విదితమె గదా.

(౩౮) బాలవ్యాకరణ కర్తగారు 'త్రాళ్ళు, కాళ్ళు' మున్నగు చోటులందలి సంయోగాదిస్థిత శబ్దావయవ 'డ, ల' స్థానమున మాత్రమె యలఘులకారమును విధించి ప్రక్రియను సూత్రించి యున్నారు. బహువచన లుప్రత్యయలకారస్థానమున (కాళ్ళు మున్నగుచోట్ల) నలఘులకారమును నన్నయభట్టారకుఁడు సమ్మతింపలే దనుకొని కాఁబోలును సూరిగారు సైతము బహువచనలకారమున కలఘుత్వమును సూత్రింపరైరి. అట్టియెడల, సంయోగములో మొదటి లకారము నలఘువుగాను, దాని కవ్యవహితోత్తరవర్తి యగు లకారమును లఘువుగాను బలుకుట దుర్ఘట మనియు, నది ముఖయంత్రస్వభావమే కాదనియు, వారాలోచింపకుండుట మిక్కిలి వింతగా నున్నది. రలల, లఘ్వలఘూచ్చారణములు మాఱుచుండుననియు, నవి పండితవ్యవహారమాత్ర

వేద్యము లనియు, నక్కారణమున లఘులకారస్థానమున నలఘు లకారాదేశము చేయుట నన్నయభట్టస్వారసము కాదనియు, వా రాలోచింపకుండుటచేత నిట్టిప్రమాదమునకుఁ బాల్పడవలసివచ్చెనని గ్రహింప నగును.

(౩౬) పైసందర్భమునుబట్టి చింతామణికర్త యవలకు వలెనే రేఫలకారములకును లఘ్వలఘుభేదములనుబట్టి పృథగ్వర్ణతాకల్పనము నంగీకరింపలేదనియు, ననఁగా వర్ణసమామ్నాయమున నలఘురలలను వేఱుగఁ బఠింపలేదనియు సంస్కృతాది సంప్రదాయముచొప్పున యవలవిషయమునందువలెనే లకారవిషయమునందును గలయుచ్చారణభేదమును గణింపక శబ్దాలంకారాపరావతార మనఁదగు యతిప్రాసమైత్రిని లఘ్వలఘువుల కంగీకరించి "నాన్యేషాం నైధర్మ్యకమ్" అని సూత్రించెననియు గ్రహింపవలసియున్నది. నన్నయకాలమునకు రేఫఱకారములందు లఘ్వలఘుతామాత్రభేదము నిల్చియున్నను ప్రాచీనతమ కాలమున ఱకారోచ్చారణము 'ట్ర' అన జాతీయధ్వని కల్గియుండుటంజేసి ప్రాచీన ద్రావిడవంశకవులు (నన్నయాదు) రేఫఱకారమైత్రిని బొత్తిగా నిరసించిరి. (కుఱు-తమిళ- కుఱ్ఱుయిర్ = (కుట్రు)యిర్ అని ఉచ్చరింతురు) తెలుగు-కుట్టుసురు. ఊఱు-తమిళ-ఊఱ్ఱు ('ఊట్రు' అని పల్కుదురు) తెలుగు-ఊట. తమిళమున కేవలఱకారమున లేకున్నను ద్విత్వఱకారమున నేఁటికిని 'ట్ర' కారోచ్చారణము వెలసియె యున్నది. లళల కింతటిగొప్పభేద మెన్నఁడును లేదు.

(౩౬) పై రీతినున్న నన్నయభట్టారకుని గభీరాశయములను గ్రహింపక, కాకునూర్యప్పకవి, "యరలవసహాళ" మ్మని యిట్లు వర్ణాంతరముగ నంగీకరింపఁబడిన ళకారముతో సరిగఁ దుల్యన్యాయమున శకటరేఫముసైతము వర్ణాంతరముగ నంగీకరింపఁబడుట యుక్తమని యెంచి యాంధ్రవర్ణసమామ్నాయమును ముప్పదియేడు చేసి "సప్తత్రింశదిహార్ణాః" అనియు "యరయుగలయుగవసహాశ్చహాలః" అనియుఁ జింతామణి పాఠములను గల్పించుసాహసమునకు సమకట్టెను. పయిసందర్భమునుబట్టి యప్పకవిపాఠములు కల్పితము లనియు, నన్నయప్రోక్తములు కావనియు విశదము కాక మానదుగదా.

(౩౭) ఆంధ్రశబ్దచింతామణి "త్రాడ్లు" మొదలగు ప్రాచీనరూపములను మాత్రమే సాధించుటయు, "త్రాళ్ళు" మున్నగు నాధునికరూపములను సాధింపకుండుటయు 'కాళ్లు' అనురూపమిష్టమయ్యును నలఘులకారాదేశము చేయకుండుటయు నలఘులకారమును వర్ణసమామ్నాయగత ళకారమును విభిన్నములుగఁ దలంచుటయు మున్నగు విషయములెల్లఁ జింతామణి యథర్వణ కేతనాదుల గ్రంథములకన్నఁ బ్రాచీనమనియు నక్కారణమున నన్నయకృత మనుట యుక్తమనియు సమర్థింపఁజాలి యున్నవి గదా.

(౩౮) "త్రాడ్లు" మొదలగుచోటులందలి డకారస్థానమున లత్వమును "వైకృతానాం లుకి భవే ల్లడయోః రేక

ాపతాః" అని యథర్వణాచార్యుఁడు సూత్రించుటచేత నాతని
ాలమునాఁటికి "త్రాళ్లు" మొదలగు రూపములు గ్రాంథికతా
స్థ నందినవని విశద మగుచున్నది. అథర్వణాచార్యుఁడు
త్రాడు" మున్నగు డ్వాంతశబ్దములతో పాటుగ "కాలు"
మున్నగు ల్వాంతశబ్దములకును బహుత్వమున సలఘు లకార ద్వి
రూపమును సాధించుటకుఁ బ్రత్యేకాదేశకల్పనము చేయకుం
డట నరయఁగా నాతఁడు, లకారముయొక్క యలఘుత్వము
ండితవ్యవహారమాత్రసిద్ధమే యగుననియు నద్దానినిఁ బ్రత్యేక
ముగా విధింప నక్కఱ లేదనియుఁ దలంచెడి నన్నయభట్ట
ద్ధాంతమును గ్రహించి 'కాళ్లు' మొదలగు ల్వాంతశబ్దముల
హువచన రూపములు చింతామణిసాధ్యములుగా గ్రహించె
నియు సలఘు లకారమును లకారముపైనుంచిన బొట్టుచేత
దంత్యచజౌ గురురలౌచ బిందుయుతౌ" అను చింతామణి కారిక
ెప్పిన గుర్తించెడి సంప్రదాయమును సమ్మతించెననియు
శద మగుచున్నది.

తిక్కనకు సమకాలపువాఁడగు కేతనమంత్రిసైతము తన
మాంధ్రభాషాభూషణములో "తాళ్ళు" మున్నగు రూపము
ను సాధించియున్నాఁడు. అట్లయినను నాతఁడు "ఊరు,
ాడు" మున్నగు ర్వాంత డ్వాంతశబ్దములతోపాటుగ "వ్రేలు"
మున్నగు ల్వాంతశబ్దములకును బహుత్వాక్షరద్విత్వరూప
ళ్ళుళ్లు" ను విధించుటంజేసి పైనుదాహరించిన చింతామణి

సిద్ధాంతమును గ్రహించిన ట్లగపడదు. ఇఁక నాంధ్రకర్ణాటలిపి లోని 'ళ' అనుదానితోనె వర్ణసమామ్నాయగత వర్ణాంతర 'ళ'కారముతోపాటుగ సలఘులకారమును గుఱితించెడి యభి ప్రాయముతో నుండె ననియు నాతని ప్రక్రియ విశదీకరించు చున్నది.

క. "రులు డుడు లంత్యము లైనన్
లుల నడఁచి తదంత్యములకు ళ్ళు ఱగు బహుతన్
బలుగోళ్ళనఁ గొనవ్రేళ్ళనఁ
గలగూళ్ళు లేళ్ళు నాఁగఁ గ్రమమై యునికిన్."
(ఆంధ్రభాషాభూషణము. ౭౭ ప.)

తే- గీ. "......చోళ్ళ నసుములు పెసలసి చెల్లఁగాన."
(ఆంధ్రభాషాభూషణము. ౭౯ ప.)

పైపద్యములచేతఁ గేతనమంత్రి "గోళ్లు, వ్రేళ్లు, కూళ్ళు, లేళ్ళు" అను నాల్గుస్థలములందును రెండేసి ళకారముల సంయో గమును విధించె నని స్పష్టపడుచున్నది. ఈసందర్భమునుబట్టి యీతఁడు నన్నయాధర్వణుల గ్రంథములను జూచి యుండలే దనియుఁ జూచియే యున్నచో ని ట్లశాస్త్రీయముగ సలఘు లకారమును బృథగ్వర్ణముగా నాదేశించియుండఁ డనియు విశద మగుచున్నది.

(౩౯) పై నుదాహరించినరీతి నాంధ్రశబ్దచింతామణి సాధించిన దేశ్యశబ్దబహువచన సాధన సందర్భమునందలి

"పండ్లు, త్రాడ్లు" మొదలగు ననేకరూపములందుఁ గల డల సంయోగములెల్ల "పళ్ళు, త్రాళ్ళు" అనురీతిని నలఘు లకార ద్వయసంయోగములుగా మాఱినను నందు స్థిరపరకబిందువు తెల్గున నుండఁబోదను సిద్ధాంతము చొప్పునఁ దరువాతి మహాకవులును వైయాకరణులును బిందుపూర్వకములు కాని స్థలములగు "త్రాళ్ళు" మున్నగు చోటులలోని యలఘు లకారద్వయసంయోగమునకు మాత్రమె గ్రాంథికతాయోగ్యత నంగీకరించిరని విమర్శకులగు విద్వాంసులు గ్రహింతురుగాక.

(౪౦) పై నుదాహరించిన రీతిని జింతామణిలోని యా చ్ఛికశబ్ద బహువచనరూపసాధనప్రక్రియ ప్రచుర ప్రయోగ మాత్ర విషయకమును, వ్యవహారస్థరూపములలోనుండి గ్రాంథికతాయోగ్యత నంగీకరింపఁ దగినరూపముల నిరూపిం చునదియు నగుటచేతఁ జింతామణియొక్క సంస్కృతసమశ బ్దానుశాసన ప్రధానతకు విప్రతిపత్తి లేదు. ఇట్లే యీక్రింది సంజ్ఞావిధానములు సైతము సందేహనిర్ణయమాత్ర ప్రయో జనములగుచు నిర్బాధము లగుచున్నవి.

"అద్దంత్య స్తాలవ్య శ్చ ర్వకర స్స్య న్మిథస్సవర్ణశ్చ"

(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి. సంజ్ఞా. ౨౭.

"దంత్యచజ లత్వవిశిష్టములై యుండును. తాలవ్య లెత్వవిశిష్టములై యుండును." అని పైసూత్రమున కర్థమ

లఘ్వలఘువులగు సంతస్థముల మైత్రిప్రసంగమున దంత్యతాల వ్యచజలమైత్రిని జూపుట కీసందర్భ మారంభింపఁబడినది.

'చేఁద, జేన' మున్నగు శబ్దములలో నేకాక్షరమునం దలి యజ్ఝల్లులు రెండును దాలవ్యములయి యుండునప్పుడు వాని యుచ్చారణము శ్రమాపాదకమై యుండును గాన సుఖ ముఖోచ్చారణమును గోరు లోక మట్టివానిని బలుకుటలో నచ్చగు "ఎత్వమును" అత్వముగ నుచ్చరించుట సహజము. కాఁగా "చేఁద, చేట, చేఁప, జేన" మున్నగు చోటులందు "చాఁద, చాట, చాఁప, జాన" అను నుచ్చారణములు కల్గి యనిష్టరూపములు సంభవింపఁగా నట్టిచోటులందలి సాధ్వసాధు శబ్దసందేహమును దీర్చుటయే యీసూత్రము నారంభించుట లోని ముఖ్యోద్దేశమై యున్నది. అట్టియెడల నీసూత్రి మీ క్రిందిరీతిని సాధుశబ్దనిర్ణయమును జూపుచున్నది.

ఉచ్చారణమునం దెచటి 'చజలు' తాలవ్యములుగా నుండునో వానిపైని "ఎత్వ"మున్నదని యెంచుట సాధువగు ననియు, నెచటి చజలు దంత్యములుగాఁ బలుకఁబడునో వాని పైని "అత్వము"న్నదని యెంచుట సాధువగునని యు నీసూత్ర ము నిర్ణయించుచున్నది. కాఁగా "చాఁద, చాట, చాఁప, జాన" మున్నగు స్థలములలోని చజలు తాలవ్యములుగాఁ బలు కఁబడుచున్నవి గాన నవి "ఎత్వ" విశిష్టములె యని సిద్ధాంతి తమగుచున్నది. అయ్యవి 'అత్వ' విశిష్టములయి యుండుటయే

సత్యమైనయెడల "చాప, చందురుఁడు, జాము" "మున్నగువానివలెనె పలుకఁబడుచు నుండవలసి యుండునుగదా" అని పరిశీలించుకొనవలెనని యీసూత్రము నుపదేశించుచున్నది. ఇట్టి నన్నయభట్ట నిగూఢాశయములను గ్రహింపఁజాలక యాతఁడీ సూత్రమును "చజల యుత్పత్తిస్థానములను జూపుటకు మాత్రమె యారంభించె ననుకొని యట్లు సూత్రించుటలో నీ చింతామణి సందర్భము పరిపూర్ణము కాదనియు, మిగుల నసమగ్రమనియుఁ దలఁచి యాధునికు లీక్రిందిరీతిని సూత్రింప నారంభించిరి.

"ఇ ఈ ఎ ఏలం గూడిన చ జ లు తాలవ్యంబులు" రా.

"అ ఆ ఉ ఊ ఒ ఓ ఔలం గూడిన చ జ లు దంత్యములు." నా.

"సంస్కృతసమములం దకారాంతము లైనశబ్దముల యుపధా చ జ లు బహువచనము పరంబగునప్పుడు దంత్యము లగును." ౧౧ సూ

(బాలవ్యా సంజ్ఞా)

(౪౧) వర్ణసమామ్నాయమునందలి తక్కినవర్ణముల యుత్పత్తిస్థానములను జెప్పక యిట్లు చజల యుత్పత్తిస్థానముల విషయమును మాత్రమేల చెప్పవలయునో తెలియరాకున్నది. ఇతరస్వరములతోఁ గూడియున్నప్పటి చజల దంత్యతాలవ్యత లుచ్చారణమునుబట్టియె యసందిగ్ధముగఁ దెలియుచుండును. మఱియు నవి వ్యవహారవశమున నెట్టి యపభ్రష్టతను బొందియుండ లేదు. కావునఁ దక్కినస్వరములతో నుండు

నప్పటి చజల దంత్యతాలవ్యతలను బ్రత్యేకముగఁ జెప్పుట యప్రసక్తమనుటకు సందేహము లేదు. ఇఁక వీరనుకొనిన యుత్పత్తిస్థానములను బారాయణముచేయుటకే నన్నయభట్టు "అద్దంత్యా" ఇత్యాది పై సూత్రముల నారంభించెనన్నచో వక్రమగు "ఓత్వము" తోఁ గూడిన చజలుసయితే మీసూత్రముచేఁ దాలవ్యములే కావలసివచ్చును గాన నిచట నన్నయభట్టారకుఁ డసమగ్రముగనే గాక ప్రమాదముగ సైతము సూత్రించెనని చెప్పవలసి వచ్చును. నిజముగాఁ జింతామణిలో నిట్టిప్రమాదము సైతము నున్నదని తలఁచియే సూరిగారు పైరీతిని సూత్రించిరాయని యాలోచింపవలసి యున్నది. వెనుక నుదాహరించిన రీతిని నన్నయభట్టారకుఁ డుచ్చారణములోని సందేహమును దీర్చుట కాసందర్భమును జెప్పియున్నాఁడు గాన నచట 'చాఁద' మున్నగుచోట్ల "అత్వమా" "ఏత్వమా" అనుసందేహము తోఁచును గాని "అత్వమా" "ఓత్వమా" అను సందేహము పొడమనేరదు. కాఁగా "అద్దంత్యా" ఇత్యాది సూత్రములోని వక్రశబ్దముచే "ఓత్వ" విశిష్టతాచఁహాపార్థమె స్ఫురింప నేరదుగాన నచట నెట్టిప్రమాదమును లేదని గ్రహింపవలెను.

(౪౨) పైరీతినే "యేఁబది" "ఏోయెఁ" మున్నగు చోటులందును "యాఁబది, పోయఁ" మున్నగునుచ్చారణములు వ్యవహారమున సంభవించును; కావుననే యట్టిచోటులందు సాధ్వసాధుతానిర్ణయము చేయుటకయియే,

"ఆద్యః క్రియాసు ధూతార్థ ద్యోతిన మాద్యగం వినా సర్వః" అను చింతామణిసూత్ర ముపదేశింపఁబడినదని గ్రహింపవలసి యున్నది. తద్విచారణము ముందు విపులముగాఁ జేయఁబడును. (విష. ౪౭.౧౧౫.౧౨౪) కాన నిట విస్తరింపలేదు. కావ్యవాఙ్మయ మావఱకు లేనికారణమునఁ బ్రకృతులగు శబ్దములసిద్ధికి వ్యవహారమునే యాధారముగ గ్రహింపవలసిన యవస్థలోఁ జింతామణి రచియింపఁబడి యుండకున్నచోఁ దరువాతివా రెవ్వరును సంగీకరింపని పదాదియకారమును జింతామణికర్తయు సంగీకరించియుండఁడు గదా. కాఁగాఁ బదాది యకారాంగీకారము సైతము చింతామణియొక్క ప్రాచీనతమత్వమునకుఁ బ్రబలాధారమై యున్నదనుటకు సందేహము లేదు.

(౪౩) చింతామణికిఁ బూర్వకాలమునఁ గావ్యవాఙ్మయమె యుండియున్నచోఁ బైరీతి సందేహానిర్ణాయక సూత్రముల రచనకుఁ బ్రసక్తియే యుండదు గదా. అట్టి కావ్యవాఙ్మయములోని ప్రయోగములె శబ్దముల సాధ్వసాధుతానిర్ణయమున కాధారము లగును గదా.

ఇట్టిస్థితిలోఁ జింతామణిని నన్నయభట్టు రచించియే యుండలేదనియుఁ, జింతామణి నన్నయకుఁ బర్వాత నాలుగు వందల సంవత్సరములనాఁ డనఁగా నాంధ్ర వాఙ్మయము బాగుగ విస్తరించినపిదప రచింపఁబడెననియు, నొకసిద్ధాంతము

బయలువెడలుట మిక్కిలి వింతగా నున్నది. అట్టివాదమును దానికి మూలము లగుయుక్తులను వానిఖండనమును నిటఁ బ్రదర్శించుచున్నాను.

(౪౪) సంస్కృతశబ్దములను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చుకొనెడి పద్ధతులనుమాత్రమె ప్రధానముగా నుపదేశించెడి యాంధ్రశబ్దచింతామణియొక్క ప్రచార మాంధ్రవాఙ్మయము విస్తరించినకొలఁది సహజముగఁ దగ్గుటచేత నద్దానియునికి నెఱుఁగకయో లేక యెఱిఁగియు నది తెలుఁగునకు లక్షణ మనిపించుకొనదని తలంచియో యాంధ్రభాషాభూషణకర్త యగు కేతనమంత్రి యీక్రిందిరీతిని జెప్పియున్నాఁడు.

క. ,,మున్ను తెనుఁగునకు లక్షణ
మెన్నఁడు నెవ్వరును జెప్ప రేఁ జెప్పెద వి
ద్వన్నికరము మది మెచ్చఁగ
నన్నయ భట్టాది కవిజనంబుల కరుణన్.'' ౪

తే. ,,సంస్కృత ప్రాకృతాది లక్షణముఁ జెప్పి
తెలుఁగునకు లక్షణముఁ జెప్ప కునికి యెల్ల
కవిజనంబుల నేరమి గాదు నన్ను
ధన్యుఁ గావింపఁ దలఁచిన తలఁపు గాని.'' ౬

క. ,,భాషా వేదులు నను విని
యాషణ్ముఖపాణినులకు నగు నెన యని సం
తోషింప నాంధ్రభాషా
భూషణమను శబ్దశాస్త్రమును రచియింతున్.'' ౭

ఉ. “క్రొత్తగ నాంధ్రభాషకును గొండొకలక్షణ మిట్లు చెప్పెనే
యుత్తమ బుద్ధి నీతఁ డని యోరలువోవక విన్నమేలు మీ
రొత్తిన మీకు మాఱుకొని యుత్తర మిచ్చుట చాల వ్రేఁగు మీ
చిత్తమునందు న న్నెరవు సేయకుఁడీ కవులార మ్రొక్కెదన్. ౧౦.
(ఆంధ్రభాషాభూషణము).

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి సంస్కృతశబ్దములను దెనుఁగు లోనికిఁ దెచ్చుకొనుటలోని పద్ధతులుమాత్రమె ప్రధానముగా రచింపఁబడుటచే నది తెనుఁగునకు లక్షణ మనిపించుకొనదని కేతన యిట్లు చెప్పె నన్నయర్థము సైతము పైపద్యములకుఁ జెప్పుటలో విరోధ మగపడదు. కాని యావఱకుఁ జింతామణివంటి వ్యాకరణము లేదనుసర్థము సైతము పై పద్యములవలన లభింపకపోలేదు. అట్లయినను జింతామణి యునికి కేతనమంత్రికిఁ దెలియనంతమాత్రమున నది యావఱకుఁ బుట్టియుండలేదనుట సరికాదు గదా.

(౮౬) ఆంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్టవిరచితమే యను సిద్ధాంతము చిరకాలమునుండియు నాంధ్రపండితప్రపంచమున సుప్రసిద్ధమై యున్నది. అధునాతనములగు బాలవ్యాకరణ ప్రౌఢవ్యాకరణ శబ్దరత్నాకరములపీఠికలం దట్లె వ్రాయఁబడి యున్నది. ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి బాలసరస్వతీయ మను పేర నొక తెలుఁగుటీక వ్రాసిన యెలకూచి బాలసరస్వతియుఁ (క్రీ. శ. ౧౬౦౦) గవిశిరోభూషణ మనుపేరుగల వ్యాఖ్యాన

మును వ్రాసిన (సంస్కృతభాషలో) యహోబలపండితుఁ డును (౧౭౦౦ ప్రాంతమువాఁడు) నప్పకవీయ మను పేరఁ దెలుఁ గుపద్యములతో నొకవివరణమును వ్రాసిన కాకునూర్యప్ప కవియు (క్రీ. శ. ౧౬౫౬) నాంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయ భట్టవిరచితమె యని స్పష్టముగాఁ దమతమగ్రంథములలో వ్రాసియున్నారు. ఇంకను నాంధ్రశబ్దచింతామణిని సంబం ధించిన వాసుదేవవృత్తి కవిజనాంజనము నాంధ్రకౌముది పారనంది రామశాస్త్రులుగారి యుద్ద్యోతినీవ్యాఖ్య మున్నగు గ్రంథములందెల్లఁ జింతామణి నన్నపార్యవిరచిత మనియే వ్రాయఁబడి యున్నది. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి పరిచ్ఛేదాంత గద్యములలో సైతము "ఇతి శ్రీ సకలభాషావాగనుశాసన నన్నయభట్ట విరచి తాంధ్రశబ్దచింతామణౌ......" అని యిట్లు వ్రాయఁబడి యున్నది. ఇంతయేల నన్నయయే తాను శబ్దశాస నుఁడనని భారతకృత్యాదిని జెప్పికొనియున్నాఁడు. (౩-వి)

అట్లయినను గీర్తిశేషులగు రావుబహద్దరు కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు చింతామణి నన్నయభట్టవిరచి తము కానేరదని తమ యాంధ్రకవులచరిత్రమునఁ జర్చించి యున్నారు. అదిమొదలుగ ననేకులగు విమర్శకు లయ్యది నన్నయభట్టవిరచితము కానేరదను నభిప్రాయము నందు చున్నారు. కాని వీరేశలింగముపంతులుగారును దక్కిన విమర్శ

కులును దద్విషయమునఁ జూపెడి యుక్తులుమాత్రి మించు కేని బలవంతములై యుండలేదు.

(౪౬) బాలసరస్వతియో లేక యాతనికాలమందున్న మతెవ్వరో యాంధ్రశబ్దచింతామణిని రచించిరనియుఁ గారికావళి నథర్వణాచార్యుఁడే రచించెననియుఁ గవులచరిత్ర ప్రథమముద్రణమునందు వ్రాయఁబడి యున్నది. "దీనిని బట్టి చూడఁగా నాంధ్రభాషాభూషణాదులను నథర్వణకారికావళిని సహాయపఱుచుకొని బాలసరస్వతియే యాంధ్రశబ్దచింతామణిని జేసి దానికి గౌరవము కలుగుటకయి నన్నయభట్టారకునిపేరు పెట్టినట్లు నిశ్చయింపవలసి యున్నది." (ఆంధ్రకవుల చరిత్ర, ప్రథమముద్రణము ౧౨౨ పుట. బమ్మెర పోతరాజు చరిత్రము, రివైజ్డ్ఎడిషను ౪౫ పుట) ముందు వ్రాయనున్న ప్రకార మథర్వణకారికావళి యాంధ్రశబ్దచింతామణికి వివరణగ్రంథ మనఁదగి యుండుటచేత నారెండిటిలోను నాంధ్రశబ్ద చింతామణి మొదటిదని యంగీకరింపక తీరదు. చింతామణిలోని లక్షణములు సామాన్యములు. కారికావళిలోని వన్నియో విశేష లక్షణములు. ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలో లేని లక్షణవిశేషములు మాత్రమె యథర్వణకారికావళిలో వెలయుచున్నవి. సామాన్యలక్షణములను జూచి యందులేని విశేషలక్షణముల నెవ్వరేని వ్రాసియుందు రనవచ్చును గాని విశేషలక్షణములను జూచి సామాన్యలక్షణములను రచించియుందు రనుట సరి

కాదుగదా. కాఁబట్టి బాలసరస్వతి యథర్వణకారికావళి నాధారముగాఁ జేసికొని యాంధ్రశబ్దచింతామణిని రచించెననుట కల్ల. ఆంధ్రశబ్దచింతామ ణ్యాథర్వణకారికావళులకుఁ గల సంబంధమును బాగుగఁ బరిశీలించియున్నచో వీరిట్లు వ్రాసియుండరని నా నమ్మకము. మఱొకవింత! బాలసరస్వతి పూర్వుఁడనియు నాతనికిఁ బిమ్మటివాఁ డప్పకవియనియు నాతనికిఁ దరువాతివాఁ డహోబలపండితుఁ డనియు నథర్వణకారికావళి నాధారముగాఁ జేసికొని బాలసరస్వతి చింతామణి వ్రాసెననియు వ్రాసియు (కవులచరిత్ర రివైజ్డ్ఎడిషను ౮౫ పుట) నందే వీరేశలింగము పంతులుగారు ‘‘అహోబలపండితీయ మనఁబడెడు కవిశిరోభూషణ మప్పకవీయమునకంటె మిన్నగా నుండవలెనన్న యభిలాషతో నీకారికావళిని రచించి (అహోబలపతి) తనవ్యాఖ్యానములోఁ జేర్చి యథర్వణాచార్యునిదని లోకమును భ్రమపెట్టి నమ్మించి యుండెననుటకు సందేహాము లేదు.’’ (కవులచరిత్ర రివైజ్డ్ఎడిషను ౨౬౧ పుట) అని యి ట్లత్యంత విరుద్ధముగ వ్రాసియున్నారు. దీనినిబట్టి యుత్తరకాలిక మనఁదగియున్న యథర్వణకారికావళి నాధారముగాఁ జేసికొని యహోబలపతికిఁ బూర్వుఁ డని వారే యంగీకరించిన బాలసరస్వతి చింతామణిని వ్రాసెనన్నమాట యెంత యసంగతముగ నున్నదో చదువరులె గ్రహింతురు గాక.

కవులచరిత్రమును సవరించుటలో వీరేశలింగము పంతులు గారు పై విరోధమును గ్రహించియే కావలయును జింతామణి యథర్వణకారికావళి నాధారముగఁ జేసికొని రచింపఁబడెనన్న మాట వదలికొని చింతామణి బాలసరస్వతీరచిత మనియు, నథర్వణకారికావళి యహోబలపండిత విరచిత మనియు వేఱొక చోట వ్రాసియున్నారు. అట్లయినను జిరకాలమునుండియుఁ బండిత సంప్రదాయమున సుప్రసిద్ధములై యున్న విషయము లసత్యములనుటకును, బాలసరస్వ త్యహోబలపండితులు తమ గ్రంథములవలనఁ దమకు రావలసినకీర్తిని విడుచుకొని తద్గ్రంథ కర్తృత్వమును నన్నయాథర్వణులపై మోపి లోకమును భ్రమింపఁజేసిరను వంచకత్వము వారిపై నిలుపుటకును, దగిన ప్రబలప్రమాణములను బంతులవారు చూపి యుండలేదు. ఈవిషయమున వారు చూపిన యుక్తులదౌర్బల్య మిూక్రిందఁ జూపుచున్నాను.

(౪౮) ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలోని,

"సర్వత్రాజ్య తాద్వ్యర్థ్యం జ్ఞేయా యస్య ద్రుతప్రకృతికేభ్యః."

అను సూత్రము ద్రుతప్రకృతికములకంటెఁ బరమం దున యకారమున కంతటను నచ్చునటెఁ గార్య మగునని చెప్పుచున్న దనియు, నది భారతప్రయోగవిరుద్ధ మగుటచేఁ జింతామణి నన్నయరచితము కానేరదనియు నొకయుక్తిని జెప్పిరి. ఎప్పుడు

మాంధ్రశబ్దచింతామణిని వ్రాసెనన్నమాట యెట్లుపొసఁగును? కాఁగా "సర్వ తాంత్రిజ్యాత్కార్య" మిత్యాది సూత్రరచనమువలన భారతభాగకర్తయగు నన్నయభట్టునకుఁ జింతామణికర్తృత్వము విరోధింపనేర దనుటకు సందేహము లేదు. పదాది యకారాంగీకారవిషయమున ముందు విశాలముగ వ్రాయఁబడును. (౧౧౫-౧౨౪ విష).

(౪౮) చింతామణి ప్రథమపురుషేకారసంధియు నిత్యమేయని చెప్పుచున్నదనియు, నయ్యది నన్నయభారతభాగప్రయోగములకు విరుద్ధమనియు, మఱొకయుక్తిని జెప్పుచు వీరేశలింగముపంతులవారికిందిపద్యము నుదాహరించిరి.

ఆ. "అంతఁ గొంద ఱధిక హాస్యంబు సేసిరి
యడవి నేమి రోసె దనిరి కొంద
ఱవ్వ నీవు వేల్పవో దని కొందఱు
మోడ్పుకేలుతోడ మ్రొక్కి రంత." (భారత. అరణ్య.)

ఈపద్యమునందు "అంతఁ గొంద ఱధిక హాస్యంబు సేసిరి" అనుదానితో వాక్యాంతమును బాదాంతమును నగుటచేతను, దెలుఁగునఁ బాదాంత మగునపుడు వాక్యాంత మయ్యేనేని సంధి వైకల్పికమని నన్నయాభిప్రాయ మగుటచేతను "చేసిరి+అడవి" అనుచోఁ బ్రథమపురుషేకారసంధి నిత్యమని యంగీకరించినపక్షమందు సైతము సంధిలేకుండుట విరుద్ధము

మొదలగుశబ్దములలోఁ బదాది నచ్చేయున్నదని కొందఱి యాశయము. అచట యకారసహితస్వర ముచ్చారణానుసారముగా నున్నదనియు, నాయకారము పదముకంటెఁ బరమగునపుడు సంధివేళలో లోపించుననియుఁ జింతామణికారుని యభిప్రాయము. ఉచ్చారణములో నున్న యకారము లేదనుట సరికాదని తలఁచి చింతామణికారుఁ డద్దానిని నంగీకరించుచుఁ బ్రయోగవిషయమున బాధలేకుండఁ బైరీతిని సరిపెట్టెను. తరువాతి వైయాకరణులు "పదాదిని యకార మున్నదని యొప్పికొననేల? సంధివేళల నది లోపించునని చెప్పనేల? అచట స్వరమే యున్నదని చెప్పరాదా?" అని యి ట్లుచ్చారణస్వభావమును గణింపక ప్రక్రియాలాఘవమునుబట్టి పదాదియకారము నంగీకరింప రైరి. ఇంతేగాని యచట నేమతమునందును బ్రయోగబాధ లేదు. (అహోబలపండితీయము. ౧౫౫ పుట.) ఇట్టిస్థితిలోఁ బైసూత్రము భారతప్రయోగముల కెట్లు విరోధించునో తెలియకున్నది. అట్టి విరోధమును గలిగించునట్టియర్థమును వీ రాసూత్రమునకుఁ జేసికొనియుండిరో విశదపఱుప రైరి. మఱియు వీ రెట్టియర్థమును జేసికొన్నను నాసూత్రము భారతప్రయోగములకు విరోధించునపుడు మఱి యేగ్రంథమునకు విరోధింపకుండును? ఆపక్షమునఁ జంద్రికాపరిణయమును వ్రాసినబాలసరస్వతి మాత్ర

కానేరదు. ఇట్లే నన్నయభట్టు మఱొకచోట సైతము సంధ్యభావమును బ్రయోగించియున్నాఁడు. కాని యిట్టివి బాధకములు కానేరవు. ఈరెండు నిర్బాధస్థలములుఁ దప్ప నెల్లయెడలను నన్నపార్యుఁడు ప్రథమపురుషైకారమునకు నిత్యసంధినే ప్రయోగించియున్నాఁడు. కాఁగా నన్నయభట్టుప్రయోగములలోఁ బాదమధ్యమునఁ బ్రథమపురుషైకార సంధ్యభావమును జూపినంగాని వీరివాదము నిలువనేరదు.

తే. "సర్వతీర్థాభిగమనంబు సర్వవేద
సమధిగమము సత్యంబుతో సరియుఁ గావు
ఎఱుఁగు మెల్ల ధర్మములకు నెందుఁ బెద్ద
యండ్రు........." (భార. ఆది.)

ఇట్టిచోట్లఁ బాదాంతమున నుకారమునకుసైతము నన్నయభట్టు సంధ్యభావమును బ్రయోగించి యున్నాఁడు. దీనినిబట్టి యుకారసంధియు నన్నయభట్టు వికల్పించె నని వాదింతురా యేమి? ఈ ప్రథమపురుషైకారసంధివిషయము చింతామణియొక్క ప్రాథమికతనుబోధించుచున్నది. ఈవిషయము ముమ్ముందు విపులముగాఁ జర్చింపఁబడును.

(౪౯)

ఉ. "ఏమి మహాద్భుతం బిది హారీ! హారీ! యెక్కడియాంధ్రశబ్దచిం
తామణి ఫక్కి యెక్కడి మతంగనగంబు యుగాదిసంభవుం
డై మని చన్న నన్నయమహాకవి యెవ్వఁడు? సిద్ధుఁ డెవ్వఁ డా
హా మదగణ్యపుణ్యసముదగ్రతఁ జేకుఱెఁ గాదె యిన్నియున్."

మ. "ఇలఁ బ్రజ్ఞానిధులౌ కవుల్ మునుపు లేరే వారు వ్యాఖ్యాన క
ర్తలు గానోపరె? పెక్కువత్సరము లంతర్భూతమై యున్న యీ
తెలుఁగుఁజే వ్యాకరణంబు నాకొసఁగెఁ బ్రీతిం డీకఁ గావింపుమం
చల సిద్ధుం డొక్క మదిష్టదేవత విరూపాక్షుండు నిక్కంబుగాన్."

(బాలసరస్వతీయ టీకాపీఠిక.)

అని యిట్లు బాలసరస్వతిచేసిన సిద్ధునికల్పనమును దానిని బెంచి వ్రాసిన యప్పకవికల్పనమును విశ్వసింపఁ దగినవి కావని యు, నన్నయభట్టే యాంధ్రశబ్దచింతామణిని రచించియున్న యెడల నంతకాల మది యంతర్భూతమై యుండుటకుఁ గారణము లేదనియు, బాలసరస్వతియే యాగ్రంథమును రచించి దాని ప్రామాణ్యమునకై నన్నయభట్టుపేరుపెట్టె ననియు, నందువలన దానికి వ్రాసిన తనబాలసరస్వతీయ టీకమూలమునఁ దనకుఁ బ్రసిద్ధి వచ్చునని తలఁచి యట్లు చేసెననియు, న ట్లగుట చేతనే తిక్కనసోమయాజికి సమకాలికుఁడగు (క్రీ. శ. ౧౨౬౦) మూలఘటికకేతన తనకాలమువఱకుఁ దెలుఁగుభాషకు వ్యాకరణమే లేదని స్పష్టముగాఁ జెప్పుట సంభవించెననియుఁ జెప్పుచు "మున్ను దెలుఁగునకు......" "సంస్కృతప్రాకృతాది ......" మొదలగు వెనుక (౪౪-విషయము) నుదాహరింపఁబడిన కేతనమంత్రిపద్యములను వీరేశలింగముపంతులుగారు కవులచరిత్రములో నుదాహరించి యున్నారు.

(౫౦) ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యంతకాల మంతర్భూతమై యుండిపోవుట కీవఱకే (౪౪-వి) కారణములు చూపి యున్నాను. చింతామణి సంస్కృతశబ్దములను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చికొనెడి పద్ధతులను జూపుట మాత్రమే ప్రధానముగాఁ జేసికొని రచింపఁబడిన దగుటచేత నది యాంధ్రవాఙ్మయము ప్రబలినవెనుకఁ బ్రచారవిదూరమగుట సంభవించి యుండునని యీవఱకు వ్రాసియే యున్నాను. పైరీతి నాంధ్రశబ్దచింతామణి తత్సమశబ్దనియమోపదేశ ప్రధానమై యుండఁగాఁ బరిశిష్టమగు నచ్ఛాంధ్రశబ్దనియమములఁ జాలవఱకథర్వణాచార్యుఁడు పూరించుటచే నాచింతామణి కావశ్యకత మరల వెలసెను. అట్లయినను నట్టి పరిశిష్టగ్రంథమును జింతామణితో జోడించి యాతఁడు వివరణము వ్రాయకముందే కాలగతి నందుటచేతనో మఱి యేకారణముననో యట్టియథర్వణకారికలను జింతామణితో జోడించిన యేకగ్రంథ మెచ్చటను నేఁటికిని నుపలబ్ధము కాలేదు. కాఁగాఁ జింతామణిసూత్రముల కచ్చటచ్చట నదుకఁ దగిన యాయథర్వణకారికలు సందర్భక్రమశూన్యము లయి సామాన్యపండిత దురవగాహములయి నిల్చిపోయి యుండును. కావుననే తరువాతి పండితు లథర్వణకారికలను జింతామణి పరిశిష్టభాగముగ గ్రహింపఁ జాలక యాగ్రంథమును వికృతి వివేక మనెడి ప్రత్యేకవ్యాకరణముగఁ దలంచుచు వచ్చుట

సంభవించెను. అట్లు సాధారణపండితదురవగాహ మగుటచేతనే యావికృతివివేకమును బరిపూర్ణముగ నందఱును నభ్యసించు నలవాటును లేకపోయి యుండును. అట్లయినను గొన్ని గొన్ని కారికలు కొందఱకుఁ బరంపరాయాతముగ లభించుచు నుండెడివని తోఁచుచున్నది. కావుననే కొన్ని కారికలు బాల సరస్వతీయమున నుదాహరింపఁబడి యుండుటయుఁ గొన్ని కారిక లప్పకవీయమున నాంధ్రీకరింపఁబడి యుండుటయుఁ దట స్థించి యుండెను. తుట్టతుది కహోబలపండితుఁ డాకారికలను జాలవఱ కర్థముగనే యాయాచింతామణిసూత్రముల వ్యాఖ్యానావసరమున నుదాహరించియు, వానిని సంక్షేపముగ వివరించియు వెల్లడించెను. తరువాత నేఁటికిని నథర్వణకారి కల నెల్లరును నహోబలపండితీయమునుండి సంగ్రహించుట తప్ప మూలమాతృకనుండి గ్రహించుట సంభవింపలేద ఈరీతిగ నాంధ్రశబ్దచింతామణియు నథర్వణకారికావళియు బెక్కువత్సరము లంతర్హితములై (యనఁగాఁ బ్రచారవిదూ రములయి) యుండిపోయినవని గ్రహింపవలసి యున్నది. పై కా రణములచేత వానియునికి కొందఱకుఁ దెలియకుండినంత మాత్రమున నవి నిజముగాఁ బ్రాచీనములు కావనియుఁ, దఁ వాతివారిచేత రచింపఁబడినవనియు నూహించుట యుక్తము కాదు గదా.

చింతామణి హఠాత్తుగా బాలసరస్వతికి లభించుట చేతఁ బ్రాచీనుల యలవాటుచొప్పున నాతఁడు సిద్ధునికల్పన మును జేసియుండవచ్చును. అట్టికల్పనమును బెంచినయప్పకవి ప్రసంగము విశ్వసింపఁదగనంతమాత్రమున గ్రంథమే హుళిక్కి యనుట యుక్తమా? అట్లై యొకపక్షమున మూలఘటిక కేతనకును జింతామణియునికి తెలియనంతమాత్రమున నయ్యది ప్రాచీనమనుట బాధితమగునా?

(౫౧) మఱియుఁ గొందఱు గ్రంథకర్తలట్లు తమగ్రంథమే మొదటిదని చెప్పికొనెడి యలవాటు సయితము లేకపో లేదు. వసుచరిత్రములోని పద్యముల నుదాహరించుటచేత ౧౫౮౦ (క్రీ. శ.) సంవత్సరమునకుఁ దరువాతివాఁడని నిశ్చ యింపఁదగిన గణపవరపు వేంకటకవియుఁ గేతనవలెనే యీ క్రిందిరీతిని జెప్పియున్నాఁడు.

సీ. "శ్రీకరముగను సంస్కృతమునకును బ్రాకృ
తమునకుఁ గల లక్షణములు చెప్పి
తెనుఁగున కావిధంబున లక్షణముచేయ
రాకున్కి యదియు నేరంబు గాదు
తొల్లిటి సుకవుల కెల్లను నను ధన్యుఁ
గావించు తలఁపింతె గాని యనుచుఁ
గుకవిజనాజ్ఞాన ఘోరాంధతమసముఁ
బోఁగొట్టఁ గల్గు కౌముదివిధమున

నిల మున్ను తెనుఁగున నెవ్వా రెఱుంగని
యాంధ్రకౌముది యనునట్టికృతిని
సీసమాలికగాఁగఁ జేసెద........"

(సర్వలక్షణశిరోమణి యను నాంధ్రకౌముదిలోని వ్యాకరణభాగము. ౧ పుట.)

ప్రబలములగు నాధారాంతరములు లేకయే యిట్టి మాటలను బట్టికొని గ్రంథముల పౌర్వాపర్యమునకు విపర్యయమును గల్పించుట పరమసాహసము కాదా? కేతనవాక్యములనుబట్టి చింతామణి కేతనకుఁ దర్వాతిదన్నట్లే పై వేంకటకవి వాక్యములనుబట్టి ప్రాచీనలక్షణగ్రంథము లెల్ల నాతనికిఁ బిమ్మటికాలములోని వన నగునా?

(౫౨) మఱియుఁ జింతామణికి వివరణగ్రంథమగు వికృతివివేకములోనికారికలను గొన్నిటిని బాలసరస్వతి తనరచించిన చింతామణిటీకలో నీ క్రిందిరీతి నుదాహరించి యుండుటచేత బాలసరస్వతికిఁ జిరకాలము క్రిందటనే చింతామణి పుట్టియుండెననియు, దానితర్వాత దానికి వివరణగ్రంథమునై తము చాలకాలము క్రిందటనే పుట్టియుండె ననియు నంగీకరింపక తీరదు గదా.

"పాణిగ్రనాగ్రే ము రేకత్వే కథ్యతే మధ్యమార్థకః
విభాషేతి వదంత్యేకే న పాణిణేతు కదాపి చ.

అనే అథర్వణవచనమువల్ల ముకారలోపము మధ్యమపురుషకుఁ గలదు. అచ్చు పరమైయుంటే లోపములేదు." (మ-రా-శ్రీ),

రావుసాహెబు గిడుగు వేంకట రామమూర్తిపంతులుగా రిచ్చిన పర్లాకిమిడి మాతృక క్రియా. 12 తాటాకు) ఇట్లే, శ్రీమాన్ విద్వాన్ అంగలూరి శ్రీనివాస తాతాచార్యులుగా రిచ్చిన కాకినాడ మాతృకలో సైత మున్నది. (59 కాగితము). పై రీతినే బ్రహ్మశ్రీ, నిడదవోలు సుందరముపంతులుగా రిచ్చిన విజయనగరమాతృకలో సైతము స్వల్పపుమార్పులతో నున్నది. (38 తాటాకు). కాకరపర్తి కృష్ణమ్మగారు వ్రాసిన గంజాము జిల్లా కరకవలసమాతృకలోఁ బైవిధముననే యేవిధమైన మార్పును లేకయే యున్నది (55 తాళపత్రము). మ-రా-శ్రీ. వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులవారు వ్రాయించిన మఱొకమాతృకలో సైతము పైవిధముననే యున్నది. ఇందుఁ బ్రతికృతుల సంస్కర్తలు చేయుచున్న సహజములగు మార్పులు మాత్రము గలవు. విస్తరభీతి నుదాహరింపలేను గాని యిట్లనేకస్థలములందు బాలసరస్వతీయటీకలో నథర్వణకారికలుదాహరింపఁబడి యున్నవి. బాలసరస్వతీయమున నహోబలపండితీయమునందువలె నట్టివిషయబాహుళ్యమగు వికృతివివేకమెల్ల నుదాహరింపఁబడక యలంతికారికలుమాత్ర ముదాహరింపఁ బడియుండుటచేత బాలసరస్వతి కథర్వణకారికావళి పూర్తిగఁ లభించి యుండలేదనియుఁ, బండితపరంపరాయాతముగాఁ గొన్నికారికలుమాత్రమే లభించియుండె ననియు గ్రహింప నగును. చింతామణికి వివరణగ్రంథమగు

నథర్వణకారికావళి సైతము బాలసరస్వతినాఁటికే వ్యాప్తినొంది యుండుటచేతఁ జింతామణి బాలసరస్వతీరచిత మనువాదమే గాక యథర్వణకారికావళి యహోబలపండిత రచితమన్న వాదముసైతం మున్మూలిత మగుచున్నది.

(౫౩) బాలసరస్వతికివలెనే యప్పకవికిని నథర్వణకారికలు కొన్ని లభించియుండెనని యీక్రింది యథర్వణకారికల కప్పకవిచేసిన యాంధ్రీకరణమువల్ల విశదమగుచున్నది.

శ్లో. "తృతీయోఽచ్ఛ తృతీయో హ్య తృతీయే సరళాస్త్రియః,
షోడశవ్యంజనం చాపి షష్ఠస్థానే నయుజ్యతే." (సంజ్ఞా. ౨౯.)

క. మూఁడవ తావున మొదలిటి
మూఁడు సరళవర్గములును మూఁడవ స్వరమున్
మూఁడవ యూష్మాక్షరమును
గూడను కడియింప నెట్టి కూళకునైనన్. (అప్ప. ౨ ఆ. ౩౯.)

తే. వ్యంజనాహ్వయమున నొప్పు వ్రాలలోన
షోడశాక్షర మాఱవచోట నిలిపి
మచ్చరంబునఁ దగఁ జంప వచ్చినట్టి
చెడుగునకు నైనఁ బద్యంబు నుడుగవలను. (అప్ప. ౨ ఆ. ౩౯.)

ఇట్టి వింకను గలవు. విస్తరభీతి నుదాహరింపలేదు.

(౫౪) చింతామణికి వివరణగ్రంథమగు నథర్వణకారికావళియే బాలసరస్వత్యాదులకుఁ గాలపూర్వప్పుడై యుండుటచేత నద్దానికి మూలగ్రంథమగు నాచింతామణి యంతకన్నఁ బ్రాచీనతర మని స్పష్టపడుచున్నది గదా. అథర్వణకారికావళి

చింతామణికి వివరణ మన్నవిషయము పాఠకమహాశయుల హృదయమున కెక్కుటకై యిచటఁ జింతామణ్యథర్వణకారికావళులకుఁ గల సంబంధమును ముందుగ విశదీకరించుచున్నాను.

"జౌపవిభక్తికసంజ్ఞా వర్ణా ష్టింట్యాదయో భవంతీహ,
ఋల్యాదే ర్నామ్నాం స్యు స్తేహి విభక్తా సమాసే చ."

అనెడి చింతామణికారికలోని హిశబ్దమును గ్రహించి యథర్వణాచార్యుఁ డీక్రిందిరీతిని దన వికృతివివేకమున వివరించియున్నాఁడు.

"బహవో త్రాంధ్రభాషాయాం, వర్ణా జౌపవిభక్తికాః,
ప్రవృత్తి శ్చాప్రవృత్తిశ్చ, వికల్పశ్చ క్వచి ద్భవేత్,
తద్వివేకః ప్రయోగైక, శరణం స్యా ద్ధి శబ్దతః." (సంధి౩౦.)

ఇట్లే చింతామణిలోనున్న యీక్రింద నుదాహరించు "దరశార్ఙ్గే త్యాదికమగు నాంధ్రలిప్యుద్ధారక శ్లోకములలోని "దరశార్ఙ్గే త్యాదిశబ్దముల ననువదించుచు నథర్వణుఁ డీక్రింది రీతిని వివరించియున్నాఁడు.

శ్లో. "దరశార్ఙ్గపిప్పలదళాంకుశపన్నగసన్నిభాః క్రమాత్ పరుషాః ."

(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి. అప్పకవిమాతృక.)

శ్లో. "పంచవర్గాదయో వర్ణాః శంఖశార్ఙ్గాదిసన్నిభాః,
తిర్యగ్రేఖా యుజశ్చోర్ధ్వం దండరేఖాన్వితా అథః,
తఏవ చ ద్వితీయాః స్యుః......" (అథర్వణకారికావళి. ౩౨)

అని యిట్లు తనకాలమునకు మాఱియున్న తిర్యగ్రేఖాకారములగు పొల్లుగుర్తులతోఁగూడిన లిపికి సరిపడునట్లుగను,

వర్గ ద్వితీయాదులకు నవీనముగా నేర్పఱిచిన యొత్తులతోఁ గూడుకొనునట్లుగను చింతామణికారికల నధర్వణాచార్యుఁడు సవరించి యున్నాఁడు.

(౨౫) పై సందర్భమునుబట్టి చింతామణికి వికృతివివేకము వివరణగ్రంథ మగుట సిద్ధాంతిత మగుచున్నందున నప్పకవి గ్రహించిన చింతామణికారికల మాతృకలోని

"నమ్యోతో హల్యధర్వణాచార్య మతాత్."

అనుపాఠము ప్రక్షిప్తమనియు "నమ్ చోతః పరుషాణా" మిత్యాది బాలసరస్వతీ మాతృకాపాఠము గ్రంథకృత్ప్రయుక్తమైనదనియు విశదమగుచున్నది. చింతామణికి వివరణగ్రంథమును రచించు పుట్టఁబోవు నధర్వణుఁ డాచింతామణిలో స్మరింపఁబడుట కేవలము నసంభవము గదా.

(౨౬.) మఱియుఁ బై సందర్భమునుబట్టి యధర్వణకారికావళి నురవగాహ మగుటచేత నప్పటి కొందఱు పండితుల పఠనపాఠనాది ప్రచారములో నుండలేదనియు, నక్కారణముననే బాలసరస్వత్యప్పకవుల కది పూర్ణముగ లభింపక కొన్ని కొన్ని కారికలుమాత్రమే లభించుట సంభవించెననియు, గ్రంథము నామమాత్రముగ నవగాహించి యుండమిచేతనే యప్పకవి పై రీతిని దానిని చింతామణి వివరణగ్రంథముగా గ్రహింపలేక చింతామణిలో నధర్వణుఁడు స్మరింపఁబడెనని వ్రాసిన

"నమ్యోతో హల్యధర్వణాచార్యమతాత్."

అను ప్రక్షిప్తపాఠమును సమ్మతింపవలసినవాఁ డయ్యెననియు

విశదము కాక మానదుగదా. పై రీతి నథర్వణకారికావళి యాకాలమున నాయూలాగ్రముగఁ బ్రచారములో లేకుండుట చేతను నట్టి గొప్పగ్రంథ మొకటిగలదని చాలమందికిఁ దెలిసి యుండుటచేతను నాయాకాలముల పండితులు కనిపెట్టి సంగ్రహముగా రచించుకొన్న వేఱొకకొన్ని లక్షణవిశేషములకారిక లట్టి యథర్వణకారికావళిలోనివే యనుభ్రమ నానాఁటికి వ్యాపించుటంజేసి యథర్వణకారికావళిలో నట్టికారికలకుఁ బ్రక్షిప్తత సంభవించెననియు నూహింపఁ దగియున్నది. ఈసందర్భమున నొక్కయుదాహరణమునుమాత్ర మిటఁ జూపుచున్నాను.

వాక్యములలోను సమాసములలోను శుద్ధ సంస్కృతాంధ్రపదముల మేళనమును జేసెడి మణిప్రవాళశైలి(మలయాళభాషాప్రసిద్ధము) నంగీకరింపక యాంధ్రపండితులు శుద్ధ సంస్కృతాంధ్రపదముల సమాసమును వైరిపదదోషదూషితముగా నిరాకరించుచుండెడివారు. ఆసందర్భమునఁ గొందఱాంధ్రపండితులు "వాఁడిమయూఖములు" మున్నగు నన్నయప్రయోగములకును నట్టి దోషము తగులుచున్నదని భ్రమించి యట్టి ప్రయోగములకుఁ జింతామణిలోని

"సంస్కృతపదేన పరిమిత మాంధ్రపదం కర్మధారయో భవతి"

అనెడిసూత్రము రక్షక మగుచున్న దని యపార్థము చేసికొని యట్టి మఱికొన్ని ప్రయోగముల నన్వేషించి యా చింతామణి సూత్రములోని పరిమితశబ్దముచే బోధితమగుచున్న పరిమి

తత్త్వము షడక్షరమాత్ర పరిమితమని యీక్రిందిరీతి నొక సంగ్ర హకారికను రచించికొనిరి.

"ఆంధ్రః షడ్వర్ణపర్యాంతం సంస్కృతేన సమస్యతే."

లేదా,

"ఆంధ్ర షడ్వర్ణ పర్యంతం పదంస్యా త్కర్మధారయే."

నానాఁటి కిది యథర్వణకారికలలో నుండఁదగిన దను భ్రాంతిచే నందుఁ బ్రక్షిప్తమగుటయు సంభవించెను. పై కారిక బాలసర స్వతీయమునందును నహోబలపండితీయాదులందును బై యభి ప్రాయములతోనే యుదాహరింపఁబడి యున్నది. కాని పైయ భిప్రాయములు సన్నయాథర్వణసమ్మతములు కావు. చింతామణి కర్త కేవల సంస్కృతశబ్దముల సిద్ధసమాసములను యథాస్థిత ముగానే యంగీకరింపవలెననియు, నాచ్ఛికసమాసములను వ్యవ హారమును బట్టి గ్రహింపవలెననియు విశదపఱిచి సంస్కృ తాంధ్రమిశ్రసమాసములను గాని సాంస్కృతికసాధ్యసమాస ములను గాని ఘటించునపుడు పాటింపవలసిన యేర్పాటులను మాత్ర మీక్రిందిరీతిని సూత్రించియున్నాఁడు.

"సంస్కృత వైకృత శబ్దైర్మిశ్రసమాసః స ఏవ విజ్ఞేయః"

"సంస్కృత పదేన పరిమిత మాంధ్రపదం కర్మధారయో భవతి.

స్వస్వవిభక్తివికారై ర్బహవశ్చ యథాయథం సమస్యన్తే"

(ఆంధ్రశబ్దచింతామణి, హలంత.)

వీనినిబట్టి యాంధ్రవిభక్త్యాదిచిహ్నముల నందినపైని సంస్కృ తాంధ్రశబ్దములను యథాయథముగా సమాసములు (తత్పు

రూపకర్మధారయద్విగువులు) చేసికొనవచ్చుననియు, నిఁక శుద్ధ సంస్కృతశబ్దముతో నాంధ్రశబ్దములకు సమాసముచేయుట యథేచ్ఛముగా జరుప వలనుపడదనియు, బిరుదాదివాచక పరిమితాంధ్రశబ్దములతోనే శుద్ధసంస్కృతశబ్దము కర్మధారయ సమాసముగా (కృష్ణరాయఁడు మొ.) సమసించుననియు విశదమగుచున్నది. కావునఁ బైనుదాహరించిన "సంస్కృతపదేనపరిమిత" మిత్యాదిసూత్రములోని పరిమితశబ్దమున కాఅక్షరముల పరిమితి యని యర్థముచేయుచు సధర్వణుఁడు

"ఆంధ్రి షడ్వర్ణపర్యంతం సంస్కృతేన సమస్యతే"

అని వివరించినట్లు వ్రాసి "వాఁడిమయూఖములు, వేఁడిపయోనారలు, వేయి మున్నూఱుగజములు" అనురీతి సమాసములను బాలసరస్వత్యహోబలపండితాదు లుదాహరించుట కేవలము అసంగతమై యున్నది. ఇట్టి నియమమునే యంగీకరించినచో "ఒక వేయిమున్నూఱుగజములు, కటకిచీఁకటితిండికరములు, ర్వఁజాలని వాఁడిమయూఖములు," మున్నగు సమాసములెల్ల వ్యాకరణసంస్కార విదూరములే యనవలసివచ్చును గదా. వేయేల! అధర్వణాచార్యుఁ డందలి పరిమితశబ్దమునకు నేను పైని వ్రాసినరీతినే బిరుదాదివాచక పరముగనే యర్థముచేసి యీక్రిందిరీతిని వివరించియున్నాఁడు.

"ద్వ్యక్షరాది చతుర్వర్ణ, పర్యంత జననామసు,
లోప స్స్యా ద్డ్వాది వర్ణానాం, శబ్దేరాయాదికే పరే,
క్వచి దిత్వం క్వచి న్మత్వం, క్వచి త్పుత్వమ్........"

పై సందర్భమునుబట్టి యాంధ్రశబ్దచింతామణి కథర్వణ కారికావళి వివరణగ్రంథమనుటకు సందేహములేదుగదా.

(౫౮) నన్నయకాలమువఱకును జిరకాలమునుండియు నాంధ్రులకును గర్ణాటులకును లిపి యొక్కటియై యుండెడిది. అట్టి యాంధ్రకర్ణాట సాధారణలిపియందుఁ గొన్నిమార్పులు చేసి తెల్గున కొకశ్లాఘ్యమగు ప్రత్యేకలిపిని నన్నయ యీక్రింది రీతి నుపదేశించెను.

"అప్పకవిపుస్తకే స్థిత మాంధ్రలిప్యుద్ధారకం శ్లోకత్రయమ్ ......

శ్లో॥ బాలేందు పరిధి శృంగా, వర్తుల గ్రంథి ద్వాత్రపరశు సమాః,
ఆద్యా ఇభకరతుల్యా. స్సదీర్ఘా స్సూలసన్నిభా వనౌ
దర శార్ఙ్గ పిప్పలదళాంకుశ. పన్నగసన్నిభాః క్రమా త్పరుషాః
స్తంభవిలేఖాంధికర్త్య, స్తవివ వర్గద్వితీయ వర్ణాద్యాః
కీర తరి హస్తిమస్తక, శుక్తి శ్వాసన వితర్ది సీరసమాః
అంతస్థా శ్శోష్మాణో, దంత్య నకారో గుణ శ్చ బిందుయుతా॥

(అహో. ౧౭౭ పుట.)

ఆంధ్రకర్ణాటసాధారణ లిపియందుఁ గొన్ని మార్పులు చేసి తెల్గునకొక శ్లాఘ్యమగు ప్రత్యేకలిపిని గల్పింపఁగోరి నన్నయభట్టు పైని వర్ణించిన రీతి నెల్లరకును సుజ్ఞేయమై యుండుటకయి యప్పటి వాడుకలోనున్న యా లిపినె చాలవఱకు గ్రహించి స్వల్పములగు మార్పులు చేసెను. అచ్చులును గొన్ని హల్లులును ప్రత్యేకస్థితిలో నొకరీతిగను వేఱొకహల్లుపై నిల్చి నపు డొకరీతిగను నుండకుండఁగా నట్టివిస్తర మేలయని తలఁచి

యచ్చులకును "యరల" అను హల్లులకును వానిసంశ్లేషరూపము లగు గుణితములోని యాకారము లెప్రత్యేకస్థితిలో సైత ముండు నట్లుగ నేర్పాటుచేసి యట్టి వాని యాకృతిని బాలేందుత్వాదిక ముచే వర్ణించెను. తక్కిన హల్లులు గుణితములోను బ్రత్యేకస్థితి లోను సాధారణముగ నొక్కరీతినె యుండుటంజేసి వానిని యథాస్థితముగనె వర్ణించెను. కాని స్పర్శములందు మాత్రము గొప్పమార్పు చేసెను. అయిదువర్గములలోను వర్గప్రథమాక్ష రములను మాత్రమె యాంధ్రకర్ణాటసాధారణ లిపిలోని వానిని దీసికొని వానిమీఁద నొక్కొక్క నిడుపుగీఁత గీయుటచేత వర్గ ద్వితీయాదు లేర్పడునని నియమించెను. వర్గప్రథమములపైని మహాప్రాణ నాదాదియోగముచే వర్గద్వితీయాదులు జనించును. కాన నట్టి వర్ణపార్థక్యసంపాదకలక్షణములకు గుఱుతుగా నొక్కొక్క గీఁతగీయుట యక్షరతత్వశాస్త్రానుకూలముగ నుండు నని యాతఁడు తలంచియుండును. ఉదా—అప్పటి వర్గప్రథమ ములు—" " బాలచంద్రాకారమగు 'అ' కార ముతోఁగూడినవి" " కవర్గద్వితీయాదులు " =ఖ; =గ; =ఘ; =ఙ". ఇట్టి నన్నయోపదిష్టలిపి లోని స్పర్శములమీఁది గీఁతలను లెక్కించికొని శీఘ్రపఠనాది కము చేయుట శ్రమాపాదకమని తలంచి కావలయు నథర్వణా చార్యుఁ డట్టిగీఁతలను గీయుటలో మహాప్రాణయోగమున నేర్పడు నొత్తక్షరములకుఁ గ్రింద గీఁతలను గీయవలెననెడి

మార్పును జేసెను. ఆంధ్రకర్ణాటసాధారణలిపిలోని తలకట్టు '—' అను నాకారముగలది. దానిని దీసివేసినచో పొల్లగు వ్యంజనపు గుఱుతగుచుండెను. కాని పొల్లు హల్లునకు గుర్తుగా వ్యంజనలిపిమీఁద నొక తిర్యగ్రేఖ '/'అను రీతిని గీయుట నన్నయనాఁటికె యంకురించి యథర్వణునినాఁటికి విస్తరించెను. కాన నట్టివిషయమును సైతమ మథర్వణుఁడంగీకరించి తనచేసిన సవరణముల నీ క్రిందిరీతిని వర్ణించెను.—

శ్లో. "పంచ వర్గాదయో వర్ణా। శ్శంఖ శార్ఙ్గాది సన్నిభాః।
తిర్యగ్రేఖాయుజ శ్చోర్ధ్వం। దండరేఖాన్వితా అధః।
త ఏవచ ద్వితీయా స్స్యు। రూర్ధ్వరేఖాద్వికాన్వితాః।
ప్రథమాస్తు తృతీయాః స్యు। స్తృతీయా స్తే చతుర్థకాః।
రేఖాద్వయాధోదండేన। యుక్తాః స్యు రనునాసికాః।
మిశ్రగ్రంథద్వయోపేతాః। ప్రథమా లిపయ స్స్మృతాః॥
తిర్యగ్రేఖాయుజశ్చోర్ధ్వ మిత్యస్య పూర్వేణాన్వయః"
(అహోబల ౧౮౦ పుట).

దీనిచొప్పున నేర్పడెడి కవర్గము—

ఈయిరీతిని నన్నయోపదిష్ట లిపినే సవరించుచు నన్నయ చెప్పిన పరశార్ఙ్గేత్యాదిక కారికనే యనువదించుచు "పంచవర్గాదయోవర్ణా, శ్శంఖశార్ఙ్గాదిసన్నిభాః"అని యిట్లథర్వణాచా

ర్వుడు చెప్పుటచేత "బాలేంద్విత్యాది చింతామణికారిక లధర్వ ణుని నాఁటికే (క్రీ. శ. ౧౨౦౦) చింతామణిలో నున్నవని నిస్సందే హముగాఁ జెప్పవచ్చును. బాలసరస్వత్యప్పక వ్యహోబలపండి తుల కీశ్లోకములు సరిగా బోధపడలేదు. కావుననే బాలసరస్వతి యీనన్నయకారికలకుఁ డీక వ్రాయఁడయ్యె. అక్కారణముననె లేఖకులు వీనిని దొలఁగించుటచేత బాలసరస్వతీయచింతామణి లో బాలేంద్విత్యాదికారికలు లేకపోయెను. అప్పకవి నన్నయ కారికలనాంధ్రీకరించుచు నధర్వణకారికలయర్థమున్నసైత మందు స్వకల్పితమును వలె జోడింపఁ బోయి పెక్కు ప్రమాదములకు లోనయ్యెను. అహోబలపతి యప్పకవిదారినే పోయెను. (పారిజా తము ౨౮౦. వ.) ఇట్టి వీరుగాని వీరి గ్రంథములను జూచిన వేఱొకరుగాని యీకారికలను బ్రక్షిప్తము చేసిరేమోయనుట విశ్వసనీయము కాదుగదా, ఇంతయేల ! అధర్వణునినాఁటికె యివి వెలసియున్నవని పై యధర్వణుని సవరణమే విశదపఱుపఁ జాలును గదా.

నన్నయ వర్ణించిన యాకారములలోఁ గొన్ని నాఁటికిని నేఁటికిని నించుమించుగా నేకరీతినె యున్నను "శార్ఙ్గ — = ౯; పిప్పలదళ — = ట; అంకుశ — = త; పన్నగ — = ప; శుక్తి — = వ; తులా — = శ; సీర — = హ? ఇభకర — = దీర్ఘపు గుర్తు." అను లిపులయాకారములు దక్షిణ హిందూదేశ లిపిశాస్త్ర

మున (సౌదిండియను పేలియాగ్రఫీ) బర్నల్ దొరగారు చూపిన యాఱవపటములోని (క్రీ. శ. ౯౭౫) లిపికి సరిపడి యున్నవి. ఇఁక నవి నేఁటి లిపికే గాక యందు బర్నల్ దొరగారు చూపిన యేడవ పటములోని పదునొకొండవశతాబ్దపు లిపికిఁగాని యెనిమిదవ పటములోని పండ్రెండవ శతాబ్దపు లిపికిఁ గాని సరిపడి యుండలేదు. కాఁగా "బాలేంద్విత్యాది చింతామణికారికలు క్రీ. శ. పదునొకండవశతాబ్దము నారంభములోనివని గాని యంతకు ముందటివని గాని యంగీకరింపక తప్పదు. ఇంతియ కాక (క్రీ. శ.) ౧౦౦౫ సంవత్సరపు శక్తివర్మశాసనమునందు సైతము తలకట్టు ' — ' అను నాకారముతోనె లిఖింపఁబడి యుండఁగా (క్రీ. శ.) ౧౦౭౨ సంవత్సరపు రాజనరేంద్రుని కోరుమల్లిశాసనమున నన్నయ వర్ణించిన యర్ధచంద్రాకారపు గుర్తగు ' ' అను నదె తలకట్టుగ నెల్లయెడలను లిఖింపఁబడి యున్నది. అది మొదలుగఁ దలకట్టు బాలచంద్రాకారమగు నట్టి గుఱుతుతోనె లిఖించుట సంప్రదాయముగ నెలసెను. నిశ్చయముగ నన్నయ యుపదేశమువనె యట్టి మార్పు మొదటఁ గోరుమల్లి శాసనములో సంభవించె నని విశ్వసింపఁదగియున్నది. ఈయొక్క నిదర్శనమె చింతామణి నన్నయరచితమని స్థిరపఱుచుటకు సమర్థమై యున్నది గదా.

ఇట్లై యథర్వణుఁడు చెప్పిన వర్గద్వితీయచతుర్థముల యధోదండాకారరూపమగు నొత్తుగుఱుతు సైతమథర్వణు

నకుఁ బూర్వమున లేదు. ఒత్తు గుఱుతులు పదుమూఁడవ శతాబ్దపు శాసనములు మొదలుగనె యగపడుచున్నవి. కాఁగా నథర్వణకారికావళి పదుమూఁడవశతాబ్దపుదని చెప్పుటయెంత యు విశ్వసనీయ మగుచున్నది. ఇస్లె బర్నల్ దొరగారు తమ సౌదిండియను పేలియాగ్రఫీలో (31 పుట) వ్రాసియున్నారు. ఈయొత్తుగుఱుతు కన్నడమునందు సైతము తెల్గులిపిసంబంధమునఁ బదుమూఁడవశతాబ్దము నుండియె వెలయసాగినది.

(౫౯) నన్నయభారతభాగప్రయోగములనుబట్టి చూచి నను జింతామణి నన్నయభట్టారకకృతమనియే విశదమగుచున్నది. నన్నయభట్టభారతభాగపద్యములలోఁ దద్ధర్మార్థకములగు "ఎడి, ఎడు" అనువానితో నున్న "రక్షించెడి, రక్షించెడు" అను సంస్కృతసమధాతుజ విశేషణరూపము లగపడవు. దేశ్యక్రియాజన్యవిశేషణము లట్టివి పెక్కు లందగపడుచున్నవి. అట్లే "ఎద" అనురూపముతో నున్న "రక్షించెద" అనురీతిగల తద్ధర్మార్థక తత్సమక్రియారూపములు నన్నయ భారతభాగములో రెండుచోటులందు మాత్రమే యగపడుచున్నవి. అట్లే "విచారింతము" అనురీతిగల యుభయకర్తృకప్రార్థనాద్యర్థక తత్సమక్రియారూపములు సైతము రెండుస్థలములందుమాత్రమే యగపడుచున్నవి. "విచారింపకు" అను నీ వ్యతిరేకప్రార్థనాద్యర్థకరూప మొక్కచోటను మాత్రమే యగపడుచున్నది. బాలవ్యాకరణకారుఁ డానంతర్యార్థక ప్రత్యయాంతరమని భ్రమ

పడినట్టియు, "రక్షించుటయును" అను దానినే పోలియున్న ట్టియు సముచ్చయ న శబ్దపరక భావార్థక డు ప్రత్యయముతో నున్న తత్సమరూపములును నన్నయభారతభాగమున రెండు చోట్లనుమాత్రమే యగపడుచున్నవి. (౧౧౧ విష) "తేజరిల్లమి, రక్షింపమి, లంఘింపమి" అను వ్యతిరేకభావార్థక మి ప్రత్యయాంత తత్సమరూపములు మూఁడు మాత్రమే యందగపడుచున్నవి. అట్టి వ్యతిరేకక్త్వార్థక తత్సమరూపములు సైత మల్పముగనే యున్నవి. పై ప్రత్యయములతో నున్న యాచ్ఛికక్రియారూపములు మిక్కిలి ప్రచురముగ నగపడుచున్నవి. పైసందర్భమునుబట్టి పై జాతుల సంస్కృతసమరూపములను బ్రచురముగాఁ బ్రయోగించుట నన్నయభట్టారకహృదయము కాదని తోఁచక మానదు గదా. నన్నయభట్టారకుని యట్టి నిగూఢాశయము నొక్క యాంధ్రశబ్దచింతామణిమాత్రమే పాటించుచున్నది.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణిసూత్ర

"ఉపకృతి పరిణతి సంవృతి, భేదా త్త్రివిధా క్రియా పురుషాద్యాదిః,
ఉపకృతి రఘ ఘూర్ణ్యాదిః, పరిణతి రన్యాతు గంజి వస్యాదిః"

అని యిట్లు దేశ్యధాతువులకు వర్తింపని యుపకృత్యాదిభేదములు నుపన్యసించి వానికి స్వార్థమున నించుగాగమమ విధించి యట్టి తత్సమధాతువులకు మాత్రమే కాలపురుష భేదములందు నచ్చు "అత్త్వాది" కార్యములను "వ్యతికాద్దా భానిని చాత్ స్యాత్" అనునది మొదలగు సూత్రమ

చేత సిద్ధించునట్లు క్రియాపరిచ్ఛేదమెల్ల నడపి తుట్టతుద నట్లు తత్సమధాతువులకే నియతముగాఁ జెప్పఁబడిన "అత్త్వాది" కార్యములు దేశ్యధాతువులకు యథాసంభవముగా వచ్చునని "అత్త్వాది తత్సమానా మివ దేశ్యానాం క్రియాపదానాం చ" అనుసూత్రముచే నతిదేశించి యున్నాఁడు. ఇట్లు చింతామణి లోని క్రియాపరిచ్ఛేదములోని యాగమాదేశప్రత్యయా దులు తత్సమధాతువులకే నియతముగాఁ జెప్పఁబడియున్నం దునఁ దత్సమధాతువులందుఁ బ్రచురముగాఁ బ్రయోగము లేని పైనుదాహరించినరూపము లాగ్రింథములో సాధింపఁ బడవయ్యెను. అట్టివానినెల్ల యథాప్రయోగముగా వర్ణాగమము లను జేసి సాధించుకొనవలెనని మాత్రమే "పునరాగమః క్రియాణా" మిత్యాదిసూత్రముచేత నుపదేశింపఁ బడెను.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున నొక్క నన్నయభారతభాగము నందు మాత్రమే తత్సమక్రియలయం దట్టిరూపములు సాధా రణముగాఁ బ్రయోగింపఁబడకుండుటయు నాంధ్రవ్యాకరణము లన్నిటిలో నొక్క యాంధ్ర శబ్దచింతామణిమాత్రమే తత్సమధా తువులం దట్టిరూపములను బూర్ణముగ సాధింపకుండుటయు నను నీరహస్యమును బాగుగఁ బరిశీలించునపుడు తద్గ్రంథము లేకకర్తృకములై యుండవలె ననెడియూహ విమర్శకుల మనోవీథిని విహరింపక మానదుగదా. ఇట్టి యేకాంతసంబం ధము నన్నయభారతభాగచింతామణుల కనేకస్థలములం దీవలకుఁ జూపఁబడెను.

(౫౯) మఱియు దుగాగమయుక్తరూపములకుఁ (ఎద గాగమ యుక్తరూపములకును ననవచ్చును) జింతామణి తద్ధర్మార్థకత్వము నంగీకరించుటయుఁ బయిసిద్ధాంతమును బలపఱుచుచున్నదని గ్రహింపఁజాలక యది యాసిద్ధాంతము నకు బాధకమని కవులచరిత్రకారులు వింతగ వ్రాసి యున్నం దునఁ దద్విషయము నిట విమర్శించుచున్నాను.

నన్నయభారతభాగములోని ప్రయోగములకు సరిగా నాంధ్రభాషాభూషణము కావ్యాలంకారచూడామణి ము న్నగు ప్రాచీనలక్షణ గ్రంథములలో 'ఎద్యెదు' ప్రత్యయాంత రూపములును "ఎదగాగమ" యుక్తరూపములును (అడిగెద రు. మొ) వర్తమానార్థకములనియు దుగాగమ యుక్తరూప ములు (పలుకుదురు. మొ) భవిష్యదర్థకములనియుఁ జెప్పఁబడి యున్నట్లును, నాంధ్రశబ్దచింతామణిలో నట్లు ప్రాచీనపద్ధ తిని జెప్పఁబడక "ఉన్నానుబంధ" యుక్తరూపములు వర్త మానార్థకము లనియు "కలానుబంధ"యుక్తరూపములు భవిష్యదర్థకములనియు నవీనపద్ధతిని జెప్పఁబడినట్లును, నక్కా రణమున నాంధ్రశబ్దచింతామణి ప్రాచీనమనుటకు వలనుపడ నట్లును నాంధ్రకవులచరిత్రమున వ్రాయఁబడి యున్నది. (రివైజ్డ్ ఎడిషను. ౭౮—౫౨ పుటలు) ఉన్న కలానుబంధముల విషయమున మున్ముందు విపులముగా వ్రాయఁబడును. (చూ. ౧౧౨-౧౧౫. వి.)

(౬౦) ఆంధ్రభాషాభూషణ కావ్యాలంకారచూడామణి కర్తలు భారతమునే గాక యా కాలమునందలి యాంధ్రవాఙ్మయమునే బాగుగఁబరిశీలింపకయే క్రియారూపముల కాలముల నుపదేశించిరనుట సాహసము కాదు. వీరేశలింగముపంతులు గారు స్వవాదోపయుక్తము లగు ప్రయోగములను మాత్రమె భారతమునుండి చూపి బాధక ప్రయోగములను జూపకుండుట యుక్తము కాదు. పురాతనాధునాతనవాఙ్మయములో నెచ్చటను, 'దుగా'గమయుక్తరూపములకుఁ గాని "ఎద"గాగమయుక్త రూపములకుఁ గాని కాలనియమ మగపడదు. ద్వివిధరూపములను వర్తమానభవిష్యత్కాలములు రెండింటి యందును నన్నయభట్టారకుఁడే వాడియున్నాఁడు. ఇంకను 'దు' గాగమయుక్త రూపములకు భూతకాలమునందును నరుదుగ వాడుకగలదు.

(౬౧) 'ఎద'గాగమరూపములు వర్తమానార్థకము లనియు 'దు'గాగమయుక్తరూపములు భవిష్యదర్థకములనియుఁ గేతనాదులు చెప్పుటచేతను వీరేశలింగముపంతులుగారందులకు భారతమునుండి యుదాహరించి యుండుటచేతను నవి ప్రాస విశ్రమస్థలఘటితములు కాకున్నను నాకు సమ్మతములే యగుట చేత గ్రంథవిస్తరభీతిచే మరల నిట నుదాహరింప మానితిని. ఇఁక నథర్వణాచార్యుఁడు కేతనాదులకు విరుద్ధముగ "ఎద" గాగమయుక్తరూపములు భవిష్యదర్థకములని చెప్పియున్నాఁడు. అహోబలపతి యద్దానిని సమ్మతించి యుదాహరించియున్నాడు.

ణాగ్రింథేతు పాయెద నిత్యాదా
మాసు యస్యస్యా, దేత్యమేవ ప్రయోగతః,
క్రియావ్యవహారేణ ఎత్వంవిహితమ్.'' (అహో.౧౫౩ పుట.)

దర్శముమనుబట్టి "ఎద" గాగమయుక్తరూపములకు
ర్థమును గలదనుటకు సైతము వేలుగఁ బ్రయోగ
నక్కఱలేదు. అట్లయినను గేతనాదుల ప్రమా
నుహారాశయులకు విశదపడుటకయి యిటదిజ్మాత్ర
రించుచున్నాను.

) ఎదగాగమరూపములకు భావ్యర్థమును గలదు.
పంచినఁ బదపడి చేసెద, ననక తఱి బంచిన యాత్మణంబ
..........'' (భార. ఆది. 3 ఆ ౧౧౦.)

నకు మఃకుళితకరుండై గ్రుపసుం డిట్లనియె.
లోక మెల్లను । గొనియాడఁగఁ దగిన లోకగురుఁ డీయమనం
పురము నుని । తనుమధ్య వివాహ మయ్యెదము నని పలికెన్.
(భార. ఆది. 8 ఆ. ౭౮ ప.)

మాగ్నివోలె దెసలెల్లను గప్పుచు విస్ఫులింగముల్
ము సారథి జవఁబున దానిటవచ్చె నేమిసే
లారి! యీబిలము నొయ్యనఁబోయి చొరుండు దీనిఁ గ
పాఁసుజాలముల భీమశిఖావళి దాఁకకుండఁగన్.
(భార. ఆది. ౫ ఆ. 30 ప.౫)

శిత్వలం భూమకా, వృత్తస్యాస్య సమీపతః
త్వరితం, వహ్నా దత్ర న వో భయమ్,
పాంశునాచ్ఛిద్ర మపిధాస్యామి పుత్రకాః.''
(భార. ఆది. ౨౫౬ అధ్యా. ౧౬ శ్లో.)

(౬౩) దుగాగమరూపములకు వర్తమానార్థమును గలదు.

సీ. మీవంశమున నరదేవోత్తములగైన సద్ధర్మమార్గంబు సలుపుదయ్య
ధర్మవిదుండవై ధర్మకామంబు లొండొంటిని బాధింపకుండ నుచిత
కాలవిభక్తముల్ గాఁజేసి సేవింతె ధర్మువునందుఁ జిత్తంబు నిలిపి
యిమ్ముల నపరరాత్రంబులం దెప్పుడుఁ జింతింతె నిజబుద్ధిఁజేయఁదగిన

ఆ. వె. రాజకృత్యములు......... (భార. సభా. ౧ ఆ. ౨౬ ప)

„కచ్చిదాచరితం పూర్వై, ర్నరదేవ పితామహైః,
వర్తసే వృత్తి మక్షుద్రాం, ధర్మార్థసహితాం త్రిషు,
కచ్చి దర్థేనవా ధర్మం, ధర్మేణార్థ మథాపివా,
ఉభౌవా ప్రీతిసారేణ న, కామేన ప్రబాధసే,
కచ్చి దర్థం చ ధర్మం చ, కామం చ జయతాం వర,
విభజ్య కాలే కాలజ్ఞః, సదా వరద సేవసే,
కచ్చి చ్చాపరరాత్రేషు, చింతయ స్యర్థ ధర్మవిత్.

(భార. సభా. ౫ అధ్యా)

—• దుగాగమరూపములకు భూతార్థమును గలదు. •—

క. భూమీశ హంసడిభకులు
నామగధాధీశ్వరుండు నమ్మవ్వురు ను
ద్దామభుజ వీర్యసంపద
తో మూఁడుజగములు వోపుదురు సాధింపన్.

(భార. సభా. ౧ ఆ-౧౧౫)

(హంసడిభకు లావఱకుఁ జచ్చిరి గాన (౧౧౬-౧౧౭ ప.)
నిట „ఓపుదురు=ఓపెడివారు" అని యర్థముచేయక తీరదు.
ఇది భావ్యర్థక మెంతమాత్రమును గానేరదు)

చ. ఇది మునికన్యయేని మఱి యేలొకొ యీలలితాంగియందు నా
హృదయము దద్దయుం దవిలె నిప్పుడు కిరకను నమ్మనేరన
య్యెద విజితేంద్రియుండన నిమ్మనిఁ బాయక విందునంచు దా
నిది కలరూపెఱుంగ నవనీపతి యుస్సుఁ డమ్యోనాత్మలోఁ.

(భార. ఆది. ౪ ఆ. 30 ప.)

(ఇచట 'విందున్' అనునది యొంతమాత్రమును భావ్యర్థకము కాదుగదా.)

(౬౮) పైరీతినె "ఎద"గా గమాంతరూపములకును "ను" గాగమాంతరూపములకును గాలనియమము లేమింజేసి యవి కాలవివక్ష లేని ధాత్వర్థమాత్రమునఁ బ్రయోగింపఁబడుననియు నచ్చటి సందర్భమునుబట్టియే యుచిత మగు కాలము స్ఫురించు ననియుఁ దలఁచి నన్నయభట్టు వానికిఁ దద్ధర్మార్థకత్వము నంగీకరించి యుండెను. అట్టి యాతని గంభీరాశయము నహోబలపతి వివరించియు నున్నాఁడు.

"భూతాద్యర్థత్రయవిలక్షణః కశ్చిదర్థః తద్ధర్మాఖ్య ఇత్యాచార్యైః వ్యవహ్రియతే...తత్రాచార్యైః కాల మవివక్షిత్వైవ ధాత్వర్థమాత్రే వివక్షా క్రియతే అతఏవ తద్ధర్మార్థ ఇత్యన్వర్థసంజ్ఞా. తస్య ధాతోరర్థః వాచ్యార్థ మాత్ర మితి."

(అహో. ౪౫౯ పుట.)

మఱియు 'నిప్పుడుంపును' మున్నగుచోట్ల నీక్రియల కేకాలమును గల్పింపరాదు. అట్టియెడలఁ గేవల ధాత్వర్థము మాత్రమే తోఁచును. ఇఁకను దాచ్ఛీల్య సాతత్యాద్యర్థవిశేషములును వీనికిఁ గలవు.

తే. ఏను జర యను రాక్షసి నిప్పురంబు
చదుకమునఁ బాయకుండుదు సంతతంబు
నీకు నిష్టంబు సేయఁగ నెమ్మితోడఁ
గోరుచుండెద నది సమకూరె నేఁడు. (భార. సభా. ౧ ఆ. ౧౫౧ ప.)

అతివిశాలమగు సంస్కృతభాషలో సైత మిట్టి లకారములు లేవు. కావుననే గదా కొంద ఱాంధ్రవైయాకరణుల కిట్టి తడఁబాటు సంభవింపవలసి వచ్చెను. పయిసందర్భమును బట్టి పరిశీలించునపుడు వెనుక నుదాహరించిన రీతినున్న నన్నయభట్టారకుని ప్రయోగములందలి గంభీరాశయములను గ్రహింపఁజాలక యాంధ్రభాషాభూషణ కావ్యాలంకార చూడామణికర్తలు క్రియాకాలముల నుపదేశించుటలో నవిమర్శితముగ నపమార్గమునఁ బోయిరని యెవ్వరికేని తోఁచకమానదు. గదా మఱియుఁ బైనుదాహరించిన విషయములను బరిశీలించునపుడు చింతామణి నన్నయభారతభాగములకుఁ గల యాంతరంగికసంబంధము విశదపడకపోదు గదా.

(౬౫) పైనుదాహరించినరీతిని జింతామణి నన్నయభారతభాగములకుఁ గల యేకాంతసంబంధమును బరిశీలించినను, జింతామణి గ్రంథాదిని జేయఁబడిన కావ్యప్రసంగమును విమర్శించినను, జింతామణి సంస్కృతశబ్దములను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చుకొను మార్గములనుమాత్రమే ప్రధానముగఁ జేసికొని యాచ్ఛికభాషాపద్ధతులఁ జూపుట కంతగాఁ బ్రయత్నింపకుండుట నాలోచించినను, సంస్కృతశబ్దములలో సైతము కావ్యో

పయోగి ప్రసిద్ధశబ్దములనే తెనుఁగులో నుపయోగించుకొన వలెనని చేసిన "విరళా" విత్యాదిసూత్రపు నియమమును బరి కించినను, మహాభారతాంధ్రీకరణసందర్భమున నన్నయభట్టా రకుఁ డేర్పఱచికొన్న గ్రాంథికాంధ్రభాషాలక్షణములయొక్క— అందును సంస్కృతసమశబ్దలక్షణములయొక్క—ఏర్పాటుతో యాంధ్రశబ్దచింతామణిగ వ్రాయఁబడెనని విమర్శకులగువిద్వాం సులకుఁ దోఁచకమానదు గదా.

ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి విషయ పరిశోధనము.

II

కావ్యభాషకే సంస్కారము.

(ఆంధ్రవ్యాకరణములు సంస్కృత వ్యాకరణానుసారులు)

(౬౬) విచక్షణులారా, నా విన్నవించిన మొదటిభాగమునం దాంధ్రవ్యాకరణరచనమునకు నన్నయభట్టారకుఁడే మొదటివాఁ డనియు, నాతనిగ్రంథములలోఁ జింతామణి రచనయే మొదటిదనియు విశదపఱిచియున్నాను.

(౬౭) పదస్వరూపాజ్ఞానము, నుచ్చారణమునందలి త్వర, యస్పష్టశ్రవణము, నుచ్చారణమునందలి సుఖాపేక్ష, వర్ణోత్పత్తిస్థానములలోని లోపములు, దేశములోని శీతోష్ణస్థితిభేదములవల్లఁ గలిగిన వర్ణోత్పత్తిస్థానములందలి యీషద్భేదములు మున్నగు పెక్కుకారణములచేత వ్యావహారికభాష లెవ్వియైనను సర్వసామాన్యముగా వివిధములగు పరిణామములను గాలక్రమమున నందుచుండుననుట సకలభాషాతత్త్వశాస్త్రజ్ఞులకును సమ్మతమే యగుటచేతఁ దద్విషయమున నంత

గాఁ బద్భింపవలసిన ప్రసక్తి లేదు. అట్లు సర్వకాలములందును బహువిధములుగ మాఱుచున్న భాషలలోఁ గొందఱు ప్రాజ్ఞులు వ్యవహరించెడు భాష తక్కిన సామాన్యజనుల వ్యవహారములో నున్న భాషవలె విశేషములగు మార్పులనందక ప్రాచీనస్థితిలోఁ జాలవఱకు నిల్చుననుటలో నెవ్వరును విప్రతిపన్నులు కాఁజాలరు గదా. ఇందుల కిప్పటినాగరకజనవ్యవహారభాషకును సామాన్య జనవ్యవహారభాషకును గలభేదమే ప్రబలనిదర్శనము కాఁజాలియున్నది.

ఇట్లు పరిణామము నందుచున్నపు డాయాకాలములందుఁ బూర్వపూర్వభాష లుత్తమమైనవనియుఁ, బైనివాసిన యుచ్చారణత్వరాది కారణములచేత వర్ణలోపాదులనందిన యుత్తరోత్తరభాష లపభ్రష్టములనియుఁ దత్తత్కాలములలోని పండితులు తలంచు చుండుటయు, నట్టి యపభ్రష్టభాషను వాఙ్మయోపయోగిగా నంగీకరింపక యప్పటి కుత్తమముగా వారికిఁ దోఁచు పూర్వ పూర్వ సంప్రదాయములతో నుండుభాషనే గ్రాంథికభాషగ నంగీకరించుచుండుటయు మనపూర్వుల సంప్రదాయ మగుటచేత నిప్పటికిని నట్టిసిద్ధాంతమే మనచేత సయితము పాటింపఁ బడుచున్నది. పరిశీలింపఁగా ననాదియగు నీ ప్రపంచమున నేభాషయైనను బై నుదాహరించినరీతిని బూర్వపూర్వభాషల యపభ్రంశపు రూపములతోనే యుండుననుటలో నెవ్వరును విప్రతిపన్నులు కాఁజాలకున్నను దమతమ కాల

షులనాఁటికిఁ బ్రాచీనస్థితిలో నున్నభాషయే పవిత్రమైనదని తలంచుట మనపూర్వులకును మనకును సమ్మతమైయున్నది. ఆచారవ్యవహారములలోవలెనే భాషావిషయములోను నట్టి సంప్రదాయము నుల్లంఘించి లోకవిరుద్ధముగఁ బ్రవర్తించుట యనుచితమగుటంజేసి మహాకవులు రసికజనుల మెప్పును గోరి ప్రాచీనసంప్రదాయములతో నున్నభాషనే యుత్తమ కావ్యాదులలో నుపయోగించుచుండుట కభిలషించుచుందురు. మఱియు వ్యవహారమునకు బొత్తిగా విదూరమైన కేవల ప్రాచీనతమభాష నుపేక్షించుచుండుటయు సంప్రదాయమై యున్నది.

(ఉదా) అట్లైనను మహాకవులకును లోకముతో సంబంధ ముండుటచేతను వారును నితరవిషయములలో వ్యవహారభాషనే యుపయోగించుచుండుటచేతను వాసనావశముగ వారి వ్యవహారమునందుఁ జిరకాలము నిలిచియుండి వారిమనసు నచ్చికం గాంచిన యుత్తమోత్తరవ్యావహారికభాషయుఁ గొంత క్రమక్రమముగా నట్టి కావ్యభాషలో సైత మనివార్యముగాఁ జొరఁబడుచుండును.

పై సందర్భముచొప్పున దేశభాషలలోఁ గావ్యభాష వేఱుగను వ్యావహారికభాష వేఱుగను నేర్పడుచుండుట సనాతనసంప్రదాయమై యున్నది. అట్టి వ్యావహారికభాష యపభ్రష్టమని పూర్తిగ నమ్మకముగల్గినట్టియు నట్టి యపభ్రష్టత

నందని గ్రాంథికభాషతోఁ బ్రసంగించుటకు శక్తి గల్గినట్టియుఁ బండితులును విద్యాధ్యాపనసందర్భమునందును, వాగ్రూపము లగు నుపన్యాసముల నిచ్చుసందర్భమునందును దమ వ్యవహార భాషనే సాధారణముగా నుపయోగించుచుందురు. అట్లైనను నుత్తమమగు నేదేని గ్రంథమును వ్రాయునపుడు—ఇంకను నట్టి యధ్యాపనవిషయములనే గాని యట్టి యుపన్యాసములనే గాని గ్రంథస్థములుగఁ జేయునపుడు మాత్రము—సామాన్యముగ నిప్పటిగ్రంథకర్త లెవ్వరును నట్టి వ్యావహారికభాష నుపయోగించుట కెంతమాత్రమును నంగీకరింపరు.

(౬౯) పైని వ్రాసినపద్ధతియే మనదేశములోఁ గొంత కాలమునుండియు నిర్వివాదముగఁ బండితులచేత నంగీకరింపఁబడుచుండెను. కాని కొన్నిసంవత్సరములనుండిమాత్ర మీవిషయమున వివాదము జరుగుచున్నది. మనసంఘములో నెక్కువ సంఖ్యగలప్రముఖులకుఁ బాశ్చాత్యభాషాపాండిత్య మలవడుటయే యట్టి భాషావిషయకవివాదము తటస్థించుటకుఁ గారణమనఁదగును. ఇంగ్లీషుభాషలోని గ్రాంథికభాషాపద్ధతులకును మనభాషలోని గ్రాంథికభాషా పద్ధతులకును జాలభేదము గలదు. అట్టిపాశ్చాత్య భాషావాఙ్మయపద్ధతులు మనమున నాఁటిన మన యింగ్లీషుపండితులలో గొందఱు వ్యావహా భాషతోనే యెల్లగ్రంథములను వ్రాయుట సంప్రదాయమ వాదింపసాగిరి. మనసంఘములోని ప్రాచ్యభాషాపండితు లన్ననో గ్రంథవిషయమున నెల్లెడలను గ్రాంథికభాష న

యోగించుటయే సంప్రదాయమని వాదింపసాగిరి. వాదింపసాగి రననేల? చాలవఱకందఱముఁను నేఁటివఱకట్టిసంప్రదాయమునే పాటించుచున్నాము.

ఇంగ్లీషుభాషకు గ్రాంథికదశ యారంభించుకాలమున నాభాషలో నధికముగ నాంగ్లోశాక్సను పదములుండఁగాఁ గొంతవఱకు మఱికొన్నిభాషల పదములుసైతము దేశములో నపుడు స్థిరపడిన జనులసమ్మేళనమువలన మిశ్రితములై యుండెడివి. అప్పటి యింగ్లీషులో గ్రంథములు లేవు. ఎవ్వరేని యరుదుగ గ్రీకు లాటినులందుఁ బండితులై యుండినవా రందలి గ్రంథములతోనే వినోదించుచుండెడివారు. అట్టిసందర్భములో నింగ్లీషునకు గ్రాంథికతావస్థ యవతరించుటచేత వారికి దేశములో వాడుకయందున్న భాషయే యాధారమయ్యెను. మనవారూతఁగొనుట కున్నతదశలో నున్నసంస్కృతము మనవారి కనేకులకు వశపడియున్నట్లుగ నింగ్లీషువారి కేదియు నట్లు వశపడియుండలేదయ్యెను. ఆకారణముచేత నాఁటికిని నేఁటికిని వ్యావహారికభాషలో నాగరకభాషయే వారికి గ్రాంథికభాషయగుచు వచ్చుచున్నది. కర్తృక్రియలకుఁ బురుష వచనాదులు సరిపడకయుండుట మున్నగురీతులనుండు కేవల పామరభాషను మాత్రమే విడుచుచుండుట వారికి సంప్రదాయమగుచు వచ్చెను. ఆకారణమువలన నట్టిసంస్కారములు మనసుననాఁటిన మనసంఘములోని యింగ్లీషుపండితులలో ననేకులు మనభాష

యొక్క చరిత్రమును బాగుగఁ బరిశీలింపకయుఁ బ్రాచ్యపండిత మాత్ర సులభమగు మన గ్రాంథికభాషయొక్క సంప్రదాయము చొప్పునఁ గొందఱు గ్రంథరచనము చేయఁజాలకయు నింగ్లీషు సంప్రదాయముచొప్పున దేశీయనాగరకజన వ్యవహారస్థభాషయే యెల్లవిషయములందును గ్రాంథికభాషయై యుండవలెనని పెనఁగులాడసాగిరి.

(౭౦) పైనివ్రాసిన యింగ్లీషుభాషాపద్ధతి యాంధ్రభాషకు సరియగు నాదర్శము కాదు. ఆంధ్రభాషకు గ్రాంథికతావస్థ కలుగు కాలమున మనసంఘములో ననేకులు సంస్కృతప్రాకృతభాషలలో గొప్పపాండిత్యము గలవారై యుండిరి. అప్పటికే సంస్కృతము పొందవలసినంత మహోన్నతదశను బొంది మిక్కిలి విశాలమై యుండెడిది. అట్టి మహోన్నతదశలో నున్న సంస్కృతభాషయందు మహాపండితులయి యున్న మనపూర్వులు తెలుఁగున గ్రంథరచనమున కారంభించునపుడు వారు సంస్కృత ప్రాకృతభాషాసంప్రదాయములను బాటించుట యసంగతము కాదుగదా. అట్టిసంస్కృతభాష వాసనలతోనున్న మనవారు తమకాలములోఁ గేవలము నపభ్రష్టముగాఁ దమకుఁదోఁచు తెనుఁగుభాషను గ్రాంథికభాషగా నంగీకరింపఁజాలరు గదా. మఱియు నప్పటికి మహోన్నతదశలోనున్న సంస్కృతభాషలో నాఱితేఱినవారును, నందలి భావ వైశాల్యమును సేవించినవారును నగు మనపండితు లప్పటి యల్ప

తరమగు వ్యావహారిక భాషతో గ్రంథరచనమునకుఁ బూనఁ బోరు గదా. కాఁగా నప్పటికే సహజముగఁ బండిత వ్యవహారములోఁ గొంతవఱకుఁ బ్రవేశించియున్న సంస్కృత సమముల పద్ధతులననుసరించి సంస్కృతసమశబ్దములను గ్రహించు మార్గము నేర్పఱుచుకొని సంస్కృతవాఙ్మయములో నుత్తమమును గథాచమత్కారచమత్కృతమును వివిధరసభావ బంధురమును నగు మహాభారతము నాంధ్రీకరించుటకు నన్నయ భట్టారకుఁ డారంభించెనని యూహింపవలసి యున్నది. సామాన్యముగా వాఙ్మయవ్యాప్తి గలిగినపిదపనే భాషామార్గముల నుపదేశించు వ్యాకరణము లుదయించుట సంప్రదాయమై యున్నను విశాలభావబంధుర గ్రంథరచన కప్పటి వ్యావహారికాంధ్రము చాలదని తలఁచి సమర్థమగు సంస్కృతభాషను దెనుఁగులోనికిఁ దెచ్చికొనెడిమార్గములను వాఙ్మయరచనారంభదశలో నన్నయభట్టేర్పఱుచుకొనెననుటయు స్వభావ సిద్ధమే యనుటకు సందేహము లేదు.

మఱియు నాతఁడు, దేశ్యభాషలోఁ గొన్ని సామాన్య పద్ధతుల నేర్పఱుచుకొనుటలోనయిత మప్పటి పండితవ్యవహారమున నాంధ్రభాషలోఁ గల వాడుకలనుబట్టి యాంధ్ర భాషా సహజములగు ప్రాచీన సంప్రదాయములను బాటించియు, నట్టి వానిలోఁ దనకాలమున నున్న సహృదయశ్రుతి సమ్మతిని బరిశీలించియు, సంస్కారము చేయసాగెనని యూహింపవలసి యు

న్నది. పరిణామమునందిన నాగరక తదన్య భాషలలోఁ జాలస్థల ములందు మార్పులుగలిగినను గొన్నింటియందుమాత్రము పూర్వ మూలభాషాసంప్రదాయములు నిలిచియుండుట మనయనుభవ మునకు విలక్షణమగు విషయముకాదు. చాలవఱకు నశించిన దీర్ఘముమీఁది నిండుసున్న లిప్పటికిని "దాంగున్నాఁడు, చాం తాడు" మున్నగువాడుకలలో మిగిలియే యున్నవిగదా. నేఁ టికి హ్రస్వములమీఁద నుండు నిండుసున్నలును జాలవఱకు నశించినను "చేమంతి, పావంచ, నారింజ" మొదలగుపదము లలో నిలిచియే యున్నవి గదా. ఈవిధముననే పూర్వపదాంత మున నున్న నిండుసున్నమీఁదను బొల్లునకారముమీఁదను మాత్రమే పరపదాదిస్థపరుషములు సరళము లగుచుండెడికాల మున నుత్పన్నములగు "కాంగల, కాంబట్టి, రాంబట్టి, చేయుంబట్టి, చేయంబడు, చదువంబోవు" మొదలగువానిలోని నిండుసున్న లును బొల్లునకారములును దదిగ్ధానుస్వారస్థానీయమగు నచటి యానునాసిక్యమును నశించిన నేఁడును "కాగల, కాబట్టి, రాబట్టి, చేయబట్టి, చేయుబడు చదువబోవు" మొదలగువాని వ్యవహారమున సరళాదేశములు నిలిచియే యున్నవి గదా. ఇట్లు నాగరకజనవ్యవహారములో నిలిచి యున్న ప్రాచీనరూపము లనఁదగు వానినిబట్టియే పూర్వపూర్వభాషాసంప్రదాయముల నూహించి సంగ్రహించియుఁ బండితజనశ్రుతి విరుద్ధములగు వానిని యథోచితముగ సంస్కరించి గ్రహించియు నన్నయాథ

ట్టారకుఁడు వ్యావహారికాంధ్రభాషను సంస్కరించెననుట సత్య విదూరము కానేరదు. ఇట్లే నన్నయభట్టుకాలమునకున్న యుద్ధ మల్లుని బెజవాడశాసనము మున్నగువానిలోను నప్పటి కరు దుగ నుండియుండవచ్చునని యూహింపఁదగియున్న పాటలు పద్యములు మున్నగువానిలోను గల ప్రాచీనభాషాసంప్రదాయ సూచకప్రయోగములు సైతము నన్నయభట్టారకునకు భాషా సంస్కారవిషయమునఁ దోడ్పడియుండవచ్చుననియు నూహిం పనగును. అట్లే దేశవ్యవహారములో నున్నట్టియుఁ బండితవ్యవ హారములో నుండియుండవేమో యని సందేహింపఁదగినట్టియు, 'లచ్చి' మున్నగు తద్భవపదముల సంగ్రహమునం దాతనికిఁ బ్రాకృతవ్యాకరణములలోని భాషాపరిణామపద్ధతులు హస్తావ లంబము నిచ్చియుండునని యూహింపనగును.

దక్షిణదేశమున నిట్లు భాషాసంస్కారముచేయుట ప్రా చీనకాలమున నాచారములో నుండెనని యీవఱకు వ్రాసియే యున్నాను. (౧౦. వి)

(౨౧) అట్లు సంస్కరించిన యుత్తమమగుభాష "ఉదా త్త రసాన్విత కావ్య" రచనమునందుమాత్రమే వాడవలసియుం డునని యాతఁడు తలంచినట్లు చింతామణి వ్యాకరణ రచనారం భమున నతఁడుచేసిన "విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్" అనెడి కావ్య ప్రశంసయే విశదీకరించుచున్నది. కావ్యములు దేశభాషాగ్రథి

తము లగునపుడే జీవకళలతో నలరారుచు రసోదంచితములు కానోపుననియు, నవియే కాంతాసమ్మితము లనందగి దేశీయులకు సముపదేశములను జేసి శ్రేయస్సు ననఁగాఁ ద్రివర్గప్రాప్తి పూర్వక పరమపురుషార్థమును బ్రాపింపఁ జేయఁ జాలుననియు నకారణమున భాషాకావ్యరచనమును దానికి సాధనమగు చింతామణిరచనమును 'జగద్ధితంబు'లనఁగా దేశోద్ధరణసమర్థము లగుననియు, నాతఁడు తలంచిన ట్లీక్రింది యాతని చింతామణి భారతసూక్తులు విశదీకరించుచున్నవని యీావలను వ్రాసియే యున్నాను. (౧౮—౨౪ వి)

"విశ్వశ్రేయః కావ్యం, తస్యోష్పా పరిష్కృతాచ వాగర్థా
సావా గ్యా రసవృత్తిః సాధ్యో హి రసో యథాయథం కవిభిః."

(ఆంధ్రశబ్ద. సంజ్ఞా. ౧.)

"స్వస్థాన వేవ భాషా, ఘీమతా స్సంతో రసప్రలుబ్ధధియః
లోకే బహుమస్యంతే, వైకృత కావ్యాని చాన్య దపహాయ."

(ఆంధ్రశబ్ద. సంజ్ఞా. ౨

ఉ "సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్నకథా కలితార్థయుక్తి లో
నారసి మేలు నా నితరు లక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నా రుచిరార్థసూక్తినిధి నన్నయభట్టు తెలుంగున౯ మహా
భారత సంహితా రచనబంధురుఁ డయ్యె జగద్ధితంబుగ౯."

(భార. ఆది. ౧ ఆ. ౨౬ :

(౭౨) సామాన్యముగా నాయాశాస్త్రాచార్యు లవై శాస్త్రములే పరమపురుషార్థదములని చెప్పుట సంప్రదాయమై

యున్నను నన్నయభట్టారకుఁ డాంధ్రశబ్దచింతామణి యను తనవ్యాకరణము మొదట రసోదంచితమగు కావ్యము శ్రేయస్సాధకమగునని చెప్పుటచేత నాతఁ డితరశాస్త్రాచార్యులవలె వ్యాకరణాది శాస్త్రపారాయణము పరమపురుషార్థమునకు సాక్షాత్కారణమని చెప్పుటకు సమ్మతింపఁ జాలఁడయ్యె నని యుఁ, దత్తచ్ఛాస్త్రములు రసాస్వాదనానుకూల భాషాపాండిత్యప్రదములై వివిధసదుపదేశక్షమ సత్కావ్యరచనావగాహన సాహాయ్యకరణద్వారమునఁ బరమపురుషార్థమునకుఁ బరంపరాకారణములు కానోపునని యాతఁడు తలంచెననియు విశదమగుచున్నది. మఱియు దేశభాషాకావ్యములు రసభావములను వెల్లివిఱియఁ జేసినట్లు వ్యవహారవిదూర సంస్కృతభాషామయకావ్యములు చేయఁజాలవనుచు 'అన్యదపహాయ' అను వాక్యముతో దేశీయరసికుల యుత్సాహమును వెల్లడించుచు సంస్కృతకావ్యములను విడిచి దేశభాషాకావ్యములను సేవించునట్లును, దేశీయులకు స్వదేశభాషాభిమాన విజృంభణము గలుగునట్లును బ్రసంగించెనని పై చింతామణిగ్రంథాదిసందర్భము విశదీకరించుచున్నది. చింతామణిలోని యనుశాసనపద్ధతి నైతమయ్యాది కావ్యసేవనమాత్రప్రయోజనకమని మున్ముందు విశదీకరింపఁబడును.

(23) ఇఁక జీవద్భాషామయము లగుటచేత రసమును వెల్లివిఱియఁ జేయునవియు దేశీయులకెల్ల నుపయోగించునవి

యు నగుకావ్యములు దేశభాషతో నుండవలయునని తలంచి నను వ్యాకరణవిషయములను జెప్పఁజాలినభాష సంస్కృతమే యనుతలంపునఁ గవిపండితమాత్రోపయోగి యగు తనవ్యాకరణము సంస్కృతభాషలోనే యుండవలయునని యుద్దేశించి తాను రచించెడి యాంధ్రశబ్దచింతామణివ్యాకరణమును సంస్కృతభాషామయముగనే చేసియున్నాఁడు. లేదా వ్యాకరణశాస్త్రము వేదాంగములలోని దగుటచేత నయ్యది పవిత్రమగు సంస్కృతభాషలో నుండవలెనని యాతఁడు తలంచియుండినను నుండవచ్చును. సంస్కృతభాషయం దిట్టి గౌరవ మానాఁడున్నదనుట యాశ్చర్యకరముకాదు. ఇట్లే యజన యాజన దాన ప్రతిగ్రహాది పుణ్యకార్యవిషయములందుఁ బరమపవిత్రమగు సంస్కృతభాషయే యుపయోగింపఁ దగునను విశ్వాసముతోడనే యాతఁడు నారాయణభట్టునకు రాజరాజనరేంద్రుఁడు చేసిన దానశాసనమును సైతము సంస్కృతభాషతోనే సంప్రదాయసిద్ధముగ రచించి యున్నాఁడని యూహింపవలసి యున్నది. ఆకాలమున వాడుకలో నున్న సరిహద్దుల సంజ్ఞలను గీర్వాణించినచో వేద్యములై యుండఁజాలవేమో యనుభీతిచేత సరిహద్దులుమాత్ర మాశాసనములో దేశభాషతో వచించినవాడయ్యెను. శిష్టాచారపరాయణుఁడగు నన్నయభట్టారకుఁ డట్లు శాసనరచనమును సంస్కృతముతోఁ జేసినను నాకాలమందును నంతకుఁ బూర్వకాలమందును దేశభాషతో నయితము

శాసనములను వ్రాయించు నభిమాన మంకురింపకపోలేదు. అట్లయినను నన్నయభట్టారకుఁడు సంస్కృతవాఙ్మయపారమును గాంచిన యాకాలపు వాఁడగుటచేత నాతని కట్టి సనాతన ధర్మపరిపాలన తత్పరత గలుగుట వింతకాదు.

(౨౮) సీ. "తనకుల బ్రాహ్మణు ననురక్తు నవిరళ
జపహోమ తత్పరు విపులశబ్ద
శాసను సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాది
నానాపురాణ విజ్ఞాన నిరతుఁ
బాత్రు నాపస్తంబసూత్రు ముద్గలగోత్ర
జాతు సద్వినుతావదాతచరితు
లోకజ్ఞు నుభయభాషాకావ్యరచనాభి
శోభితు సత్ప్రతిభాభియోగ్యు

ఆ. వె. నిత్య సత్యవచను మత్యమరాధిపా
చార్యు సుజను నన్నపార్యుఁ జూచి
పరమధర్మవిదుఁడు వరచళుక్యాన్వయా
భరణుఁ డిట్టు లనియెఁ గరుణతోడ. (భార. ఆది. ౧ ఆ. ౯ ప.)

చ. విమలమతిం బురాణములు వింటి ననేకము లర్థధర్మశా
స్త్రముల తెఱంగెఱింగితి నుదాత్త రసాన్విత కావ్యనాటక
క్రమములు పెక్కుసూచితి జగత్పరిపూజ్యము లైనయీశ్వరా
గమములయందు నిల్పితిఁ బ్రకాశముగా హృదయంబు భక్తితోన్."

(భార. ఆది. ౧ ఆ ౧౦. ప.)

అనునవి మొదలగు భారతాదిపర్వసందర్భమునుబట్టి కృతికర్త యగు నన్నపార్యుఁడును, కృతిభర్తయగు రాజరాజనరేంద్రుఁడును ప్రాచీనాచారపరాయణులని విశదమగుచున్నది గదా. కావున వారికెంతే దేశాభిమానమున్నను వారు దాన ప్రతిగ్రహాది వైదికకార్యములందు సంస్కృతభాష నుపయోగించు వైదికసంప్రదాయమును బాటించుట వింతకాదు. రాజనరేంద్రుఁడు సీదమార్యునకుఁ జేసిన కోరుమల్లిదానశాసనము సైము సంస్కృతభాషతోనే వెలయుచున్నది. ఇంతయేల ! యజన యాజన దాన ప్రతిగ్రహ వివాహోపనయనాది సమస్తవైదిక కార్యములందును బ్రత్యాబ్దికాది పితృకార్యములందును దాదికిఁ గర్తృప్రభృతులకు సంస్కృతము రాకున్నను వారిచేఁ బురోహితులు వల్లించుకొన్న సంస్కృతవాక్యములను నేఁడును బలికించుచుండుట యెల్లరకును దెలిసినవిషయమే గదా. వైదిక కార్యములందెల్ల నట్లు సంస్కృతభాషనే వాడవలయు నను సిద్ధాంతము వెలసియుండుటంజేసియే యంతకంతకు సంస్కృత భాషావ్యవహారదక్షత సోమయాజులకును లేకుండుట సంభవించుచుండఁగా నప్పటి శిష్టాచారపరాయణు లట్టి కార్యములందుఁ బలుకవలసిన శాక్యోపవాక్యములనెల్ల సంస్కృతభాషామయముగ రచించుటయు, వానిని బురోహితులు వల్లించుచుండుటయు నను నాచారము బయల్వెడలిన దని గ్రహింపవలయును. వైదికకార్యములలో నట్లు సంస్కృతభాషతోనే ప్రసం

గింపవలసియుండుననియు, నపభ్రష్టభాషతోఁ బ్రసంగింపరాదని యుఁ దలంచుట మనవారికి సనాతనధర్మమై యున్నది.

(27) ప్రాచీనకాలమున నిట్టిసిద్ధాంతమే యుండెడిదని శ్రీవిజయనగర సంస్కృతకళాశాలాప్రిన్సిపలు వారును, బాశ్చాత్యపండితోపన్యస్త సంస్కృతప్రాకృత భాషావాఙ్మయచరిత్ర పరిశోధకులును నగు శ్రీమాన్ పరవస్తు వేంకటరామానుజస్వామి ఆచార్యులు ఎమ్. ఏ. గారు విభవసంవత్సర చైత్రమాస భారతిలో నుపన్యసించి యున్నారు. దానినుండి యీసందర్భమునఁ గొన్నిపంక్తుల నెత్తి వ్రాయుచున్నాను. "కొంతకాలమున కావ్యావహారికభాష విశేషవికారములనుబొంది పాళీ భాషగా నేర్పడెను. అప్పుడీభాషకును వైదికభాషకును విశేషభేద మగపడుటచే మనపూర్వులు ప్రాకృతజనులచే వ్యవహరింపఁబడుచున్న యీభాష వైదికకర్మములలో నుపయోగింప యోగ్యముగాదని తలంచిరి. దీనికి బౌద్ధమతప్రచారమునైతము కొంతకారణము కావచ్చును. బుద్ధుఁడు తనమతమును ప్రాకృతభాషలో జనులకు బోధించెను. బౌద్ధమతగ్రంథములు గూడ పాళీ (ప్రాకృత) భాషలో వ్రాయఁబడినవి. అందుచేత మనవారు భాషను సంస్కరించి మతసంబంధము లగుకర్మలలో నుపయోగించుటకు సంస్కృతభాష నేర్పఱిచిరి."

అపభ్రష్టమగు మూలప్రాకృతభాషయనెడి యాకాలపు వ్యావహారికభాషతోఁ బవిత్రములగు వైదికకార్యములందుఁ

ప్రసంగించుటకు సమ్మతింపక మనపూర్వు లప్పటి యావ్యావహారిక మూలప్రాకృతభాషను సంస్కరించి సంస్కృతమనెడి యొక కృతకభాషను వైదికకార్యోపయోగిభాషగా నేర్పఱిచికొనిరని పాశ్చాత్యపండితులు సిద్ధాంతీకరించి యున్నారు. ఈవిషయమునుగూర్చి శ్రీమాన్ రామానుజస్వామి ఆచార్యులవారు పై వ్యాసమున నీ క్రిందిరీతిని వ్రాసియున్నారు. "ఆ మూలప్రాకృతమును సంస్కరింపఁగా సంస్కృతభాష యేర్పడినది. అది (ఆమూలప్రాకృతభాష) స్వాభావికములగు పరిణామములను బొంది పాళీ (ప్రాకృత) భాషలోనికి మాఱినది. అనఁగా సహజముగా వైదికయుగములోని (మూల) ప్రాకృతభాషనుండి పాళీ (ప్రాకృత) భాష జన్మించినదనియుఁ, గృత్రిమముగా సంస్కృతభాష యేర్పఱుపఁ బడినదనియుఁ దాత్పర్యము."

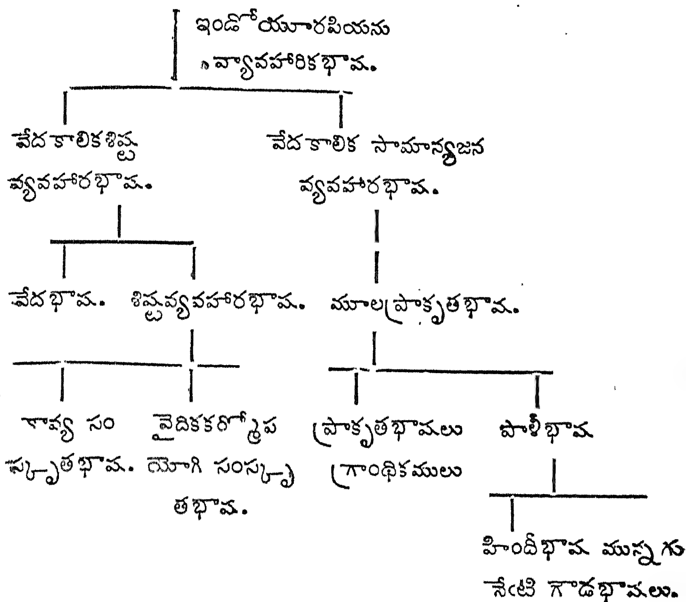
"వైదికయుగమునందు వేదములలో నగపడెడు భాషనుండి కొంచెము భేదించియుండిన (మూల) ప్రాకృతభాష యొకటి వ్యవహారములో నుండెడిది. అది కాలక్రమమున సహజమైన మార్పులనుబొంది మొదటఁ బాళీ (ప్రాకృత) భాషలోనికిని దరువాత నుత్తరహిందూదేశమున వ్యవహరింపఁబడుచున్న హిందీ బెంగాలీ మున్నగు భాషలలోనికిని మాఱినది. హిందువు లీభాషను గర్మలయం దుపయోగించుట కిష్టపడక వైదిక,

మూలప్రాకృతభాషనుండి సంస్కృతము నేర్పఱిచిరి. ఇది వ్యావహారికభాష కాకపోవుటచే నెంతకాలమైనను మార్పునుబొందక యట్లే నిలిచియున్నది. శిష్టులుమాత్రము దీనినుపయోగింపఁ గలిగియుండిరి. ఇప్పటికిని నియ్యది యిట్లు వ్యవహరింపఁబడుచునే యున్నది. అంతియకాని సంస్కృత మెన్నఁడును సర్వజనవ్యవహారభాషగ నుండలేదు... యాస్కపాణినుల కాలమున సంస్కృతము సర్వజనవ్యవహారములోనుండిన దని యంగీకరించుటకును వీలులేదు."

పాశ్చాత్యపండితులు పైనిజెప్పినట్లు మూలప్రాకృత భాషనుండి సంస్కృతభాష సృజింపఁబడె నన్నపద్ధతి వ్యస్తగణితమువంటిది. వ్యస్తగణితము చేసి వెనుకటియంకెలు తీసినట్లే "అజ్జఉత్త"అనురీతి వికారములుగలిగిన శబ్దములనుండి యట్టి వికారములు గలుగని "ఆర్యపుత్త్ర"మున్నగురీతి శబ్దములను వేదాదివాఙ్మయసాహాయ్యమున గ్రహించుట దుస్సాధము కాకపోయినను నది వక్రమును నసహజమును నైన మార్గమగుటచే విశ్వసనీయముగ నగపడదు.

(౨౬) మహాభాష్య ప్రసంగమునుబట్టి పరిశీలింపఁగా నిరంకుశప్రయోగభూయిష్ఠ మగువేదభాషకు మూలమగు శిష్ట నవ్యవహారస్థ గీర్వాణభాష యొకటి యుండెడిదనియు, నద్దాని పరిణామమును మూలముగఁ గొని వైదికకర్మోపయోగిగ సం

స్కరించుటచే నేర్పడినదే సంస్కృతభాషయనియు మనపూర్వులు దలంచినట్లు విశదమగుచున్నది.

"అథ శబ్దానుశాసనమ్... కేషాం శబ్దానామ్, లౌకికానాం వైదికానాంచ... వేదాన్నో వైదికా స్సిద్ధాః. లోకాచ్చ లౌకికాః. ఏకైకస్య శబ్దస్య బహవోఽపభ్రంశాః, తద్యథా—గౌరిత్యస్య గావీ, గోణీ గోతా, గోపోతలికేత్యేవమాదయోఽపభ్రంశాః ... లోకతోఽర్థప్రయుక్తే శబ్దప్రయోగే శాస్త్రేణ ధర్మనియమః క్రియతే......సమానాయా మర్థావగతౌ శబ్దేన చాపశబ్దేన చ ధర్మనియమః క్రియతే. ఏవం క్రియమాణ మభ్యుదయకారి భవతీతి... యద ప్యుచ్యతే...నియమ ఇతి, యాజ్ఞేకర్మణి సనియమోఽన్యత్రానియమః. యాజ్ఞేకర్మణి పునరాపభాషంతే." (మహాభా. ౧ అధ్యా. ౧ పాద. ౧ ఆహ్ని.)

పై మహాభాష్యసందర్భమునుబట్టి యాకాలమునకు వేదభాషయు శిష్టవ్యవహారభాషయుఁ బామరజనవ్యవహారస్థాపభ్రష్టభాషయు ననెడి మువ్విధము లగుభాష లుండెడి వనియు నందు శిష్టవ్యవహారభాష నాధారముగాఁ జేసికొనియే వ్యాకరణసంస్కారము చేయఁబడినదనియు, నట్టి శిష్టవ్యవహారస్థభాషతోనే యజ్ఞకర్మములందుఁ బ్రసంగము చేయవలయు ననియు నట్టిసమయములు దప్పఁ దక్కినసమయములం దప్పటి యపభ్రష్టభాషను వాడుక చేసికొనవచ్చుననియు స్పష్టపడు చున్నది. (పాణిని సూత్రప్రయోగములలో నపాణినీయములు పెక్కుగలవు.) పై నుదాహరించిన మహాభాష్యోదాహృతము లగు "గావీ, గోణీ" మున్నగుపదములు ప్రాకృతభాషలో నుండు టచేత "అన్యత్రానియమః" అనుచోఁ జెప్పిన వైదిక కర్మేతర వ్యవహారములలో వాడుకొనవచ్చునని మహాభాష్యకర్త యంగీకరించిన యీ యపభ్రంశభాషయే పాశ్చాత్యపండితులం గీకరించిన వెనుక నుదాహరించిన మూలప్రాకృతభాషయని నిశ్చితమగుచున్నది గదా.

"పృషోదరాదీని యథోపదిష్టమ్."

అనుపాణిని సూత్రమునుబట్టియు నాసందర్భములోనున్న

కై రుపదిష్టాః, శిష్టైః;... కే పునః శిష్టాః, వైయాకరణాః;... యది తర్హి శిష్టాశ్శబ్దేషు ప్రమాణం కి మష్టాధ్యాయ్యా క్రియతే, శిష్టపరిజ్ఞానార్థాష్టాధ్యాయీ. కథం పున రష్టాధ్యాయ్యా శిష్టాశ్శక్యా విజ్ఞాతుమ్, అష్టాధ్యాయీ మధీయానోఽన్యం పశ్య త్యనధీయానమ్.

యేఽత్ర విహితా శ్శబ్దాః తాన్ ప్రయుంజానం పశ్యతి, నూన మస్య దైవానుగ్రహః స్వభావోవా, యోయం న చాష్టాధ్యాయీ మధీతే, యేచాస్యాం విహితా శ్శబ్దా స్తాన్ ప్రయుఙ్క్తే, నూన మయ మన్యా నపి జానాతీతి, ఏవ మేషా శిష్టపరిజ్ఞానార్థాష్టాధ్యాయీతి,"

(మహాభాష్యము. ౬ అధ్యా. 3 పాద. 3. ఆహ్ని.)

అను మహాభాష్య సందర్భమునుబట్టియుఁ, బాణిని పతంజలు లిద్దఱును దమనాఁడు శిష్టవ్యవహారభాష యొకటి యుండెడిదనియు నక్కారణముననే వ్యాకరణము చదువుకొననివారు సైత మాశిష్టజనవ్యవహారభాషను సాధించెడి పాణినీయవ్యాకరణపు సాధుశబ్దములను వ్యవహరింపఁగలిగినవారును గ్వాచిత్కముగా నుండెడివారనియుఁ జెప్పినట్లు విశదమగుచున్నది గదా. ఇఁక "వేదాన్నో వైదికా స్సిద్ధాః" అనుమహాభాష్యోక్తినిబట్టి వైదికభాషయు నుండెడిదనుటలో విప్రతిపత్తియే లేదుగదా.

(౨౨) పైనుదాహరించిన సంస్కృతభాషాచరిత్రమెల్లఁ జాలవఱ కాంధ్రగ్రాంథికభాషాచరిత్రకు మార్గదర్శకమైయున్నదనఁదగియుండుట నరయఁగా వాగనుశాసనుఁడట్టిసంస్కృతభాషాచరిత్ర నాదర్శముగాఁగొనెనని తోఁచకపోదు. నిశ్చయముగా సంస్కృతభాష యెట్లు సర్వజనవ్యవహారయోగ్యము కాదనుట సరియో యట్లే గ్రాంథికాంధ్రభాషయు సకలాంధ్రజనవ్యవహారయోగ్యము కానేరదు. శిష్టులును వైయాకరణులును దానిని వ్యవహరింపఁ గలిగినట్లే యాంధ్రపండితులు దీనిని వ్యవహరిం

పడఁగలరు. శిష్టజనవ్యవహారభాషను మూలముగాఁ గొని చేసిన వ్యాకరణసంస్కారముచేత నది సంస్కృతమై వెలసినట్లే యాంధ్ర పండితుల వ్యవహారములోనున్న యాంధ్రభాషలోని కొన్ని కొన్ని సంప్రదాయములను నావఱకున్న యలంతి పద్యాదుల భాషను నాధారముగాఁ గొని మొట్టమొదట నన్నయభట్టారకుఁడును గ్రమక్రమముగ వెలసిన వాఙ్మయమునుబట్టి తరువాతి యాంధ్ర వైయాకరణులును జేసిన వ్యాకరణసంస్కారముచే నాంధ్రమును సంస్కృతమై వెలసినది. కొందఱు పాశ్చాత్య పండితులు చెప్పుచున్నట్లు కొన్ని ప్రాకృతపదములు వేదభాషలోను గావ్యసంస్కృత భాషలోను బ్రవేశించి యున్నట్లే తత్తత్కాలిక సర్వజనవ్యవహారస్థాంధ్రభాషా ప్రయోగము లాయాకవులకుఁ గల వ్యావహారిక భాషావాసనచే గ్రాంథికాంధ్ర భాషలో, గ్రాంథికభాషా సంప్రదాయానుకూలముగాఁ బ్రవేశించుచు వచ్చుచున్న వనుటయు నిశ్చయమే. అట్లు మహాకవుల నాశ్రయించి వారి మన్నన గొని గ్రాంథికాంధ్ర భాషాప్రవేశయోగ్యత నవి పొందియుండుటచే వాని ప్రయోగము విరోధింపనేరదుగాని వెనుకనుదాహరించినమన యింగ్లీషు పండితుల యభిప్రాయము చెప్పిన వివిధకాలప్రాప్త వివిధవికారములతోఁగూడిన నేఁటి వ్యావహారికభాషను గ్రాంథి కాంధ్రభాషతో యథేచ్ఛముగ మేళగించుటఁ బైనివ్రాసిన గ్రాంథికాంధ్రభాషా చరిత్రముతోఁ గేవలమువిరోధించును గదా.

(౭౮) సంస్కృతభాషాచరిత్రమునకును గ్రాంథికాంధ్ర భాషాచరిత్రమునకును బైనుదాహరించిన రీతిని జాల సాదృశ్య మున్నను నారెండుభాషల స్థితిగతులకుఁ జాలవైషమ్యమును గలదు. నేఁటికి మన కుపలబ్ధములగుచున్న పాణినీయ సంస్కృతవ్యాకరణము రచించుకాలమునకుఁ బూర్వము రామాయణ భారతాది సంస్కృతవాఙ్మయమును గొందఱు వ్యాకరణకర్త లును గల రను పాశ్చాత్యపండితులు వ్రాసినవ్రాఁతలు సత్యవి దూరములు కావు. వ్యాకరణశాస్త్రమును బాణినిముని క్రొత్త గా లోకములో నవతరింపఁ జేయ లేదు. అంతకుముందు సైత ము శిష్టజనవ్యవహారస్థ వైదికకర్మోపయోగి భాషయుఁ బురా ణాది వాఙ్మయమును గొన్ని వ్యాకరణములును నుండెడివి. అట్టివానిని సేవించి గొప్పపాండిత్యమును సంపాదించియే పాణి నిముని యష్టాధ్యాయిని రచించెను. కావుననే పాణినీయము నందు శాకల్యాది పూర్వశాబ్దికులు పేర్కొనఁబడి యున్నారు ఇంతయేల! అష్టాధ్యాయిలోనే యొకచోటఁ బాణినిముని పూర్వాచార్యమతము నీ క్రిందిసూత్రములతో విమర్శించి యుండెను.

"లుపి యుక్తవ ద్వ్యక్తివచనే" (౧ అ. ౨ పా. ౫౧ సూ.)
"తదశిష్యం సంజ్ఞాప్రమాణత్వాత్" (౧ అ. ౨. పా. ౫౩ సూ.)
"లు బ్యోగా ప్రఖ్యానాత్" (౧ అ. ౨ పా. ౫౪ సూ.)

గ్రాంథికాంధ్రమున కట్లుగాక చింతామణికి ముందటి వ్యాకరణముగాని నన్నయభారతభాగమునకు ముందటిప్రబంధ

ము గాని యగపడదు. మఱియుఁ బాణినిముని చేసిన సంస్కారము శిష్టజనవ్యవహారస్థమగు వైదికకర్మోపయోగిభాషకై యున్నది. పాణినీయవ్యాకరణమున సంస్కృతకావ్యాది వాఙ్మయస్థప్రయోగములకుఁ బ్రామాణ్యము లేదు. "గ్రాంథికాంధ్రభాషాసంప్రదాయ మట్టిది కాదు. కావ్యభాషకే వ్యాకరణసంస్కారము చేయఁబడినది. మహాకవిప్రయోగముల కాంధ్రవ్యాకరణములు లోఁగిఁరవలయును.

(౨౯) శ్రౌతస్మార్తకర్మములు పుణ్యసంపాదకములగుటంజేసి యట్టిపుణ్యము సుశబ్దోపయోగపూర్వక కర్మాచరణమువల్లనే లభింపఁగలదనియు, నపశబ్దోచ్చారణమున నట్టిపుణ్యము లభింపనేరదనియు, నక్కారణమున వైదికకర్మాచరణముతప్పఁ దక్కినచోట్ల నపశబ్దప్రయోగము దుష్టముకాదనియు మహాభాష్యకర్త

> "సమానాయా మర్థావగతౌ శబ్దేన చాపశబ్దేన చ ధర్మనియమః క్రియతే, శబ్దేనై వార్థోఽభిధేయో నాపశబ్దేనేతి. ఏవంక్రియమాణ మభ్యుదయకారి భవతీతి ...యద ప్యుచ్యతే ...నియమ ఇతి, యాజ్ఞే కర్మణి స నియమోఽన్యత్రానియమః, యాజ్ఞేకర్మణి పున ర్నాపభాషంతే..." (మహాభాష్యము. ౧ అ. ౧ పా. ౧ ఆహ్ని)

అనియిట్లు స్పష్టముగను గంఠోక్తముగను జెప్పియుండెను. వైరీతిని యజ్ఞకర్మములలోఁ బ్రయోగింపఁదగినవి కావను నభిప్రాయముకలవారు గావుననే మునిత్రయము వారు తమకు ముం

దటివేయగు రామాయణ భారతాదిగ్రంథములలోని ప్రయోగము లనేకములను సంగ్రహించి యుండరైరి. వేయేల ! పతంజలిభగవానుఁ డీయభిప్రాయము నొకచోటఁ గంఠోక్తముగనే చెప్పియున్నాఁడు. మహాభాష్యకర్త “యూ స్త్ర్యఖ్యౌనదీ” (౧. అధ్యా ౪. పాద. ౩. సూ.) అనుసూత్రపు భాష్యములో ‘స్త్ర్యఖ్యౌ’ అను శబ్దపు సాధుత్వము విషయమునఁ జర్చించుచు నద్దాని కొక కవిప్రయోగము నిచ్చి సాధుత్వము నంగీకరింపవలెనని చెప్పెడి పూర్వపక్షిమతము నుపన్యసించి కవులు నిరంకుశులు గాన వారిప్రయోగము లుచ్ఛృంఖలము లై యుండుననియు, నక్కారణమున వానిప్రామాణ్యమున నట్టిప్రయోగములు వైదిక కర్మములం దుపయోగించుభాషలోఁ జేర్ప నర్హములు గావనియు, నట్టి కవిప్రయోగము లపభాషితములే యనియు నిస్సందేహముగా వాని సక్రిందిరీతిని నిరాకరించియుండెను.

“న త స్థ్రీదానీ మిదం భవతి యస్మిన్దశసహస్రాణి, పుత్రే జాతే గవాం దదౌ, బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రియాఖ్యేభ్యః సోఽయ ముంఛేన జీవతి. ఛందోవ త్కవయః కుర్వంతి న హ్యేషా ఇష్టిః”

అను నీభాష్యసందర్భమున

“నహ్యేషేతి = అసాధవ ఏవైవ మాదయః నతు తత్ప్రామాణ్యా త్సాధుత్వవ్యవస్థా.”

అని యిట్లు కైయటుఁడు వ్యాఖ్యానము చేసియున్నాఁడు. పరిశీలించి చూడఁగా నిట్టి మహాభాష్యసందర్భమునుబట్టి కవి-

ప్రయోగములను బ్రమాణీకరించి యనుశాసించుట ముని యేష్టి కాదని విశదమగుచున్నది గదా. మునిత్రియము యిట్టిసిద్ధాంతములను బాటింపక యర్వాచీనవైయాకరణ కావ్యములలోని యపాణినీయప్రయోగములకు వ్యాక దుష్టత నాపాదించుచు

"మ్లేచ్ఛా మాభూ మేత్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్; దేవేన సహ సామ్యం స్ దిత్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్; ప్రాయశ్చిత్తీయా మా భూమే త్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్; దుష్టాన్ శబ్దాన్ మా ప్రయుంక్ష్మహీ త్యధ్యేయం వ్యాకర ణమ్; న మ్లేచ్ఛిత వై, నాపభాషిత వై, మ్లేచ్ఛోహవా ఏష యదపశబ్దః" అనునవి యాదిగాఁగల మహాభాష్యపఙ్క్తుల నుద్ఘోషించు

"అపశబ్దం ప్రయుంజానో రౌరవం నరకం వ్రజేత్"

త్తను చొప్పునఁ గావ్యకర్తకు నరకదండనము విధించుఁ డుట కేవలము నన్యాయ్యము గదా.

పరిశీలింపఁగా వైదికకర్మోపయోగి భాషానుశా మును జేయఁదలంచిన పాణినీయవ్యాకరణము కావ్యభాషా శాసనమునకు సాకల్యముగ నుపచరింపకుండుటం జేసి మ కవుల కావ్యములలోని ప్రయోగముల సాధుత్వాసాధు ముల విచారణమువిషయమున నద్దాని నుపయోగించుచు వి ర్శించి వానిని నిరాకరించుట కేవలము సాహసకృత్య మ తీరదు. మఱియు యజ్ఞాదివైదికకర్మముల కప్పటివలె నిప్పు ప్రచారము లేకుండుటచేతను, నిపుడు జరపఁబడెడి వై

కార్యములందు వాడఁబడవలసినభాష ప్రాచీనపండితులచేత గ్రంథములుగ రచింపఁబడియుండుటం జేసి వానిని వైదికులు మంత్రములతోఁ పాటుగ వల్లెవేసికొనుచుండుటచేతను, వైదిక కర్మోపయోగి లౌకికభాషామాత్రానుశాసక పాణినీయవిశాల వ్యాకరణము మానుపటివలె నుపయోగించుచుండ లేదనియు నంగీకరించుట సాహసము కాదు. ఇఁక వేదరక్షాప్రయోజన మున్నదనవలసి యున్నది. ఇంతియకాక యపారమగు సంస్కృత కావ్యనాటకాలంకారాది వాఙ్మయములోనిభాషకుఁ దదనుశాసనప్రవణమగు విపులమైనవ్యాకరణము లేదనుటయు సాహసము కాదు.

(౮౦) సంస్కృతవ్యాకరణవ్యాఖ్యాత లనేకు లిట్టి మునిత్రయము వారి యభిప్రాయములను బాటింపక పాణినీయమునే కావ్యభాషానుశాసకముగ నంగీకరించుచు నపాణినీయ కవిప్రయోగములను గొన్నిటిని దమ పాండిత్యమహిమచేఁ బాణినిసూత్రములలోని 'చకారములు' మున్నగువానికిఁ జేసెడి వింత వింత వ్యాఖ్యానముల మూలమునఁ బాణినీయసమ్మతములుగాఁ జేయుచు వచ్చిరి. నిజముగా నట్టివ్యాఖ్యానములు వక్తృతాత్పర్య విలక్షణము లగుటంజేసి యాదరణీయములు కానేరవనుటకు సందేహము లేదు. ఇంతియగాక యట్టిప్రయత్నములో నెల్ల మహాకవిప్రయోగములకును గుఱుపాటు సంభవింపకుండఁగా వా రట్టివానినెల్ల నసాధువులనియుఁ, గావ్యప్రయో-

గార్హ్యములు కావనియుఁ, బ్రామాదికములనియుఁ, గవులు
నిరంకుశులు గావున నెట్టెటో యవిమాత్రమె సోఢవ్యములని
యు, నట్టివానిని గావ్యములలో మనము ప్రయోగింపరాదని
యు, నిట్లు వింతవింత లగుసిద్ధాంతములను జేయుచువచ్చిరి.
కావ్యప్రయోగానుశాసనమునకై రచింపఁబడని వ్యాకరణము
నుబట్టి యట్టిప్రయోగముల కసాధుత్వకల్పనము చేయుట
యెంతవఱకు యుక్తమో విమర్శకులగు విద్వాంసులే గ్రహిం
తురు గాక. ఇఁకఁ గవిప్రయోగానుశాసనబుద్ధితోఁ గొందఱు
కొన్ని వ్యాకరణములను రచించియున్నారు గాని వారికి సైత
ము పాణినీయము కవిప్రయోగానుశాసకము కాదు గాన దాని
ననుసరింప నక్కఱలేదన్న యభిప్రాయ మున్న ట్లగపడదు.
వారు తమ యావ్యాకరణములను పాణినీయము ననుసరించి
యే వ్రాసిరిగాని సంస్కృత వాఙ్మయస్థ మహాకవిప్రయోగము
లనెల్లఁ బరిశోధించి వాని యనుశాసనమును జేయఁబూని యుం
డలేదు. వారు పాణినీయవ్యాకరణప్రక్రియను గొంత సుళువుచే
యుచు నేవో యప్పటికిఁ దమకు స్ఫురించు నపాణినీయప్రయో
గములను గొన్నిటినిమాత్రమె సంగ్రహించుచు వచ్చిరే గాని
తమనాఁటికిఁ బ్రామాణికులై ప్రసిద్ధికెక్కియున్న మహాకవుల
గ్రంథములలోని ప్రయోగములనెల్ల సాకల్యముగవిమర్శించుచు
వానినెల్ల ననుశాసించుచుఁ దమతమ వ్యాకరణములను రచిం
చి యుండలేదు. కావుననె యవియును గావ్యనాటకాది వాఙ్మ

యస్థ ప్రయోగానుశాసనక్షమములు కాఁజాలకున్నవి. ఇంత యేల! సంస్కృతవ్యాకరణములచే సాధింపఁబడెడి వేనవేలు శబ్దములు కావ్యవాఙ్మయములో నెచ్చటను వాడఁబడియుండ లేదు. కావ్యవాఙ్మయస్థప్రయోగము లనేకములకు సంస్కృత వ్యాకరణములచే సాధుత్వము సంగ్రహింపఁబడలేదు. ఇటిస్థితి లో వానికిఁ బరస్పరసంబంధము నంగీకరించుట యర్హమా? పై విషయములు తత్త్వజిజ్ఞాసువులకు విశదపఱిచికొనుటకై యిట నపాణినీయములను బాణినీయములుగ సాధించుట కర్వా చీన వైయాకరణులు త్రొక్కినమార్గములను ముందుగ దిఙ్మాత్రముగ నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాను.

(౨౧) [1] "స్వాంగా చ్చోపసర్జనా దసంయోగోపధాత్."

(౪ అ. ౧ పా. ౫౪ సూ.)

అను సూత్రముచేత "కృశాంగి" మున్నగు మహాకవిప్రయో గములలో నున్నశబ్దముల కపశబ్దత సిద్ధింపఁగాఁ గాశికావృత్తి కారుఁడు "అంగ గాత్ర కంఠేభ్యో వక్తవ్యమ్" అని యిట్లు చెప్పి కొన్నిటిని సంగ్రహించెను. అట్లయినను నవి యపశబ్ద ములే యని వైయాకరణులలోని ప్రామాణికుల యాశయ మనుచు భట్టోజీదీక్షితుఁడు వ్రాసెను.

"అత్రవృత్తిః" "అంగగాత్ర కంఠేభ్యో వక్తవ్యమ్"

(పుచ్ఛాచ్చ")

స్వంగీ స్వంగేత్యాది. ఏత చ్చానుక్తసముచ్చయార్థేన (సూత్రస్థ) చకారేణ సంగ్రాహ్య మితికేచిత్. భాష్యా ద్యనుక్తత్వా దప్రమాణ మితి ప్రామాణికాః (సిద్ధాంతకౌముది. స్త్రీప్రత్య ౧౨౨ పు.)

ప్రామాణికులగు వైయాకరణుల నటుంచి కాశికావృత్తి నంగీకరించినను "స్థూలాంత్రీ" మున్నగు ముగ్ధబోధ వ్యాఖ్యా నసమ్మతము లపాణినీయములై యుండిపోయినవిగదా. ముగ్ధ బోధవ్యాఖ్యాకారులలో నొకఁడగు శ్రీరామతర్కవాగీశుని టీకలో నేత్రశబ్దమునకును నఙ్గాదులతోపాటుగ "ఈప్ప్" త్య యము వచ్చునని వ్రాయఁబడియున్నది.

"అం గాంత్ర దంత కంఠం చ, శృంగ కర్ణోష్ఠ మిత్యపి, పుచ్ఛ నేత్రం తథా గాత్రం, జంఘు మంగాది రీరితః." (ముగ్ధబోధ ౧౫౪ పుట.)

సంయోగోపధములలో "జీప్ప్" త్యయము వచ్చున వింత యధికముగఁ గావ్యభాషలో నగపడుచుండఁగాఁ బై పాణినిసూత్ర మెంతవఱకుఁ దదనుశాసనబుద్ధితో రచింపఁబ డెనో బుద్ధిమంతు లూహింతురుగాక

II "కృఞ్ చాను ప్రయుజ్యతే లిటి."

అనుసూత్రపు తత్త్వబోధినిలో,

"కథం తర్హి తం పాతయాం ప్రథమ మాస పపాత పశ్చాత్" (కాళిదాసుఁడు) ప్రమాద ఏ వాయమ్. న చ విపరీతప్రయోగ నివృత్తి మాత్రే సూత్రస్య తాత్పర్యాత్ పశ్చా త్ప్రయోగో వ్యవహితోపి న దుష్యతీతి వాచ్యమ్. విపర్యాస నివృత్త్యర్థం వ్యవహిత నివృత్త్యర్థం చేతి వార్తిక విరోధాత్."

అని యిట్టిప్రయోగముల కసాధుత్వము కల్పింపఁబడెను. పై సూత్రము నభిప్రాయమునే చెప్పుచున్న "భ్వస్త్క్నాన్మ్వమః" అను ముగ్ధబోధసూత్రపు వ్యాఖ్యానములో దుర్గాదాసుఁడు

"ఆప ఇతి పంచమ్యేవ పరతః ప్రయోగే సిద్ధే అనుగ్రహణం క్రియా విశేషణోపసర్గ వ్యవధానేపి ప్రయోగార్థమ్. తేన 'తంపాతయాం ప్రథమ మాస పపాత పశ్చా' దితి రఘుః. 'ఉక్షాం ప్రచక్రు ర్నగరస్య మార్గా' నితిభట్టిః"

అని చెప్పించి సాధించి యున్నాఁడు. ఇంకను "ప్రభ్రంశయాం యో నహుషం చకార" అను ప్రయోగాంతరము కుదురుపడ లేదు.

III. "అక్షా దూహిన్యా ముపసంఖ్యానమ్"

అనువార్త్తికము, గుణమును వారించి వృద్ధిని విధించి "అక్షౌహిణీ" అను రూపమును సాధించుటకే పుట్టెనని తోఁచకపోదు. అట్లయినను "అక్షోహిణీ" అను రూపముసైతము కవిప్రయుక్త మగుటంజేసి 'అక్ష' శబ్ద మూహినీశబ్దముతోఁ గూడినపుడు మాత్రమె పైవార్త్తికము ప్రవర్త్తించునని యు, 'అక్ష' శబ్ద మూహశబ్దముతోఁ గూడినపిదప 'ఇని' ప్రత్యయము చేసినచోఁ బైవార్త్తికము ప్రవర్త్తింపఁబోదు గాన 'అక్షోహిణీ' అనెడి గుణము వచ్చిన రూపము సాధువే యగు ననియుఁ, దత్త్వబోధినీకారుఁడు చెప్పించియున్నాఁడు. కాని వార్త్తికకారునకు 'అక్షోహిణీ, అక్షౌహిణీ' అను రూపద్వయమునకును సాధుత్వ ముపదేశించు తలంపే యున్నయెడల నాతఁడా వార్త్తికమును వైకల్పికముగ నుపదేశించి యుండఁడా?

IV. ఆఙ్ పూర్వకముగు హన్ ధాతువునకు స్వాంగకర్తృకత్వమునందే యాత్మనేపదము "ఆఙోయమ హనః" అనుసూ

త్రముచేత నియతమైయుండఁగాఁ బరాంగకర్మకత్వమున నా
నేపద మసాధువనుచు నీక్రింది కవి ప్రయోగముల సాధుత్వ
న కీక్రిందిరీతిని వైయాకరణులు చర్చించియున్నారు.

"ఆఙో యమ హనః" (౧. అధ్యా. ౩ పాద ౨౮ సు

"ఆయచ్ఛతే, ఆహతే, అకర్మకాత్ స్వాంగకర్మ కాదిత్యేవ నేహ పర
శిర ఆహన్తి. కథం తర్హి "ఆహధ్వం మా రఘూత్తమ" మితి భట్టిః.
మాద ఏవాయ మితి భాగవృత్తిః ప్రాహ్యే త్యధ్యాహారోవా...".

(తత్త్వబోధినీసహిత సిద్ధాంతకౌముది. ౪౩౫ పు

"గాండీవీ కనకశిలానిభం భుజాభ్యా మాజఘ్నే విషమవిలోచనస్య :
ఇతి భారవౌ పరాంగ కర్మకత్వా దసాధు ఇతి భాగవృత్తి జుషర
చంద్రాః. వస్తుతస్తు గాండీవీ కనకశిలానిభం భుజాభ్యాం స్వం వక్ష
ఘ్నే, విషమ విలోచనస్యేతి అనాదరే షష్ఠీ. త మనాదృత్యేత్య స్వబల
క్యం సూచితవా నిత్యర్థః." (ముగ్ధబోధ ౮౭౮ సూత్రము. వ్యాఖ

V. "విమానినా సుభ్రు కుతః పితు గృహే"
అను కాళిదాసప్రయోగమునందలి 'సుభ్రు' అనుచోటి సం
ధన హ్రస్వము 'అపాణినీయము' కాఁగా

"సుభ్రూ దీ ర్వ శ్రీ జంబార్థానాం ఘౌ స్వః"

అని యిట్లు (ముగ్ధ. ౧౫౩ సూ.) వోపదేవుఁడు సాధిం
చున్నాఁడు.

VI. "త్రియంబకం సంయమినం దదర్శ"

అనుచోటి త్రియంబకశబ్ద మపశబ్దముగనే పరిగణింపఁ బడు
న్నది. ఆశ్లోకమునకు వ్యాఖ్యచేయు సందర్భమున

"మహాకవి ప్రయోగత్వా త్సోఢవ్యః"

అని మల్లినాథుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు.

వేయేల! మనుమార్గుఁడు మున్నగు వ్యధికరణ బహువ్రీహిప్రయోగములెల్ల నపాణినీయములె గదా. రామలక్ష్మణులు రావణేంద్రజిత్తులను జంపిరి మొదలగు చోటులలో యథాసంఖ్యార్థకము లగు ద్వంద్వ ప్రయోగములెల్ల నపాణినీయములె గదా. త్రిలోకములు, పంచపాండవులు, చతుర్యుగములు త్రిపురుషులు మున్నగు ప్రయోగములెల్ల నపప్రయోగములే గదా. అద్యతనభూతము, అనద్యతన భూతము, అనద్యతనపరోక్షభూతము, మున్నగు నియమములు వీడిన ప్రయోగములెల్లఁ బాణినీయ సమ్మతములు కావుగదా "ఇకోయణచి, సనాద్యంతా ధాతవః, సుప్తిఙంతం పదమ్" అనునవి మొదలగు పాణినిసూత్ర ప్రయోగములెల్ల సౌత్రము లగుటచేఁగదా సాధువు లగుచున్నవి. ఇట్టివి పెక్కు గలవు. ఇట్టివాని సాధుత్వమును బాణినీయవ్యాకరణమును బట్టి విమర్శించుట యుక్తముకాదు గదా.

(రా౨) పైనుదాహరించిన సంస్కృత వైయాకరణమార్గమునె యనుసరించి యహోబలపండితాదులగు నాంధ్రలాక్షణికులు సైతము పెక్కుయు పెక్కు మార్గములను ద్రొక్కి యున్నారు.

(రా౩) పాణినిముని శిష్టవ్యవహారస్థభాష నను శాసించిన సూత్రములచేత సాధ్యములగు శబ్దములకు, సామాన్యుఁడు

తన యెఱుకలోఁ బ్రయోగ మగపడకున్నంతమాత్రమున నప్రయుక్తతాదోషమును గల్పించుట సాహసమని యొకసందర్భమున మహాభాష్యమున వ్రాయఁబడెను. అనఁగా ననేకప్రదేశములలోనున్న సంస్కృతవాఙ్మయమున నేచ్చటనేని యట్టివానికిఁ బ్రయోగమున్నపు డట్టివి, శిష్టవ్యవహారమున సైతముండెడివనియు, నక్కారణముననె పాణినిముని వాని ననుశాసించియుండెననియు, నూహించుట కవకాశ ముండుటచేతను, నట్లనేకస్థలములలో నున్న సంస్కృతవాఙ్మయమున నెచ్చటను వానికి వాడుక లేదనుట సుకరము కాకుండుటచేతను, నట్లనుట సరికాదని మహాభాష్యకర్త యభిప్రాయముపడెను. కావుననే యట్లప్రయుక్తములని శంకింపఁబడినశబ్దములకుఁ బ్రయోగములను జూపెను.

"అస్త్యప్రయుక్తః, సంతివై శబ్దా అప్రయుక్తాః, ఊష, తేర, చక్ర పేచేతి......సర్వేఖల్వ ప్యేతే శబ్దా దేశాంతరేషు ప్రయుజ్యంతే...... మహాన్ శబ్దస్య ప్రయోగవిషయః, సప్తద్వీపా వసుమతీ, త్రయో లోకాః, చత్వారోవేదాః, సాంగా స్సరహస్యా బహుధా భిన్నాః, ఏకశత మధ్వర్యు శాఖాః, సహస్ర వర్త్మాసామవేదః, ఏకవింశతిధా బాహ్వృచ్యమ్, నవధా థర్వణోవేదః, వాకోవాక్య, మితిహాసః పురాణం వైద్య మిత్యేతావా ఞ్ఛబ్దస్య ప్రయోగవిషయః, ఏతావంతం శబ్దస్య ప్రయోగ విషయ మననునిశమ్య సంత్యప్రయుక్తా ఇతి వచనం సాహసమాత్ర మేవ ......యేచాప్యేతే భవతాఽప్రయుక్తా అభిహితాః శబ్దాః ఏతేషా మపి ప్రయోగోదృశ్యతే. క్వ—వేదే. తద్యథా—సప్తాస్యే రేవతీ రేవ దూషం యద్వో రేవతీ రేవత్యాం తమూష.(౧ అ. ౧ పా. ౧ ఆహ్ని).

(౮౫) పై సందర్భమునుబట్టి పాణినిమునిచే ననుశాసింపఁబడినపదము విరళప్రయుక్తమైనను దానిని వైదిక కర్మములలోఁ బ్రయోగించుటచేఁ బాపము సంభవింపనేరదని విశదమగుచున్నది. అట్టి విరళప్రయుక్తశబ్దముల ప్రయోగము వైదికకర్మేతరస్థలములలోనిదగు కావ్యమునఁ బ్రయోగించుటవల్లఁ బుణ్యహాని లేకున్నను బాపము రాకున్నను గావ్యము రసాత్మకమై యుండవలసియుండుటచేత నట్టి విరళప్రయుక్తశబ్దములచే ఝటితి త్యర్థస్ఫురణమునకు భంగము కలిగి ప్రసాదగుణహైన్యమున సహృదయులకు రసాస్వాదప్రతిబంధము కల్గును గాన "దోషాస్తస్యాపకర్షకాః" అనుచోప్పిన రసాపకర్షకతారూ పాలంకారికదోషదూషితములై యట్టిశబ్దములు రసికజనాదరణీయములు కానేరవు. కాన వానిని గావ్యములలోఁ బ్రయోగింపరాదని నన్నయభట్టారకుఁడు కావ్యభాషామాత్రానుశాసక మగు చింతామణిలో నీక్రిందికీతిని జెప్పియున్నాఁడు. (౨౧-౨౨ వి)

"విరళాన్ పేచోపాదిక, శబ్దాః ప్రవ్యాహారంతు శబ్దజ్ఞాః ఇహతు ప్రవ్యాహార్యం, సంకేతిత సుప్రసిద్ధ మేవ పదమ్." (సంజ్ఞా. ౧౫ శ్లో.)

నన్నయభట్టారకుని భారతభాగము సుప్రసిద్ధ శబ్దప్రయోగబంధురమును బ్రసాదగుణభూషితమును నై యున్నదనుటకు సందేహము లేదుగదా. వేయేల ! అతఁడట్టినియమము తోనె తనగ్రంథమును నడపఁబూనినట్లుగ స్వయముగఁ జెప్పికొనియే యున్నాఁడు.

ఉ. సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్న కథా కలితార్థయుక్తి లో
నారసి మేలు నా నితరు లక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నా రుచిరార్థ సూక్తినిధి నన్నయభట్టు తెలుంగునన్ మహా
భారతసంహితారచన బంధురుఁ డయ్యె జగద్ధితంబుగన్.
(భార. ఆది. ౧ ఆ. ౭

(౧౫) సంస్కృతకావ్యములందును నాంధ్రకావ్య
మున దనువాతి మహాకవులు శ్లేషాదులకై యప్రసిద్ధ
లను సైతము ప్రయోగించుచు వచ్చుటచేతఁ గావలయు
ర్వణాచార్యుఁడు పై చింతామణికారిక నీక్రిందిరీతిని స
యున్నాఁడు. (౨౫ వి)

"సర్వేశబ్దాః ప్రయోక్తవ్యా, యది దోష వివర్జితాః,
అప్రయుక్తత్వ దోషస్తు, న విరుద్ధో హరే ర్మతే." (అథర్వణ. సంజ్ఞా.3

(౧౬) మఱియు వెనుక నుదాహరించిన సంస్క
య్యాకరణసిద్ధాంతము ననుసరించి సంస్కృతవ్యాకరణ
లొంగని మహాకవిప్రయోగములును నసాధువులే యని
క్రిందిరీతిని సూత్రించియున్నాఁడు. (౨౫-వి)

"శాస్త్రప్రయోగ వచసో, శ్శాస్త్రం బలవదుచ్యతే,
అనిష్పన్నే పదే తేన, ప్రయోగాశ్రయణం హితమ్." (అథర్వణ సంజ్ఞా.

ఇట్లు వికృతివివేకకారుఁడును సంస్కృత వై
ణుల సిద్ధాంతముననుసరించి సంస్కృతవ్యాకరణమునకు
నపుడు తెల్గు కావ్యములందలి మహాకవిప్రయుక్త సం
బ్దములును నపశబ్దములేయనియు, శాస్త్రవిరోధము

కవిప్రయోగములకుఁ బ్రామాణ్యమనియు, శాస్త్రకవిప్రయోగములకు విరోధము కలుగునపుడు శాస్త్రమునకుఁ బ్రామాణ్యము నంగీకరించి యాప్రయోగములను నిరసింపవలసినదే యనియు సిద్ధాంతము చేసియున్నాఁడు.

(౮౭) సంస్కృతవైయాకరణ సిద్ధాంతానురోధమున నట్లాతఁడు సంస్కృతవ్యాకరణవిషయమున మాత్రమే చెప్పె నని గ్రహింపక యహఃబలపండితుఁడు

"ఆద్యుఁడు హిరణ్యగర్భునం దంతకం బె"
నిత్యాది కవిపితామహాద్యుక్తిస్తు నిర్మూలైవ. (అహో. ౩౧౫ పు.)
"మధుకైటభారాతి మఱంది రమ్మని పిల్చి
పనిఁగొంట నీకు ప్రాభవము కాదె"
ఇత్యాది శ్రీనాథవచనస్య ప్రామాదికత్వమేవే త్యవధేయమ్.(అహో. ౪౯౯.)
"సుతులఁ గనిరెదుకొఱకు; నీవు ఘటించుకంబె"
ఇత్యాదీనాం భాస్కర తిక్కయజ్వాది వచనానాం కిం మూలమితి వయం న విద్మః." (అహో. ౫౦౦ పుట.)

అని యిట్లతిసాహసముగఁ బైయాథర్వణికసిద్ధాంతము నాచ్ఛిక శబ్దవిషయమునందును సమన్వయించి యున్నాఁడు. పరిశీలింపఁగా సంస్కృతశబ్దములవిషయమున సైతము పయిసిద్ధాంతము సరికాదనుట సాహసము కానేరదు. వైదికకార్యోపయోగి శిష్టవ్యవహారభాషానుశాసక మగు పాణినీయమును బట్టి మహాకవిప్రయోగములు ప్రామాదికములనుట యుక్తము కాదు గదా.

(౨౨) అధునాతనాంధ్రపండితులు సైతము, పైమార్గ మున నే పోవుచున్నారు.

"పణిననూను కణాద బాదరాయణ సూత్ర
ఫక్కి విద్వాంసు లుపన్యసింప."

"ఇందుఁ బ్రయోగింపఁబడిన పణిననూను పద మసాధువు. కవిసార్వభౌముఁడును దన శృంగారనైషధమునందు

శా." ప్రాతఃకాలము వాయసంబు పణినాపత్యోక్త శాస్త్రంబులోన్."

అనెను. పెద్దన యీత్రోవనె త్రొక్కెను. అష్టాధ్యాయి మొదలగు గ్రంథముల రచించిన వ్యాకరణశాస్త్రప్రవక్త పాణిని, 'పాణిన' మునియొక్క సంతానముగాని 'పణిన' మునిసంతానము కాఁడు. పణనం=పణః-పణోఽస్యాస్తీతిపణీ, నకారాంతమగు నీ'పణిన్' శబ్దముపై గోత్రాపత్యార్థమున 'అణ్' ప్రత్యయము రాఁగా 'పాణిన' అనురూప మేర్పడినది. పదపడి యువాపత్యార్థమున "ఇఞ్" ప్రత్యయము రాఁగా 'పాణిని' అనురూప మేర్పడినది. ఎట్లయినను బాణిని పాణిననూనుఁడగునుగాని పణిననూనుఁడు గాఁడు. ఇది సమర్థింప వెరవు గావరాదు." (మనుచరిత్ర పీఠిక. వే॥ ప్ర. గారిది.)

కీర్తిశేషులగు కళాప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు సైత మీవిషయమున నిట్లే యభిప్రాయ పడుచు వ్యాఖ్యచేసిరి.

శా. "ప్రాతఃకాలము వాయసంబు పణినాపత్యోక్తశాస్త్రంబులోఁ
దాతజ్ స్థానులు చెప్పఁ డెవ్వి? యను చందంబొప్పఁ గాకాయన
జ్జాతుర్యం బలరార నుత్తరము విస్పష్టంబుగాఁ గోకిల
వ్రాతం బిచ్చెఁ దుహీ తుహీ యని గృహారామ ప్రదేశంబులన్."

(శృంగారనైషధము. ౪ ఆ. ౧౯ పద్య).

" 'పణినాపత్యోక్తశాస్త్రంబు' అనుపదమునకు పణినునియొక్క అపత్యమైన పాణినిచేతఁ జెప్పఁబడిన వ్యాకరణశాస్త్రము" అని యర్థము చెప్పవలసి యున్నది. పణినశబ్దము 'పాణిని' శబ్దమునకు ప్రకృతిగా నుపలబ్ధము కాలేదు. ఆంధ్రకవితాపితామహులును మనుచరిత్రలో

'పణినసూను కణాద బాదరాయణ సూత్రభంగి విద్వాంసు లుపన్యసింప'

అని పణినసూనుశబ్దమును (పాణినిపరముగా) ప్రయోగించి యున్నారు. ప్రతులలో

'ఫణినాం పత్యుక్త' 'ఫణినా పత్యోక్త'

అని వ్రాఁతలు కనఁబడుచున్నవి. ఇందులకు 'ఫణిభవశాస్త్ర' అని మూలములోని పదము. కౌముద్యాదిగ్రంథములందును దద్వ్యాఖ్యలయందును 'పాణిని' శబ్దమునకు 'పణిన్' శబ్దము మూలప్రకృతిగాఁ జెప్పఁబడియున్నది.

"ప్రోక్తాల్లుక్" (౪-౨-౬౪)
"గాథి విదథి కేశి గణి పణినశ్చ" (౬-౪-౧౬౫.)

ఇత్యాది సూత్రవృత్తులం దీక్రింది ప్రక్రియ చెప్పఁబడి య

పణనం=పణః...సోఽస్యాస్తీతిపణీ తస్య గోత్రాపత్యం పాణినః
యూన్యపత్యే ఇఞ్ పాణినిః.

రామభద్రయజ్వ పతంజలిచరితమునకు 'పణిన్'
నే మూలప్రకృతిగాఁ జెప్పినాఁడు.

శ్లో. పణీతి కశ్చి న్మని ర స్తి పూర్వం, స పాణినం నామ కుమార :
స తుల్యనామ్నా తనయేన సోపి, దాక్షీముదూఢాం దృష్ట మభ
స పాణినో దక్షభువా పురంధ్ర్యా, రిపుః పురాణా ముమయేవ
కాలే ముని స్స్కంద ఇవప్రసూతో,హ్న ం తయోః పాణిని రప్య
తపోభి రారాద్ధవతః కతో శై,స్తస్య ప్రసన్న _స్తనుకేందుచూడః
అఘోషయ ద్దండపిషుట్టనేన, చండం కరస్థం డమరుం పురస్తాత్
శబ్దావళే ర్వ్యాకరణం చికీర్షో, _స్తదా మునేః పాణిసంభవస్య
మృడస్య చండా డమరుప్రణాదా, శ్శాస్త్రాదిది సూత్రాణి చతు
ఇతీశ్వరానుగ్రహతో నిబధ్నన్, సూత్రాణి స వ్యాకృత శబ్దజా
సుష్ఠుప్రయోగం కథయంతి యస్య, స్వర్లోక సోపాన పరంపరేతి

ఇందును పణికొడుకు పాణినుఁడు మనుమ
పాణినుఁడే మునిమనుమఁడు "పాణిని" అని యో
పణిగోత్రాపత్యత్వముచే పాణినికి పాణిసంజ్ఞయు కలన

"పాణిని స్త్వాహికో దాక్షీ, పుత్రి శ్శాలఙ్కి పాణినా." (

అయినను మహాకవిప్రయోగములు గాన ప్రా
ములు గావను విశ్వాసముచే స్థితగతిచింతనగా ప్రక్రియ
వ్యాము. ఎట్లన్న:—భారవిలో

'తవాభిధానా ద్వ్యథతే' (౧. ౨౪.)

అనుచో మల్లినాథసూరి

"నామైకదేశగ్రహణే నామగ్రహణమ్ ఇతి న్యాయాత్ తశ్చ వశ్చ తవౌ తార్క్ష్యవాసుకీ, తయోరభిధానం యస్మిన్ పదే తస్మాత్."

అనియును, రఘువంశములో

"అత్రానుగోదం మృగయానివృత్తః. (౧౩-౩౫)

అను-చో చారిత్రవర్ధనుడు

"శబ్దా అవయవేష్వపి వర్తంతే ఇతి న్యాయా దనుగోద మితిపదైకదేశ ప్రయోగోయమ్. భీమో భీమసేనః. సత్యా సత్యభామా ఇతి."

అనియును, వివరించిన షక్కీకప్రకారము:—"పణినః(=పణియొక్క), నః(=నప్తా=మనుమడు), పణినః (పణిమడు). తార్క్ష్యుడనుటకు 'త' అనియు, వాసుకియనుటకు 'వ' అనియు భారవిలో గ్రహించినట్లు నప్తయనుటకు 'న' అని గ్రహించిన పణినుడనగా పణికి మనుమడగును. పణినునికొడుకు అనగా పణికి మునిమనుమడు పాణినియే గాన కవిమహర్షులయిన శ్రీనాథ పెద్దనామాత్యుల 'పణినాపత్య' 'పణినసూను' శబ్దములు పాణినిం జెప్పును. 'శ కు బు గు శు చ రా ద్యాః' (బృహజ్జాతకము) 'సరిగమపధని' సంగీతము. ఇత్యాదియు ఏతదను గ్రాహకము (శృంగారనైషధ ౬౭,౬౬౦ పుట.)"

ఈవిషయము విచార్యమై యున్నది. భారవిలోవలె నిచట శ్లేషప్రసక్తి లేమింజేసి నామైకదేశగ్రహణమును జేయుట యప్రసక్తము. మఱియు నచట వర్ణసంకోచము చేయవలసినంతటి యిఱుకటమును లేదు. కాన నీ ఫక్కిక ప్రయోక్తృహృదయము కాదు. ఇంతియకాక పణిన శబ్దము వ్యాకరణసాధ్యము కాకపోలేదు. పణముకలవాఁడను నర్థమున "పణిన" శబ్దము సాధ్యమైనచో నిచట నేచిక్కును గలుగదు. కాని పాణినీయవ్యాకరణముచొప్పున నట్టిశబ్దము సాధ్యము కాకపోవుటచేతనే వీరు 'పణినసూను, పణినాపత్య' శబ్దములు సాధువులు కావనవలసి వచ్చెను. ఫలిన బర్హిణాది శబ్దములవలెనే యస్త్యర్థకమగు 'ఇన' ప్రత్యయము రాఁగా 'పణిన' శబ్దమును సాధువు కానోపునుగదా. 'ఫలబర్హాభ్యామినచ్' అను వార్త్తికమున ఫలబర్హశబ్దములు రెండు మాత్రమే పేర్కొనఁబడియుండుటచేత 'పణిన'శబ్ద మపాణినీయమగుచున్న దని వీరియాశయము. కాని ముగ్ధబోధవ్యాకరణవ్యాఖ్యాతయగు శ్రీరామతర్కవాగీశుఁడు

"ఫలాదేరినః" ఫలినఇతి. "ఫలం బర్హం పణో గర్భో మలం శృంగం చ కథ్యతే" (తద్ధిత. ౪౪౭ సూ.)

అని యిట్లు పణశబ్దమునకే గాక గర్భాదిశబ్దములకును నస్త్యర్థకమగు నినప్రత్యయము వచ్చుట ప్రయోగములందుఁ జూచియే కావలయును, వైరీతిని సూత్రించియున్నాఁడు. వంగదేశీ

డగు శ్రీరామ తర్కవాగీశుఁడు దానిసాధుత్వమును
రించియుండఁగా నాంధ్రదేశీయులగు మహాకవులు దానిని
ాగించియున్నారు. విదేశీయులగు పీ రిట్లేకరీతిని దాని
త్వము నంగీకరించుట నరయఁగా వారేవేని సంస్కృత
కవుల గ్రంథములలో నట్టి పణినాది శబ్దముల ప్రయోగ
ను జూచియే యున్నారని యెవ్వరికేని తోఁచకమానదు
. వెనుక నుదాహరించినరీతిని పాణినీయము కావ్యభాషా
సకము కామింజేసి యద్దానికి లొంగని ప్రయోగములా
వులు కావనుట న్యాయ్యము కాదు గదా.

(౮౯) పరిశీలింపఁగా మహావిద్వాంసులగు సంస్కృతవై
కరణులు పై విషయములను గ్రహింపలేనంతటి యసమర్థు
ారనుటకు సందేహము లేదు. మహాభాష్యకర్త యపశబ్ద
ాగము వైదిక కర్మములందుమాత్రమే చేయరాదనియు
విషయములలో నట్టినియమము లేదనియు, (౭౯. వి.)
ముగను గంఠోక్తముగను జెప్పుచుండఁగా మఱియు వెనుక
ాహరించినరీతిని కవిప్రయోగములను నిరసించియు నుండఁ
దానిని వారు గ్రహింపలేకుండు టెట్లు పొసఁగును ? ఇఁక
సంస్కృతకావ్యవాఙ్మయమెల్లఁ బరిశీలించి వ్యాకరణరచ
వేఱుగ జరపుట సుకరము కాకుండుటచేతఁ బాణినీయ
కి సంస్కృతకావ్య వాఙ్మయమునకును లక్షణముగా నుప
పఁజేయుచు నద్దాని ప్రామాణ్యమునకై పైమార్గము నవ

లంబించిరనియు నూహింప నగును. ఇట్టి యభిప్రాయము మన పూర్వపండితులకు సహజమయినదే. దేశకాలములనుబట్టి యాచారములు భిన్నభిన్నము లగుచుండఁగాఁ దత్తత్కాలములలోని ఋషులనం బరఁగెడి పండితులు తత్తద్విషయములను ధర్మశాస్త్రములుగ స్మరించియుండఁగా వానికిఁ బరమప్రామాణ్యసిద్ధికై యవియెల్ల నేకాభిప్రాయముతోనే యున్నవనియు, నవి పరమప్రమాణమును, నీశ్వరోపదిష్టమును నగుటచేతఁ బరస్పరభేదశూన్య మగువేదము మూలముగఁ గొని స్మరించిన వగుటంజేసి వానికిఁ బరస్పరభేద మెంతమాత్రమును లేదనియు, నిట్లుగ నేకవాక్యతను మనపూర్వులు సాధించి యుండలేదా ? ఇట్లే వ్యాకరణవిషయమునందును వారు మునిత్రయమువారి సిద్ధాంతములు దివ్యజ్ఞానకృతము లగుటంజేసి వానిలో న్యూనాధికభావము పరస్పరవిరోధములు వైయర్థ్యములు మున్నగు దోషము లెంతమాత్రమును లేవనియు, నట్టి సిద్ధాంతములు సంస్కృత భాషను సంపూర్ణముగ ననుశాసింపఁ జాలియున్నవనియు నిశ్చయించుకొని తమపాండిత్యబలమున నట్లు కుదురుపఱుచుటకు వింతవింత లగు వ్యాఖ్యానములను జేయుచువచ్చిరని గ్రహింపనగును. అట్టివ్యాఖ్యలు కొన్ని పైని జూపఁడి యున్నవి.

(౯౦) శాస్త్రమునకు సాకల్యముగాఁ బ్రామాణ్యము సిద్ధించుటకును శాస్త్రమునం దేవిధమగు కొఱంతయును లేద

నుమాట స్థిరపడుటకును శాస్త్రమునకుఁ బహుపూర్ణత దృఢపడుటకును శాస్త్రము పరమేశ్వరమూలకమనియు, ననాదియనియు, నపౌరుషేయమనియు, శాస్త్రకర్త సర్వజ్ఞుఁడనియు, నీశ్వరవరలబ్ధవిద్యావైభవుఁడనియు, దివ్యజ్ఞానసంపన్నుఁడనియుఁ జెప్పుట పురాణయుగమువారి కలవాటు. అట్టి యలవాటుచొప్పుననే "అ ఇ ఉణ్" అనునది మొదలగు వర్ణసమామ్నాయసూత్రము లీశ్వరుఁడు ఢక్కను వాయించుటలో జనించిన వనియు, వ్యాకరణ మిట్లీశ్వరమూలకమనియు, నిది వేదాంగమనియు, లోకమునం దీశబ్దశాస్త్రము వెలయుటకై యా వర్ణసమామ్నాయ సూత్రముల నీశ్వరుఁడు పాణినికిఁ బ్రసాదించెననియు, వైయాకరణులు చెప్పుచున్నారు. (చూడుఁడు. శేఖరములోని "మాహేశ్వరాణిసూత్రాణి" అను దానివ్యాఖ్య) పై విషయములు కొన్ని వెనుక నుదాహరించిన రామభద్రయజ్వగారి శ్లోకములలోను గలవు. (౮౮ - వి)

పాణినీయము శిష్టవ్యవహారమాత్రమూలకమని యంగీకరించునపు డట్టిభాషతోనున్న వాఙ్మయ మంతగా లేమింజేసి పై వాక్యములుకొన్ని నిర్బాధములు కావచ్చును. కాని వైయాకరణులు పాణినీయమును గావ్యభాషానుశాసకముగ నంగీకరించుచుఁ గావ్యములలోఁ బ్రయుక్తములయియున్నవి పాణినీయసూత్రసాధ్యములు కానపుడును గాశికాకారాదులు పూరించినవాని నంగీకరించునపుడును బైరీతి నెట్లు ప్రసంగింప

సాహసించిరో తెలియకున్నది ఇంకను వార్తికకార పూరణము లును సూత్రప్రత్యాఖ్యానములు మఃవివక్షలును విభక్తివిప రిణామాదికమును బాధకము లేయగునుగదా. మఱియు శబ్దశా స్త్రము నీశ్వరప్రసాదమహిమచే బాణిని మునిక్రొత్తగా నవత రింపఁజేసెననుట యెట్లు పొసఁగును ? (౭౮. ౧)

పై రీతిని బాణినీయమునకుఁ దా మంగీకరించిన ఘనతకు భంగము లేకుండుటకయి పై విరోధములను వారించుటకై తర్వాతివారు

"సూత్రే ష్వేవ హి యత్సర్వం యద్వృత్తౌ యచ్చ వార్తికే."

అను నొకసిద్ధాంతమును సైత మంగీకరించి సూత్రములలోని చకారాదుల కనుక్తసముచ్చయార్థకత్వమును గల్పించియు, వాశబ్దాదులనుబట్టి పెక్కువ్యవస్థలను జేసియు, వార్తికకా రాదుల పూరణములనెల్ల సాధించి వానిని బాణినిసూత్రసా ధ్యములనుగా నిర్ణయింపసాగిరి.

"విభాషా ప్రకరణే తీయస్య జి త్స్వోపసంఖ్యానమ్."

అనువార్తికము సూత్రకృదభిప్రేతమే యనియు, 'విభాషాజసి' అనుసూత్రమునకు యోగవిభాగము చేసికొని యీయర్థమును సంపాదింపవలెనని మాత్రమే వార్తికతాత్పర్యమనియు, న్యా సాపరనామక కాశికావివరణపంజిక యను గ్రంథములో వ్రాయఁబడెను.

"విభాషాజసి' ఇత్యత్ర విభాషేతి యోగవిభాగః క్రియతే, తత్రచ సర్వాదీని, ద్వంద్వ ఇతి చ నివృత్తమ్. తేన తీయస్య విభాషా సర్వనామసంజ్ఞా భవిష్యతీతి. నచైవ మతిప్రసంగః. యోగవిభాగా దిష్టసిద్ధేః. నాపివిభాషా ద్వితీయా తృతీయాభ్యామి త్యస్య వైయర్థ్యా పత్తిః. ప్రపంచార్థత్వాత్. తతోఽజసీతి ద్వితీయో యోగః. అత్ర విభాషాగ్రహణం ద్వంద్వగ్రహణం చానువర్తతే." (౧-౧-౩౬.సూ)

జస్ ప్రత్యయాధార కార్యము చేయవలసినపుడు ద్వంద్వమునకు సర్వనామసంజ్ఞ విభాషయని తెలుపుటకై 'విభాషాజసి' అని సూత్రించెనని భట్టోజీదీక్షితుఁడు

"జసాధారం యత్కార్యం శిభావాఖ్యం తత్ర కర్తవ్యే ద్వంద్వే ఉక్త సంజ్ఞా వా స్యాత్."

అని మహాభాష్యానుసారముగ వృత్తిని రచించెను, న్యాసకారులయర్థము భాష్యవిరుద్ధ మగుటచేతనే యప్రమాణమని దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. సూత్రకర్త యీయర్థమును గోరి యుండలేదనుటయు స్పష్టమే. సూత్రకర్తకే యిట్టియాశయమున్నయెడల "విభాషా ద్వితీయ తృతీయాభ్యామ్." అని యిట్లు పుంలింగములకును సిద్ధించునట్లు సూత్రమును రచించి యుండునుగదా. ఇట్లే

ప్రామ్య పశుసంఘే ష్వతరుణేషు స్త్రీ" (౧ అ. ౨ పా. ౭౩ సూ.)
"నాసికోదరౌష్ఠ జంఘా దంత కర్ణ శృంగాచ్చ."

అనునవి మొదలగుస్థలములందును వింతవింతయర్థములు వ్రాయఁబడినవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నిట విమర్శింపలేదు.

మఱియుఁ బైవార్తికకార వృత్తికారాదులు పూరించిన విషయములెల్లఁ బాణిన్యాచార్యులవా రెఱిఁగియెఱిఁగి ముందుఁ బుట్టఁబోవు వార్తికకారాదులు పూరింతురనువిషయమును దివ్యదృష్టిచేఁ దెలిసికొని యట్టివిషయములను జెప్పక విడిచియుండిరని చెప్పుసంప్రదాయమును గలదు.

"యది పూర్వముని రుత్తరమునితాత్పర్యం నజానీయాత్ తర్హి ప్రత్యాఖ్యానస్య భాష్యకృత్కృతత్వేన తత్రపక్షే తత్సిద్ధ్యర్థం సూత్రకారకృత మకారాదేశ విధాన మసంగతం స్యాదితి నిరుక్తమ్"......"అత్రారుచిబీజంతు మహర్షీణాం సర్వజ్ఞత్వ భంగః. అతోఽస్మిన్ శాస్త్రే ఉత్తరముని తాత్పర్యానుసారేణైవ పూర్వమునే స్తాత్పర్య మవధారణీయ మితి బోధ్యమ్,"

అని యిట్లు దీపకకారుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు ('నబహువ్రీహౌ' అనుసూత్రపు శేఖరము వ్యాఖ్య.)

(౯౧) ఇట్టిరీతినే యాంధ్రకౌముది మున్నగు కొన్ని యాంధ్రవ్యాకరణములలోనైత మాంధ్రవ్యాకరణ తత్కర్తలకు మహత్త్వము కల్పింపఁబడినది.

"ఆంధ్రవిష్ణు స్సురయుతో దనుజేన నిశంభునా,
యుద్ధ్వా త్రయోదశయుగాన్ హత్వా తం రాక్షసోత్తమమ్,
అవస త్తత్ర ఋషిభి ర్యుతో గోదావరీతటే,
తత్కాలప్రభృతి క్షేత్రం త్రిలింగ మితి విశ్రుతమ్,
తత్రత్యా స్తత్సమాలాపా స్తత్కాలేన హారే ర్భటాగ,

కాలేన మహతా సర్వం తత్సమం స్వల్పబుద్ధిభిః,
అస్ఫుటోచ్చారితా నీతి తద్భవా నీతి సమ్మతిః,
బ్రహ్మణా నిర్మితా వాచః పూర్వ మాంధ్రేశితు స్సురేః,
అచ్ఛా ఇతి చ కథ్యంతే సుప్తిఙ్ ధాతుసమన్వితాః.

... ...

త్రిలింగశాస్త్ర విహితస్య లక్షణస్యాపి ప్రయోగేణహైన్యం నకారయే దితి నాగరాజః... ... ...

యుగ భేదా దాంధ్రభాషా చార్యభేదః ప్రకీర్త్యతే,
కృతే సుధాయనః ప్రోక్త స్త్రేతాయాం శుకనాభకః."

(ఆంధ్రకౌముది.)

"నను సంస్కృత ప్రాకృత వ్యాకరణయో రాగ్షత్వేన భవతి ప్రామాణ్యమ్, నన్నయాథర్వణయో రిదానీంతనత్వేన కథం తత్ప్రణీతయోః ప్రామాణ్యం స్యాత్......నాన్నృషేః కావ్యకరణ చాతుర్యధుర్యత్వం సంభవత్యేవ ఖలు. నాన్నృషిః కురుతే కావ్య మిత్యభియుక్తోక్తేః అనితరసాధారణవ్యాకరణ నిర్మాణ పటుతయా పండితకవీంద్ర ప్రథమగణ్యత్వేన చ పరిప్రాప్తం సార్వజ్ఞ్యం తయోరిదానీంతనత్వమాత్రేణ కథం నివార్యేత? అతఏవ బ్రహ్మదేవానాం పదవీః కవీనామిత్యోపనిషదే వచనే పదజ్ఞస్య విశిష్యేశ్వర భూతి సత్తా ప్రతిపాదితా."

(అహో. ౧౧౦ పుట.)

(౯౨) సంస్కృతవైయాకరణులు మునిత్రయమువారి యనుశాసనమునే కావ్యాదివాఙ్మయస్థ సంస్కృతభాష కనుశాసనముగా స్థిరపఱిచివేయుటచేతను నట్టియనుశాసనము నుల్లంఘింపరాదని యాలంకారికులు చ్యుతసంస్కారతాదోష

సందర్భముచే నియమించుటచేతను నట్టి పాణినీయానుశాసనముచే సాధింపఁబడెడి రూపములెల్లఁ బ్రయోగార్హములే యనియు, దానికి లొంగని మహాకవిప్రయోగములుసైతము దుష్టములే యనియు, నొకసిద్ధాంత మేర్పడినది. ఈసిద్ధాంతముచొప్పున ననేకములగు కృతకశబ్దములు వైయాకరణులచే సృజింపఁబడుచున్నవి.

"యథేష్టం నామధాతుషు" అనువార్త్తికమున యథేష్టమ్మని యున్నది గాన నామధాతువులకెల్ల సన్నిమిత్తకద్విత్వము యథేష్టముగా సంభవింపవలసినదే యయ్యెను. "పుపుత్త్రీయిషతి, పుతిత్త్రీయిషతి" అని యిట్లు భట్టోజీదీక్షితు లుదాహరించిరి. వోపదేవుఁ డంతతోఁ దృప్తినందక "లిధోర్యథేష్టం ద్విః..." అని సూత్రించి పై యుదాహరణములనే గాక "పుపుతిత్త్రీయియిషిషతి" అనియు నుదాహరించెను.

పైరీతినున్న సంస్కృతవ్యాకరణపద్ధతి ననుసరించియే యద్యతనులు కొందఱు నూతనశబ్దములను సృజించుచుఁ దెఱఁగునఁ దత్సమములుగా నంగీకరించుచున్నారు.

"ఇచ్చటఁ బాండురాజశబ్దమునకుఁ బాండురోగ మితనియందుఁ బ్రకాశించు నన్న వ్యుత్పత్తియందు నధికరణార్థంబున 'ఘఞ్' ప్రత్యయము వచ్చినది. కావున నిచటఁ బాండు

రాజశబ్దము 'పాండురోగము ప్రకాశించువాఁడా!' అనిన విశేష
ణార్థ మిచ్చును. కాని "పాండునామము గలరాజా" యనిన నృపాదివిశేష్యార్థం బియ్యనేరదు. విశేష్యార్థకంబై ప్రసిద్ధంబైన రాజశబ్ద జకారంబు దంత్యంబని వ్యాకరణకర్తల తాత్పర్యంబు కాని విశేషణార్థకంబైన రాజశబ్ద జకారంబు దంత్యంబు కానేరదనియే వారితాత్పర్యము" (బాలవ్యాకరణ గుప్తార్థప్రకాశిక) ఇట్టి 'రాజుఁడు' శబ్దమెచ్చటనైనఁ గలదా?

ఇట్టి భాషాసంక్షోభమునకు బీజము సంస్కృతవైయాకరణులు చేసిన వింతసిద్ధాంతమే గదా.

(౯ 3) పై సందర్భమునుబట్టి నన్నయభట్టారకుఁడు కావ్యభాషమాత్రమే వ్యాకరణనియమబద్ధము కావలెనని తలంచెననియుఁ దరువాతివారు గ్రంథమాత్రమెల్ల వ్యాకరణసంస్కృతమయి యుండవలెనని తలంచిరనియు, నాంధ్రవ్యాకరణసిద్ధాంతములకెల్ల సంస్కృతవ్యాకరణసిద్ధాంతములే చాలవఱకు మూలములనియు విశదమగుచున్నది గదా.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణివిషయ పరిశోధనము.

III

చింతామణి నిగూఢాశయములు.

(౯౫) విచక్షణులారా! ఈవఱకు నేను విన్నవించుకొన్న రెండుభాగములందును నాంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్టారకరచితమనియు, నన్నయభట్టారకుఁడు కావ్యభాషకు సంస్కార మావశ్యక మనుతలంపుతోఁ జింతామణిని రచించి తదనుసారముగనే తన భారతభాగము నాంధ్రీకరించెననియు, నాంధ్రవ్యాకరణసిద్ధాంతములు పెక్కు సంస్కృతవ్యాకరణ సిద్ధాంతానుసారులనియు విశదపఱిచికొని యున్నాను.

పురాతనమగు నీయాంధ్రశబ్దచింతామణికిఁ గర్తయగు నన్నయభట్టారకుఁడు వివరణోదాహరణాదికములను జూపియుండకుండుటచేతను, నాతనికిఁ బిమ్మట నయినువందల యేండ్లు దాఁటువఱకును దానికి సామాన్యమగు వ్యాఖ్యానమయినఁ బుట్టకుండుటచేతను, నట్టికాలవ్యవధానమున నాంధ్రవ్యాకరణ సిద్ధాంతములు మిక్కిలిగ మాఱియుండుటచేతను, నట్లు మార్పునొందిన సిద్ధాంతముల కలవాటుపడిన యాంధ్రపండితులు చిరకాలమునకుఁ జింతామణికి వ్యాఖ్యలు వ్రాయనారంభించుటచే

తను, నాంధ్రశబ్దచింతామణి సూత్రాభిప్రాయములు పెక్కు చోట్ల బయల్పడియుండ లేదనిచెప్పుట సాహసము కాదు. చింతామణికిఁ దొలుత సంక్షిప్తముగ వ్యాఖ్యానమువ్రాసిన పదునేడవశతాబ్దమువాఁడగు బాలసరస్వతి, విపులమగు వ్యాఖ్యానమువ్రాసిన యహోబలపండితుఁడు, మున్నగువారెల్లఁ దమతమకాలములలోఁ బ్రసిద్ధములైయున్న యాంధ్రవ్యాకరణ సిద్ధాంతముల కనుకూలముగ (33 వి.) నాంధ్రశబ్దచింతామణికి వ్యాఖ్యానములుచేయసాగిరి. కాఁగా ననేకములగు చింతామణి సూత్రముల యభిప్రాయము లడఁగియుండి నిగూఢములు కావలసి వచ్చెను. ఈభాగమున నట్టినిగూఢాశయములలోఁ గొన్నిటిని జూపుచున్నాను.

(౯౫) ఈసందర్భమున నన్నయభట్టరచితమగు నాంధ్రభారతభాగము చాలవఱకుఁ దోడ్పడఁజాలి యున్నదనవచ్చును. కాని నన్నయభట్టారకునిచేతఁగాని, యాతని సమక్షములోని లేఖకులచేతఁగాని వ్రాయఁబడిన నన్నయభారతభాగపుమాతృకలు లభింపనేరవు సరియే కదా తుదికి మూఁడు వందలయేండ్లకన్నఁ గ్రిందటి పరంపరాసంబంధముగల మాతృకలుసైతము లభించుట దుర్ఘటమనువిషయము తాళపత్రమాతృకాపరిశోధకుల కెల్లరకును విదితమే గదా. ఇంతియగాక యాయాకాలములలోని లేఖకులు వారివారికిఁ గల యాంధ్రవ్యాకరణజ్ఞానము ననుసరించి భారతాదిగ్రంథము

లను నవరించియు, వ్యావహారికభాషావాసనచేఁ బ్రవేశించెడి మార్పులకుఁ బాల్పటిచియు వ్రాయుచు వచ్చిరనియుఁ దాళపత్రమాతృకాపరిశోధకులకుఁ దెలియనివిషయము కాదు. వేయేల! అప్పకవినాఁటికే యిట్టిదురవస్థ యాంధ్రవాఙ్మయమునకు సంభవించినట్లుగ నాతని యీ క్రిందిపద్యము విశదీకరించుచున్నది.

ఉ నన్నయముఖ్య సత్కవి జనంబుల కావ్యములందు లేఖకుల్
గొన్నియుఁ బాఠకాధములు గొన్నియుఁ బోకడపెట్టఁ దప్పులై
యున్నెడఁ జూచి జానపదు లోడక దిద్దిన తప్పుత్రోవలె
ల్ల న్నిజమంచుఁ గైకొనిన లక్షణవేత్తలు సమ్మతింతురే.

(అప్పక. ౩ ఆ. ౨౦౭ ప.)

పై రీతిని బండితలేఖకులును లక్షణవేత్తలును జేసినసవరణములే గాక యపండితలేఖకకృతప్రమాదములు సైతము తాళపత్రమాతృకలలో లెక్కకు మీఱియున్నవనుటలో నెవ్వరును విప్రతిపన్నులు కాఁజాలరు గదా. ఇంతియగాక రేఫఱకారములయు, నర్ధానుస్వార సరళాదేశములయు, లేఖనము తాళపత్రమాతృకలలోఁ జాలవఱకు లేదని చెప్పనగును. అట్టి తాళపత్రమాతృకల నాధారముగఁ జేసికొని యర్వాచీనులు ముద్రించుటలో నహోబలపండితీయాదుల ననుసరించిరనియు, ఇంకను దర్వాతివారు బాలవ్యాకరణము ననుసరించి భారతాది గ్రంథములను సంస్కరించి ముద్రించిరనియు నాంధ్రభాషాపరిశోధకులకు విదితమే.

పై రీతిని నన్నయభారతభాగ మత్యంతసంక్షుభిత మగుట చేత నయ్యది పూర్ణముగఁ జింతామణ్యర్థనిర్ణయసందర్భమున నుపచరింపఁ జాలకున్నది. అట్లయినను నందలి ఛందోయతి ప్రాసనిబద్ధస్థలములనుబట్టియు, సయుక్తికములగు నమ్మఁదగిన యితర కారణములనుబట్టియు, జింతామణిలోని నిగూఢాశయ ములను గొన్నిటి నీసందర్భమున యథాశక్తిగ విశదపఱుచు చున్నాను. తాళపత్రమాతృకాపాఠభేదములు నైత మీవిష యమునఁ గొంతవఱకు సహాయకము లగుచున్నవి.

(౯౬) అనాదిషు విభక్తిషూతో వేతి సూత్రార్థవిమర్శము ౧.

ఈసూత్రమునకు "ప్రథమేతరవిభక్తి ప్రత్యయముల యందున్న యుకారమునకు సంధివికల్ప"మని సామాన్యముగ నొక్కవిధముగనే చింతామణి వ్యాఖ్యానకర్తలెల్లరును నర్థము చేసి "మమ్మునేలు, మమ్మేలు" మొదలగువాని నుదాహ రించియున్నారు.

అహోబలపండితుఁడు "రాముఁ" అను దానిలోని యుకారము ద్వితీయాప్రత్యయస్థము కామింజేసి "రాముఁ + అభిరాముఁ" అనుచోట ననాదిష్విత్యాది ప్రకృతసూత్ర సిద్ధ వికల్పమునకుఁ బ్రసక్తిలేదనియు, నింక నిత్యమగు నుకార సంధియే రావలసియున్నదనియు శంకించుకొని

"యద్యప్యనుత ఇత్యనేన 'రాము నభిరాముఁ దలఁచెద' నిత్యాదౌ ఉకారసంధిః ప్రాప్తః. తథాపి వివక్షితద్వితీయార్థ ప్రతీత్యభావ ప్రసంగః

స్యాదితి స నివార్యః. "ప్రాంశుపయోదనీలతను భాసితు నుజ్జ్వల దండ
ధారు" నిత్యాదిప్రయోగాత్." (అహో. ౧౮౫ పు.)

అని యి ట్లచటిసంధిలో నకారము లోపించినయెడల ద్వితీయార్థప్రతీతికి భంగము రావలసివచ్చుననెడి యనుపపత్తిని జూపి "రామభిరాము" ననెడి యనిష్టరూపమును వారించెను.

పరిశీలింపఁగా నచటిసంధ్యభావము సమ్మతమే యైనను నహోబలపండితుఁడుచూపిన యనుపపత్తిమాత్రము సరియైనది కాదని చెప్పకతీరదు. "రామునిన్" అను రూపములోని ద్వితీయాప్రత్యయమగు 'ని' అనునది "లుక్చస్యాత్" అను సూత్రముచే నీవఱకే లోపించినది. ఇఁక నద్దానితో సహజముగనుండెడి "తిఙ్మధ్యేత్యాది" సూత్రసిద్ధద్రుత మచటిద్వితీయను సూచించును గాన నది లేనిచో నచటిద్వితీయాప్రతీతి కలుగకపోవలసి వచ్చుననిగదా యాతఁ డనుపపత్తిని జూపెను. అట్లయినచో "రామున్ + స్తుతించెద" అనుచోఁ గల్గు 'రాము స్తుతించెద' అనులోపసంధియు నసాధు వనవలసి వచ్చును. కాన నాతఁ డిచ్చిన యనుపపత్తి యుక్తమైయుండ లేదు. ద్వితీయార్థము నచటిసందర్భమే బోధించును. కాఁగా "రామభిరాము" అనుచోటి యనిష్టసంధి యాతఁడు చెప్పిన మార్గమున వారించుట సరికాదు.

కానఁ బ్రథమేతర విభక్త్యంతశబ్దముల తుదియుకారములలోఁ బ్రత్యయస్థోకారములకే వైకల్పికసంధి వచ్చునని

యుఁ దక్కిన యుకారములకు సంధి రానేరదనియు, "అనాదిషు విభక్తిషూత్తో వా" అను నీసూత్రమునకు వ్యవస్థా వాచియగు వాశబ్దముచే నర్థముచేయుట నన్నయభట్టారకహృదయమని యెన్నఁదగును. అట్లయినచో "తనుభాసితునుజ్జ్వల" అను నాతని ప్రయోగముతోఁబాటు "రామునభిరాము" మున్నగు ప్రయోగములెల్ల సాధువులు కాఁగలవు.

చింతామణిలోని సంధిప్రక్రియ దిక్ ప్రదర్శనార్థక మగుటచేత సామాన్యముగాఁ ప్రథమేతరవిభక్తుల యుకారపు సంధిమాత్రమే సూత్రింపఁబడినది గాని "నన్నుఁ, మమ్ముఁ" మొదలగువానిసంధి యచట వివక్షించియున్నట్లే యగపడదు. మఱియు వాని నుదాహరించుటలో "నన్నేలుఁ, నన్ను నేలుఁ" అను ద్వైరూప్యము 'అనాదిష్వి'త్యాదిసూత్రముచే సంధి తదభావములలో వరుసగా లభించుచున్నట్లుదాహరించుట ప్రామాదికమనక తీరదు. "న్ను మ్మౌ ప్రాస్వ శ్చాదే రమి శసిచ" అను చింతామణి సూత్రముచొప్పున "అమ్ శస్" ప్రత్యయములు పరమగుచుండఁగా వచ్చెడి "నన్ను" మున్నగువానిలోని "న్ను, మ్ము" అనునవి ద్వితీయాప్రత్యయములు కానేరవుగదా.

(౯౭) ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యాచ్ఛికశబ్దవిషయక విధానప్రధానము కామింజేసి 'నన్నుఁ' మొదలగువానివిషయమున నద్దానినిబట్టి సంధిప్రక్రియను వివరింపకుండుటయే యుక్త

ము. ఒకపక్షమున నట్లు వివరింపఁదలఁచినపు డీక్రిందిరీతిని దల
చుట యుక్తమని తోఁచుచున్నది.

తే. "నన్ను నీనర్థు లెల్లనిం దున్నవారు" (భార. ఆది. ౫. ఆ. ౧౯౫ ప
మత్త. "నిన్ను నిప్పుడ దండతాడితుఁ జేసెదన్" (భా. ఆది. ౧. ఆ. ౧౫౪

క. "నన్నేల యుపేక్షించితిరి..." (భార. ఆది. ౭. ఆ. ౧౦౬)

అనునవి మొదలగు నన్నయభట్టారకప్రయోగములనుబట్టి పై
వ్రాసిన 'నన్నేలుఁ' 'నన్నునేలుఁ' అనెడి ద్వైరూప్యమ
నన్నయభట్టసమ్మతమే యనుటకుమాత్రము సందియము లేద

అస్మదర్థకమగు 'నా' శబ్దమునకు 'న్ను మ్మా ప్రాస
శ్చాదే రమి శసిచ' అనుసూత్రముచే 'న్ను' అనునది చేరి ప్ర
స్వము రాఁగా 'నన్ను' అని సిద్ధించును. పిదప "నిరమో వ
హాతామ్" అనుసూత్రము నియమమునుబట్టి చేయఁబడిన ము
త్యయప్రాప్తి యోగ్యత లేనిశబ్దముల 'అమ్మునకు' 'ను' వచ
ను" అను వ్యాఖ్యానముచొప్పున 'నన్ను' అనుదానికిఁ బరమ
దున్న 'అమ్' ప్రత్యయమునకు 'ను' అనునది రాఁగా 'నన్ను
ను' అనురూప మేర్పడును. తరువాత "తిజ్మధ్యే" త్యా
సూత్రముచేత ద్రుతముచేరఁగా "నన్నునున్" అనురూ
మేర్పడును. పిదప 'నిరమోమహాతామ్' అను సూత్రము
వచ్చు నినుల లోపమును జెప్పుచున్న 'లుక్చస్యాత్' అన
సూత్రముచే వైభాషిక మగులోపము రాఁగా 'నన్నుఁ
అనెడిపాక్షిక రూపముసైతం మేర్పడును.

వ. “అమ్మునిపుత్త్రునియందు నాహృదయంబు తద్దయుఁ దగిలియున్నయది.
ఉ. “నన్నునుఁ గౌఁగిలించుకొని నాహృదయంబునకు న్నిజాస్య మా
సన్నము సేసి......” (భార-అర. 3 ఆ. ౧౦౭ప.)

అను నన్నయభట్టారకప్రయోగమునుబట్టి “నన్నునుఁ” అను దానిలోని ‘ను’ అనునది సముచ్చయార్థక ‘ను’ శబ్దము కాదనియు ద్వితీయా ‘ను’ ప్రత్యయమే యనియు నంగీకరింపక తీరదు గదా. ఇందలి ‘ను’ అనునది “నన్నున్” అను దానిలోని ద్రుతముయొక్క స్వత్వరూప మనరాదు. నన్నయ భట్టారకమతమున ద్రుతము నకారమాత్రరూపమే యని సిద్ధాంతీకరింపఁ బడుచున్నది. (విష ౧33—౧3౭).

పై సందర్భముచొప్పున నేర్పడిన “నన్నునుఁ” అను దానికి ‘ఏలున్’ అనునది పరమగునపుడు ‘అనాదిష్వి’ త్యాది ప్రకృతసూత్రముచొప్పున “నన్ను నేలు, నన్నును నేలు” అను సంధి తదభావపక్ష రూపద్వయ మేర్పడును. ఇఁక “నన్నుఁ+ఏలు” “ననుఁ+ఏలు” అనువానిసంధిలో నచటి తుది యుకారములు ద్వితీయాప్రత్యయస్థములు కామిం జేసి ‘రాముఁడభిరాముఁడు’ అను స్థలమునందువలెనే “నన్ను నేలు, ననునేలు” అను సంధ్యభావరూపములే యేర్పడును. ‘ననునేలు’ అనుచోటిసంధ్యభావము “ముమునేలు” అనునది మొదలగు చోటులందువలెనే ద్విత్వములో నొకవర్ణము లోపించినకారణమున సంభవించుననియుఁ జెప్పఁదగును గాని

142 'నన్నున్ + ఏలు=నన్నేలు' అను నుదాహృతి సరికాదు. (ఙ- వి.)

యీసందర్భమునఁ బైమార్గమే ముఖ్యముగ నెన్నఁదగినదని గ్రహింపవలెను.

(ఙ) 'నన్నేలు' మున్నగురూపములును నన్నయభట్టారకసమ్మతములు కాకపోలేదు గాని వానిప్రక్రియను మాత్ర మీక్రిందివిధమున గ్రహించుట తత్సమ్మతమని యెన్నఁదగును. "ననుఁ, నినుఁ, తనుఁ" అనువాని సంక్షేపరూపములుగా నన్నయభట్టప్రయోగములలో నగపడుచున్న "నఁ, నిఁ, తఁ" అనువాని కచ్చుపరమగునపు డీక్రింది నన్నయభట్టారకప్రయోగములలో నగపడుచున్న ద్రుతద్విత్వము రాఁగా 'నన్నేలు' మున్నగురూపములు సిద్ధించుచున్నవని గ్రహింపవలయును, ఇట్టి ద్రుతద్విత్వము నన్నయభట్టప్రయోగములలో నగపడుచున్నను జింతామణిలో నాతఁడు "లుక్ సంశ్లేషౌ నాచి" అని సంశ్లేషమును (ద్రుతము వెనుకటి యచ్చునంటియుండుట) నిషేధించియుండుటచేత నీద్రుతద్విత్వరూపసంశ్లేషమును యథేష్టముగాఁ జేయరాదనియుఁ బ్రయుక్తముమాత్రమే గ్రాహ్యమనియుఁ, బ్రామాణికు లభిప్రాయపడుచున్నారు. కావుననే "నన్నయభట్టారకుఁడు 'అన్నిష్టసఖీనూఁది యున్నదాని' అనిప్రయోగించి 'లుక్ సంశ్లేషౌ నాచి ద్రుతస్య' అని సంశ్లేషమును నిషేధించుట ప్రయోగవైరళ్యసూచనార్థంబని యెఱుంగునది." అని యిట్లు త్రిలింగలక్షణశేషమునఁ గీర్తిశేషులగు శ్రీమాఁ బహుజనపల్లి సీతారామా

వారు వ్రాసియున్నారు. (ప్రౌఢ. సంధి. 3 సూ.) ఇట్టి భిప్రాయమునే "లుక్సంశ్లేషా" విత్యాదిసూత్రమును పందర్భమున నథర్వణాచార్యుఁడీక్రిందిరీతిని వివరించి డు.

"వా ద్విత్వం క్వచిచ్ఛిష్టం పరప్రాణేన సంగతేః."

(వికృ. అజం. ౨౭ సూ.)

" గజపెబుద్ధి." (భార. ఆది. ౬ ఆ. ౪౫ ప.)
న్నీనుచున్నవారలకు" (భార. ఆది. 3 ఆ. ౯ ప.)

వు పెక్కుచోట్ల నన్నయభట్టు ప్రయోగించియుండు ౯, న౯, త౯" అనునవి యథేష్టముగాఁ బ్రయో వరూపములే యైయున్నవి. ఇఁక నన్నయభట్టుచేసిన ప్రములు:—

ఇష్టసఖి నూఁది యున్నదాని." (భా. ఆది. 3 ఆ. ౧౪౦ ప.)
స్నేటితరంగల౯." (భార. ఆది. ౮ ఆ. ౭౯ ప.)
న్నసుర గర్వించి." (భార. ఆది. 3 ఆ. 3 ప.)

ప్రయోగములందు "అన్న + ఇష్టసఖి" అని పదచ్ఛే సమాధానముచెప్పుటకు వీలులేదు. 'అనునిష్టసఖి' బ్రయోగించుటయే నన్నయసంప్రదాయము గాని ష్టసఖి" అనురీతి నిట్టియర్థమునఁ బ్రయోగించుట సంప్రదాయము కాదు. "జనమేజయుఁడన్ జనపా భార. ఆది-౧ ఆ. ౭3 ప.) అని యిట్లు పెక్కుచోట్ల

నన్నయభట్టు "అను" అనుదాని సంశ్లేషరూపమగు "అన్" అనుదానిని బ్రయోగించియుండుటచేత "అన్ + ఇష్టసఖి" అనుఛేదముతోనే పైప్రయోగముల నాతఁడు ప్రయోగించెనని గ్రహించుట యుక్తము. పైరీతిని సమాధానము చెప్పుటకు వీలుపడనిచోట్లను సయితము నన్నయభట్టారకుఁడు ద్రుతద్విత్వమును బ్రయోగించియున్నాఁడు.

మత్తకోకిల. "... ... మదీయభాషిత మెన్నఁడు
న్నేని మోఘము గాదు ధీరగణీరవింగు తెలుంగఁగఁ౯."
(భార. ఆది. ౭ ఆ ౧౪౨)

ఉ. "... ... ... మునీంద్ర నీకుఁ జ
న్నే నలినాక్షులందు మదినిల్పఁగ..." (భార. ఆది. ౮ ఆ. ౧౭౯ ప.)

పైప్రయోగములలోని "చన్నే" అనుచోట "చన్ + ఏ" అని ఛేదముచేయునది. "విప్రసతికి నూఱువేఁడఁ జన్ వరములు" (భార-సభా-౨ ఆ. ౨౬౩ ప.) అని నన్నయభట్టు ప్రయోగించియుండుటచేత 'చన్' అనునది 'చనున్' అనుదాని రూపాంతర మగుటలో వివాదము లేదు. ఈసందర్భమును బట్టి "ఒకానొకచోఁ దద్ధర్మార్థకంబులగు నుండు చను చేరు కొనుశబ్దములు ప్రశ్నార్థకైకారపరకంబు లగునపుడు వాని కడ యచ్చులకు లోపంబు విభాష నగును" (ప్రౌఢ. క్రియా. ౨ సూ.) అను ప్రౌఢవ్యాకరణసూత్రములో 'చను' ధాతువును జేర్చుట సరికాదని స్పష్టపడుచున్నది.

పై సందర్భమునుబట్టి "నన్నేలు, నన్ను నేలు" అనునవి
కష్వ"త్యాది ప్రకృతసూత్రసందర్భమునం గ్రమముగ
ప్తి తదభావ రూప పక్షద్వయోదాహరణములుగా
రించుట నన్నయాభిప్రాయానుకూలము కాదని విశద
ప్పదిగదా.

(౯౯) ఇఁక "మమ్మేలు, మమ్ము నేలు" అనువానిని
ష్వ'త్యాది ప్రకృతసూత్రసందర్భమున వరుసగా సంధి
దభావ రూపపక్షద్వయలక్ష్యములనుగా నుదాహరిం
త్రము నన్నయభట్టారకాభిప్రాయవిరుద్ధము కాదని గ్ర
ంసియున్నది. "మమ్ము, మిమ్ము, తమ్ము" అను వాని
ు "నన్ను, నిన్ను, తన్ను" అనువానికన్నఁ జాల
మయినదని చింతామణిఁబట్టి గ్రహింపక తీరదు. వీనికి
బహువచనమున 'ల' ప్రత్యయమును జింతామణి విధిం
నుగపడదు. కాఁగా నిట వాని బహువచనరూపవిధాన
ము బరిశీలింపవలసి యున్నది.

ద్వితీయాబహువచనమగు లప్రత్యయము 'లు జసో ల శ
తాత్' అనుసూత్రముచేతనే నీ నా తా మన శబ్దము
ము సిద్ధించుచుండఁగా "శసో౽ః" అని యిట్లు మనశబ్ద
మాత్రము లకారాదేశమును బునర్విధానము చేయు
మాసందర్భములోని నీ నా తా మన శబ్దములలోనొక్క
శస్సునకుమాత్రమే లకారాదేశము వచ్చునని యు

దక్కినచోట్ల 'ల' అనునది రాదనియు, ననఁగా 'నీ నా తా' అను మూఁడుశబ్దముల ద్వితీయాబహువచనశస్సున కాదేశముగాఁ గాని, 'నీ నా తా మన' అనునాలుగుశబ్దముల తృతీయాదిబహువచనములకు ముం దాగమముగాఁగాని, "ల" అనునది రాదని యు వ్యాఖ్యానము చేసికొనవలసి యున్నది. ఇట్టివ్యాఖ్యానము నన్నయభట్టారకాభిప్రాయానుకూలమే యనుట కాతని యీ క్రిందిప్రయోగములు ప్రమాణము లగుచున్నవి.

"దూషించు మనల." (భార. ఆది. ౬ ఆ ౧౫౭ ప.)
"తమ్ముఁజేసిన" (భార. అరణ్య. 3 ఆ. ౨౭౯ ప.)
"మిమ్మందఱ." (భార. ఆది. ౨ ఆ. 3౪ ప.)
"మనవినత." (భార. ఆది. ౨ ఆ: 3౪ ప.)
"మాపల్కు." (భార. ఆది. ౨ ఆ. ౧౪౫ ప.)
"మీకునాత్మజుఁడ." (భార. ఆది. ౨ ఆ. ౧౪౭ ప.)

'మమ్ములన్, మిమ్ములన్, తమ్ములన్' అను రూపము లను నన్నయభట్టారకుఁ డెచ్చటను బ్రయోగించియుండ లేదు.

పై సందర్భమునుబట్టి 'మమ్ము, మిమ్ము, తమ్ము' అను వానితుదిని ద్వితీయాబహువచన లప్రత్యయము రానేరదని యు, నిఁక నచటి ద్వితీయాబహువచన శస్ప్రత్యయము "నప దా న్యవ్యయ సు ప్తి ఙ్త్వా తుమునామ్" అను చింతామణి సూత్రముచొప్పున నిలువరానిదగుటం జేసి లోపించుననియు, నట్టిలోపముచేతనే "మమ్ము, మిమ్ము, తమ్ము" అనునవి ద్వితీ

యాంబహువచనాంతము లగుచున్నవనియు, వానికి "తిఙ్మధ్యే" త్యాదిసూత్రముచే గ్రుతాంతత్వము సిద్ధించుచున్నదనియుఁ, జింతామణ్యనుకూలముగా వానిప్రక్రియ నెన్నవగును. కావు ననే యివి తక్కినవిభక్త్యంతములకు విలక్షణము లయియున్న వని గ్రహింప నగును. కాఁగా వీనితుదియుకారమును ద్వితీయా ప్రత్యయసంబంధిఁగ నంగీకరించి 'అనాదిష్వి'త్యాది ప్రకృత సూత్రముచేఁ బాక్షికసంధిని జేయఁగా "మమ్మేలు, మమ్ము నేలు" అనునవి వరుసగా సంధిప్రాప్తి తదభావరూప పక్షద్వ యోదాహరణము లగుటలో విరోధము లేదు.

"మిమ్మందఱ" (భార. ఆది. ౨ ఆ. ౩౮ ప.)
"మిమ్మిట్లుసూచి." (భార. ఆది. ౨ ఆ. ౧౪౭ ప.)
"తమ్మనుత్తముల్;" (భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౫౦ వ.)

అని యిట్లు నన్నయభట్టారకుఁడు వీనిసంధి తదభావములను ప్రయోగించియున్నాఁడు.

ఇఁక నాచ్ఛికశబ్దద్విత్వములో నొకవర్ణము లోపించు నపుడు పరిశిష్టవర్ణముపై నిల్చియున్న యచ్చు పరరూపసంధి నందకుండుట యచ్చాంధ్రభాషాసంప్రదాయ మగుటంజేసి "మమునేలు, మిమునేలు, తమునేలు" అనుచోటులందు సంధి ప్రాప్తి పక్షరూపము లుండనేరవని గ్రహింప నగును. చింతా మణి తత్సమభాషానుశాసనప్రధాన మగుటంజేసి యిట్టి యా చ్ఛికవిశేషవిషయముల నుపదేశింపకుండుట శంకాస్పదము కానేరదని యెన్న నగును.

నిత్య మనుత్తమపురుషక్రియా స్వితి
ఇతిసూత్రార్థ విమర్శనము ౨.

(౧౦౦) ఉత్తమపురుషేతరక్రియల యికారమునకు సంధినిత్యమని దీనికర్థము. ఇంకుఁ బర్యాద స్తమగు నుత్తమపురుషేకారము కిమాదిగణములోని దగుటచేత నద్దానికి “ప్రాయ స్తుస్యాత్ కిమాదిక స్యేతః” అనుచో ప్పనఁ దటమగ సంధి యగుటయుఁ గ్వాచిత్కముగాఁ గాకుండుటయుఁ గలదని యెన్నఁదగును. దీనికి సరిగనే నన్నయభట్టభారత భాగమున మధ్యమప్రథమపురుషముల యికారముల కెల్లయెడలను సంహితలో నిత్యసంధియే యగపడుచున్నది. ఉత్తమపురుషక్రియల యికారమునకుఁ దటమగ సంధియగుటయుఁ గ్వాచిత్కముగ లేకుండుటయు నగపడుచున్నది.

సీ. ఒడలు తెల్లని తురగోత్తము వాలంబు,
నల్లచేసితి రేని నాకుదాసి. (భార. ఆది. ౨ ఆ. ౩౪ ప.)
క. ...అ, పారప్రారంభులై రపరిమితశక్తిన్. (భార. ఆది. ౨ ఆ. ౧౪ ప.)
ఆ. వె. జంటపన్నిదంబు సఱచితి మిట్లుగా. (భా. ఆది. ౨ ఆ ౩౪ ప.)
క. ...ఈ, త్రిలోకముల కధిపుఁ జూచితిమి యొకయెడుకన్.
(భార. ఆది. ౫ ఆ. ౨౩౯ ప.)
తే. ఇందు సుఖముండితిమి యొరు లెఱుఁగకుండ.
(భార. అది. ౬ ఆ. ౨౪౨ ప.)
తే. అన్య లెఱుఁగమిఁజేసి లోకాపవాద
భీతి నెఱిఁగియు నిత్తన్విఁ బ్రీతిఁదప్పి

యొఱుఁగనంటిని నిందఱ కిప్డు డెఱుఁగఁ
జెప్పె నాకాశవాణి యచ్చెరువుగాఁగ. (భా. ఆది. ४ ఆ. ౧౦౭ ప.)

చ. విమలమతిం బురాణములు వింటి ననేకము లర్థధర్మశా
స్త్రములఁ దెలింగొటెంగితి సుదాత్తరసాన్వితకావ్యనాటక
క్రమములు పెక్కు సూచితి జగత్పరిపూజ్యము లైనయీశ్వరా
గమములయందు నిల్పితిఁ బ్రకాశముగా హృదయంబు భక్తితోన్.

(భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౦ ప.)

పై సూత్రములకు బాలసరస్వతి చాలవఱకుఁ బైరీతిగనే టీక వ్రాసియున్నాఁడు.

"అనుత్తమపురుష=ఉత్తమపురుషవ్యతిరిక్తమైన, క్రియాసు=క్రియలయందలి, ఇతః=ఇకారమునకు, నిత్యమ్=నిత్యముగా సంధికలదు. చరసురులు. ప్రోచి రమరులు. ఉత్తమపురుషకైన."

(బాలస-పరిషత్తువారి పుస్తకము

(౧౦౧) అప్పకవి యుత్తమపురుషక్రియలలోని యికారములలోఁ గళలగు నికారములకు సంధినిత్యమనియు, ద్రుతప్రకృతికములగు నికారములకు సంధిలేదనియు, "నిత్యమి"త్యాది ప్రకృతసూత్రమున కర్థము చేసియున్నాఁడు.

తే. పుడమి సూత్రోక్త ముత్తమపురుష మనుచుఁ
దత్పురుషమెల్లఁ గొనరాదు తద్బహూక్తి
మున్న తిజ్మధ్యములతోడ నెన్నుకతన
నిత్యముగఁ బ్రాణసంధి దానికి ఘటించు. (౫ ఆ. ౬౨ ప.)

తే. వనిని దీవించిరఁట మునీశ్వరులు నిన్ను
రవిజు నేలితి వఁట నీవు రామచంద్ర
మీరు కట్టితిరఁట కపులార జలధి
వింటి మీవార్త మేమన వెలయునిట్లు. (౫ అ-౬౩ ప)

క. గరుడధ్వజ ప్రథమోత్తమ
పురుషైకవచనములెల్ల భూతార్థమునన్
ధరనగును ద్రుతప్రకృతులు
భరియించె నుపేంద్రుఁడేను బ్రదికితి ననఁగన్. (౫ ఆ ౬౭)

ఇంతియకాక ప్రథమపురుషేకారమునకు సంధి చేయక శ్రీనాథుఁడు పొరవడెననియు నీతఁడు వ్రాసియున్నాఁడు.

క. విరచించెను శ్రీనాథుఁడు, ధరణినిశ్శృంగార నైషధంబునఁ గూర్చుం
డిరి యొండొరు ననికానక, పరపురుషక్రియలఁ బ్రకృతిభావము కలదే.
(అప్ప. 5 ఆ. 64 ప.)

(౧౦౨) అహోబలపండితుఁడు

"ప్రథమే చోత్తమే చైవ క్రియేతో వా భవే చ్చ్యుతిః,
నిత్య మన్యస్య వికృతౌ......"

అను నథర్వణకారిక నుదాహరించి యట్టి శ్రీనాథుని ప్రయోగము ప్రామాదికమనుట సరికాదని యప్పకవిప్రసంగమును గసించెను. మఱియు నితఁడు "వినుతించి రమరులు, చేసితి మ్యతుపూజ, కంటి వతనిరూపము," అని యిట్లు ప్రథమ మధ్య మేకారసంధినిత్యత నుదాహరించి యికారాంతోత్తమ

పురుషక్రియలనెల్ల ననఁగా ద్రుతప్రకృతికములను సైతము కిమాదులలోఁ జేర్చి "ప్రాయ స్తు స్యా త్కిమాదిక స్యేతః" అనుదానిలోని ప్రాయశ్శబ్దపుస్వారస్యమును బాటింపక వానికి వికల్పసంధి నంగీకరించి "చేసితి నచ్యుతార్చనము, చేసితచ్యుతార్చనము" అని యి ట్లుదాహరించెను. ఇట్లే కిమాదిసూత్రోదాహరణసందర్భములోనయితము "కొలిచితినబ్ధిజన్, కొలిచితబ్ధిజన్" అని యుదాహరించెను.

"అనాదిషు విభ క్తిషూత్తోవా" "నస్యా త్తద్ధర్మోత్తః" "చోర్వాస్యా ద్వ ర్తమానవిహితస్య" అనునవి మొదలగు చింతామణిసూత్రములనుబట్టియుఁ, బయినుదాహరించిన యీతనిప్రయోగములనుబట్టియు, ద్రుతపరక స్వరసంధి నన్నయభట్ట మతమని విశదపడుచుండుటచేత ద్రుతప్రకృతికత్వమును స్వర సంధిప్రతిబంధకముగా నప్పకవి వివరించుట కేవలము నసంగతము. అట్లే కళలగు నికారాంతోత్తమపురుషక్రియల యికార సంధ్యభావముసైతము పైనుదాహరించినరీతిని నన్నయభట్టప్రయోగములలో నగపడుచుండుటంజేసి యట్టివానిసంధి నిత్యమని యప్పకవి వ్రాయుటయుఁ గేవలము ప్రామాణికమై యున్నది.

ఉత్తమపురుషేకారసంధ్యభావమును జూపుటలో "కొలిచితినంబను" అని బాలసరస్వతియు' 'బ్రతికితిననఁగన్' అని యప్పకవియు, "కొలిచితి నబ్ధిజన్, చేసితి నచ్యుతార్చనములు"

అని యహోబలపండితుఁడును, నిత్యమిత్యాదిప్రకృతసూత్రమున కుదాహరణముల నిచ్చియున్నారు. వీనినిబట్టి ద్రుతప్రకృతికము లగు నుత్తమపురుషక్రియల సంపూర్ణరూపములు "కొలిచితినిన్, బ్రతికితినిన్, చేసితినిన్" అని నన్నయభట్టమతమున నుండుననియు, నక్కారణమునఁ దా ముదాహరించిన యుదాహరణములు త్తమపురుషైకారసంధి జరిగినపక్షములోనివే యనియు, నీకసంధ్యభావపక్షమున " కొలిచితిని నంబను, బ్రతికితిని ననఁగన్, కొలిచితిని నబ్ధిజన్, చేసితిని నచ్యుతార్చనములు " అని యిట్లుండవలసి యుండుననియు, వీరు గ్రహింపలేదని విశదమగుచున్నది.

"ఉత్వయుతౌ వనకారౌ, స్యాతాం మధ్యోత్త మైకవచనానామ్ " అను సూత్రముచేతను, " భూతా దుతాం పరేషామిత్ " అను సూత్రముచేతను, జింతామణిసాధించిన భూతకాలికోత్తమ పురుషైకవచన ప్రత్యయము 'ని' అనునది యగును. "తిజ్మధ్య శేషషష్ఠీ...అన్యేద్రుతప్రకృతయః " అనుసూత్రములచే నయ్యది ద్రుతప్రకృతికముగాన " నిన్ " అనియేర్పడును. కాఁగా "కొలిచితినిన్" మొదలగురూపములే నన్నయభట్టసాధిత భూతకాలికోత్తమపురుషైకవచన సంపూర్ణరూపము లగుచున్నవి. పిమ్మట " వాక్యాంతగతపదానాంచ " అను సూత్రముచే వానితుది నకారము లోపించునపుడు " కొలిచితిని " అనునది మొదలగురూపములేర్పడును. పిదప "కవిభల్ల

శ్చైఃక్రియాణాం నామ్నాం చోల్లోప ఇష్యతే" అనుసూత్రము చెప్పిన నట్టిక్రియల యుకారజన్యేకారము లోపించునపుడు "కొలిచితిఙ" మొదలగురూపము లేర్పడును. వీనితుది నకారములును మరల "వాక్యాంతగత పదానాంచ" అనుసూత్రముచే లోపించునపుడు "కొలిచితి" మొదలగురూపము లేర్పడును. ఇట్టి సంక్షేపరూపపరంపర యున్నను "కొలిచితబ్ధిజఙ" అను రీతిసంధులు నన్నయభట్టభారతభాగమున నెచ్చటనైన మచ్చునకైన నగపడకుండుటంజేసి యాతని చింతామణిసూత్రమున కుదాహరణము నిచ్చునపు డుత్తమపురుషైకార సంధిపక్షమున నట్టివాని నహోబలపతి యుదాహరించుట సరికాదు. ఇఁక నుత్తమపురుషైకార సంధిపక్షమున "కొలిచితి నబ్ధిజన్," మొదలగువానిని, సంధ్యభావపక్షమున "కొలిచితిని నబ్ధిజఙ" మున్నగువానినిమాత్రమే యుదాహరించుట యుక్తమని గ్రహింపవలసియున్నది. "ప్రాయస్తుస్యాత్ కిమాదికస్యైతః" అనుదానిలోని ప్రాయశ్శబ్దమునకు సరిగ సంధిజరిగినరూపము లే నన్నయభారతభాగమున నెచ్చటఁజూచినను నగపడుచున్నవి. వెనుక నుదాహరించిన

"అంటిని నిండఱకు" (భార. ఆది. ౪ ఆ. ౧౦౫.)

మున్నగు సంధ్యభావపక్షోదాహరణములు నన్నయభారతభాగమున మిక్కిలి యుండుననుటకు సందేహము లేదు. ఇట్టి స్థితిలో నన్నయభట్టారకుఁ డెచ్చటనైనఁ బ్రయోగింపని "కొలిచితబ్ధి

జన్" మున్నగునవి ప్రాయస్సంధిపక్షోదాహరణలనియు, నన్నయభట్టభారతభాగమున నెల్లయెడలను బ్రచురముగఁ బ్రయోగింపఁబడిన "కొలిచితినబిద్ధజన్" మున్నగునవి యరుదుగ నుండఁదగిన సంధ్యభావపక్షమునందలియుదాహరణములనియు, నహళోబలపండితుఁ డుదాహరించుట కేవలము నసంగతమైయున్నది. ఈసందర్భములోని నన్నయభట్టారకాభిప్రాయములను స్వకాలికాంధ్రవాఙ్మయప్రయోగానురోధమున ననరించుచున్నను నథర్వణుఁడు పైకారికలో నహళోబలపతి యసంగతోదాహరణములను సాధించుట కవకాశ మీయలేదు.

పయి నుదాహరించిన భూతకాలికర్తృసుపురు షైకవచన క్రియారూపవిషయమునందలి నన్నయభారతభాగాంధ్రశబ్దచింతామణుల యైకమత్య మొక్కటియే తద్గ్రంథద్వయమునకుం గలసంబంధమును సిద్ధాంతీకరించుచున్న దనుటకు సందేహము లేదు. తిక్కన కాలమువాఁ డగుకేతనమంత్రి సైతము

క. "పరువడి తినియుం దిమియున్

బొరయు నుభయవచనములకు భూతక్రియలన్" (ఆంధ్రభాషాభూ.౧౪౦ప.)

అని యిట్లు భూతోత్తమైకవచనమున, 'తిని' అనురూపమునే సాధించెను గాని "తినిన్" అనురూపమును సాధించి యుండ లేదు. కాఁగా దీనిచొప్పున వెనుక నుదాహరించిన "అంటెని నిండజకు" అను నన్నయభట్టప్రయోగము భూతార్థక క్రియా

సంధ్యభావపక్షమున సమన్వితమె కానేరదు గదా. నన్నయ భారతభాగాంధ్రశబ్దచింతామణులకుఁ గలయనేకములగు నిట్టి యాంతరంగికసంబంధములే వాని యేకకర్తృకత్వమును రాద్ధాంతీకరింపఁజాలునని విమర్శకు లెన్నుదురు గాక !

(౧౦3) కీర్తిశేషులగు రావుబహద్దరు కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు తమయాంధ్రకవులచరిత్రమునఁ జింతామణి నన్నయభట్టవిరచితము కాదని చూపెడిసందర్భములో నీసూత్రమును విమర్శించియున్నారు. నిత్యమిత్యాదిప్రకృతసూత్రము ప్రథమపురుషక్రియల యికారమునకు నిత్యసంధిని విధించుచుండఁగా నన్నయభట్టు తన భారతభాగమందలి యీక్రింది పద్యమున సంధ్యభావమును బ్రయోగించియుండుటంజేసి చింతామణి నన్నయభట్టరచితము కానేరదని వ్రాసిరి.

ఆ. వె. అంతఁ గొంద ఱధికహాస్యంబుసేసిరి
అడవి సేమిగోసె దనిరి కొంద, ఱు..." (ఆంధ్రక-రివైజ్డ్. ४౽)

ఈపద్యము నన్నయభారతారణ్యపర్వమున నున్నది. (౨ ఆ. ౧౦3 ప.) నా రుదాహరింపలేదుగాని యిట్లే నన్నయభట్టారకుఁడు మఱొకచోటసయితముప్రయోగించియున్నాఁడు.

ఆ. వె. క్రమమువడసి యొక్కసమయంబు సేసిరి
ఒనర దాని తెలుఁగు వినుము తల్లి." (భార. ఆది-౬ ఆ. ౨౬౭ ప.

పై రెండుస్థలములందలి సంధ్యభావమును వాక్యాంతగతమైన పాదాంతమందే యగపడుచున్నది. పాదాంతమున వా

క్యాంతసంహిత వైవక్షిక మగుటచేత నచట సంధి చేయఁబడకుం డుటకుఁ గారణాంతరము వెలయుచున్నది. కావున నట్టిప్రయోగములఁబట్టి ప్రథమపురుషేకారసంధి వైకల్పికత్వమును గల్పించుట యుక్తముకాదు. అట్లు కల్పించినచో నీక్రిందిపద్యమున నన్నయభట్టారకుఁ డుకారమునకుసయితము పాదాంతమున సంధి చేయమింజేసి యుకారసంధికిని వైకల్పికత్వము నన్నయభట్టారకాభిప్రేతమని కేవలము విరుద్ధముగ నంగీకరింపవలసివచ్చును గదా.

తే. గీ. సర్వతీర్థాభి గమనంబు సర్వవేద
సమధిగమము సత్యంబుతో సరియుఁగావు
ఎఱుఁగుమెల్ల ధర్మమ్ములకెందుఁ బెద్ద
యండ్రు సత్యంబె ధర్మజ్ఞులైన మునులు.(భార. ఆది. ౪ ఆ. ౯౬ ప.)

(నేఁటివారు సవరించిరిగాని తాళపత్త్ర మాతృకలందును నిట్టిపాఠమే గలదు.)

పయిసందర్భమునుబట్టి పాదమధ్యమున నుత్తమపురుషేకారసంధ్యభావమును బైరీతిని జూపినట్లే ప్రథమపురుషేకారసంధ్యభావమును సైతము పాదమధ్యమునఁ జూపినంగాని యాంధ్రకవులచరిత్రకారులు కృతార్థులుకానోపరని విమర్శకులెన్నుదురు గాక! అట్టిప్రయోగములు నన్నయభారతభాగమున శశవిషాణప్రాయము లనియు విశ్వసింతురు గాక!

(౧౦౪) బాలవ్యాకరణకర్త మధ్యమపురుషక్రియాలయికారమునకు మాత్రమే నిత్యసంధిని సూత్రించి తక్కిన ప్రథమోత్తమపురుషక్రియల యికారమునకు బాక్షికసంధిని

సూత్రించెను. బాలవ్యాకరణవ్యాఖ్యాతయగు గుప్తార్థప్రకాశి కాకర్త శతూస్త్రవ్యాఖ్యానసందర్భమున నిత్య మిత్యాదిప్రకృత సూత్రమును నుదాహరించి దానిలోని పురుషశబ్దము ప్రథమ పురుషమును బోధించు చున్నదనియు, నక్కారణమున "ఉత్త మప్రథమపురుషక్రియల ఇకారంబునకుఁ దక్క మధ్యమపురు షేకారంబునకు సంధి నిత్యము"(బాలవ్యా-గు-ప్ర- ౨౫ పుట.) గావచ్చుననియు, నుత్తమపురుషేకారముతోపాటు ప్రథమపురు షేకారమునకును సంధిపాక్షికమే యనియు, నన్నయభట్టతా త్పర్యమును నసంగతముగ నిర్ణయించెను. మఱియుఁ బయిసూ త్రమున కట్టియర్థ మూహించియే యథర్వణాచార్యాదులు "ప్ర థమే చోత్తమే చైవ' ఇత్యాది పూర్వోక్తకారికను వివరించి యుండిరి." (బాలవ్యా. గు. ప్ర ౨౫ పు.) అని కేవలము ప్రా మాదికముగ వ్రాసెను. ఇంతియగాక నిత్యమిత్యాది ప్రకృత సూత్రమునకుఁ బ్రాచీన వ్యాఖ్యాతలును దనవలెనే వ్యాఖ్యలు చేసిరనియు నతిసాహసముగ వ్రాసెను. (బాల. వ్యా. గు. ప్ర ౨౫ పుట) చింతామణిలో లేనివిషయములనుమాత్రమే వికృతి వివేకము పూరించుచుండుననియైన గుప్తార్థప్రకాశికాకర్త గ్రహిం చియుండకుండుట యొంతయు శోచనీయము. నన్నయభట్టు సూత్రమున కీయర్థమునే యథర్వణాచార్యుఁడు చేసికొనుట యేమి? మరల నద్దానినే యాతఁడు సూత్రించుటేమి? ఇంతి యగాక పైనుదాహరించిన రీతిని బాలసరస్వత్యప్పకవ్యహోబ లపండితులు నిత్యమిత్యాది ప్రకృతసూత్రమున కర్థము వ్రాయు

టలోఁ బ్రథమపురుషైకారసంధినిత్యతను గంఠోక్తముగఁ జెప్పి యట్లే యుదాహరించియుండఁగా వారు తనవలెనే వ్యాఖ్య చేసిరని వ్రాయుట కీతఁ డెట్లు సాహసించెనో తెలియకున్నది. ఇఁక నీతఁడుచేసిన చింతామణిసూత్రార్థము నన్నయభట్టారకప్రయోగములకుఁ బయినుదాహరించినరీతిని గేవలము విరుద్ధమై యుండుటచేత నప్రమాణమగుచున్న దనుటకు సందేహము లేదు.

పయి నుదాహరించినరీతినున్న ప్రథమపురుషక్రియైకార సంధి నిత్యతావిషయమునం గల నన్నయభారతభాగాంధ్ర శబ్ద చింతామణుల యాంతరంగికసంబంధముసైతము వానియేకకర్తృకత్వమునకుఁ బ్రబలాధారమై యున్నది. ప్రథమపురుషైకార సంధి నిత్యత చింతామణిప్రోక్తమనుటకు 'ప్రథమే చోత్తమే చే' త్యాద్యథర్వణకారికయే ప్రబలసాక్షి యగుచున్నది గదా.

నస్యాత్తద్ధర్మోత ఇతిసూత్రార్థ విమర్శనము. 3

(౧౦౫) తద్ధర్మార్థక ధాతూకారమున కచ్చుపరమగు నపుడు సంధి లేదని యర్థము. ఉ. చేయుఁ + ఎల్లప్పుడు=చేయు నెల్లప్పుడు. చేయుఁ + అట్టిది=చేయునట్టిది. చేయుదు మిప్పుడు మున్నగు స్థలములందలి యుకారము ధాతునిష్ఠముగాక ప్రత్యయస్థ మగుటంజేసి యచటి సంధి నిర్బాధమని యెఱుంగునది.

(౧౦౬) అప్పకవి యీసందర్భమునసైతము స్వరసంధికి ద్రుతప్రకృతికత్వమే ప్రతిబంధకమని తలఁచి తద్ధర్మప్రథమోత్తమైకవచనముల యుకారములు (చేయుఁ, చేయుదుఁ)

ద్రుతప్రకృతికము లగుటచేతఁ బరరూపసంధి గలుగదనియుఁ దక్కిన తద్ధర్మక్రియల యుకారములు కళలుగాన (చేయుదుము. మొ) వానికిఁ బ్రాణసంధి ఘటిల్లునవియుఁ జింతామణి విరుద్ధముగ వివరించియున్నాఁడు.

తే. ఊర్విఁ దద్ధర్మమునఁ బ్రథమోత్తమాఖ్య
పురుషముల నేకవచనముల్ పోవ విడిచి
కడమపదములు తిజ్మధ్యకములు గానఁ
గొమ్మలను బ్రాణసంధులు గూర్చుటొప్పు. (అప్పక. ౪ఆ ౬౯పద్యము.)

మఱియు నీతని చింతామణిపాఠములలోఁ బునరుక్తముగ "ధాతుపదసంభవానాం విశేషణానా ముత స్తథా ను మచి" అనెడి యధికపాఠ మొకటి యగపడుచున్నది. దీనివలన లభించు నర్థము నస్యాదిత్యాదిప్రకృతసూత్రముచేతనే పైని వ్రాసినరీతిని లభించుచున్నది.

అప్పకవి "ద్రుతస్య సర్వత్రలుక్ సమాసేషు" అను సూత్రమున కపార్థమును జేసికొనియుండుటంబట్టి యాతఁడు, సామాసికద్రుతలోపమురాఁగా ధాతుజవిశేషణముల కచ్చు పరమగునపుడు సంధ్యభావస్థలములందో వానినడుమ లఘు యకారము నిల్చుచున్నదనియు, ధాతుజవిశేషణములు తిజ్మధ్యేత్యాది సూత్రముచొప్పున ద్రుతప్రకృతికములే యనియుఁ జెప్పెడి చింతామణియాశయమును సరిగ గ్రహింపలేదని తోఁచుచున్నది. కావుననే పైనుదాహరించిన ధాతుపదేత్యాది

సూత్రసందర్భములోని యాతని యీక్రిందివివరణ ముకారాంత తద్ధర్మార్థకవిశేషణములు కళ లనుతలంపునఁ జేయఁబడెను.

తే. క్షితిని బైపదములకు విశేషణంబు
లగు క్రియాపదముల తుది నమరుశ్శ్రుంగ
మునకు వచ్చు నాగమమయి పొల్లద్రుతము
ప్రాణపరమైన గర్మధారయమునందు.

క. ...చను నతఁడు... (అప్పక. ౫ ఆ. ౭౭, ౭౭ ప).

ఇట్టి యప్పకవీయరచనమున భ్రమించుటచేతనే కావ లయు బాలవ్యాకరణకర్తృప్రభృ త్యధునాతనులెల్ల ధాతుజ విశేషణములు కళలనియు, నకారణమునఁ దద్ధర్మార్థకవిశేష ణోకారమున కచ్చుపరమగునపుడు నకారాగమము వచ్చునని యు సూత్రించుచు వచ్చిరి. బాలవ్యాకరణకర్త పైనుదాహరిం చినరీతిని దద్ధర్మార్థకవిశేషణములను గళలుగా సూత్రించియుం డుటచేత నాతఁడు సూత్రించిన "తద్ధర్మార్థకవిశేషణోకారమున కచ్చుపరమగునపుడు నకారమువచ్చును" (బాల. సంధి. 33) అనుసూత్ర మంతగా విరుద్ధము కాకున్నను నద్దానిని జదివిన సం స్కారబలమున "నస్యాత్తద్ధర్మేతః" అనెడి ప్రకృతసూత్రమున కును నట్టియభిప్రాయమునే కల్పించుచు దానికిసరిగఁ బైసూత్ర మును "నస్స్యాత్తద్ధర్మేతః" అను నాకారముతో నుదాహరిం చుచున్న యధునాతనచింతామణి వ్యాఖ్యాతల భ్రమ ప్రమా దము లెంతయు నయుక్తములై యున్నవి. (చూ. పారనంది రామశాస్త్రిలవారి యుద్ద్యోతినీవ్యాఖ్య.)

" 'అనాదిషు విభక్తిష్వాతో వా' 'చోర్వాస్యాత్' ఇతి ప్రాప్తే విభాషారంభేణ ద్రుత పూర్వప్రాణసంధే రిష్టత్వేన జ్ఞాపనాత్."
(అహో. ౧౮౫ పుట.)

అను నహోబలపండితీయము చెప్పిన ద్రుతపూర్వస్వర పర రూప సంధి చింతామణిసమ్మత మగుటచేత "అనుతః" అను పర్యుదాసము చెప్పిన నుకారసంధి నిత్యమగుటంజేసి 'చేయున్ + ఎల్లప్పుడు' మొదలగు తద్ధర్మార్థక సమాపక క్రియోకారములకు నిత్యసంధి ప్రాప్తించుచుండఁగా 'నస్యాది'త్యాది ప్రకృతసూత్రము వారించుచున్నదనియు, సూత్రము లోని 'న' అనునది నఞర్థకమగు న శబ్దముగాని ద్రుతాగమా త్మకముగాదనియు గ్రహింపవలెను. "చేయున్ + అట్టి" మొద లగు తద్ధర్మార్థకవిశేషణస్థలములలో సైతము సంధినిషేధ వ్యాఖ్యాన సామర్థ్యముచేతనే సామాసికద్రుతలోపము రానే రదు. కానఁ దత్రత్యద్రుతముచేతనే చేయునట్టిమున్నగు రూప ములసిద్ధి యగుచుండుటంజేసి నకారపునర్విధాన మనావశ్యక మగుచున్నది. ఇఁక నధునాతనవ్యాఖ్యాతల ప్రామాణికవ్యాఖ్యల చెప్పిన 'నస్యాది'త్యాది ప్రకృతసూత్రమును దద్ధర్మార్థకవి శేషణముల సంధిలో నకారమును విధించుదానినిగనే యంగీక రించినచోఁ జింతామణి ద్రుతపూర్వస్వరసంధిని సమ్మతించున దగుటంజేసి తద్ధర్మార్థక సమాపకక్రియల సంధిలో "చేయెల్ల ప్పుడు" (చేయున్ + ఎల్లప్పుడు) మొదలగు నసిష్టరూపములు చింతామణిపక్షమున దుర్వారములే కావలసివచ్చును.

"ఆచాంసంధా ద్రుతో౽దృశ్య స్సితోపిచ సదాభవేత్."

అను నథర్వణకారికయుఁ, జింతామణిలో ద్రుతపూర్వస్వరసంధి సమ్మతిని వివరించుచునే యున్నది. వేయేల! "నస్యా" దిత్యాది ప్రకృతసూత్రములో 'న' అనునదిమాత్రమే నన్నయాభిప్రేతమనియు, "నః" అనునది కాదనియు, నచట సంధిలేదన్నయర్థమే సందర్భశుద్ధిగ సంగతమగుననియు, నకారాగమము వచ్చునన్న యర్థమున కచటఁ బూర్వోత్తరసందర్భశుద్ధియే లేనందున నట్టి పాఠ మచటఁ గేవలము నసంగతమే యగుననియు, నీక్రింద నుదాహరించు నచటిచింతామణిసూత్రపు సందర్భమే నొక్కి వక్కాణింపఁజాలియున్నది.

శ్లో. "సంధి ర్నాచోచ్యనుతో వాతో నాదిషు విభక్తి షూతో వా,
నిత్య మనుత్తమపురుషక్రియాస్వితః పరిమితౌ సమస్తానామ్.

శ్లో. నస్యా త్తద్ధర్మో౽త శ్చేర్వా స్యా ద్వర్తమాన విహితస్య,
తద్వ త్తదాదిజస్య ప్రాయస్తు స్యా త్కిమాదికస్యేతః"

(ఆంధ్రశ. సంధి. ౧-౨ శ్లో.)

పై సందర్భమునందెల్ల "సంధివచ్చును, రాదు, వికల్పముగావచ్చును"అను రీతిని బరరూపసంధివిషయకమగు ప్రస్తావము మాత్రమే యర్థ మగునుగాని వానినడుమ నొకసూత్రమున నకారాగమము వచ్చునని యర్థముగాదని సంస్కృతభాషాసంప్రదాయము తెలిసిన బుద్ధిమంతుల కెవ్వరికైనఁ దోఁచకమానదుగదా. కావున "నస్యా" దిత్యాది ప్రకృతసూత్రమునకు

"తద్ధర్మార్థక ధాతూకారసంధి" రాదనియే యర్థము చేయక తీరదు.

(౧౦౭) కావుననే బాలసరస్వత్యహోబలపండితులు సైతము "నస్యా" దిత్యాదిపాఠమునే యంగీకరించి యీక్రింది రీతిని వ్యాఖ్య చేసియున్నారు. "తద్ధర్మతః=క్రియలయొక్క తద్ధర్మార్థమందలి, ఉతః=ఉకారమునకు, నస్యాత్=సంధి లేదు. రక్షించునంబ, పోషించునీశ్వరి" (బాలసరస్వతీయము. లిఖిత మాతృక.)

"తద్ధర్మేకార స్యాచి సంధి ర్న స్యాత్." తద్ధర్మపదేన తద్ధర్మక్రియా తజ్జన్యవిశేషణం చ గృహ్యేతే. ఉ. వెలయు నతనికీర్తి, ఒనర్చునంబుజాక్షి."

(అహో. ౧౯౨ పుట.)

అని యిట్లు అహోబలపండితుఁడు తద్ధర్మార్థకక్రియలయొక్కయుఁ, దద్ధర్మార్థక విశేషణములయొక్కయు, నుకారమునకు సంధినిషేధమును వివరించియున్నాఁడు. ఈపక్షమున

"సద్ధర్మమార్గంబు సలుపుదయ్య... సేవింతె... చింతింతె"

(భార. సభా. ౧ ఆ. ౨౬ ప.)

మొదలగు నన్నయభట్ట సంధిప్రయోగములను జింతామణి సాధింపనేర దనుశంక రాఁగా నద్దానికి సమాధానముగా "నస్యా"దిత్యాది ప్రకృతసూత్రములోని తద్ధర్మశబ్దము ప్రథమోత్తమపురుషైక వచనమాత్రపరమే యని యీక్రింద యథర్వణకారిక నుదాహరించుచు నహోబలపతి వ్యాఖ్య చేసియున్నాఁడు.

"ద్వితీయాచార్యేణాపి తద్ధర్మస్య భూతాద్యవిషయకత్వ మేవోక్తమ్, ప్రథమోత్తమైకవచనాంతయో ర్నాంతయోః పదయోరేవ తద్ధర్మ సంజ్ఞకత్వ ముక్తమ్—ఘటింతు ర్నిత్యాదావపి నాంతత్వాభావా న్న తద్ధర్మసంజ్ఞా, హాగనుశాసనమతే త్వేషాం తద్ధర్మార్థకత్వ మేవేతి."

(అహోబల. ౪౭౯ పుట.)

"ఘటింతుమనిశము ఇత్యాదౌ సంధి ర్నస్యాత్, నస్యాత్తద్ధర్మేత ఇతి నిషేధా దితిచేన్న. తత్ర ప్రథమోత్తమపురు షైకవచనద్వయ మేవ గృహ్యతే. నాన్యత్ ప్రయోగవిరోధాత్."

"ప్రథమ శ్చోత్తమశ్చైవ తాసు తద్ధర్మసంజ్ఞకౌ,
భూతాద్యవిషయౌ తత్ర చైకత్వార్థాభిధాయకౌ,
ఉదంతౌ చ సదా నాంతౌ నసంధి స్తత్ర కల్ప్యతే.
ఇత్యథర్వణభాషితాచ్చేతి"

(అహో. ౪౨౧ పుట.)

పై రీతిని బ్రయోగబాధ కలుగుటచేతఁ దద్ధర్మార్థకక్రియలలోఁ బ్రథమోత్తమపురుషైక వచనక్రియలకుమాత్రమే తద్ధర్మసంజ్ఞ కలదని యర్థమును సంకోచపఱుచుకొనునపుడు 'నస్యా' దిత్యాది ప్రకృతసూత్రముచేతఁ దద్ధర్మార్థకవిశేషణోకారసంధి యథర్వణమతమున వారింపఁబడమింజేసి

"ఇది వచ్చునుపాయము." (భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౫౦ ప.)

మున్నగు నన్నయప్రయోగములు సంగ్రహింపఁ బడనేరవు. మీఁదు మిక్కిలి "వచ్చుపాయము" మున్నగు ననిష్టరూపములు దుర్వారము లగుచున్నవి.

కాఁగా 'నస్యా' దిత్యాది ప్రకృతసూత్రమున కహో బలపండితాదులు చేసినవ్యాఖ్య సరికాదనియు, నేను మొ

మొదట వ్రాసినచోఁ బ్రాప్తించునా (౧౦౫. వి.) దద్ధర్మార్థకధాతూకారమునకు సంధిరాదనునర్థమే నన్నయభట్టారకాభిప్రేతము కాఁగలదనియు నెన్నవలెను. ఇట్టియర్థము నంగీకరించునపుడు "రక్షింతురు, రక్షింతువు, రక్షింతునున్, రక్షింతుము" మొదలగువానిలోని యుకారములు ప్రత్యయస్థము లగుటంజేసి వాని విషయమున సంధినిషేధసూత్రము ప్రవర్తింపనేరదనియు, నిఁక 'రక్షించున్'అనెడి ప్రథమపురుషైకవచనములోను దద్ధర్మాద్యర్థకవిశేషణములోను నున్న 'ఉకారము' ధాతుసంబంధియే యగుటంజేసి యచటమాత్రము సంధినిషేధము కలుగఁగా 'రక్షించు నెల్లప్పుడు, రక్షించునట్టి'అనురూపములు సిద్ధించునని యు, 'రక్షించెల్లప్పుడు' మున్నగు ననిష్టరూపములు పుట్టనేరవనియు గ్రహింపవలెను. 'రక్షింతునున్'అనునది చింతామణిప్రక్రియచొప్పునఁ దద్ధర్మాద్యర్థకోత్తమ పురుషైకవచన సంపూర్ణరూప మగుటంజేసి యపుడు సంధిప్రాప్తించినను "రక్షింతు నెల్లప్పుడు" మొదలగు సాధురూపములే సిద్ధించును. ఇఁక నద్దాని సంక్షేపరూపమగు "రక్షింతున్" అనుదానిలోని దు వర్ణస్థానీయమగు 'తు' అనునది, ప్రత్యయము పరమగుచుండఁగా ధాతువును జేరినదగుటంజేసి యచట సంధినిషేధమే ప్రాప్తించునని వ్యాఖ్యానము చేసికొనవలసియున్నది.

(౧౦౮) చింతామణి క్రియాపరిచ్ఛేదము తత్సమవిషయ ప్రధాన మగుటచేతను నందు 'ఎడి, ఎడు' అనునవి తద్ధర్మార్థక

ప్రత్యయములుగా నుపదేశింపఁబడి యుండకుండుటచేతను నింతియ కాక నన్నయ భారతభాగమున నట్టి తత్సమరూపముల కెచ్చటనైనఁ బ్రయోగము లేకుండుటచేతను "రక్షించెదున్" అనుచోట సంధినిషేధము పైసూత్రమున సంగ్రహింపఁబడకుండుట విరుద్ధము కానేరదు. లేదా 'డి, డు' లు ధాతువునె చేరినవగుటచే ('రక్షింతున్' అనుచోటి 'తు' వలెనె) సంధినిషేధము లభించుచున్న దనియైన నెన్ననగును.

పునరాగమః క్రియాణాం పర్యాప్తో మన్మతే తు సంకేత

ఇతి సూత్రార్థవిమర్శనము.

(౧౦౯). "క్వచిద్ధేతుమత్త్వకా ధాతోర్గ్రహణమ్. 'ప్రస్థాపించె రాజన్యులన్' 'అర్థవేదయో రాపుగ్వక్తవ్యః, అర్థంకరోత్యాచష్టే వా. అర్థాపయతీతి పాణినీయమ్' అర్థాపి, ఉత్థాపి, అధ్యాపి, ఏతద్విశేషగ్రహణం వాగనుశాసనానామభీష్టమ్. పునరాగమః క్రియాణా మిత్యుక్తేః. పునర పూర్వవిశేషేణేతి పునరవ్యయార్థనిజ్ఞానాత్, విశేషాగమః క్రియాణా మితిహి తదర్థః, అతఏవ 'అవధారుదేపి' ఇతి రూపం నిర్బాధమ్ 'అవధరింపుము' ఇతి తదర్థః." (అహో. ౪౬౭ పుట.)

"వ్యాఖ్యాతమేత త్సూత్ర మధస్తాదేవ. ఘటింపుచున్నాఁడు. ఇత్యత్ర దీర్ఘోప్యసన్నైవసిధ్యతీతి న కశ్చి త్కళంకః...పర్యాప్తః=పూర్ణః, సుప్రసిద్ధ ఇతి యావత్, మన్మతే తు సంకేతః పర్యాప్తో భవతి, యత్సంకేతితం శిష్టప్రయోగారూఢం పదం తత్ ప్రయోజ్య మిత్యత్ర నాస్మాక మభినివేశః. శాస్త్రస్యతు దిక్ప్రదర్శనార్థత్వేన సార్థక్య మితిభావః." (అహో. ౪౯౪ పుట.)

(౧౧౦) పరిశీలింపఁగా నహోబలపతిచేసిన పై వ్యాఖ్యయు నుదాహృతులును నన్నయాభిప్రేతములై యుండ లేదని తోఁచుచున్నది. ఆచ్ఛికక్రియారూపసాధనమున కీసూత్ర మెంత మాత్రమును బ్రారంభింపఁబడియుండ లేదని గ్రహింపవలసియున్నది. తత్సమక్రియలలో నతిప్రచురముగా నున్న తిజంత రూపములను మాత్ర మీవఱకు సాధించియుండుట చేతను, దనకును మఱికొన్ని తిజంతరూపములు క్వాచిత్కముగా సమ్మతములై యున్నను నీవఱకు సాధించి యుండకుండుటచేతను నట్టి క్వాచిత్కరూపముల కెల్ల సూత్రవిధానము చేయుట దిక్ప్రదర్శన మాత్రోపదిష్ట చింతామణి రచనోద్దేశము కాకుండుటచేతను బ్రయోగారూఢములైన యట్టి క్వాచిత్క రూపములను నీసూత్రముచే సంగ్రహించుకొనవలె నని నన్నయభట్టారకుఁడు తలంచియుండె నని గ్రహింపవలసియున్నది. అనఁగా నట్టి క్వాచిత్కతత్సమక్రియారూపములను సాధించుసందర్భమున నావఱకుఁ జెప్పఁబడిన ప్రక్రియ నాధారముగఁ జేసికొని వర్ణకవిశేషములను మరల నాగమములుగాఁ జేర్చుకొనుచున్నచో (పునః=మరల, ఆగమః=వర్ణవిశేషాగమము) నట్టి క్వాచిత్కతత్సమక్రియారూపములు సిద్ధించునని తాత్పర్యము. చింతామణి దిక్ప్రదర్శనార్థక మగుటంజేసి యట్టి క్వాచిత్కరూపములు పండితవ్యవహారస్థములై ప్రయోగారూఢములైనచో గ్రహింపవలసినదే (సంకేతః=పాడుక, పర్యాప్తః=

ప్రసిద్ధమై ప్రయోగార్హమై గ్రాహ్యమగును) యని పైసు
త్రమున కర్థము చేయనగును.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలో నందును క్రియాపరిచ్ఛేదములో
ముఖ్యముగాఁ దత్సమక్రియలకు మాత్రమే తిఙ్ ప్రత్యయా
విధానమును

"వ్యతిరేకాదౌభావినిచాత్ స్యాత్." (క్రియా. ౧౬ సూ

అనునది మొదలగుసూత్రములచేతఁ జేసి, యట్టి తత్సమక్రియ
లకుఁ జెప్పఁబడిన "అత్" మొదలగునవి దేశ్యక్రియలకును
రావచ్చు నని క్రియాపరిచ్ఛేదాంతమునందు నన్నయభట్ట

"అత్త్వాది తత్సమానా మివ దేశ్యానాం క్రియాపదానాం చ, వర్ణాగమ
విశేషః పురుషే ష్వర్థేషు చాపి వచనేషు." (క్రియా. ౮౯ శ్లో

అనుశ్లోకముతో నతిదేశించియున్నాఁడు. అట్లతిదేశించిన తిఙ
ప్రక్రియ దేశ్యక్రియాప్రపంచమున కెంతమాత్రమును జా
యుండమింజేసి యాశ్లోకము నుత్తరార్థమునఁ దత్సమక్రియ
ప్రక్రియయు, దానిలోపమును బూరించు 'పునరాగమః క్రియ
ణా' మిత్యాది సూత్రప్రక్రియయు, మాత్రమేగాక వర్ణాగమా
విశేషములు పురుషములందు వచనములందు నర్థములందును
నవేకములు సంభవించుననియుఁ జెప్పియున్నాఁడు. దీనిని బ
యావలకుఁ జెప్పఁబడిన చింతామణి క్రియాపరిచ్ఛేదసు
త్రములచేత దేశ్యక్రియ లెంతమాత్రమును సాధింపఁబడ
దనుట కెవ్వరును విప్రతిపన్నులు కాఁజాలరుగదా.

పైసందర్భమును బట్టి 'పునరాగమ' ఇత్యాదిసూత్రము చింతామణిక్రియాపరిచ్ఛేదముచే సాధింపఁబడనట్టియుఁ, గాదా చిత్కముగా నన్నయభట్టారకునకును బ్రయోగించుటలో విరోధము లేనట్టియుఁ దత్సమక్రియారూపములను సంగ్రహించుటకే నన్నయభట్టుచే సూత్రింపఁబడిన దనుటకు సందేహము లేదు. అట్లు సంగ్రహించుటలోనయిత మూవఱకుఁ జెప్పఁబడియున్న క్రియాపరిచ్ఛేదములోని తిఙంతప్రక్రియ నాధారముగఁ జేసికొని ప్రయోగప్రసిద్ధిని బట్టి వర్ణవిశేషాగమయోజనముచే నట్టిరూపములను సంగ్రహించుకొనవలెనని యాసూత్రమును బట్టి నన్నయభట్టారకాభిప్రాయము విశదమగుచున్నది. ఇట్లే క్రియాపరిచ్ఛేదమునందలి యీసూత్రమువఱకును గల ప్రక్రియచే సాధింపఁబడిన రూపములపైని మరల, గొంత తెలుచుగావచ్చుచుండెడి వర్ణాగమములను గొన్నింటి నీసూత్రమునకుఁ దరువాత దీనికిఁ బ్రపంచముగనే వివరించి తుట్టతుద నట్లు చెప్పఁబడిన తత్సమక్రియాకార్యములనెల్ల దేశ్యధాతువుల కతిదేశించి వానికింకను ననేకములగు నాగమాదివిశేషములు గలుగునని చెప్పి యంతటితో గ్రంథమును ముగించెను. పైరీతిని నన్నయభట్ట భారతభాగమునఁ గ్వాచిత్కములుగఁ బ్రయుక్తములయి యున్న సంస్కృతసమక్రియారూపముల నిట'పునరాగమ'ఇత్యాదిసూత్రముచే సాధించి చూపుచున్నాను.

(౧౧౧) 'వ్యతిరేకాదా భావిని చాత్ స్యాత్' అను సూత్రముచే వ్యతిరేకార్థమునందుఁ గ్రియల తుదిని హ్రస్వాకా

రము నిల్చు నని చెప్పఁబడియున్నది. అట్టి "అత్త్వము" చేసిన
తెలుచుగ వాడుచున్న "రక్షింపనున్" అనురీతిగల సమాప
క్రియలను, 'రక్షింపని' అనుజాతిగల యసమాపకక్రియలన
జింతామణికర్త సాధించి యున్నాఁడు. కాని క్త్వార్థకము
దానుసైతము ప్రయోగించియున్న 'తేజరిల్లమి, రక్షింపమి
లంఘింపమి' అనెడి వ్యతిరేక భావార్థకరూపములను 'భేదింపక
శంకింపక' అనుజాతిగల వ్యతిరేకక్త్వార్థక రూపములను సాధి
చియుండలేదు. కావున వ్యతిరేకార్థమునందుఁ బైని వ్రాసి
"వ్యతిరేకాదా'విత్యాది సూత్రముచే 'అత్త్వము' చేసికొ
మరల 'పునరాగమ' ఇత్యాదిసూత్రముచేత భావార్థమున 'మి
అనుదానిని "క్త్వా"ర్థమున 'క' అనుదానిని జేర్చి 'అనుబంధే
త్యాదిసూత్రముచే 'పత్వము'చేయఁగా నట్టిరూపములు సిద్ధి
చుచున్న వని గ్రహింపనగును.

సీ. "త్రేతాగ్ను లెల్లను దేజరిల్లమిఁ జేసి..." (భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౪౧ ప
క. "శరణువేఁడిన రక్షిం, పమియును..." (భార. అర. ౧ ఆ. ౧౭౦ ప
క. "వాక్యము లంఘింపమికి..." (భార. అర. 3 ఆ. ౧౪3 ప
క. "మనమున భేదింపక..." (భార. ఆది. ౫ ఆ. ౧౬౭ ప
క. "పంపందగుఁ దగదని శం, కింపక..." (భార. సభా. ౧ ఆ. ౨౮౦ ప

పైరీతినే వ్యతిరేకార్థమునందు 'అత్త్వము'చేసిన పిదప
ప్రార్థనార్థమున 'ఏకత్వేఽర్థే' త్యాది సూత్రముచే 'ము' ప
మైయుండఁగా "పునరాగమ" ఇత్యాది సూత్రముచే 'క

అనుదానిని జేర్చి నన్నయభట్టారకుఁ డొక్కచో నూత్రము ప్రయోగించియున్న "విచారింపకుము" అను వ్యతిరేకప్రార్థనార్థకరూపమును సంగ్రహింపవలయును.

క. బహురథగజవాహనభట
సహితులు బలవంతు లని విచారింపకు నీ...(భార. అర. ౧ ఆ.౨౫౪ప.)

పైవిధమున నే 'ము' అనెడి తిజ్ఞుపరమగునపు డేర్పడిన "విచారింతుము" అనుచోట "పునరాగమ" ఇత్యాది ప్రకృత సూత్రముచే "అ" అనుదానిని జేర్చి సంధించినచో 'విచారింతము' అనెడి రూపమును, నట్లే సాధించిన 'పరిగ్రహింతము' అనెడిరూపమును సంగ్రహింపనగును.

క. "తరుణిని బరిగ్రహింతము..." (భార ఆది. ౭. ఆ. ౨౧౬ ప.)
క. "ధీరమతి విదురుతోడ వి,చారింతము..." (భార. సభా. ౨ ఆ. ౧౨౪ప.)

పై రీతినే 'తద్ధర్మవర్తమానే' త్యాదిసూత్రముచే 'రక్షించు' మున్నగు రూపము లేర్పడియుండఁగా నట్టి వానిపై ననఁగా 'అపేక్షించు, ఉద్భవిల్లు' అనువానిపైని భావార్థవివక్షయందు 'డు' అనుదానిని జేర్చి నన్నయభట్టారకుఁడు ప్రయోగించియున్న "అపేక్షించుడు, ఉద్భవిల్లుడు" అను రూపములను సంగ్రహింపవలయును. ఇట్టి భావార్థమునందే

"భావే టవర్ణకోంతే సర్వేషాంచ క్రియాపదానాం స్యాత్"

అనుసూత్రముచే విధింపఁబడిన టవర్ణకము సార్వత్రికమనియుఁ, గ్వాచిత్కముగా నీ 'డు' అనునదియు రావచ్చుననియు సూత్రములోని 'సర్వేషాంచ' అనునది సూచించుచున్నది.

శా. "అదురోఁ్యధనుఁ డుద్భవిల్లుడును గ్రవ్యాదారవంబుల్ ......"
(భార. ఆది. ౫ ఆ. ౧౦౬

సీ. "కడకతో నంజుళ్లు కడుగంగ సమకట్టి, జల మపేక్షించుడు సంభ
(భార. అర. ౨ ఆ. ౧౯౭

(చూడుఁడు. వి. ౫౮)

పై మార్గముననే 'దు తివర్ణకా' విత్యాదిసూత్రము దువర్ణము రాఁగా 'పునరాగమ' ఇత్యాదిసూత్రము చోఁ "ఎత్వాత్వములు" చేసి క్వాచిత్కముగ నన్నయభట్టారక ప్రయోగించియున్న "పరిభ్రమించెద, ప్రసాదించెదు" అను పములను సంగ్రహింపనగును.

క. "కానలఁ బరిభ్రమించెద......" (భార. అర. ౨ ఆ. ౧౦౫
క. "త్ర్యంబక నాకు నభీష్టవరంబు ప్రసాదించెదేని......"
(భార. అర. ౧ ఆ. ౩౨౮

ఇట్లు తద్ధర్మార్థమున 'ఎద' వచ్చురూపములు నన్న భట్టారకునిగద్యములలో మఱినాల్గుచోటులం దగపడుచు "రచియించెద" (ఆది ౧ ఆ. ౨౧ గ.) "వివరించెద" (ఆది ఆ. ౭౩ గ.) "ధరియించెద" (అర. ౩ ఆ. ౮౨ గ.) "జీవించె (ఆది. ౭ ఆ. ౫౧ గ.)

ఇంక "రక్షించు" అనురీతిగల తద్ధర్మాద్యర్థకవిశే రూపములు "తద్ధర్మవర్తమానాతీతాగామ్యర్థకాః క్రియాః జ్ఞేయ అనుసూత్రముచొప్పున సంగ్రహించుకొనవలసి యు

ధాతువునకే తద్ధర్మనర్తమానాద్యర్థములు గలవని పైసూత్రము బోధించుచున్నది. ఆయాయర్థములందుఁ బ్రత్యయాంతరములను దిగిగి గ్రంథకర్త విధించునప్పుడుసూత్రమే వానితో వానికి నిత్యసంబంధ ముండితీరవలయును. కాఁగా "భూతార్థానాం తు నః" అను సూత్రముచే భూతార్థమున నప్రత్యయమును, "వసతి" రిత్యాదిసూత్రముచేత వర్తమానార్థమున నుండుధాత్వనుబంధమును 'అస్తి' రిత్యాదిసూత్రముచే భవిష్యదర్థమున 'కలుగు' ధాత్వనుబంధమును 'ప్రతిషేధవాచినాం నిః' అనుసూత్రముచే వ్యతిరేకార్థమున 'ని' ప్రత్యయమును విధింపఁబడుటచేత నాయాయర్థములలో నాయాప్రత్యయాములతోడనే ప్రయోగించి తీరవలయుననుట నిశ్చయము. ఇఁకఁ దద్ధర్మార్థమునం దన్ననో యట్టి ప్రత్యయాదులు చెప్పఁబడలేదు. పురుషవచనాదిభేదములను దెల్పుటలో 'దు, ను, ము' మున్నగునవి చెప్పఁబడినను దద్వ్యవస్థ లేనప్పుడవి రావలసిన ప్రసక్తియుండదుగదా. భూతము వ్యతిరేకము మున్నగు నర్థములలో వచ్చెడి పైనిర్వాసిన 'న, ని' మున్నగు వానితోఁగూడి "రక్షించిన, రక్షింపని" మున్నగు వెల్లు ప్రథమాలోపమునఁ బదములగుచుఁ బ్రయోగార్హత నందుచున్నవో యట్లే స్వార్థేంచుగాగమముతోఁగూడిన యీతద్ధర్మార్థకధాతువులును బదములగుచుఁ బ్రయోగార్హత నందుచున్నవని గ్రహించవలెను. అట్లుగాక భూతార్థాములందు న ప్రత్యయా

దులు చేరినట్లే యీతద్ధర్మార్థమునను నేదేని ప్రత్యయము చేరక ధాతుమాత్రము ప్రయోగార్హ్వాత నంద నేరదను పక్షమున నట్టి వానిపై 'పునరాగమ' ఇత్యాది ప్రకృతసూత్రము చేత 'ఉ' అనుదానిని నిలిపి తద్ధర్మార్థకవిశేషణముగా గ్రహింపవలయును. పిదప నిదియుఁ దక్కిన ధాతుజవిశేషణములతోపాటు 'తిఙ్మ ధ్యే' త్యాదిసూత్రముచే ద్రుతప్రకృతిక మగుచున్నదని గ్రహింపవలెను. నన్నయభట్టారకుఁ డిట్టితద్ధర్మార్థకవిశేషణ తత్సమరూపములను బ్రయోగించియు నున్నాఁడు.

ఉ. ...ధాత్రిఁ బరిభ్రమించు బలదర్పపరాక్రమదక్షుఁ డీక్షణ
శ్రోత్రవిభుండు తక్షకుఁడు శూరుఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్.
(భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౦౭ ప.)

క. "శర ణనినవారిఁ గరుణా
కరులయి రక్షించు పురుషకార్యాన్వితులే..." (భార.ఆది ౧ఆ.౧3౭ప.)

ఇంక నన్నయభట్టభారతభాగమున 'రక్షించెదు, రక్షించెడి, రక్షించెదున్, రక్షించుతన్, అనుజాతిగల తత్సమరూపము లగపడలేదు. కావున నట్టివానినిఁ జింతామణిచొప్పున సాధించుకొనవలసిన యావశ్యకత లేదు.

పైనుదాహరించినవానిలో, 'క, మి' అనునవియు బునరాగమసూత్రముచే సాధింపఁదగినవని యొకచో నహోబల పండితుఁడు వ్యాఖ్య చేసియున్నాఁడు. (అహో ౪౭౭ పుట) కాని యచట, 'దు, డి' అనునవియుఁ బునరాగమసూత్రము

చేతనే సాధింపఁదగు ననుట యొంతమాత్రమును సరికాదనుటకు సందేహము లేదు. బాలసరస్వతి యీసూత్రమున కర్థము సరిగా గ్రహింపఁజాలక కావలయు దీనియర్థము సంప్రదాయవేద్యమని వ్రాసియున్నాఁడు.

"తద్ధర్మ వర్తమానా, తీతాగామ్యర్థకాః క్రియా జ్ఞేయాః తత్ర ద్వితీయతుర్యా, యా తౌ స్త స్సానుబంధకా వేవ. వసతి రనుబంధక స్స్యా ద్యత్ర లడర్థో వివక్షిత స్తత్ర, అస్తి రనుబంధక స్స్యా ద్యత్ర లృడర్థో వివక్షితో ధాతోః"

రితి సూత్రార్థవిమర్శనము. ౫౭.

(౧౧ ౨) దీనికి బాలసరస్వతి యీక్రిందిరీతిని వ్యాఖ్యానము చేసియున్నాఁడు.

'క్రియాః=ఈమూఁడువిధములైన క్రియాపదములున్ను, తద్ధర్మవర్తమా నాతీతా గామ్యర్థకాః—తద్ధర్మ=తద్ధర్మమున్ను వర్తమాన=వర్తమానమున్ను,అతీత=అతీతమున్ను, ఆగామి=భవిష్యత్తున్ను అయినట్టువంటిన్ని, అర్థకాః=అర్థములు గలవాటినిగాను, జ్ఞేయాః=తెలియదగినది. తద్ధర్మము లనగాభూత భవిష్యద్వర్తమానములకంటె విలక్షణమైనట్టువంటి యొకానొకధాతువు. ఆధాతువుయొక్క అర్థమని దానికి అన్వర్థసంజ్ఞ ... ...' 'తత్ర=ఆఅర్థచతుష్టయ వాచకక్రియలలోను, ద్వితీయతుర్యా=రెండవదీ నాలుగోదిన్నియిన, వర్తమానభవిష్య

దర్థములు, యౌ=ఏవో, తౌ=అవి, సానుబంధకావేవ=అను
ధములతో కూడుకొన్నవయియ్యే వే, స్తః=అవును. ... ...
... ..., "యత్ర=యెక్కడను, ధాతోః=ధా
వుకు, లడర్థః=వర్తమానార్థము, వివక్షితః=చెప్పబడుచున్నదో
తత్ర=అక్కడను, వసతిః='వసనివాసే' అనేధాత్వర్థము, అ
బంధకః=అనుబంధకము, స్యాత్=అగును. అనగా నిత్యము
సంబంధియై యుండుననుట, యత్ర=యెక్కడను, ధాతోః=
తువుకు, లృడర్థః=భవిష్యదర్థము, వివక్షితః=చెప్పబడుచు
దో, తత్ర=అక్కడను, అస్తిః='అసభువి' అనేధాత్వర్థము, అ
బంధకః=అనుబంధకము, స్యాత్ = అవును ... అనగా ల
సూచకమైన వర్తమానార్థమును చెప్పే క్రియాపదముపై
'ఉన్న' అనేపదమున్ను, లృడర్థసూచకమైన భవిష్యదర్థము
చెప్పే క్రియాపదముపైని 'కల' అనేపదమున్ను ఉండుననుట
(బాలసరస్వతీయము. రావుసాహేబు గిడుగు వేంకట రా
మూర్తిపంతులవారి తాళపత్రమాతృక. ౨. 3 తాటాకుల

అహోబలపండితుఁడును పైయభిప్రాయములతో
వ్యాఖ్యానము చేసియున్నాఁడు. తద్ధర్మార్థవిషయమునమా
మిాక్రిందిరీతిని విశేషించి వ్రాసియున్నాఁడు.

"తత్రాచార్యైః కాల మవివక్షిత్వైవ ధాత్వర్థ మాత్రే వివక్షా క్రియ
అతఏవ తద్ధర్మ ఇత్యన్వర్థసంజ్ఞా. తస్య ధాతోః ధర్మః వాచ్యార్థమ
మితి. (అహో. రగో పు

(౧౧౩) "వ్యతిరేకార్థే లృటి లటి డుజ్ స్యాత్" 'వ్యతిరేకార్థే=వ్యతిరేకమందున్ను, లృటి= భవిష్యదర్థమందున్ను, లటి=వర్తమానార్థమందున్ను,డుజ్ స్యాత్ =డుజ్ వర్ణకమవును. జిత్తు గనుక అర్ధబిందుయుక్త మవును. పూర్వసూత్రానువృత్తి చేత, ప్రథమైకవచనానకు అని తెలిసేది. ఘటింపడు, ఘటింప గలడు. ఘటింపుచున్నాడు.' (బాలసరస్వతీయము, లిఖిత మాతృక, ౪౯ కాగితము) 'ఘటింపఁడు, చేయఁడు, ఘటింపఁ గలఁడు, ఘటింపుచున్నాఁడు' (అహో. ౪౭౬ పు.)

పై సందర్భమునుబట్టి బాలసరస్వత్యహోబలపతులు 'ఘటింపఁగలఁడు, ఘటించుచున్నాఁడు' అనువానిలోని 'కలఁడు, ఉన్నాఁడు' అనురూపములను సైతము చింతామణి సాధించుచున్నదని యభిప్రాయపడినట్లు స్పష్టపడుచున్నది. కాని 'వసతి రనుబంధకః' ఇత్యాది సూత్రములోని 'వసతి' శబ్దముచే 'ఉండు' ధాతు వనుబంధక మగుననునర్థము లభించునుగాని 'ఉన్న' శబ్ద మనుబంధక మగుననునర్థము లభింపనేరదు. అట్లే 'అస్తిరనుబంధకః' ఇత్యాదిసూత్రములోని 'అస్తి' శబ్దముచే 'కలుగు' ధాతు వనుబంధక మగుననునర్థము లభించును గాని 'కల' శబ్ద మనుబంధక మగుననునర్థము లభింపనేరదు. కాఁగా 'ఉండు' అను ధాతువునుండి వచ్చెడి 'ఉన్న' అనురూపమును చింతామణి యెట్లు సాధింపలేదో యట్లే 'ఉన్నాఁడు' అను చోటి దీర్ఘమును సైతము 'పురాగమ' ఇత్యాదిసూత్రముచే

సాధింపఁ దలంచి యుండలేదనియే చెప్పనగును. కానఁ దత్త్రవ్యాఖ్యానావసరమున 'ఘటింపుచున్నాఁడు' - 'ఇత్యత్ర దీప్యనేనైవ సిధ్యతి' (అహోబ ౨౫౨ పుట) అని యిట్లహోబలపతి వ్రాసినవ్రాఁత సరికాదని గ్రహింపనగును.

"అత్త్వాది తత్సమానామివ దేశ్యానాం క్రియాపదానాం చ, వర్ణాగవిశేషః పురుషే ష్వర్థేషు చాపి వచనేషు."

అను చింతామణిగ్రంథము తుదిసూత్రమునుబట్టి 'ఉన్నాఁ కలఁడు' మొదలగు దేశ్యక్రియలను జింతామణికర్త సాపఁబూననే లేదని విశదమగుచునే యున్నదిగదా. 'ఉండు, కలుగు,' అనునవి వర్తమానభావ్యర్థములం దనుః కములుగా నిల్చునని మాత్రమే గ్రహింపవలసియున్నది. పుభేదములను దెల్పు ప్రత్యయముల నుపదేశించు సందర్భముదక్కిన లకారములతోఁపాటు వర్తమానభావ్యర్థకములగు 'లృట్' అనువానిచోటనైతము 'డుజ్ఞు' మున్నగునవి చెప్పనంతమాత్రమున నట్టిదేశ్యక్రియలను జింతామణి సాధిచున్న దనుకొనవలసిన యావశ్యకత లేదు. ఇంకను నంసాధింపఁదలంచినపుడు 'రక్షించుచుండు + డు= రక్షిచున్నవాఁడు. రక్షింపఁగలుగు + డు= రక్షింపఁగలఁడు' యిట్లుగ "అత్త్వాది తత్సమానా" మిత్యాదిసూత్రముచేత నేవిశేషాగమాదులను గల్పించుకొని సాధించుకొనుట యుయుండును. అట్లే వానినుండి 'అస్మ ద్యుష్మ దావాచ్యా' దిక

సూత్రేమువుచేప్పున 'రక్షించుచున్నవాఁడను, రక్షించుచున్న వాఁడవు' మొదలగురూపములను సాధించుకొనుట యుక్తము. కాని బాలసరస్వత్యహోబలపండితులు సాధించినట్లు 'రక్షింపుచున్నాను, రక్షింపుచున్నావు, మొదలగురూపములను సాధించుట యెంతమాత్రమును యుక్తముకాను. అట్లు చింతామణి సూత్రములనుబట్టి సాధించుట కవకాశమును లేదు. మఱియు నన్నయభట్టభారతభాగములో నెచ్చటను 'ఉన్నాఁడు, ఉన్నావు, ఉన్నాను,' అనురీతిగల ప్రయోగములు మచ్చునకైన లేవు. నన్నయభట్టారకుఁ డెచ్చటఁ బ్రయోగించినను 'ఉన్నవాఁడు, ఉన్నవాఁడవు, ఉన్నవాఁడను' అనురీతిగల ప్రయోగములనే ప్రయోగించుచు వచ్చెను.

ఉ. విప్రుఁడ నున్నవాఁడ...... (భార. ఆది. ౨ ఆ. ౬౪ ప.)

సీ. ......తపంబు సేయు చున్నవాఁడవు (భా. అర. ౨ ఆ. 3౨౫ ప.)

ఆ-వె. ... రోహిణీ, యుక్తుఁడై శశాంకుఁ డున్నవాఁడు.

(భార. ఆది ౭ ఆ. ౨౨౨ ప.)

ఇట్లు పైనివ్రాసిన 'ఉన్నాఁడు' మున్నగు రూపములను జింతామణి సాధించుచున్నదనుట కవకాశమే లేకయుండఁగా వానిని సద్దానిచే సప్రమాణముగను ససంగతముగను బ్రక్రియ నుగల్పించి సాధింపసాహసించుటయేగాక మిాఁదుమిక్కిలి యట్టిరూపములు సవ్యములనియు, నట్టి సన్నయాసమ్మతము లగువానిని జింతామణి సాధించుచున్న కారణమున నది నన్న

యకర్తృకము కాదనియు నాధునికులు వాదించుచుండుట యెంత యన్యాయ్యమో విమర్శకులు గ్రహింతురు గాక.

(౧౧౪) ఇంకొకవిశేషము—పై సందర్భములో బాలసరస్వత్యహోబలపండితులు "నుతింపుచున్నాఁడు, ఘటింపుచున్నాఁడు" అని యిట్లు పత్వమును జేసి యుదాహరించియున్నారు. నన్నయభట్టభారతభాగమునం దెచ్చటను వర్తమానార్థమునందు "పత్వము" వచ్చుటను నిర్ణయించు ప్రయోగములు లేవు. వానిని జింతామణి సాధించుచున్నదనుటకును నం దవకాశము లేదు.

శ్లో. వసతి రనుబంధకః స్యా ద్యత్ర లడర్థో వివక్షిత స్తత్ర
అస్తి రనుబంధకః స్యా ద్యత్ర లృడర్థో వివక్షితో ధాతోః.

శ్లో. భవతి క్రియాపదానాం త్రివిధానా మించు గాగమో ఽశ్చ
అనుబంధ ప్రార్థనయో ర్ణా వ్యతిరేకాదికే చ చోః పః స్యాత్.

(ఆంధ్రశబ్ద. క్రియా.)

అను చింతామణిసూత్రములలో "అనుబంధప్రార్థనయోః" అని చెప్పఁబడియున్నది గాన వర్తమానార్థమున వసత్యనుబంధము పరమగుచున్నపుడును "పత్వము" వచ్చు నని బాలసరస్వత్యహోబలపండితు లభిప్రాయపడుట కేవలము ప్రామాదికమై యున్నది.

"చు రితి క్రియాపదానాం సర్వేషాం వర్తమానకాలే స్యాత్."

అను చింతామణిసూత్రముచేత విధింపఁబడిన 'చు' ప్రత్యయ

వించుగాగమ 'చు' వర్ణమునకును వసత్యనుబంధమునకును మధ్యను నిలిచియుండుటచేత నచట వించుగాగమ చువర్ణకమునకు వసత్యనుబంధపరకత్వము లేమింజేసి "అనుబంధ ప్రార్థనయోః" రిత్యాదిసూత్రముచే నెంతమాత్రమును 'షత్వము' సిద్ధింపనేరదు. అట్లయినచో "రక్షింపఁగలఁడు, రక్షింపని" మున్నగుచోటులందు "వ్యతిరేకాదా భావిని చాత్ స్యాత్" అనుసూత్రముచే విధింపఁబడిన 'అత్వము' 'షత్వ' ప్రతిబంధకము కాదా యని శంకించుకొన నక్కఱలేదు. చింతామణికర్త యిట్టి యనుపపత్తిని వారించుటకే కావలయు 'అనుబంధ ప్రార్థనయో' రిత్యాదిసూత్రమునకుఁ బూర్వమున 'చుఁతి క్రియాపదానా' మిత్యాదిసూత్రముచే 'చు' ప్రత్యయమును విధించియున్నాఁడు. అత్వవిధానమన్ననో షత్వముచేసిన తరువాతఁ జేయనగునను నుద్దేశముతోఁ బత్వశాస్త్రమునకుఁ దర్వాత నుపదేశించెను.

ఇట్టిస్థితిలో లేనిపోని యర్థములను జేసికొని నన్నయభట్టసమ్మతములు కాని ప్రయోగములను జింతామణిచే సాధించుచు నక్కారణమునఁ జింతామణి నన్నయకర్తృకము కాదని యాధునికులు సిద్ధాంతముచేసికొనుట యెంతయు నయుక్తముగదా.

"సర్వత్రాజ్వ త్కార్యం జ్ఞేయం య"స్యేతి సూత్రార్థవిమర్శనము. ౬

(౧౧౫) సంస్కృతసమేతరమైన శబ్దము మొదటనున్న యకారమునకు సంధివిషయమున నెల్లయెడలను నచ్చువంటి సంధికార్యము సంభవించును. అనఁగా నట్టియకారము పరపదాదినుండఁగా స్వరసంధిగాని ద్రుతసంధిగాని జరుగునపు డా యకారము లోపింపనిచో స్వరసదృశకార్యము రానేరదుగాన నట్టి యకారము లోపింపఁగా దానిమీఁది స్వరము నిల్చునని యర్థము. ఉ. అది + యేది = అది + ఏది = అదేది. అతఁడు + యెవఁడు = అతఁడు + ఎవఁడు = అతఁడెవఁడు. వచ్చెన్ + యెవఁడు = వచ్చెన్ + ఎవఁడు = వచ్చెనెవఁడు. మొ.

"అద్యః క్రియాసు భూతార్థ ద్యోతిన మాద్యగం వినా సర్వః."

అను సూత్రముచేతఁ బదాదియకారము సూచితమగుచుండఁగ నట్టిపదాదియకారము సంధించునపుడు "అతఁడు యెవరు వచ్చె యెప్పుడు, వచ్చె న్యెప్పుడు" మొదలగు ననిష్టరూపములు పుట్టకుండ నీసూత్రమును నన్నయభట్టు రచించె నయెన్ననది.

(౧౧౬) "సర్వత్రాజ్వత్కార్యం జ్ఞేయం యస్య ద్రుతప్రకృతికేభ్యః,
లుక్సంశ్లేషా నాచి ద్రుతస్య సర్వత్ర లుక్సమాసేషు."

అను చింతామణి కారికను సూత్రములుగా విభాగించుటల నథర్వణాచార్యు లాదిగాఁగల యాంధ్రవైయాకరణు లెల్లరు

ము నుదాహరింపఁబోవురీతిని విభాగించియున్నను నట్టివిభాగమునఁ గొన్ని లోపములు సంభవించియుండుటంజేసి యట్టివిభాగము నన్నయభట్టాభిప్రేతము కాదని తోఁచి నే నీక్రిందిరీతిని విభాగించు చున్నాను.

౧. సర్వ త్రాజ్వ త్కార్యం జ్ఞేయం యస్య.

౨. ద్రుతప్రకృతికేభ్యో లుక్ సంశ్లేషౌ నాచి.

3. ద్రుతస్య సర్వత్ర లుక్ సమాసేషు.

పై మూఁడుసూత్రములలో మొదటివాని యర్థము పైని వ్రాయఁబడినదే యున్నది. ఇఁక రెండవసూత్రమునకు "ద్రుతప్రకృతికములకంటెఁ బరమం దచ్చుండునపుడా నకారమునకు లోపసంశ్లేషములు రావ"ని యర్థమును గ్రహింపవలెను. అర్థవిషయమున నిం దేమియు మార్పు లేదు. మూఁడవసూత్రమున నేవిషయమునందును మార్పులేదు.

(౧౧౭) 'యెవరు' మొదలగువాని యుచ్చారణములోఁ బదాది యకారము వెలయుచుండుటచేతను, దత్సమేతరాంధ్రభాషకు వ్యవహారమే మూలమనుట నన్నయభట్టసిద్ధాంత మగుటచేతను, నయ్యాది యంగీకార్యమనుట యసంగతము కానేరదు. ఈయభిప్రాయమునే బాలసరస్వతి విశదీకరించియున్నాఁడు.

"వోయి, యెత్వము రాజెప్పనేల? అజ్వత్కార్యము వచ్చుననేల? అదియందు యకారములేదు; అచ్చే అంటేచాలదా ? అంటేచాలదు.

ప్రయోజనాంతరము లేకున్నను ఉచ్చారణవిరోధ మగుచున్నది. కనుక యెకార మెకారము గానేరదు."

(బాలసరస్వతీయము, లిఖితమాతృక. సంధి. ౨౧ కాకితము.)

తొలుతఁ బదాదిని యకారము నంగీకరించి సంధికాలమున దానికి లోపమును జెప్పికొనుటకన్నఁ బదాదియకారమునే యంగీకరింపక 'హరి యతఁడు' మున్నగుచోటుల కయి సూత్రింపక తీరని

"య శ్రుతి మార్యా లఘు యం ప్రవదంతి ప్రాణతః పరం ప్రాణమ్"

అను సూత్రముచేతనే 'అదియేది' మొదలగు చోటులందు సైతము లఘుయకారాగమమును జేసికొనుటలోఁ బ్రక్రియాలాఘవము గలదనుమాట సత్యము కాకపోలేదు. అట్లయినను దినకాలములో 'యెవరు, యేది' మున్నగుశబ్దములలోఁ బదాదిని యకారమును బండితులు సైతము స్పష్టముగా నుచ్చరించుచుండుటచేతను, నచట యకార మున్నదనుటలో బాధయేమియు లేకుండుటచేతను నాచ్ఛికభాషకు లోకవ్యవహారమే మూలమనునిశ్చయముతోనున్న నన్నయభట్టు ప్రక్రియాగౌరవమును బాటింపక పదాదియకారము నంగీకరించియుండును. చింతామణివంటి ప్రౌఢగ్రంథమును రచించిన యాతఁడు పదాదియకారాంగీకారమునఁ బ్రక్రియాగౌరవ మున్నదని తెలిసికొనలేనంతటి యప్రౌఢుఁడనుట పరమసాహసము గదా.

(౧౧౮) క్రమక్రమముగాఁ దరువాతి యాంధ్రవైయాకరణులు ప్రక్రియాగౌరవశంకచేతను నట్టి యకారము లేదన్నను

బాధలేకుండుటచేతను నద్దానిని, నిరసించుచు వచ్చిరి. మఱియు నిట్టియెడల వ్యవహారమునే ప్రమాణముగా నంగీకరించునపుడు పదాది యకారమునువలెనే 'వ్రూరు' మొదలగు చోటులందుఁ బ్రసిద్ధమైయున్న పదాదివకారమును సైత మంగీకరింప వలసివచ్చునని శంకించుకొని పదాదిని యకార వకారములు రెండును నుండవని సూత్రింపసాగిరి. కాని 'యెవరు యేరు' మున్నగు తెలుఁగుశబ్దములకు సరిగఁ దమిళమున 'యూరు' మున్నగు హాలాదిశబ్దములు (కన్నడమున ఆరు,) వెలయుచుండుటం జేసియు 'ఊరు' మొదలగు తెనుఁగుశబ్దములకు బదులుగా వానియందు 'ఊర్' మొదలగు స్వరాదిశబ్దములే వెలయుచుండుటంజేసియు 'యెవరు' మొదలగు వానిలోని పదాదియకారము సహజమే యనియుఁ బదాదివకార మట్టిదిగాక యపభ్రష్టోచ్చారణసిద్ధమనియు నన్నయభట్టు నిర్ణయించుట కవకాశ మగపడుచున్నది.

(౧౧౯) ఇట్టిస్థితిలోఁ బదాదిని యకార వకారము లుండవని నన్నయభట్టారకుఁడే చెప్పినట్లుగ నప్పకవియో లేక యంతకుముందటి మఱెవ్వరో యీక్రింది ప్రక్షిప్తపాఠమును జింతామణిలోఁ జొనుపుట కేవలము నసంగతము సాహసమూలకము నై యున్నది.

"వికృతిపదాదౌ ప్రథమాంతస్థస్స తృతీయానునాసికౌ న స్తః"

(అప్పకవీయము. ౨ ఆ. ౭౫.)

"క్వచిదపి న స్త ఊదోతౌ దంతోష్ఠభవస్య వికృతిశబ్దాదౌ"

(అప్పకవీయము. ౨ ఆ. ౨౨౧)

ప్రక్షిప్తపాఠకర్త లిట్టికారికలను జొన్పుట విరోధింప
కుండ జాగ్రత్తపడి పదాదియకారస్థితి నంగీకరించెడి
"అద్యః క్రియాసు భూతార్థ ద్యోతిన మాద్యగం వినా సర్వః"
అనెడి సూత్రమును సైతము
"అద్యః క్రియాసు భూతాద్యర్థ సముద్ద్యోతినం వినా సర్వః"
అనురీతిగా మార్చి యచటివిరోధమును వారించికొనిరి. ఇంతియ
గాక యిట్టి సవరణమువల్ల 'రక్షించుకొనియెన్, రక్షింపఁబఁ
యెన్, పోయెన్, మొదలగు భూతార్థక్రియలయందువలెఁ
"పోయెదన్, రక్షించుకొనియెదన్, పోయెడున్, పోయెడిన్
మున్నగు తద్ధర్మాద్యర్థకములలోని యకారమును నెత్వవిశి
మయియుండు నని యుపదేశించెడి న్యూనార్థపూరణము సయి
ము సంభవించెనని యాదిశబ్దస్వారస్యమును వెలయించిరి.

(౧౨౦) తక్కినవిశేషము లట్లుండఁగా నీప్రక్షిప్తపా
మునం దర్థవ్యక్తియే యగపడకున్నది. ప్రతిషిద్ధములలో
యత్తానిర్ణయమును జేయక యాదిశబ్దమును నిల్పి పరిశి
భాగమున సర్వశబ్దమును బ్రయోగించుట సరియైయుండ లేవ
చింతామణివంటి ప్రౌఢగ్రంథమును వ్రాసినయాతఁడే యాసు
త్రమును రచించుచో భూతార్థకయకారములును దద్ధర్మార్థ
యకారములును తప్పఁ దక్కినయకారములెల్ల 'అ'కారయు
ములై యుండునను నర్థము స్పష్టముగా లభించురీతిని సూత్రి
చియుండఁడా? పరిశీలింపఁగా 'భూతార్థద్యోతిన మాద్యగం
నా' అనియే నన్నయభట్టోపదిష్టమైయుండఁగాఁ బై విరో

భాసములను మనమున నెంచి ప్రక్షిప్తపాఠకర్త లట్టిపాఠమును సవరించుటలో ఛందః ప్రతిబంధమున నీరీతిని 'భూతాద్యర్థ సముద్ద్యోతినమ్' అని మాత్రమే సవరింపఁగల్గిరని విమర్శకు లకుఁ దోఁచక మానదుగదా.

వేయేల! చింతామణిలోనే పదాదిని ణకార యకారము లును, వు వూ వొ వోలును నుండవని ప్రక్షిప్తపాఠకర్తృపాఠ ములచొప్పునఁ జెప్పఁబడియున్నయెడల నద్దానిలో లేనివిషయ ములనుమాత్రమే చెప్పుదు సవరించెడి నియమముతోఁ బుట్టి యున్న(వి. ౫ర.)వికృతివివేకములో 'వికృత్యాదా భవే న్నణః' అని పునరుక్తముగ మరలఁ జెప్పఁబడియుండునా? మఱియుఁ బదాది యకారమునకు సర్వత్రేత్యాదిసూత్రముచేఁ జేయఁబడి నయజ్వద్భావమునకు 'ద్రుతప్రకృతికేభ్యో లుక్పంశ్లేషో నాచి' అను ననంతరసూత్రములోఁ జెప్పబడిన లుక్సంశ్లేషాభావసం పత్తికై యకారలోపముఁ జేయుట తాత్పర్యమును క్లిష్టమార్గ మునఁ జింతామణినుండి సంపాదింపఁదగిన యర్థమును వివరిం చుచుఁ జింతామణ్యంగీకృతపదాది యకారాంగీకారోపన్యా సపూర్వక మగు పదాదిస్థ యకారలోపపూర్వక స్వరమాత్రా వశిష్టతావిధానమును జింతామణి వివరణముగు వికృతివివేక మిాక్రిందిరీతిని జేసియుండునా?

(౧౭౧) శ్లో. "వికృత్యాది గతో వాత్ర స్యా చ్ఛబ్దాంతర యోగతః,
ప్రాణమాత్రావశేష స్స్య దత్ర శ్రీకవిసమ్మతేః."
(వికృతి. సంధి. ౨౭ సూ.)

ఈయథర్వణసూత్రము పైరీతిని జింతామణ్యభిప్రాయమును వివరించుటయే గాక యాసూత్రములోని యీ క్రింద నుదాహరించెడి వేఱొకవిధమగు న్యూనతను బూరించుచునున్నది. చింతామణిలోని 'సర్వత్రాజ్వది'త్యాది శ్లోకమును సూత్రములుగా విభజించుటలో నథర్వణుఁ డాదిగాఁగల చింతామణి వివరణకర్తలెల్ల నీక్రిందిరీతిని విభజించియున్నారు.

౧. సర్వత్రాజ్వ త్కార్యం జ్ఞేయం యస్య ద్రుతప్రకృతికేభ్యః
౨. లుక్సంశ్లేషౌ నాచి.
3. ద్రుతస్య సర్వత్ర లుక్సమాసేషు.

ఈరీతిని విభజించుటచేత ద్రుతప్రకృతికములకంటెఁ బరముగనున్న యకారమునకు మాత్రమే యజ్వద్భావము సంభవించుటం జేసి 'అతఁడు + యెవ్వఁడు' మొదలగు నుకారాంతసంధిస్థలములలో నజ్వద్భావము లేనందున స్వరావశిష్టత సిద్ధింపకుండఁగా 'అతఁ డెవ్వఁడు' మున్నగు సాధురూపములు సిద్ధింపక 'అతఁడుయెవ్వఁడు' మొదలగు ననిష్టరూపములు దుర్వారము లగుచున్నవి. అట్టిలోపములు వారించుటకై వికృతి పదాది నున్నయకార మేశబ్దముతో (శబ్దాంతరయోగతః) సంధింపవలసియున్నను నయ్యది లోపించి ప్రాణమాత్రావశిష్టతను బొందుననియు నట్లు సర్వత్ర లోపించుట శ్రీకవియనమహాకవియగు నన్నయభట్టునకు సమ్మతమే యనియు నథర్వణాచార్యుఁడు 'సర్వత్రాజ్వ'దిత్యాది ప్రకృతసూత్రమును 'వికృత్యాదిగతో యో త్రే'త్యాదికారికతో సవరించి యున్నాఁడు.

పై సందర్భమునుబట్టి యథర్వణాచార్యునినాఁటికే చింతామణిలోఁ బదాదియకారాంగీకారమును దెల్పు 'భూతార్థద్యోతిన మాద్యగ'మిత్యాదిపాఠ ముండెడిదనియు నకారణముననే యథర్వణుఁడు పైరీతిని దానిని వివరించియు సవరించియు నుండెననియు నట్లగుటంజేసి పదాదిని యకారాము లుండనేరవని తెల్పెడి యప్పకవీయోదాహృత 'వికృతపదాదా' విత్యాది సూత్రములును 'భూతాద్యర్థసముద్ద్యోతిన' మ్మను పాఠమును నర్వాచీనకృతప్రక్షిప్తములే కాని నన్నయప్రోక్తములు కావనియు, విమర్శకులగు విద్వాంసులకు గోచరింపక మానదుగదా. ఒకప్పు డహోబలపతి యనుకొన్నట్లు 'వికృత్యాదిగతో యో త్రే' త్యాదికారిక శ్రీకవియను వేఱొక పండితుని మతమే యైనను నాతఁ డాసూత్రముచే 'సర్వత్రాజ్వది' త్యాది చింతామణిసూత్రమును సవరించుటచేత నథర్వణునినాఁటికే 'సర్వత్రాజ్వది' త్యాది సూత్రము చింతామణిలో నున్నదనెడి సిద్ధాంతమునకు భంగము గలుగనేరదు గదా.

(౧౨౨) పైరీతిని బ్రమాదభూయిష్ఠమై యున్న 'భూతాద్యర్థే'త్యాదిపాఠమును బాగుగఁ బరిశీలింపని యహోబలపండితుఁడు పైని వ్రాయఁబడిన పూర్వపక్షపు యుక్తుల నుదాహరించుచు

"అప్పకవి పుస్తకపాఠఏవ సాధు రితి ప్రతిభాతి" (అహో. ౧౫౪ పుట.)

అని వ్రాయుట యుక్తమైయుండలేదు.

పదాదియకార నిరాసకములగు నప్పకవీయస్థిత 'వికృతిపదాదా'విత్యాది ప్రక్షిప్తసూత్రములు చింతామణిలో నుండునపుడు పదాదియకారమున కజ్వద్భావము నుపదేశించెడి 'సర్వత్రాజ్వది'త్యాది ప్రకృతసూత్ర ముండ నేరదుగదా. అట్లయినను నట్టిసూత్రమును దాని వివరణమును నప్పకవీయమునఁ బంచమాశ్వాసమున వెలయుచునేయున్నవి. కాఁగాఁ బదాదియకార నిరాసకములగు 'వికృతిపదాదా' విత్యాదిసూత్రములు నిర్వివాదముగఁ బ్రక్షిప్తములని చెప్పఁదగియున్నది. కావుననే యెవ్వరో యప్పకవీయ మాతృకలలోని యిట్టి సందర్భరాహిత్యము నాలోచించి 'సర్వత్రాజ్వ'దిత్యాదిప్రకృతసూత్రమును దాని వివరణపద్యములను నప్పకవీయమునుండి బహిష్కరించుటయు నట్టి మాతృకయే యహోబలపండితునకు దొరకుటయు సంభవించెనా యని

> "సర్వ త్రాజ్వ త్కార్య మితి సూత్రంతు తత్పుస్తకే న దృశ్యత ఏవ." (అహో ౧౫౫ పుట.)

అనెడి యహోబలపతివాక్యముచే నాలోచి పవలసియున్నది.

అప్పకవి 'సర్వత్రాజ్వ'దిత్యాది ప్రకృతసూత్రము నీక్రిందిరీతిని సందర్భపఱుచుటకు యత్నించియున్నాఁడు.

లోకవ్యవహారమునఁ బదాదియకారము సుప్రసిద్ధముగ నుండుటంజేసి యట్లు కావ్యభాషలో నుండరాదనుటకై నన్నయభట్టు పదాదిని యకార ముండరాదని 'వికృతిపదాదా'

విత్యాది సూత్రమును సూత్రించెననియు, నీక నట్లు వాడుక లోనున్న 'యెవరు' మున్నగుశబ్దములను గావ్యములలో వాడు నపుడు సంధిలో నచటి పరపదాది యకారము పోయి స్వరము మాత్రమే నిల్చి యచ్చునలెనే సంధించునని తెలుపుటకై 'సర్వత్రాజ్య'గిత్యాది ప్రకృత సూత్రమును సూత్రించె ననియు, సమన్వయించుచు నప్పకవి యీక్రిందిరీతిని వివరించియున్నాఁడు.

ఉ. ఆరయ వైకృతోక్తులఁ బదాదులయందు యకార ముండ దా
తీరునఁ బల్కు వ్రాఁత గణుతింపఁగ నచ్చగు దాని డాఁపలన్
నీరజనాభ నాంతములు నిల్చిన నచ్చటఁ బ్రాణసంధి చె
ప్పారు నితండు చైద్యవసుధాధిపు నేపడఁగించె నేఁడనన్.

(అప్ప ౫ఆ.౮౦ప.)

ఈపక్షమున యకారముతో పాటుగ వకారమునైతము పదాదిని వ్యవహారమున నుండుటచేత దానివిషయమున్నందును నిట్లు చెప్పకున్నచోఁ గుదురుపడ దను నుద్దేశముతో వకార విషయమునసైత మీక్రిందిరీతిని వివరించియున్నాఁడు.

క. శృంగాంత్యవక్రయుగముల
సాంగత్యము వాకు నాంధ్ర సంస్కృతముల నా
దిం గలుగ దట్టివ్రాఁత ధ
రం గలయు ద్రుతాంతములను బ్రాణము లట్లన్.

క. ముంగా మురువులు నాలుగు
నుంగరములు మూఁడు నేడు నొడ్డాణంబుల్ (అప్ప. ౫ ఆ. ౮౩ ప.)

(౧౨౩.) నన్నయభట్టారకుని కాలమునాఁటి వాడుకలో నైత మిప్పటివలెనే పదాదివకారము నైత మున్నదనియే యంగీకరించినను నాతఁడు పదాది యకార వకారములను సమ్మతింపనపు డట్టివ్యావహారికపదాది యకార వకారము లపభాషితములని త్రోసివేయుట సహజముకాని, యట్టి వ్యవహారస్థరూపములను బ్రకృతులనుగాఁ జేసికొని వానినుండి కావ్యభాషారూపసాధనప్రక్రియను సూత్రించుట సహజము కాదు గదా. ఈరీతిని వ్యావహారికశబ్దములనుండి కావ్యభాషా శబ్దములను నన్నయభట్టారకుఁడు మఱెచ్చట నైన సాధించెనా? నన్నయభట్టే గాక మఱెవ్వరైన నట్లు సాధించిరా? కాఁగాఁ బదాదియకారాంగీకారమును దెల్పు నట్టి సూత్రములు చింతామణిలో నుండఁగా వానిని దన మతమునకు సరిగ సమన్వయించుటకు మార్గాంతరము లేక యీయుపమార్గమున నాతఁడు వివరించె నని గ్రహింపనగును. ఇఁక నన్నయభట్టారకుఁడే వెనుక నుదాహరించిన 'వికృతిపదాదా' విత్యాది పదాదియకార వకార నిరాసక సూత్రములను రచించియున్న యెడల నప్పకవివలెనే తుల్యన్యాయమున 'సర్వత్రాజ్వ' దిత్యాది ప్రకృతసూత్రసందర్భమున వకారమునకును నజ్వద్భావమును సూత్రించి యుండఁడా ? అట్లు సూత్రింపకుండుటయే 'క్వచిదపినస్త' ఇత్యాది సూత్రమును దానితోపాటు 'వికృతిపదాదా' విత్యాది సూత్రమును నన్నయభట్టారకుఁడు

రచించియుండలే దనుటకుఁ బ్రబలనిదర్శన మగుచున్నది గదా. నిజముగాఁ బ్రక్షిప్తపాఠకర్తలే మఱికొంచెము జాగ్రత్తపడి "సర్వత్రాజ్వ' దిత్యాది ప్రకృతసూత్రములో యకారమునకు వలెనే వకారమునకును నజ్వద్భావము విధింపఁబడినట్లు యకారముతోపాటు వకారమును సైతము చొనిపియున్నచో నీమార్గము చాలవఱకు నభేద్యమై యుండియుండునుగదా. కాఁగాఁ జింతామణిలో వకారవిషయము లేకుండుటయు నద్దాని వివరణమగు నప్పకవీయములోఁ బైనుదాహరించిచరీతి నయ్యది యుండుటయుఁ బైనివ్రాసిన నాయూహను స్థిరపఱుచుచున్న వనఁదగును.

(౧౨౪) మఱియు "పదాది నీయక్షరము లుండును! ఈయక్షరములుండవు" అని చెప్పుట చింతామణి పద్ధతి కాదు. అట్టియుద్దేశమే గ్రంథకర్తకున్నయెడల బొత్తిగాఁ బదాదినుండని ణకారాదులనుసయితము చెప్పియుండఁడా? కాఁగా 'వికృతిపదా దా' విత్యాదులు చింతామణి స్వరసములు కానేరవు. ఇఁకఁ జింతామణిలోని పదాది యకారాంగీకారమును దెల్పు సూత్రమున్ననో వేఱొకసందేహమును దీర్చుట కుపదేశింపఁబడెను గాని పదాదిని యకార ముండునని చెప్పుట కుపదేశింపఁబడలేదు. యకారముపైనుండు 'అ, ఎ' అనునవి పరస్పరము మాఱుచుండును. కావున, 'పోయెఁ, యెన్నఁడు' మొదలగుచోట్ల 'పోయను, యన్నఁడు' అని యిట్లు 'అత్వ' విశిష్ట యకారోచ్చారణము వ్యవహారములో వినఁబడుచుండుటచేత నట్టియెడల

సందేహమును దీర్చుటకయి 'అద్యః క్రియా' స్వేత్యాది సూత్ర
మును నన్నయభట్టు సూత్రించియుండును. ఇట్లే సందేహనిర్ణ
యార్థముగ 'చ,జ' ల దంత్య తాలవ్యతలు చింతామణిలో
నిరూపింపఁబడలేదా ? భూతార్థములందును బదాదిని నిల్చెడి
యకారముమాత్రమే 'ఎ' కారవిశిష్టమై యుండుననియుఁ దక్కి
నచోటులందలి యకారము 'అ' కారవిశిష్టమై యుండుననియ
నిచట సందేహనిర్ణయము చేయఁబడినది. యకారముపై నున్న
'అ' కారమా ? లేక 'ఎ' కారమా ? అను సందేహము గల
గునపుడే యీ సూత్రము నుపయోగింపవలెనుగాని యట్టిస
దేహము పొడమనిచోట్ల నుపయోగింపరాదు. ఇందు యకా
ముపై నేయేస్వరము లెప్పుడెప్పు డుండునో యనువిషయమ
సమగ్రముగఁ జెప్పఁబడియుండలేదు. అట్లు చెప్పుట చింతామ
యుద్దేశముకాదు. అట్లేకాక దీనిని సమగ్రముగ నెన్ని యె
యెడల నుపయోగించినచో, 'చెయిది, చెయువులు, చేయుట
మున్నగు ననేకస్థలములం దిత్యాదులతోఁ గూడిన యకార
లెల్ల బాధితములే యగునుగదా.

ద్రుతాఖ్యో న ఇత్యాదిసూత్రార్థ విమర్శనము. ౭.

(౧౭౫) పొల్లు నకారము ద్రుతసంజ్ఞ గలదని పై
త్రమునకర్థము. ద్రుతి యనఁగా ద్రవీభావము. సందర్భవశమ
నిట వర్ణలోపమని యర్థము గ్రహింపనగును. ప్రకృతి నిష్ఠ
నను బ్రత్యయాది నిష్ఠమైనను స్వరవిశిష్టమగు నకారమునం

స్వరము ద్రుతిననఁగా లోపమును బొందినచో నట్టి స్వరద్రుతి నందిన పరిశిష్టనకారము ద్రుతమను నన్వర్థసంజ్ఞను బొందుచు న్నదని తాత్పర్యము.

"కవిభల్లకైః క్రియాణాం నామ్నాం చో ల్లోప ఇష్యతే హ్యేషు,
ప్రథమైకవచనమాత్రే వికృతా నాంతాదయోపి కథ్యంతే"

(ఆంధ్రశబ్ద. హలం. ౬౧ శ్లో.)

అనుసూత్రము చేతఁగాని, 'అపిశబ్దార్థస్యైతః' అనుసూత్రము చేతఁ గాని, మఱియేదైన నితరవిధమునఁగాని పదములయొక్క తుది నున్న స్వరవిశిష్ట నకారము మీఁదిస్వరము లోపింపఁగా మిగిలి న నకారపుఁబొల్లు ద్రుత మనిపించుకొనఁ దగియుండును. ఉ. గురువున్ = (గురువును). సీతన్ = (సీతను). రక్షించితిన్ = (రక్షించితిని) చేయుదున్ = (చేయుదును). నేన్ = (నేను). తాన్ = (తాను). నన్ = (నను). నిన్ = (నిను). తన్ = (తను). ఎందేన్=(ఎందేని). రాముఁడున్=(రాముఁడును) మొ.

పై రీతిని స్వరలోపమందిన నకారము లేగాక పదముల తుదిని సహజముగ నిల్చియుండెడి నకారపుఁ బొల్లులును ముం దుదాహరించురీతిని ద్రుతిననఁగా లోపము నందఁదగినవగు టచే ద్రుతము లనిపించుకొనును. ఇట్టి ద్రుతములతోఁగూడిన పదములు ద్రుతప్రకృతికము లనెడి యన్వర్థసంజ్ఞను బొందు చున్నవి. వీనిలోఁ బయిని వ్రాసినరీతిని బదముతుదిని సహజ ముగా ద్రుతము నిల్చియుండెడి స్థలములు చింతామణిలోని యీక్రిందిసూత్రముచేతఁ జెప్పఁబడుచున్నవి.

"తిఙ్మధ్యశేష షష్ఠీ సు స్కర్మప్రవచనీయజ విభక్తిః, కించి త్ప్రశంసనా ద్భుత సంతాప యదా తదా కి మేవాంశ్చ, క్త్వా కిల తూష్ణీ మాద్యా నభిదధతి కళా ద్రుతో న యేషాం స్యాత్. అన్యే ద్రుతప్రకృతయో యే స్యు ర్హ్యానుజీవితద్రుతా నిత్యమ్"

అట్టి శబ్దముల తుది నుండెడి ద్రుతము

"వాక్యాంతగతపదానాంచ" (ఆంధ్రశబ్ద. సంధి. 3౧ శ్లో.)

"లుగ్వా ద్రుతప్రకృతికా త్పరతః సరళే స్థిరే చ నస్య స్యాత్"
(ఆంధ్రశబ్ద. సంధి. ౨౬ శ్లో.

అను సూత్రములచొప్పునను మఱికొన్నివిధములను ద్రవీభా మనఁగా లోపమును బొందుచుండును. ఇట్లు ద్రుతినిబొందె దగుటచేత నిట్టిపొల్లు నకారపు ద్రుతత్వముసైత మర్థవంతమే యనఁదగును.

నన్నయభట్టారకుఁడు పైరీతిని 'తిఙ్మధ్యే'త్యాదిసూ మునఁ గళాశబ్దములను బేర్కొని తద్భిన్నముల కన్నిటికిని ద్రు ప్రకృతికత్వము నుపదేశించుటచేతఁ జింతామణిచే సాధిం బడెడి కళాభిన్న సుప్తిఙాది ప్రత్యయాంతములకెల్లఁ దుది ద్రుత మనఁగాఁ బొల్లు నకారము నిల్చుచుండును. ఉ. 'రాన నిన్'రామునిచేతన్, సీతనున్, చేసినన్, చేయుచున్, రక్షిం నున్, రక్షించితినిన్, రక్షించెన్, రక్షించున్, ఉనున్, ను (అదియునుంగాక, దివంబునుంబోలె) మొ.

౧౨౬) పైనుదాహరించిన ద్రుతస్వరూపము క్రమక్ర నుత్తరోత్తరవ్యాకరణములలో వింతవింతరీతులను డినది. తుదికిఁ ద్రిలింగలక్షణశేషమునం దీక్రిందరీతిని ౦డినది.

౦ బసాధారణంబు ద్రుతంబు" "ప్రత్యయాగమావ్యయాత్మకంబై విశిష్టమైన నకారంబు ద్రుతసంజ్ఞికం బని యర్థము......శబ్దశాస "ద్రుతాఖ్యోనః' అని కేవల నకార గ్రహణముచేయుట ద్రుతము సత్వసిద్ధికై యని తెలియవలయును." (ప్రౌఢవ్యా సంజ్ఞ. ౭ సూ.)

౦యి త్రిలింగలక్షణశేషప్రసంగమునుబట్టి ద్రుత ముకా నకార స్వరూపమనియు, నవ్యయములందు మాత్రమే 'ను' శబ్దము ద్రుతమనిపించుకొనుననియుఁ దక్కిన ౦దెల్లఁ బ్రత్యయాగమములందలి 'ను' అనునదిమాత్ర మనిపించుకొనుననియు నవ్యయేతరముల యవయవ ము ద్రుత మెంతమాత్రము కాదనియు విశదమగుచు కారంబుమీఁది కునువు క్రియావిభక్తులయుత్వంబున ౦' అను బాలవ్యాకరణసూత్రముచొప్పున (తత్స ౨౬) తమగు 'ను' అనుదాని యుకార మికారమైనం గావ ౦న నట్టిది ద్రుతమైనం గావచ్చునుగాని 'ఏని' మున్నగు ము లందును, 'తెల్లనివాఁడు' మున్నగువానిలోని మందును గల 'ఇత్వ' విశిష్ట ని వర్ణమెన్నఁడును ద్రుత నేరదనియుఁ బయి త్రిలింగలక్షణశేషసందర్భమువలన గుచున్నది.

చింతామణి విరుద్ధమగు నిట్టి సిద్ధాంతమునకు బాలసరస్వతీయాదులలో నాధారమేమియుఁ గానరాదు గాని యప్పకవీయములోని యీక్రిందిసందర్భము కొంతవఱకు మూలమై యుండవచ్చును.

తే. గీ. "గూను నెమ్మెను మెడనాను మీను పేను
ప్రాను పఱిచెను బులిబోను మఱియు నిట్లు
భువి నకారంబుతోఁగూడఁ బుట్టు శబ్ద
ములు ద్రుతప్రకృతులుగావు మునిశరణ్య." (అప్ప. ౪ ఆ. ౨౬ ప.)

(౧౨౭) బాగుగాఁ బరిశీలించినచో నెట్లును నీసిద్ధాంతము నిలువఁదగియుండలేదు. 'ముంజేయి=మును+చేయి, చెంగల్వ=చెన్ను+కల్వ,' మొదలగుచోటులందు శబ్దావయవ నకారమునకే ద్రుతకార్యము లగపడుచున్నవి గదా. అట్లయినను నిట్టియెడలఁ బై యాధునికులు

'ప్రాఁతాదుల తొలియచ్చుమీఁది వర్ణంబులకెల్ల లోపంబు బహుళంబుగా నగు.'

లుప్తశేషంబునకుం బరుషములు పరమగునపుడు నుగాగమం బగు"
(బాలవ్యా. సంధి. 36, 37 సూ.)

అని యిట్లున్న నకారములకు లోపము చెప్పి యాచోట నాగమ నకారములను నిల్పి ద్రుతత్వమును సంపాదించుకొనుచున్నారు. ఇట్టిమార్గము కృతక మనిపించుకొనునేగాని సహజ మనిపించుకొననేరదు గదా.

౧౨౮. వేయేల ! పయిరీతిని గృతకమార్గములను గల్పించుకొనెడి వీరునైతము 'కందోయి' మొదలగు తావులందుఁ దమ ద్రుతసిద్ధాంతమును గోల్పోయిరే గదా.

"వర్గయుక్స్వరళకారంబులు పరములగునపు డొకానొకచో ద్రుతంబునకుఁ బూర్ణబిందువును గానంబడియెడి. ......కన్ + దోయి=కందోయి."

(బాలవ్యా. సంధి. ౧౯ సూ.)

పయిచోటనున్న నకారము కన్ను శబ్దములోనిదనియే యంగీకరించి దానికి ద్రుతత్వమును సైత మంగీకరించియున్నారు. (చూడుఁడు. బాలవ్యాకరణగుప్తార్థప్రకాశిక. సంధి ౨౨ సూత్రపువ్యాఖ్య.)

కం. "కందోయి చల్లగా నిటు, కందోయి నృపాల..."(సారంగ. 3 ఆ.)

అని యిట్టిచటి ద్రుతకార్యమగు నిందుసున్న ప్రాసనిబద్ధమై మార్పరానిదై యున్నది గదా.

ఇఁక నిట్టిచోట్లఁ బై యాధునికులు సరిగఁ బ్రక్రియను జూపలేకపోయిరనియు, నట్టియెడలసయితమాగమ నకారమును సంపాదించుమార్గము గలదనియు, నీక్రిందిరీతి నెవ్వరేని ప్రక్రియ చూప నవకాశ మగపడుచున్నది. 'కన్ను+దోయి' అనుచో 'సమాసంబులయం దుదంతంబు లగు...' అను (బాల వ్యా. సంధి. ౨౯ సూ.) సూత్రముచే సామాసిక ద్రుతాగమము వచ్చుననియు, నట్టిసమాసములో 'న్ను' అనుభాగము సామాసికలోపము (ప్రౌఢ. సమా. ౩౬ సూ.) నందుననియు,

నట్టియెడల నాగమనకారమే నిల్చును గాన ద్రుతకార్యములు రానగుననియుఁ బ్రక్రియను జూపవచ్చును. కాని యీమార్గము సైతము బొత్తిగాఁ గృతకమగుచు శబ్దతత్త్వశాస్త్రపద్ధతికి విలక్షణమగుచు నిరాకరణయోగ్యము కాకమాననుగదా. అట్లయినను నాధునికు లిట్టి యపమార్గమును ద్రొక్కుటంగో వెనుదీయలేదు. 'తన్నున్, నన్నున్, నిన్నున్' అనుచోటులందుఁ బ్రౌఢవ్యాకరణకర్త వానిలోని 'న్ను' అనుభాగము లోపించి ద్వితీయావిభక్తి ప్రత్యయ నకారమే మిగిలియున్నదని నిరూపింపలేదా? (ప్రౌఢశబ్ద. ౭౩ సూ.) అట్టిచోటి నకారము 'న్ను' అనుభాగములోనిదే యనియు, నచటి ద్వితీయావిభక్తి నకారము మొదటనే లోపించినదనియుఁ జెప్పుట యుక్తము గదా.

పయిరీతినే 'ఏను' (అయిదు) శబ్దములోని 'ను' శబ్దము ప్రత్యయాగమావ్యయాత్మకము కాకున్నను బ్రకృతిసిద్ధమే యైనను సమాసములో నుకారలోపము రాఁగాఁ బరిశిష్టనకారము ద్రుతమే యగుచుఁ బరమందున్న పరుషమునకు సరళాదేశము నొదవించుచు నర్ధబిందురూపము నందుచున్నది. అట్టి స్థలములలోని 'ను' శబ్దపు ద్రుతత్వమునుగూర్చి యేమియును స్మరింపకయే ప్రౌఢవ్యాకరణకర్త యా 'ను' అనుదానిచోట బిందువు నిల్పి సరళాదేశముతో 'ఏఁబది, ఏఁబండ్రు' అని యుదాహరించెను. (ప్రౌఢ. సమా ౨౮ సూ.) ఇచట ద్రుతత్వాంగీకారములేక సరళాదేశ మెట్లువచ్చునని తలంచెనో తెలియకున్నది.

ప్రౌఢవ్యాకరణకర్త ప్రకృతిసిద్ధ నకారమునకు ద్రుతత్వ మును నంగీకరింపఁజాలనివాఁ డగుటచేతనే యచ్చు పరమగు నపుడు వచ్చుచున్న ద్రుతద్విత్వమును సూత్రించుటలో ద్రుతము నకు ద్విత్వమువచ్చునని యొకచోటను నవయవ నకారమునకు ద్విత్వము వచ్చునని యొకచోటను నిట్లు రెండుసూత్రములను జెప్పవలసినవాఁ డయ్యెను.

"కొన్ని యెడలఁ బ్రామాణిక ప్రయోగంబులం ద్రుంతబున కచ్చుపరం బగునపుడు ద్విత్వము చూపట్టెడి" ఉ. సర్వము న్నతని..."

(ప్రౌఢ. సంధి. 3 సూ.)

"తఱచుగఁ గర్మధారయ సమాసంబునం బెన్వాదుల కడహల్లున కచ్చు పరం బగునపుడు ద్విత్వంబు గానంబడియెడి" ఉ. పెన్నద్ది (పెన్ + ఉద్ది)

(ప్రౌఢ. సంధి. ౯ సూ.)

మఱియు నిట్లవయవ నకారమునకే గాక యుకారేతర స్వరవిశిష్టప్రత్యయాది నకారమునకును వీరు ద్రుతత్వము నంగీ కరింపని కారణమున 'కమ్మాఁదేనె, చక్కఁ౦బెట్టు' మొదలగు చోటులందలి 'ని' అను నాగమమునందును 'న' అను ప్రత్య యమునందును స్వరలోపము గల్గునపుడు మిగిలిన నకారము నకు ద్రుతత్వము దుర్లభము కావలసివచ్చుచున్నది. కాని యట్టి నకారములు ద్రుతము లగుచు బిందువులై పరపదాదిస్థ పరుషములకు సరళాదేశము నొదవించు ప్రయోగము లనే కములు గలవు. అట్టివానిని సాధించుట కుపాయాంతరము

గానక యద్యతనవైయాకరణు లచటి నకారమును ద్రుతమని వ్యవహరింపకయే ద్రుతకార్యములను సూత్రింపసాగిరి.

"గుణవాచకంబులు కొన్నింటి నిగాగమంబునకుం బరుషములు పరంబు లగునపుడు బిందువగు"

"పరువాలారు శరంబులం దొరఁగు కమ్మందేనె"

(ప్రౌఢ. సమాస. ౧౩ సూ.)

"గుణవాచకంబు క్రియావిశేషణం బగుచో నొక్కెడ నకారంబు న వర్ణం బునకు బిందువు గానంబడియెడి" నని చక్కంగఁ బ్రియుండు వర్ధిలుటకై."

(ప్రౌఢ. సమా. ౧౪ సూ.)

పై స్థలములందు నకారమునకు ద్రుతత్వము నంగీకరింపక బిందువిధానము చేసినంతమాత్రమున సరళాదేశ మెట్లు సిద్ధించునని గ్రంథకర్త తలంచెనో తెలియరాకున్నది.

అపిశబ్దార్థకమగు 'ఏని' శబ్దపుసంధి విషయమున నాధునికులు త్రొక్కుచున్న కృతకమార్గ మన్నిటికన్నను వింతగా నున్నది. 'ఏని' శబ్ద మవ్యయమే యయ్యును నది యుకారాంతము కామింజేసి యందలి 'ని' అనుదానికి వీరిమతమున ద్రుతత్వము దుర్లభ మగుచున్నది. అట్లయినను 'ఒక్కఁడేనిఁ, ఒక్కఁడేఁ బోవఁడయ్యె' మొదలగు ప్రయోగములందలి ద్రుతకార్యముల నంగీకరించుచునే యున్నారు. మఱియు 'ఎందేడెందము...' మొదలగు చోటులందు 'ఏని' శబ్దనకారమునకు ద్రుతత్వము నంగీకరింపనిచో నచట సరళ స్థిరపరక ద్రుతలోప శాస్త్రము ప్రవర్తింపనేరదుగదా. పై కారణములచేతఁ బ్రౌఢ

వ్యాకరణకర్త 'ఏనిఁ' అనునది 'ఏనియుఁ' అనుదానిలోని యువర్ణము లోపించినపక్షములోని రూపమనియు, 'ఏఁ' అను నది 'ఏనిఁ' అనుదానిలోని నివర్ణము లోపింపఁగా మిగిలిన రూపమనియు నిట్లు వానితుది నున్న నకారము సముచ్చయార్థక 'ను' శబ్దసంబంధి యగుటచేత ద్రుతము కానోపు నని యు నొకవింతయగు కృతకమార్గమును గల్పించెను. 'ఏని- దే- అవ్య- పక్షాంతరమును తెలిపెడిని..................(ఏని యు నని ప్రయోగింపఁబడుటచే దీనిని ద్రుతప్రకృతికముగా గ్రహింపఁగూడదు. 'ఏనిఁ, ఏఁ' అనురూపములు యువర్ణమును నివర్ణమును లోపింపఁగా నైనవని యెఱుఁగునది.......)' (శబ్దరత్నాకరము. ౧౧౭ పుట. ఏనిశబ్దము) ఏనిశబ్దములోని 'ఇ' కారము లోపింపఁగా 'ఏఁ' అనునది సిద్ధించునన్నచో నచటి నకారమందుఁ దాము చెప్పిన ద్రుతలక్షణము ప్రవర్తింపనందునఁ బైరీతి నచటి ని వర్ణమునకు లోపము నంగీకరించి సముచ్చయ ను శబ్దమును గూర్పఁజొచ్చిరి. ఇట్టిపద్ధతి కేవలము నసహజమగుటయే గాక యీాక్రిందిరీతిని నన్నయచింతామణికి విరుద్ధమును నగుచున్నది.

(౧౫౯) 'అపిశబ్దార్థస్యైతః' అను సూత్రముచేత నేని శబ్దములోని 'ఇ' కారము వికల్పముగా లోపింపఁగా 'ఏఁ'అను రూప మేర్పడుచున్నదని నన్నయభట్టారకుఁడు చింతామణిలో స్పష్టముగా సూత్రించియున్నాఁడు. ఇందలి వాశబ్దము వ్యస్తావాచి గాన నీలోపము మిక్కిలి యరుదుగ నగును.

గద్య. "ఎందే నిట్టి యపూర్వంబైన..." (భార. సభా. ౧ ఆ. ౫౭ ప.)

మత్తకోకిలము. "వేఁడు టెంతయుఁ గష్టమైనను వేఱులేని సుహృజ్జనుల్
వేఁడికో లుచితంబ కావున వేడ్కతోఁ జని సోమకుల్
వేఁడినన్ ధన మొపఁడేనియు నీనిమాత్రకు నాలుగేన్
బాఁడికుఱ్ఱుల నీఁడె వీనికిఁ బాలు ద్రావుచు నుండఁగాన్."
(భార. ఆది. ౫ ఆ. ౨౧౭ ప.)

అను నీపద్యమున 'నాలుగేన్=నాలుగు+ఏన్=నాలుగైనను' అని యిట్లుగ నేని శబ్దేకారలోపరూపమును బ్రయోగించి యున్నాఁడు.

పయిసందర్భమునుబట్టి 'ఏన్' శబ్దము 'ఏనిన్' శబ్దములోని 'ని' వర్ణలోపమునఁ గల్గలేదనియు, నేనిశబ్దములోని తుది యికారము లోపించుటచేతనే గల్గినదనియు, నన్నయభట్టు తలంచినవిషయము విమర్శకులకుఁ దోఁచకపోదు గదా.

అహోబలపతియు నీసందర్భమున నేనిశబ్దములోని లుప్తస్వరక నకారము ద్రుతమనిపించుకొను నన్న యభిప్రాయమున కనుకూలముగనే వ్యాఖ్యానము చేసియున్నాఁడు.

"అత్రేయంచింతా— 'రాముఁనే సీతనేఁ గొల్తు' నిత్యాద్యర్థ మిదంసూత్రమ్. అన్యథా కిమాదిత్వేసైవాచిపరే రూపసిద్ధే సూత్రం ముధా స్యాదితి" (అహో. ౧౭౫ పుట.)

పైని వ్రాసిన యహోబలపతివాక్యములలో నొక్కవిషయము విమర్శింపఁదగియున్నది. 'ప్రాయస్తు స్యాత్కిమాదిక:

స్యేతః' అనుసూత్రముచేతనే 'అమ్మయే నయ్యయేని=(అమ్మయేని+అయ్యయేని)' 'హరినే నబ్జజనేని=(హరినేని+అబ్జజనేని)' మొదలగుసంధికార్యములు సిద్ధించుచుండుటచేత 'రామునే సీతనేఁ గొల్తు=(రామునేని+సీతనేని+కొల్తు) మొదలగుస్థలములయందలి నకారలోప సరళాదేశాది సంధికార్యముల సిద్ధికై యిట్లు నన్నయభట్టు 'ఇ' కారలోపముచు వేఱుగ సూత్రించెనని పై యహోబలపతి వాక్యములకుఁ దాత్పర్యమై యున్నది. కాని 'ఏని' శబ్దమును గిమాదులలోఁ బఠించుట నన్నయభట్టారకహృదయము కాదు. 'ప్రాయ స్తు స్యా త్కిమాదిక స్యేతః'అను సూత్రములోని ప్రాయశ్శబ్దస్వారస్యమునఁ గిమాదిసంధిప్రాయఃకార్యమనియు సంధ్యభావము కాదాచిత్కమనియు నన్నయభట్టారకుఁడు తలంచెనని యంగీకరింపక తీరదు. అట్లు కానిచోఁ దవాదులను గిమాదులలోఁ బఠించినచో 'తద్వత్తదాదిజస్య' అను చింతామణిసూత్రము ప్రత్యాఖ్యానయోగ్యమే కావలసివచ్చును గదా. అట్లుగాక తవాదిసంధి పాక్షికమనియుఁ గిమాదిసంధి ప్రాయః కార్యమనియు నంగీకరించునపుడే యీ చింతామణిసూత్రములు నిరుపప్లవముగ సమన్వయించును గదా. నన్నయభట్టభారతభాగములోఁ దవాదిసంధి పాక్షికత్వమును గిమాదిసంధి ప్రాయస్త్వముచు సుప్రసిద్ధములై యున్నవి. కిమాదిసంధి ప్రాయస్త్వ మీవల నుదాహరించియు నున్నాను (వి. ౧౦౨).

ఆ. వె. శప్తుఁడై యదేల సంభవించె. (భా ఆది. ౮ ఆ. ౨౬౧ ప.)
మ. ఇవియేనుఁ జూ సతతంబు నాయెడ. (భా. ఆది. ౧ ఆ. ౧౨ ప.)

ఇఁక నేని శబ్ద సంధియన్ననో నన్నయభట్టభారత భాగమున మిక్కిలి యరుదై యున్నది. మిక్కిలి యరుదన నేల? వెనుక నుదాహరించిన రెండుప్రయోగములుమాత్రమే యున్నవి. (వి. ౧౨౯) సంధ్యభావప్రయోగము లన్ననో యతిప్రచురము గా నగపడుచున్నవి.

క. భూసురు లాదిగఁ గలజను, లీసుర సేవించిరేని యిది మొదలుగ...
(భార. ఆది. 3 ఆ. ౧౨౧ ప)

(౧౩౦) ఇఁక ద్రుతము 'ను' స్వరూపమా? నకార వ్యంజనరూపమా? యనువిషయము విమర్శింపవలసియున్నది.

బాలసరస్వతి ద్రుతము 'ను' స్వరూపమని తలంచిన ట్లగపడదు. సరళాదేశసంధిలో ద్రుతమునకు బిందువు రానిపక్షమున 'అంబ న్గొలిచెద, శుభము న్బడసెద' అని మూఁడు బాలసరస్వతీయపు మాతృకలలో నకారవ్యంజనరూపమే యుదాహరింపఁబడియున్నది. ఒక్కమాతృకలోమాత్రము 'అంబను గొలిచెద, శుభమును బడసెద' అని యుదాహరింపఁబడి యున్నది. కాఁగా నిచట మూఁడుమాతృకలలో నేకరీతినే యున్న నకారవ్యంజనరూపమే సరస్వత్యుదాహృతరూపమని యెన్నఁదగును.

అప్పకవి సరళాదేశవిధానసందర్భమున ద్రుతము బిందు రూపవికారమును బొందనపుడు 'ను' స్వరూపముతోనే యుండునని స్పష్టముగా నుదాహరించియున్నాఁడు.

సీ. "......,తండ్రి పంపునను గాంతారంబునకు నేగి..."(అప్ప. ౫ ఆ.౨౯౧)

(౧౩౧) ఆంధ్రశబ్దచింతామణి వికృతివివేకములలోని హల్పరకద్రుత సంధిసందర్భమును బరిశీలించునపుడు ద్రుతము నకారవ్యంజన రూపమాత్రమేయని విశదముకాక మానదు. ద్రుతమునకుఁ బరుషములు పరమగునపు డవి సరళములుగా మాఱుననియు నాద్రుతమునకు వికల్పముగా బింద్వాదేశ మగుననియు నట్లు బింద్వాదేశమురాక స్వస్వరూపముతో నా ద్రుతము నిల్చియున్నను నచట సరళాదేశము వచ్చుననియు నింకఁ దక్కినహల్లు లనఁగా సహజసరళస్థిరములు పరమగు నపుడు ద్రుతమునకు లోపము వికల్పముగా వచ్చుననియు లోపా భావపక్షమున సంశ్లేషముసైతము రావచ్చుననియు నట్లనుట చేత స్వస్వరూపావస్థితి యెట్లును వచ్చుననియుఁ జింతామణిలోఁ జెప్పఁబడెను.

శ్లో. పరుషా ద్రుతప్రకృతికా, త్సరళాః స్యు స్తద్ద్రుతం చ బిందు స్స్యాత్।
అవికార గతే తస్మి, న్నపి సరళా ఏవ సన్తి తే పరతః" ... ...
లుగ్వా ద్రుత ప్రకృతికా । త్పరతః సరళే స్థిరేచ నస్య స్యాత్ । అలుకిచ సంశ్లేషః స్యాత్...... (ఆంధ్రశబ్దచిం-సంధిప)

నాదభూత నకారసంయోగమునను సున్నతాకునను శ్వాసములగు పరుషములు నాదభూతసరళములుగా మాఱు

ననియు నట్టియెడల నున్న రానపుడు పరస్వరమున కంగమగుచుఁ బరహల్లుతో ద్రుతము సంయోగించియే యుండుననియు నన్నయభట్టభిప్రాయపడినట్లు పయిశ్లోకములనుబట్టి విశదమగుచున్నది. పొల్లు హల్లు పూర్వస్వరమునకుఁగాని పరస్వరమునకుఁగాని యంగమైయుండునని ప్రాతిశాఖ్యములు చెప్పుచున్నవి. అందు ద్రుతము పూర్వస్వరమున కంగమగుట సంశ్లేషముగా నన్నయభట్టు వ్యవహరించుచుండును. పరుషపరకత్వమున నట్టి సంశ్లేషమువచ్చినచో ద్రుతసంయోగము పరస్థపరుషములకు సంభవింపనేరదు గాన నవి సరళములగుట తటస్థింపనేరదు. ఆకారణముచేతనే పరుషపరకత్వమున సంశ్లేషమును విధింపక పరిశిష్టమగు పరస్వరాంగతారూప స్వరూపావస్థితినే నన్నయ యంగీకరించిన వాఁడయ్యెను. ఇంకఁ దక్కిన సహజ సరళ స్థిరములు పరమగునపుడన్నట్టి రీతిని బరవర్ణమును మార్పవలసిన యావశ్యకత లేమింజేసి యచట ద్రుతమునకు శబ్దతత్వశాస్త్రవిత్తముఁడగు నన్నయ సంశ్లేషమును సైతము విధించినవాఁడయ్యెను.

"సంయోగాదిర్వా" (ఋగ్వేద ప్రా. ౧ పటలము) దీని పాఠ్గద వ్యాఖ్య;—"సంయోగాది భూతో వర్ణః స్వరాన్తరే వర్తమానః పూర్వస్య వా స్వరస్యాంగం భవతి. పరస్యవా......"

ద్రుతము 'ను' స్వరూప మనువారిపక్షమున నద్దాని కిట్టి సంశ్లేషముగాని పరహల్ సంయోగముగాని తన్మూలకసరళా

వి లభించుట శాస్త్రీయముకాదుగదా. అట్లు
విధులు కేవలము యుక్తిశూన్యములె యగును

, నుదాహరించినరీతిని జింతామణిలోని పరుషపరక
క్రియ ద్రుతము నకారవ్యంజనరూపమని సిద్ధాంతీ
దిగదా. ఇఁక దీనిని వివరించిన వికృతివివేకప్రక్రియ
కవలసియున్నది. చింతామణి పైరీతిని విశదపఱిచిన
ంతసంధి సందర్భమునుబట్టి సంధిలో ద్రుతమునకు
ము లేవేవియో? వానిలో నేయేకార్య మెప్పుడెప్పు
ండునో యనువిషయములను స్పష్టపఱుచుటకయి
డీక్రిందిరీతిని సూత్రించెను.

హలి బిన్దుః స్యాత్ । శ్లిష్టత్వం చ క్వచిత్ స్వతా । లోప
... । ఆద్యే తృతీయే చ కపా । స్తృతీయేచ కపేతరే ।
ఃయే తుర్యేచ । ప్రాప్నువన్తి నిమిత్తతామ్" (వికృతివి)

తమునకు హల్పరకత్వమున బిందు సంశ్లేష స్వత్వ
గుననియు నందలి సంశ్లేషము క్వాచిత్కమనియుఁ
పరమగునపు డనఁగా నాదేశసరళములు పరమగు
ము స్వత్వములుమాత్రమే వచ్చుననియుఁ బరుషేతర
సహజసరళస్థిరములు పరమగునపుడు స్వత్వమును
కలోపములును గల్గుననియుఁ బైకారికల కభిప్రా
ఁగా నాదేశసరళపరకత్వమున సంశ్లేషము రానేర

E

దనెడి చింతామణ్యాశయమును నథర్వణుఁడు స్పష్టపఱిచెనని గ్రహింపవలయును. పయిరీతి నాదేశసరళపరకత్వమున సంశ్లేషమనఁగా ద్రుతము పూర్వస్వరము నత్తియుండుట వలనుపడదు. ఇంక సహజసరళస్థిరపరకత్వమునందు సైతము ద్రుతమును బూర్వాచ్చు నత్తించి పలికెడి యుచ్చారణమునకన్నఁ బరహల్లుతో సంయోగింపఁజేసి పలికెడి యుచ్చారణమె పద్యమధ్యములం దింపుగానుండును. కావుననే సంశ్లేషరూపము క్వాచిత్కమని యథర్వణుఁడు వచించినవాఁడయ్యెను. పయిసందర్భములో నథర్వణుఁడు చెప్పిన "పద్యభేదావసానేషు శ్లిష్టతా నస్యకథ్యతే" అను కారికచే నకారరూపద్రుతము పూర్వాచ్చు నత్తియుండుటయే సంశ్లేష మనిపించుకొనునని సిద్ధాంతిత మగుచున్నది. వెనుక నుదాహరించిన ప్రాతిశాఖ్యసూత్రమునుబట్టి పొల్లు హల్లునకుఁగల ద్వివిధస్థితులలో ద్రుతము పూర్వాచ్చు నత్తియుండెడిస్థితి పైరీతిని సంశ్లేష మనిపించుకొన్నపు డింక రెండవదగు పరహల్లుతో సంయోగించి పరస్వరాంగమగుచు నుండెడి స్థితియేగదా పయియథర్వణకారికలోని "స్వతా" అనుదానిచే గ్రహింపవలసియుండును. ఇట్లు ద్రుతము నకారవ్యంజనరూప మగునపుడును నదియే దాని స్వత్వరూప మగునపుడును "పద్యావసానే సర్వేషాం స్వత్వం నాప్నోతి సాధుతామ్"అను కారిక యెట్లుపొసఁగునని శంకింపరాదు. పద్యావసానమున నున్న నకారపుపొల్లునకుఁ బరమున హల్లుగాని హల్లుతోనున్న స్వర

ముగాని లేమింజేసి (పరపద్యముతో సంహితయుండకున్న గాన) యట్టియెడలఁ బరహల్లుతో సంయోగించి పరస్వరాంగమగుట లక్షణముగాఁగల స్వత్వావస్థ కర్తృతలేదనఁగా నప్రసక్తమని తాత్పర్య మెన్నవగునుగదా.

ఇఁక సంధిస్వభావమును బరిశీలించినచో వెనుకవ్రాసిన రీతిని బూర్వపదాంత స్థానునాసికరూప నకారవ్యంజనమగు నాదాక్షరము సంబంధమున నవ్యవహితోత్తరపదాది నున్న శ్వాసములును నాదరూపమునందుట సహజముగాని నస్వరూపసంబంధమున నట్లు శ్వాసములు నాదములగుట సహజము కాదు. ఈవిషయమునే తరువాతి యాంధ్రవైయాకరణులును సూచించియున్నారు.

తే. తద్ద్వితీయావిభక్తి పొంతలఁ జరించు
ఋద్ధిగల నున్న పోకునఁ గ చ ట త ప లు
గ జ డ ద బలగు నూఁదుట గలుగుఁ గవుల
యనుమతంబున నొక్కొక్క యవసరమున. (కావ్యాలం. ౯ ఉల్లా.)

క. నాంతంబైనపదంబుల
పొంతంబై నున్న శబ్దముల క చ ట త పల్
దొంతి గ జ డ ద బ లగు న
య్యంత నకార మగు సున్న యభినవదండీ. (ఆంధ్రభాషాభూ. ౫3 ప.)

ఇట్లు సరళాదేశమున కసాధారణకారణ మనఁదగియున్న నకారవ్యంజనము మరల నస్వరూప మెట్లు పొందఁగలదని యాధునికులు తలంతురో తెలియకున్నది.

వేయేల! చింతామణికర్త ద్రుతము నకారస్వరూపమే యని 'అలుకి చ సంశ్లేష స్స్యాత్.' 'లుక్ సంశ్లేషౌ నాచి' అనుసూత్రద్వయమున విశదపఱిచియే యున్నాఁడు. మఱియు 'ద్రుతాఖ్యో నః' అనుసూత్రముచేఁ గంఠోక్తముగను జెప్పియు న్నాఁడు. ఇంతియకాక ద్రుతము ను స్వరూపమనియే యాతఁడు తలంచియున్న యెడల ద్రుతస్వరలోపవిధానమును దక్కినవారి వలెఁ బ్రత్యేకించి చేసియుండఁడా ?

"అవసానంబునందు ద్రుతస్వరంబునకేని ద్రుతంబున కేని లోపంబు బహుళంబుగా నగు." (బాలవ్యా. సంధి. ౨౦ సూ.)

అని యిట్లు ను స్వరూపవాదుల లోనివాఁడగు బాలవ్యాకరణ కర్త యవసానద్రుతస్వరలోపవిధానముచు బ్రత్యేకించి చేసి యుండలేదా ? చింతామణికర్తయన్ననో ద్రుతము పొల్లు నకారమే యని తలంచువాఁ డగుటంజేసి 'వాక్యాంతగత పదానాం చ' అను (ఆంధ్రశబ్ద. సంధి. ౩౧ శ్లో.) సూత్రముచే నవసానమునఁ బాక్షికమగు ద్రుతలోపమునుమాత్రమే సూత్రించియు న్నాఁడు. ద్రుతము ను స్వరూపమనుతలంపు చింతామణికర్తకు లేదని నిర్ణయించుటకీ యొక్క నిదర్శనమే చాలునుగదా.

ఇఁక బాలవ్యాకరణకర్తసూత్రము హల్లు పరమగునపుడు ద్రుతస్వరలోపవిధానమును జేసియుండెనా యని శంకింపఁ బని లేదు. ఆతఁడు ద్రుతమునకు హల్లుపరమగునపుడు సంశ్లేషమును విధించినవాఁడును, (బాల. సంధి. ౧౭. ౧౮ సూ.) 'సంశ్లేష

మనఁగా మీఁదిహల్లుతోఁ గూడికొనుట' అని యిట్లు సంశ్లేష స్వరూపమును నిరూపించినవాఁడును నగుటచేత నాతని మత మున సంశ్లేషవిధానసామర్థ్యముచేత ద్రుతస్వరలోపమును గ ల్పించుకొనక తీరదుగదా.

(౧౩౨) ఆంధ్రశబ్దచింతామణిమతమున ద్రుతము పొల్లు నకారమే యగుటచేత నచటి సంశ్లేషమునకు బాలవ్యాకరణ మునఁ గల్గిన యనుపపత్తియే సంభవింపనేరదు. ద్రుతము పూ ర్వస్వరాంగమై పూర్వస్వరము నత్తియుండుటయే దాని సంశ్లే షమని చింతామణి తాత్పర్యమగుటంజేసి యట్టిసంశ్లేషము గు ర్వవసాయిపద్యావసానములందు నియతముగను బరుషేతర హల్పరకత్వమునఁ బద్యమధ్యములం దైచ్ఛికముగను వెలయు చుండును. స్వరము పరమగునపు డెంతమాత్రమును ద్రుతము నకు సంశ్లేషమురాదని "లుక్ సంశ్లేషో నాచి" అనుచింతామణి సూత్రము వక్కాణించుచున్నది. ఇట్లు రాకుండుటయు శబ్దతత్వ శాస్త్ర సంప్రదాయసిద్ధమె యగుచున్నది.

"స్వరాంతరే వ్యంజనా న్యుత్తరస్య" (ఋగ్వేద ప్రాతిశాఖ్యము. ౧ పటలము) దీని పార్షదవ్యాఖ్య:—"యాని వ్యంజనాని స్వరయో ర్మధ్యగ తాని తాని ఉత్తర స్యైవాంగం భవన్తి. న పూర్వస్య."

స్వరపూర్వకమును స్వరపరకమును నగు నేకవ్యంజనము (అసంయుక్తవ్యంజనము) పరస్వరమునకె యంగమగునుగాని పూర్వస్వరమునకంగము కానేరదని పై ప్రాతిశాఖ్యసందర్భ

మున కాశయము. కావునఁ బ్రత్యేకావస్థలోఁ బదావసానమున నిల్చిన ద్రుతము పూర్వస్వరాంగమై పూర్వస్వరము నత్తి యున్నను నట్టిపదము స్వరాదిశబ్దపరకమగునపు డట్టిపూర్వస్వరాంగమైన పొల్లు నకారమే పరస్వరాంగమగు ననఁగా నట్టిస్వరముతోఁ గూడినదగునని తాత్పర్యము. ఈసందర్భముసైతము (లుక్సంశ్లేషానాచి) ద్రుతము నకారవ్యంజనరూపము గలదే యని సిద్ధాంతీకరించుచున్నదిగదా.

(౧౩౩) పయిసందర్భమునుబట్టి పదాంతమందు నిల్చియుండు పొల్లునకార మెల్లయెడలను ద్రుతసంజ్ఞ గలదియే యని చింతామణికర్త తలంచినట్లు సిద్ధాంతిత మగుచున్నది. 'ను'స్వరూపము ద్రుతము కాకుండుటంజేసి యద్దానికిఁ బరముగనుండెడిపరుషములకు గ జ డ ద బాదేశము రానేరదనియును, 'నేను జదివితిని' అనురీతిగలచోటులందు సైతము సరళాదేశము నన్నయ భారతభాగమున లేదనియును, నట్టిచోట గ జ డ ద బాదేశమున్నచో నది లేఖకులయు ముద్రణసంస్కర్తలయుఁ బ్రమాదమేయనియును, నిశ్చితమగుచున్నది. అట్లే చింతామణిలోని 'తిజ్మధ్యే' త్యాదిసూత్రముచే సంభవించెడి ద్రుతము పొల్లు నకారమే యనియు, నక్కారణమున నయ్యది 'రాములను, రామునిచేతను, రక్షించెను, రక్షించుచు' అనురీతిని ను స్వరూపముతో నన్నయభారతభాగమున నుండనేరదనియు, నట్లున్నచో నది లేఖకాదిప్రమాదకృతమే యనియు, నిశ్చితమగుచున్నది.

ఇక నట్టిచోటులందు సముచ్చయాద్యర్థక చశబ్దపర్యాయము లగు 'ఉను,' 'ను' అనుశబ్దములు మాత్రముండిన నుండవచ్చు ననియు గ్రహింపవలయును. పై విషయములు విశదపడుటకై యిట నన్నయభట్టారకప్రయోగముల పరిశీలనము ప్రదర్శింపఁబడుచున్నది.

(౧౩౪) (౧)చ. "అమలిన తారకాసముదయంబుల నెన్నను సర్వవేదశా
స్త్రముల యశేషపారము ముదంబునఁ బొందను బుద్ధిబాహు
విక్రమమున దుర్గమార్థ జలగౌరవ భారత భారతీ సము
ద్రము దరియంగ నీఁదను విధాతృనకైనను నేరఁబోలునే."
(భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౯ ప.)

ఇందు 'ఎన్నను, పొందను, ఈఁదను, ఐనను' అనుస్థలములలోని నుశబ్దము లుప్తద్రుతకమగు చార్థకశబ్దమే యని గ్రహింపనగును.

(౨) చ. "అనిన......నాదు మనోరథంబు లె
ల్లను సమకూరె నిప్డు సఫలత్వముఁ బొందె ధనాగమంబు లం
చును నెడ నిశ్చయించె......" (భార. సభా. ౧ ఆ. ౨౨౧ ప.)

ఇందు 'ఎల్లను=(అన్నియు)' అనెడి ప్రాసస్థలమునందలి 'ను, శబ్దము సాకల్యాతిశయార్థకమనుటకు సందియము లేదు గదా. ఇక నిందలి 'అంచునున్' అను ప్రయోగములోనున్న 'చార్థక' శబ్దము, వ్యవహారములో 'అంటూ' అను వాడుకలోని దీర్ఘముచే వ్యక్తమగుచున్న వర్తమానార్థ విశేషము

ననఁగాఁ బ్రార్థ్యాపరిసమాప్తతాతిశయమును బోధించుచున్న దని తెలియుచున్నది. ఇట్లే శత్రర్థకచువర్ణకమునకుఁ దర్వాత నర్థవిశేష బోధకావ్యయమగు 'ఉను' శబ్దపుఁ బ్రయోగము స్థలాంతరమునందును స్పష్టముగా నీక్రిందిరీతిని నన్నయ ప్రయోగించెను.

చ. ....నరసింహవరూథము నిట్లు క్రమ్మరిం
చుచె యితఁ డంచునుందగిలి—పొగడుచుండిరి—
(భార. ఆది. ౪ ఆ. ౨౦౭ ప.)

(3) తరళ... । వినత...కోరె...సుపుత్త్రిలన్...వారికం ।
టెనుబలాధికు లైనవారి......
(భార. ఆది. ౨ ఆ. 3 ప.)

ఇందలి 'వారికంటెను' అనుచోటి చార్థకశబ్దము 'అపి' శబ్దార్థవిశేషముచేఁ దచ్ఛబ్దవాచ్యు లగు నాగుల బలాతిశయము ను బోధించుచున్నదనుట నిర్వివాదము గదా. ఇట్లే స్థలాంతరములందు సైతము నన్నయభట్టు ప్రయోగించి యుండఁగా లేఖకాదుల ప్రమాదమున వేఱువిధమున ముద్రితమయ్యెను. అట్టివాని నిటఁ గొన్నిటిఁ జూపెదను.

ఉ. యాదవ వృష్ణిభోజవరు లందఱు పాండవపక్షపాతు ల
చ్చేదివరుండు వారలన చేకొనువాఁడగు వీరలెల్ల నా
త్మోదయ వృద్ధిపొంటెను దదున్నతి గోరుదురు......
(ముద్రితభార. ఆది. ౮ ఆ. ౧3 ప.)

ఉ. ......ఆత్మోదయవృద్ధికంటెను.........
(తాళపత్రమాతృక ౨౧౪ తాళపత్రము. వేఱొకమాతృక ౨3౪ తాళ.)

ఇటఁ దాళపత్రమాతృకాపాఠమే నన్నయాభిప్రేత మనఁ దగునని విస్తరించి వ్రాయనక్కఱలేదుగదా.

(౪) ఆ-వె. ......, ఎంతబలియుఁడయ్యు నెంతగర్వితుఁడయ్యుఁ
దనకఠోర దుష్కృతాపమునను, విగతవిభవుఁ డగు...

(ముద్రితభార. సభా. ౧ ఆ. ౧౨౧ ప.)

ఆ-వె. తాపమునన...... (తాళపత్రమా. ౧౯ తాళపత్రము.)

(౫) క. ధృతిమంతుల భుజవిక్రమ
జితశత్రులఁ బాండవేయ సింహులను మదో
ద్ధతిమై...... (ముద్రితభార. సభా. ౨ ఆ. ౧౨౬ ప.)

క. ......, జితశత్రులబాండవేయ సింహముల మదో
ద్ధతిమై...... (తాళపత్రమా. ౬౧ తాళపత్రము.)

(౬) తే-గీ. ...తలఁచిరాత్రులెల్లఁ దాపమునను......

(ముద్రితభారత. అరణ్య. ౨ ఆ ౧౩౩ ప.)

తే-గీ. ...తలచిరాత్రులెల్ల దల్లడమున...

(తాళపత్రమాతృక. ౬౦ తాళ.)

పై ౪. ౫. ౬. పాఠములలోఁ దాళపత్రమాతృకాపాఠములే నన్నయాభిప్రేతము లనందగును.

(౭) సీ. ......, మెఱపునుంబోలెను వఱలు నుత్పలగంధి
బంధుర తను సౌరభంబుగలుగ

(ముద్రితభారత. ఆది. ౭ ఆ. ౧౬౦ ప.)

సీ. ......, బఱపుమైగోలెను వఱలు నుత్పలగంధి......

(తాళపత్రమాతృక. ౧౯౩ తాటాకు.
వేటోకమా. ౨౧౨ తా.)

ఈ తాళపత్రమాతృకాపాఠమునకు 'బఱపు=సుందర మైన, మైగోలెను=తనులతతో, వఱలు=ఒప్పునట్టి' అని యి ట్లర్థము చేయనగును. ఈపక్షమున 'కోలెను' అనుచోట ద్రుత ప్రకృతికమగు తృతీయార్థక ద్వితీయా ను ప్రత్యయముండుట నిర్బాధమని గ్రహింపనగుటం జేసి తాళపత్రమాతృకాపాఠమే నన్నయాభిప్రేత మనఁదగియున్నది.

(౮) పృథ్వి......క్రమంబునను భూసురేశులకగణ్యపుణ్యార్థియై...
(ముద్రితభార. ఆది. ౫ ఆ. ౬౨ ప.)

పృథ్వి......క్రమంబునన... (తాళమా. ౧౨౮ తా.)
(వేటూరికమా. ౧౩౩ తా.)

ఇందును నబాధితమగు తాళపత్రమాతృకాపాఠమే నన్నయప్రోక్తము కానోపును.

(౯) తే-గీ....విశేషవ్రతంబులు ధీరవృత్తి జరపువారుగాను...
(ముద్రితభార. ఆది. ౮ ఆ. ౧౧౫ ప.)

తే-గీ. ...చలుపువారుగాఁ... (తాళ. మా. ౨౭౯ తా.)
(వేటూరిక. ౨౪౬ తాటాకు.)

ఇందును నబాధితమగు తాళపత్రమాతృకాపాఠమే నన్నయప్రోక్తమై యుండు ననఁదగును.

(౧౦) సీ. కొనుమని నాకుఁజెప్పినను నేవురు నుపయోగింపుఁ డంటి...
(ముద్రితభారతము. ఆది. ౭ ఆ. ౨౧౧ ప.)

సీ. కొనుమని నాకుజెప్పిన నేవురును నుపయోగింపు డంటి...
(తాళ. మా. ౨౦౦ తా.) (వేటూరిక. మా. ౨౨౦ తా.)

ఇచట సముచ్చయార్థకావ్యయమగు చార్థకశబ్దము ద్రుతప్రకృతికము గాన 'ఏవురును' అను తాళపత్రమాతృకా పాఠము నిర్బాధమై యున్నది. ఇందలి 'చార్థక' శబ్ద మైదుగుర లోను నొకరయినఁ గొఱఁతగాకుండ ననెడి యర్థవిశేషమును బోధించుచున్నది. ఇట్టిచోట్ల వాడుక భాషలో సయితము "ఐదుగురూ, (లేక) ఐదుగురున్నూ' అనియే వాడఁబడును. ఈసందర్భమునుబట్టి

"ఇవియేనుఁ సతతంబునాయెడఁ గరం బిష్టంబు లైయుండు..."

(భార. ఆది. ౧ ఆ. ౧౨ ప.)

అనుచోట 'చార్థక' శబ్దము పాదపూరణార్థకమని శబ్దరత్నా కరములో 'ను' శబ్దమునొద్ద వ్రాయఁబడినది సరికాదని గ్రహిం పవలయును. ఇట్టి యర్థవిశేషములలో స్థలాంతరములందును 'చార్థక'శబ్దము ప్రయుక్తము కాకపోలేదు.

(i) క. "శరనికరసహస్రంబులఁ, బరువడి నందఱను గప్పె..."

ఇందును నొక్కరినైనను విడువక యందఱను గప్పె ననెడి సాకల్యాతిశయము 'చార్థక' శబ్దముచే బోధిత మగు చున్నది.

(ii) మత్త. " ఆదిఁ గోలెను గృష్ణునిచే దయనావృతుండయి..."

ఇందును 'ఆదిఁగోలెను' అనుచోటి నుశబ్దముచే 'ఇప్పు డును అప్పుడును గాదు. మొదటినుండియు' అనునది మొదలగు వాడుకలలో నుండెడి యర్థవిశేషము బోధితమగుచున్నది.

(iii) క. "పితృసంకల్పము సేయఁగ, సుతుల కవశ్యమును వలయు..."

(భార. సభా. ౧ ఆ. ౯౮ ప.)

ఇందును 'అవశ్యమును' అనుచోటి చార్థకశబ్ద మెంత మాత్రమును దప్పిపోరా దనెడి యావశ్యకతాతిశయమును బోధించుచున్నది.

(iv) క. "...శిశుపాలుఁడు సం, తతమును నాతనిన కొలుచుఁ దద్దయు భక్తిన్."

(భార. సభా. ౧ ఆ. ౧౧౧ ప.)

ఇందును 'సంతతమును' అనుచోటి చార్థకశబ్దమును 'ఒకప్పుడైనను దప్పిపోవక' అనెడి నైరంతర్యార్థాతిశయమును బోధించుచున్నది.

(v) సీ. "సురుచిరహారినీల కిరణజలంబులఁ
బద్మరాగారుణపద్మములను
......కూర్మములను ......
ఫేనములను,.........విలసిల్ల......"

ఇందు నైతము తృతీయార్థమునవచ్చిన ద్వితీయా ల ప్రత్యయములకుఁ బరముగ నిల్చిన చార్థకశబ్దములు 'కిరణముల చేతనున్నూ, పద్మములచేతనున్నూ, మొదలగు వాడుకలలో నున్న సముచ్చయార్థమునే బోధించుచున్నవి.

(vi) ఉ. ".........వానిముక్కునన్
వాతను గర్ణరంధ్రముల వారకశోణిత ధారలొల్కఁగాన్."

(భార. సభా. ౧ ఆ. ౨౧౦ ప.)

దీనియందును 'వాతను' అనుచో నున్నచార్థకశబ్దము "ముక్కులోనుంచిన్నీ, నోటిలోనుంచిన్నీ, అనెడివాడుకలోను న్న సముచ్చయార్థమును దెల్పుచున్నది.

(vii) క. తనరిరి తద్దేశంబున
అనవరతము యజన యాజ నాధ్యయ నాధ్యా
పన దానములు ప్రతిగ్రహ
మును నను షట్కర్మములను భూసురవంశ్యుల్.
(భార. ఆది. ౩ ఆ. ౧౪ ప.)

దీనియందును 'ప్రతిగ్రహమునున్' అనుచోట నున్న ద్రుతప్రకృతికమగు చార్థక శబ్దము 'యజన యాజ నాధ్య య నాధ్యాపన దానములున్నూ ప్రతిగ్రహమున్నూ' అనెడి వాడుకలోనున్న సముచ్చయార్థమును బోధించుచున్నది. మఱి యు నిందలి 'షట్కర్మములను' అనుచోఁ దృతీయార్థక ద్వితీయాప్రత్యయమునకుఁ దర్వాతనున్న చార్థక శబ్దము ఆఱు కర్మములలోను నొక్కటిచేతనైనఁ గొఱఁతపడకుండ 'తనరిరి' అను నర్థవిశేషమును బోధించుచున్నది.

గ్రంథవిస్తరభీతిచే విరమించితిని గాని నన్నయభట్టార ప్రయోగములలో విరుద్ధములని స్థూలబుద్ధికిఁదోఁచెడి చోట లోనున్న 'ను' స్వరూపములకెల్ల నిట్టి యర్థవిశేషములు ? వని నిరూపింపవచ్చును. అట్టియర్థవిశేషములు లేని ను, ని స్వ పములు చింతామణికి విరుద్ధములయియే యుండుననియు

నన్నయ తనభారతభాగమునఁ బ్రయోగింపలేదనియు గ్రహింపవలెను.

౧. ఉ. "నన్నును గౌఁగిలించుకొని..." (భార. అర. 3 ఆ. ౧౦౭ ప.)

దీనిలోనున్న 'నున్' అనునది ద్రుతప్రకృతికమగు ద్వితీయా ను ప్రత్యయము గాన నచటి 'ను' స్వరూపము విరుద్ధము కానేరదు.

౨. మ. "...తో, డ్కొని తెచ్చెఁ దనతల్లి సత్యవతినిన్...."
(భార. ఆది. ౪ ఆ. ౧౯౨ ప.)

దీనియందలి 'సత్యవతినిన్' అనునది ద్రుతప్రకృతికమగు ద్వితీయా 'ని' ప్రత్యయము గాన నచటి ని స్వరూపము శంకాస్పదము కానేరదు.

3. తే-గీ. "...ఎఱుఁగ నంటినిని నిందఱ కిప్పు డెఱుఁగఁ జెప్పె..."
(భార. ఆది. ౪ ఆ. ౧౦౮ ప.)

దీనిలోసైతము 'అంటినిన్' అనుచోట 'నిన్' అనునది ద్రుతప్రకృతికమగు భూతార్థకోత్తమ పురుషైకవచన ప్రత్యయము గాన నచటి ని స్వరూపము శంకాస్పదము కాదు.

(౧౩౫) 'తిఙ్థ్వే'త్యాది సూత్రముచేత భూత తద్ధర్మార్థకముల ప్రథమపురుషైకవచనములకు ద్రుతప్రకృతికత్వము సిద్ధించుచుండుటచేత వానితుదిని 'రక్షించెన్' 'రక్షించున్' అని యిట్లు పొల్లు నకారములై యుండును. శార్దూలాది వృత్తముల తుది నెవ్వరిమతమునందైన నుండని 'ను' స్వరూప

ముతో దీర్ఘమును జేర్చి 'శా. సారాచార విశారదా...... ప్రాప్తిచేఁ జెల్వగునూ' అని యిట్లు వ్రాయుట తాళపత్ర మాతృకాలేఖకుల యలవాటై యుండుటచేతను, దరువాతి వైయాకరణులు ద్రుతమునకు 'ను' స్వరూపమును నంగీక రించియుండుటచే ముద్రణసంస్కర్తలు కొన్ని ప్రమాదపతిత 'ను' స్వరూపములచోట్ల నకారవ్యంజనరూపమును నిల్పకయే ముద్రింపించుటచేతను, నన్నయభట్టభారతభాగపు ముద్రిత పుస్తకములలో ననేకస్థలములందు 'అయ్యెను, అగును' అనురీతిని 'ను' స్వరూపముతో ద్రుత మగపడుచున్నది. కాని యట్టి చోటులందెల్ల వ్యంజన నకారముండుటయే నన్నయాభిప్రేత మని పై సందర్భమునుబట్టి యంగీకరింపక తీరదు. ఛందోయతి ప్రాసాది నియమబద్ధములగు మార్పురాని స్థలములలో విరుద్ధ ప్రయోగములు నన్నయభట్టభారతభాగములో లేవనియే గ్రహింపనగును.

క. ......అనురక్తిఁ దాల్చి యొప్పెను...దినకర......

(భార. ఆది. ౨ ఆ. ౧౫౭ ప.)

క. అనిన విని నగుచు వాఁడి
ట్లనియెను దక్షుఁడ సేన......... (భార. ఆది. ౨ ఆ. ౧౬౦ ప.)

పయిరీతి నున్నస్థలములందెల్ల 'ఒప్పెన్, అనియెన్' అని పఠించినను ఛందోభంగ ముండనేరదు గావున నట్టియెడల వ్యంజన నకారపాఠమే నన్నయభట్టప్రయుక్తమై యుండు నని గ్రహింపఁదగును.

చ. ...యువతి పరిగ్రహించు ననియుం దలఁచెకా
హృదయంబులోపలన్ (భార. ఆది. ౭ ఆ. ౧౭౮ ప.)

చ. ...యువతి పరిగ్రహించు నని యుండెను దా
హృదయంబులోపలన్. (పాఠాంతరము.)

ఈపాఠద్వయములోను ముద్రణసంస్కర్త లెన్నుకొన్న మీఁదిపాఠమే నన్నయభట్టాభిప్రేతమని యెన్నవగును.

సీ. ... ...
ఒక్కొకయింటఁ దా నొక్కయేఁడు
క్రమమున నుండును గమలాక్షి యెవ్వరి
యింటఁ దానుండె నయ్యింటివలనఁ
బెఱవార లనకుండ నెఱుఁగక చనిరేని
వెలయఁగఁ బండ్రెండు నెలలు తీర్థ
ఆ-వె. సేవసేయుచును విశేషవ్రతంబులు
ధీరవృత్తి జరపువారుగాను
సన్మునీంద్రునొద్ద సమయంబు సేసిరి
రాజ నుతులు పాండురాజ సుతులు. (భార. ఆది. ౮ ఆ. ౧౧౫.)

పైపద్యములో 'ఉండును' అనునది ముద్రణప్రమాదమనియు, నచట 'ఉండను' అని యుండియుండుననియుఁ, జెప్పుటలో నెవ్వరును విప్రతిపన్నులు కాఁజాలరుగదా. మఱియుఁ బైపద్యమున 'క్రమమున నుండఁగానున్న, జరపువారుగానున్న, సమయముచేసిరి' అను వ్యావహారికవాక్యమును

బోధించెడి యీ రెండుస్థలములందును గల 'ను' స్వరూప ములు సముచ్చయార్థకములనుటకు సందియము లేదుగదా. అట్లే 'చేయుచును' అనుచోటి 'ను' స్వరూపము ప్రారబ్ధాపరి సమాప్తతాతిశయమును బోధింపఁజాలునని యీవఱకు విమ ర్శించి చూపియేయున్నాను.(వి.౧౩౮.౨.)'క్రమమున నుండను, అను పైస్థలమునందుఁ దాళపత్రమాతృకలలో 'క్రమమున నుం డంగ' అని మఱింతస్పష్టముగను నిర్బాధముగను నున్నది. (౨౪౧ తాళపత్రము.)

చ. ...పాత్రున కెద్దియిచ్చినన
ఘనముగ నక్షయంబగును గావున......

(ముద్రితభారత. అది. ౨ ఆ. ౨౩౨ ప)

చ. ......, ఘనముగ నక్షయంబునగు గావున......

(తాళపత్రమాతృక. ౫౧ తా.)

ఈపాఠద్వయమునందును దాళపత్రమాతృకాగతపాఠ మే చింతామ ణ్యవిరుద్ధమగుటచే నన్నయభట్టప్రోక్తమైయుండు ననఁదగును. మఱియు 'దానఫల మక్షయమును నగు'ననెడి స్వారసికార్థ మిందు వెలయుచున్నది.

క. ఘనభుజ నీకారణమునఁ
జనఁ గాంతురు పుణ్యగతికి సాగరులు ముదం
బున సగరునకును దొరకును
నొనరఁగ సుతవంతులైన యుత్తములగతుల్.

(ముద్రితభార. ఆరణ్య. 3 ఆ, ౨౦ప.)

క. ......సగరునకును దొరకొను, నొనరగ......

(తాళపత్రమాతృక ౮౭ తా. వేటొకమా. ౯౧

వీనిలోఁ దాళపత్రమాతృకాగతపాఠమే చింతామణ్య
కూలమై యుండుటచే నదియె నన్నయప్రయుక్తమయియుం
ననఁదగియున్నది. మఱియు నిందు 'సాగరులనఁగా సగరపు
లుత్తమగతిని గాంచుటయే గాక సగరునకును బుత్త్రివం
యుత్తమగతులు సంభవించును' అను నర్థవిశేషము బోధిం
బడుటకై 'సగరునకును' అనుచోటి చార్థకశబ్దము ప్రయు
య్యెనని గ్రహింపనగును.

ఉ. నీవును జూచి తట్టిసభ నేని వినంబడదే యుగంబులన్
భూవలయంబులో నది యపూర్వము సర్వమనోజ్ఞ మిట్టి భో
గావహ మేక్రియం బడసె నయ్య మహాత్ముఁడు దాన నేమి సం
భావిత భాగ్యుఁడయ్యెను ప్రభాకరతేజుఁడు ధర్మజుండిలన్.

(భాగ. సభా. ౨ ఆ. ౯౫

ఇందు 'నీవును' అనుచో 'నీవు సైతము' అను
విశేషము నచటి చార్థకశబ్దము బోధించుచున్నదనుట
వివాదము లేదు. ఇఁక 'అయ్యెను' అనుచోట 'దానివ
నెంతటిభాగ్యశాలి యయ్యెనూ, అనువాడుకలోఁ దోఁచు
విశేష మచటి చార్థకశబ్దము చేఁ (అయ్యెన్ + మన్) జె
బడుచున్నదని యెన్నసగును. 'ను' శబ్దమునకిట్టి యర్థవిశేష
వింతకాదు.

క. తనపలుకు లోకమెల్లను
గొనియాడఁగఁ దగిన లోకగురుఁ డీయమ నం
దనుఁ డే మేవురమును నీ
తనుమధ్య వివాహమయ్యెదము నని పలికెన్.

(భార. ఆది, ౭ ఆ. ౨౪౮ ప.)

'మే మైదుగురము నీద్రౌపదిని వివాహమయ్యెదము 'ను' అని యిట్లు లోకవిలక్షణతాతిశయ రూపార్థవిశేషమును బోధించుటకై 'అయ్యెదము' అను కళయగు క్రియ చార్థక శబ్దయుక్తముగ నన్నయభట్టారకునిచేత నే వేఱొకచోటఁ బ్రయోగింపఁబడి యున్నది.

(౧౩౬) చ. ...నిదాఘువా, సరములు సర్వజీవుల క
సహ్యములయ్యెను దారుణంబులై. (భార ఆది. ౮ ఆ. ౨౩౦ప.)

ఇందలి 'అయ్యెను దారుణంబులై' అనుచోట 'అయ్యె సుదారుణంబులై' (అత్యంత దారుణములై) అని నన్నయభట్టుచేఁ బ్రయుక్తమై యుండునని యాలోచింపవలసి యున్నది. 'సు = పూజాయామ్ అతిశయే, సమృద్ధౌ' అని సుశబ్దమున కర్థములు గలవు. (సర్వశబ్దసంబోధిని.) సుతీక్ష్ణ సుదూరాది శబ్దములు సుప్రసిద్ధములే గదా. ఆంధ్రలిపిలో 'ను, సు' అను రెండిటియాకారములును మిక్కిలి సారూప్యము నంది యుండుటం జేసియు, నీస్థలము తప్పఁ దక్కిన నన్నయభారతభాగమం దంతటను నీవిషయము నువునును జింతామణి కవిరుద్ధముగనే పై

నుదాహరించినరీతిని బ్రయోగము లుండుటంజేసియు, 'సు, వి
అనునవి మొదలగు బ్రాతుల నీక్రిందిరీతిని గొన్నియెడల నన్న
యభట్టారకుఁడును బ్రయోగించియుండుటంజేసియు, నిట్టియు
హ సత్యవిదూరము కానేరదు.

"సుపారాణిపుండు" (భార. ఆది. ౧ ఆ. ౭౭ క
'సుస్థిర' 'విబాధలు' (భార. ఆది. ౮ ఆ. ౮౩ క
"సుస్వయంవరము" (భార. అరణ్య. ౨ ఆ ౩౧ క
"సుక్రతువు" (భార. అరణ్య. ౩ ఆ. ౧౮౭ క

పైరీతి నీవిషయమున యుక్తమగుసమాధానము లుం
టంజేసి యిది దేశ్యక్రియ యగుటచేత నీయొక్కచోటను వ్య
క్రమమున్నను క్షతిలేదనెడి యగతికగతిరూప సమాధానము
జెప్పవలసినప్రసక్తి లేదు.

(౧౩౭) శా. ఆదుర్యోధనుఁ డుక్కఁబిల్లుఁడును గ్రవ్యాదార
వంబుల్ ... చెలంగె...... (భార. ఆది. ౫ ఆ ౧౦

సీ. జలము పేక్షించుడు సంభవిల్లి... (భార. అరణ్య. ౨ ఆ. ౧౯౭

నన్నయభట్టభారతభాగమున 'ఎత్తుడును' 'పుట్టుడు
మున్నగు సముచ్చయార్థక నుశబ్దపరక భావార్థక డు ప్ర
యాంత దేశ్యశబ్దము లానంతర్యార్థకములై యనేకస్థలములం
'ఎత్తుటయుఁన్, పుట్టుటయుఁన్' మున్నగువానితోపాటుగ వా
బడియున్నవి. పైపద్యములం దట్టిసముచ్చయార్థక నుశబ్దప
డు ప్రత్యయము తత్సమధాతువులకును జేర్పఁబడినది. అం

శబ్దచింతామణిలోని 'పునరాగమః క్రియాణామ్' అనుసూత్ర
ముచే (వి. ౧౧౧.) నిట్టిరూపము నన్నయప్రయుక్తము లగు
'తేజరిల్లమి, పరిగ్రహింతము, విచారింపకుము' అనువానితో
పాటుగ సాధించుకొనవలయునని యీవఱకు వ్రాయఁబడియే
యున్నది. (వి. ౧౧౧.)

బాలవ్యాకరణంబునం దీవిషయమున 'ఆనంతర్యంబున డు వర్ణకంబు ద్రుతాంతంబగు' (బాలవ్యా. క్రియా. ౭౨ సూ) అని యిట్లు వింతగ సూత్రింపఁబడియున్నది. ఇఁక 'ట' ప్రత్యయంబన్ననో 'టవర్ణకంబు భావార్థంబునందగు' (బాలవ్యా. క్రియా. ౩౫ సూ.) అని యిట్లు భావార్థమున విధింపఁబడెను. అద్దాని నంగీకరించుచు సముచ్చయార్థక నుశబ్దపరక భావార్థక ట ప్రత్యయ మానంతర్యార్థక మగునని ప్రౌఢవ్యాకరణకర్త యీక్రిందిరీతిని సూత్రించెను "కొన్ని యెడల భావార్థకరూపము 'ను' శబ్దపరకంబై యానంతర్యార్థకం బయ్యెడి" (ప్రౌఢ. క్రియా. ౧౨ సూ.) పరిశీలింపఁగా నిట్లే భావార్థక డు ప్రత్యయవిషయమునందును సూత్రింపవలసియుండఁగాఁ బైరీతిని సూరిగారు సూత్రించుట కేవలము ప్రామాదికమై యున్నదనుటకు సందేహము లేదుగదా. చింతామణిలో భావార్థక ట ప్రత్యయము కంఠోక్తముగఁ జెప్పఁబడియుండుటచేతను, 'డు' ప్రత్యయ మట్లు చెప్పఁబడక 'పునరాగమః క్రియాణామ్మ'నుసూత్రముచే సంగ్రహింపఁబడి యుండుటచేతను చింతామణి నిగూఢాశయములను

సరిగాఁ బరిశీలింపని యాధునిక వైయాకరణు లిట్టిప్రమాదము నకు లోనైరని గ్రహింపనగును. బాగుగఁ బరిశీంచినచో భావా ర్థక టప్రత్యయవిధాయకసూత్రములో నన్నయభట్టారకుఁడె తన యీ నిగూఢాశయమును గొంత వెల్లడించెనని తోఁచకపోదు.

"భావే టవర్ణకోంతే సర్వేషాం చ క్రియాపదానాం స్యాత్."

అను సూత్రమునందలి 'సర్వేషాం చ' అనుదాని స్వారస్యము నాలోచింపఁగాఁ దత్సమధాతువులందు భావార్థక ట ప్రత్యయ మొక్కటియే కాదని తెలియుచు ప్రయుక్తమగుచుండుననియు, నక్కార ణమున నయ్యదిమాత్రమే సర్వక్రియా సామాన్యముగా వచ్చు ప్రత్యయములతోఁపాటుగ నాసందర్భమునఁ జెప్పఁబడెననియు నట్లు ప్రచురప్రయోగము లేని భావార్థక డు ప్రత్యయము మొ న్నగునవి 'పునరాగమః క్రియాణామ్మ'ను సూత్రముచేతనే సంగ్రహింపనగుననియు విశదము కాకమానదుగదా.

నుశబ్దపరకమగు డు ప్రత్యయము నానంతర్యార్థమునం బయిరీతిని బ్రయోగించుటయేగాక కేవల భావార్థమునందు సైత మీ డు ప్రత్యయము నీక్రిందిరీతిని మార్పగాని ప్రాసస్థల మున నన్నయభట్టు ప్రయోగించియున్నాఁడు.

క, వడరత్ని ధనుర్ధరుఁడే
యెవ్వడ నజితుఁడు గాన వాని హీనుంగాఁ జే
యుడు నాకుఁ జతుర్వర్గము
వడయుట యని పృథసుతుఁడు ప్రార్థించె మునిన్.

(భార. ఆది. ౭ ఆ. ౧౬

పయిసందర్భమునుబట్టి 'ఉద్భవిల్లుడును' అనునది మొదలగువానిలోని 'డున్' అను చోటిద్రుతము 'ను' స్వరూపముతో నున్నదని శంకించుట కవకాశము లేదనియు, నచటి ను స్వరూపము చార్థకమగు ను శబ్దమే యనియు విశదమగుచున్నదిగదా.

(౧౩౭) పయి నుదాహరించిన నన్నయభట్టారకుని ప్రయోగములనుబట్టియు నాతని చింతామణిసూత్రార్థములను బట్టియు నాతనిమతమున ద్రుతము పొల్లునకారమే కాని 'ను' స్వరూప మొంతమాత్రమునుగాదని సిద్ధాంతమగుచున్నదిగదా.

విచక్షణులారా, పైవిషయములనుబట్టి యాంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్టవిరచితమే యనియు నం దనేక గంభీరాశయము లర్వాచీనవ్యాఖ్యలయందుఁ బ్రదర్శింపఁబడక నిగూఢములై యుండిపోయినవనియు నన్నయభట్టారకుని భారతభాగమునకును నాంధ్రశబ్దచింతామణికిని నత్యధికమగు నాంతరంగిక సంబంధ మున్నదనియు విశదమగుచున్నదిగదా.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్టారకరచిత మను సిద్ధాంతము నంగీకరించు నాంధ్రమహాశయు లాతని భారతభాగములోనుండి లేఖకపాఠకాదికృతములును ముద్రణ సంస్కర్తృకృతములును నగు నపపాఠములను దొలఁగించు మహాకార్యమునకుఁ గడంగుదురుగాక.

10-11-1936,
విశాఖపట్టనము.

పఱ్ఱుల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రి.
ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్పండితుఁడు.